William Faulkner

SARTORIS

1974 NOV 25

William Faulkner

SARTORIS

Fordította

GÖNCZ ÁRPÁD

William Faulkner

SARTORIS

Regény

EURÓPA KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST 1974

William Faulkner
SARTORIS
Random House, Inc., New York
Copyright 1929 renewed
1956 by William Faulkner

Sherwood Andersonnak,
akinek első művem megjelenését köszönhetem;
ezzel a könyvvel, remélem, nem adok okot rá,
hogy jóakaratát megbánja.

1

Öreg Falls, mikor három mérföldnyiről, a megyei szegénygazdaságból begyalogolt, most is, mint általában, magával hozta John Sartorist, s mint egy illatot, mint napszítta kezeslábasának tiszta földszagát zúdította a halott ember szellemét a szobába, ahol a halott ember fia ült, s ahol ők ketten, szegény és bankár, félórákat is elüldögéltek annak társaságában, aki túljutott a halálon, és ilyenkor visszatért.

Ez, a maga módján, időtlenül és testetlenül, sokkal foghatóbb volt, mint akár az egyik, akár a másik öreg, amint ültében bele-belebömbölt a másik süketségébe, miközben a szomszéd szobában a bank ügyei intéződtek, kétoldalt meg, a fal túloldalán, a boltokban, fölfigyeltek az átszűrődő, kivehetetlen ordítozásra. Sokkal foghatóbb volt, mint a két öreg, akit egy holt időre összekötött a süketség és kiszikkasztott napjaik lassú elerőtlenedése; bár öreg Falls már indulófélben volt, hogy visszabaktasson, három mérföldnyire, oda, amit most otthonának nevez, a szakállas, sólyomképű John Sartoris mintha most is ott lebegett volna fia körül s fölött, olyannyira, hogy miközben öreg Bayard keresztbe tett lábát a hideg kandalló sarkán nyugtatta, s kezében a pipával üldögélt, úgy érezte, még apja lélegzetvételét is hallja, s hogy az annyival foghatóbb, mint a pusztán átmeneti szerkezetű föld sara, hogy még a csönd legbelső fellegvárába, ahol fia él, oda is behatol.

A pipa feje díszesen ki volt faragva, s alaposan kiégett a sok használattól, csutoráján meg ott maradt apja fogának

a nyoma, úgy hagyta rajta porladhatatlan csontja lenyomatát, mintha kemény kőben hagyná, ákár a történelem előtti korok teremtményei, melyekben a terv és a megvalósulása lenyűgözőbb volt, mintsem hogy sokáig fennmaradhattak, vagy azután, hogy kihaltak, nyomtalanul eltűnhettek volna e hitványabb lényekre szabott s berendezett földről. Öreg Bayard csak ült, s fogta a pipát.

– Ezt meg miért adja nekem, ennyi idő múltán? – kérdezte.

– Hát azt hiszem, nálam volt addig, ameddig az ezredes nekem szánta – felelt az öreg Falls. – A szegényház nem az ő holmijának való hely, Bayard. Én meg mindjárt kilencvennégy leszek.

Aztán összeszedte csekélyke holmiját, és elment, de öreg Bayard még elüldögélt egy darabig, kezében a pipával, és hüvelykujjával lassan dörzsölgette a pipa fejét. Kis idő múltán John Sartoris is eltávozott, vagyis inkább visszavonult oda, ahol a békés halottak elmélkednek dicsőséges kudarcaikról, öreg Bayard meg fölállt, zsebre vágta a pipát, s a kandallópárkányról, a szivardobozból kivett egy szivart. Mikor a gyufát elgyújtotta, nyílt az ajtó, belépett egy zöld szemellenzős férfi, s odajött hozzá.

– Megjött Simon, ezredes úr – mondta teljesen színtelen hangon.

– Hogy? – kérdezte Bayard a gyufa lángja mögül.

– Megjött Simon.

– Ja. Jó.

A másik megfordult, s kiment. Öreg Bayard bedobta a gyufát a kandallóba, zsebre vágta a szivart, bezárta az íróasztalát, elvette az íróasztal tetejéről fekete filckalapját, s a másik nyomában kiment a szobából. A szemellenzős férfi meg a pénztáros a rács mögött serénykedett. Öreg Bayard peckesen

végigment a folyosón, ki a lehúzott zöld rolós ajtón, az utcára, ahol Simon, vászon porköpenyben, öreg keménykalapban tartotta féken a járda mellett az összeillő s a tavaszi délután fényében csillogó két lovat. Volt ott egy lovászszobros kocsiállás, amit öreg Bayard az ipari fejlődést mordul lenézve megtartott, de Simon sose használt. Míg az ajtó ki nem nyílt, és Bayard elő nem bukkant a lehúzott roló meg a repedezett aranybetűs BANK ZÁRVA fölirat mögül, Simon rendületlenül trónolt a bakon, bal kezében a hajtószárral, jobbjában az elegánsan hátrahajló ostorral, s a szája sarkában, legényes szögben lógó, soha nem változó s látszólag éghetetlen szivarcsonkkal, miközben szerelmesen, fáradhatatlanul szóval tartotta a két fényes szőrű lovat. Simon elkényeztette a lovakat. Sartorisékat csodálta, s valami meleg, atyáskodó gyöngédséget érzett irántuk, de a lovaknak szerelmese volt, s a keze alatt még a legbánatosabb jószág is kivirágzott, megcsinosodott, mint a dédelgetett asszony, s szeszélyessé vált, akár egy primadonna.

Öreg Bayard becsukta maga mögött az ajtót, s az úttesten át odament a hintóhoz, olyan peckesen, hogy, mint egy földije jegyezte volt meg annak idején, ha megbotlik, csak eldűl, mint a létra. A szomszédos kapualjakból egy-két járókelő és kereskedőféle köszöntötte sugárzó alázattal.

Simon most se szállt le. Fajának kifinomult komédiásérzékével kihúzta magát, elrendezte porköpenye laza redőit, ripacskedve valahogy átragadt a lovakra is, fényes szőrük megremegett, fölvetették fölszerszámozott fejüket, és Simon aszott fekete képe, miközben ostort tartó kezével megérintette kalapja karimáját, leírhatatlanul méltóságteljes kifejezést öltött. Bayard beszállt a hintóba, Simon csettintett, s a bámészkodókat,

akik megálltak, hogy megcsodálják az indulás drámai pillanatát, otthagyták faképnél.

De Simon hangulata, ez meglátszott a háta formáján, a kalapja állásán, ma valahogy más volt; lerítt róla, hogy majd szétveti valami fontos és baljós mondanivaló. De egyelőre magában tartotta, mértéktartóan lendületes tempóban hajtott végig a téren körös-körül fölsorakozó szekerek közt és kanyarodott be a főutcára, ahol, mint Bayard szokta mondani, a kódisnépség rohangál föl-alá autón; magában tartotta, míg el nem hagyták a várost, s kint nem ügettek a zsendülő mezők közt, ahol szintén sok volt a benzin hajtotta kódis, de mégis ritkábban került, mint odabent, s míg a gazdája hátradűlve bele nem merült a négy mérföldes hintóút változó és békés egyhangúságába. Akkor Simon visszafogta a lovakat, és hátrafordult.

Hangja nem volt különösképpen harsány vagy zengzetes, öreg Bayarddal valahogy mégis minden nehézség nélkül eltársalgott. Másoknak üvölteniük kellett, hogy áthatoljanak a süketség falán, mely öreg Bayardot körülvette, de Simon képes volt hosszú és tekervényes beszélgetéseket folytatni vele vékony-fakó, kántálós hangján, különösen a hintóban, amelynek rezgése némelyest javított Bayard hallásán.

– Hazagyütt Bayard úr – jegyezte meg Simon társalgó hangnemben.

Öreg Bayard egy pillanatra tökéletes és ádáz mozdulatlanságba merevedett, s miközben egy ádáz pillanatig az unokáját átkozta, a szíve nagyon is szaporán és nagyon is vidáman vert; olyan mozdulatlanul ült, hogy Simon hátranézett, s látta, csöndesen szemléli a mezőt. Simon hát fölemelte kissé a hangját.

– A kétórásiról lépett le – folytatta. – Csak leszökkent a

rossz oldalon, és be az erdőbe. A bakter látta. Csak épp nem gyütt meg, míg otthon vótam. Aszittem, tán magával van.

Por kanyargott a lovak patái alól, s lusta piszokfelhővé foszlott szét hátul. Árnyékuk ki-kihagyó hullámokban futott a sűrűsödő ösvényen, vibráló kerékküllők, föl-fölkapott lábak, tért nem nyerve, haszontalanul. – Még ha a peronyon szállt vóna le – folytatta Simon bosszús megbotránkozással –, a peronyon, amit az övéi építettek. De a csak leugrik, vakfelül, mint egy csavargó. S még csak nem is katonaruhában. Civilben, mint egy vigéc vagy mi. Ha a fényes csizmájára gondolok, a citromsárga nadrágjára, meg arra a csatos vállszíjára, ami tavaly vót rajta... – Megfordult, s megint hátranézett. – Ezredes úr, csak nem azok az idegen népek míveltek vele valamit?

– Ezt hogy érted? – kérdezte Bayard. – Megnyomorodott?

– Én úgy, hogy szökik a saját városába. Hogy szökik, mint afféle senki, mikor itt még a vasutat is a nagypapája építette. Biztos, hogy azok az idegen népek míveltek vele valamit, vagy tán hogy rendérrel járnak a nyomába. Mondtam is én eleget, mikor olyan nagyon el akart menni abba az idegen háborúba, amihő se neki, se Johnny úrnak semmi közük az égvilágon...

– Hajts! – mondta Bayard. – Hajts, a fene a fekete irhádat.

Simon csettintett a lovaknak, s szaporább lépésbe ugratta őket. Az út tovább is ösvények közt szaladt, s vele ijesztő bakugrásokkal az árnyékuk. Az útszéli eukaliptusz- és szentjánoskenyér-fákon, az indarengetegen túl frissen vagy félig fölszántott, somfával, júdásfával pöttyögetett földek nyúltak el a zsenge erdőfoltokig. A küszködő ekék mögött a frissen forgatott föld tapadós rögei csillogtak nyirkosan a napsütésben.

Ez felvidék volt, lejtők sorakoztak a hegyek töretlen kékjé-

nek háttere előtt, de az út nemsokára egy tágas, termékeny, s a lapos délutáni fényben ugyancsak álmos völgybe kanyarodott le meredeken, aztán egyszerre behajtottak Bayard birtokára, s az ekék mögül innen is, onnan is fölemelt kézzel köszöntötték az elhaladó hintót. Aztán az út elérte és keresztezte a vasútvonalat, végül a szentjánoskenyér-fák és tölgyek közt ott volt a John Sartoris építette ház; és Simon befordult a vaskapun az ívben kanyarodó kocsibejáróra.

Szalviaágy volt most azon a helyen, ahol valamikor régen a jenki járőr megállt. Simon ide fordult be lendületesen, Bayard leszállt, Simon megint csettintett, legényesebb szögbe lökte szájában a szivart, s visszafordult a városba.

Bayard egy darabig elálldogált a ház előtt. Fehér egyszerűsége töretlen álmot álmodott a régi-régi napsütötte fák közt. A veranda egyik végében glicínia virágzott s hullott, fekete gyökerét pergett szirmok halvány hordaléka borította, akár a keret másik felére felfuttatott rózsa tövét. A rózsa lassan, de kitartóan fojtogatta a másik kúszónövényt. Most sűrűn virágzott, bimbója nem volt nagyobb, mint a hüvelykujj körme, kinyílt virága sem, mint egy ezüstdollár, de miriádnyi volt belőle, szagtalan és leszedhetetlen.

Ám a ház maga mozdulatlan, nyájasan derűs. Bayard fölment az üres, oszlopos verandára, majd azon át be a hallba. A ház néma volt, kihalt, se mozgás, se hang sehol. Bayard megállt a hall közepén.

– Bayard.

A lépcső, fehér balusztrádjával és vörös szőnyegével, karcsún ívelt föl a fenti homályba. A mennyezet közepén kristályprizmás, kristályernyős csillár lógott, amelyen eredetileg gyertya világított, de most már villanyégőkre volt átalakítva. A bejárattól jobbra, az ünnepélyes és ritkán háborgatott mél-

tóság levegőjét árasztó homályos helyiség, az úgynevezett szalon összetolt harmonikaajtaja mellett magas tükör állt, mozdulatlan vizű esti tó, teli sötéttel. A hall túlsó végébe kockás napfény lejtett be laposan az ajtón át, s valahonnét a napdárdán túlról egy hang, éneklő kántálás, emelkedett-lejtett álmatag-kitartó mollban. A szavakat nem lehetett kivenni, de Bayard amúgy se hallotta őket. Megint megszólalt, emelt hangon.

– Jenny.

A kántálás abbamaradt, s mikor Bayard a lépcső felé fordult, magas félvér nő bukkant föl a lapos napfényben, a hátsó ajtó nyílásában, s jött be surrogva a házba. Fakó kék köntöse föl volt tűzve a térde fölé, s szabálytalanul, sötét foltokban vert át rajta az izzadság. Alatta a lábikrája egyenes volt és karcsú, mint egy gázlómadáré, s meztelen lába mint két kávéfolt a sötét, fényezett padlón.

– Hítt valakit, ezredes úr? – kérdezte emelt hangon, hogy Bayard süketségén áthatoljon. Bayard, keze a diófa korláton, megállt, s lenézett az asszony kellemes félfehér arcára.

– Járt itt kinn valaki ma délután? – kérdezte.

– Mán hogy járt volna – felelt Elnora. – Nem vót itt az égvilágon senki, mán akirül tunnék. Miss Jenny ment be a klubba, délután, a városba – tette hozzá. Bayard megállt, fél lábbal a lépcsőn, s mogorván bámult rá.

– Hogy az ördögbe nem tudjátok ti, niggerek, soha megmondani az embernek az igazat? – fogta el hirtelen a méreg. – Vagy teljesen befogni a szátokat?

– Uramisten, ezredes úr, mán ki gyütt vóna ide ki, hacsak nem maga vagy Miss Jenny kűdi? – De Bayard már elindult, dühösen dobogva, fölfelé a lépcsőn. Az asszony utánanézett, majd emelt hangon utánaszólt: – Isom nem kéne, vagy valami

más? Bayard nem nézett vissza. Talán nem is hallotta, s az asszony állt, nézte, míg el nem tűnt a szeme elől. Öregszik - mondta magában halkan, majd megfordult surrogó meztelen talpán, s a hallon át visszament oda, ahonnét jött.

Bayard megállt a felső hallban. A nyugati ablakokat lécroló födte, sárga, széthulló sugarakban szűrődött át rajtuk a napfény, de ez csak fokozta a homályt. A hall túlsó végén jókora ajtó nyílt a keskeny, rácsos erkélyre, mely a völgyet s keleten félkörben a hegyek bölcsőjét kínálta kilátásul. Az ajtó két oldalán egy-egy keskeny, sokszínű, ólmozott üvegablak – azzal együtt, aki hozta, John Sartoris édesanyjának halálos ágyán rendelt hagyatéka; 69-ben, Carolinából került ide szalmával teli kosárban, John Sartoris legkisebb húgával.

Ez volt Virginia Du Pre, akkor, harmincévesen, két évig asszony, s már hét éve özvegy – karcsú nő, orra a Sartoris orrok finom mása, arcán az a fékezhetetlen és tökéletes unalom, amelyet minden déli asszony megtanul viselni, s vele semmi, csak a rajta lévő ruha, s egy fonott kosár a színes üveggel. Ő mondta el nekik, hogyan halt meg Bayard Sartoris a második manassasi csata előtt. Azóta sokszor elmondta (még nyolcvanévesen is azt mesélte, többnyire a legalkalmatlanabb időpontban), s ahogy öregedett, a mese is egyre gazdagodott-gazdagodott, zamata, mint a boré, egyre dúsabb lett; a végén, ami eredetileg két hebehurgya és rámenős, fiatalságában féktelen kölyök rakoncátlansága volt, hovatovább vitéz és előkelően tragikus csúcsponttá lett, ahova két hősiesen elbukott s magányos angyal emelte a lelki renyheség miazmás mocsarába süllyedt fajta történetét, ily módon változtatva az emberi történések menetén és tisztítva meg az emberek lelkét.

Ez a carolinai Bayard még a Sartorisoknak is sok volt.

Nem annyira fekete bárány, mint inkább bosszúság, akinek minden jellemvonása pozitív és kiszámíthatatlan. Szeme vidám kék, hosszú kese haja fürtökben göndörödött a halántékán. Pirospozsgás képén az a nyílt és lelkes ostobaság, amelyet Első Richardéra képzel az ember, mielőtt elindult volna a keresztes hadba; egyszer egy falka kopót hajtott át azon a mezei sátortemplomon, ahol épp metodista ébredést tartottak; félórára rá (mikor a rókát elkapták) egyedül tért vissza, és belelovagolt az istentiszteletet követő tiltakozó gyűlésbe. Csak a tréfa kedvéért, mert mint minden tette egyértelműen tanúsította, túlságosan is bízott a Gondviselésben ahhoz, hogy bármiféle vallási meggyőződése legyen. Így hát, mikor Fort Moultrie elesett, és a kormányzó nem volt hajlandó az ellenségnek átengedni, Sartorisék a szívük mélyén még örültek is egy kicsit, mert Bayardnak most legalább lesz valami tennivalója.

Virginiában, Jeb Stuart egyik segédtisztjeként, bőven talált magának tennivalót. Vagy inkább *a* segédtisztjeként, mert bár Stuartnak jókora katonafamíliája volt, azok katonák voltak, megpróbáltak megnyerni egy háborút, és hébe-hóba némi alvásra is rászorultak: csak Bayard Sartoris volt kész önként, sőt lelkesen, elhalasztani az alvást arra az időre, mikor a földre majd megint visszatér az unalom. Mert ez most ünnep.

A háború Isten ajándéka volt Jeb Stuart számára is, s röviddel azután, hogy kitört, az észak-virginiai hadjáratok véres sötétjének háttere előtt a harmincéves Stuart és a huszonhárom éves Bayard Sartoris mint két ikercsillag izzott fel a hírnév babérjával és halál mirtuszával-rózsájával koszorúzva, kiszámíthatatlanul, hirtelen, meteorként Pope tábornok viharos katonai egén; mint kedve ellenére való díszruhát tukmálták rá a hírnevet, amit katonai hozzáértése sose szerzett volna

meg neki. S mindezt pusztán mulatságból; sem Jeb Stuartot, sem Bayard Sartorist, amint ezt tetteik ékesen bizonyítják, nem vezette semmiféle politikai meggyőződés.

A történetet Jenny néni röviddel azután mesélte először, hogy hozzájuk megérkezett. Karácsony volt, s az újjáépített könyvtárban üldögéltek a hikoritűz előtt – a szomorú és elszánt arcú Jenny néni, a sólyomképű, szakállas John Sartoris, három gyereke, és egy vendég, a skót mérnök, akivel John Sartoris negyvenötben ismerkedett meg Mexikóban, s aki most a vasútépítésben volt segítségére.

Az ünnepek idejére abbamaradt a munka a vasútvonalon, s John Sartoris meg a mérnöke sötétedéskor belovagolt északról, a hegyek közül, az ideiglenes végállomásról, s most, a vacsora végeztével, itt ültek a tűz fényében. A nap vörösen lenyugodott, a fagyos levegő rideg maradt utána, mint a vékony üveglap, s egyszerre Joby jött be a karján tűzifával. Friss hasábot vetett a tűzre, a száraz levegőben ropogtak, csapkodtak a lángok, fakuló zsarátnokot köpködtek ki a parázsfogóra.

– Karácsony! – ujjongott Joby fajtája komoly és egyszerű gyönyörűségével, s addig böködte az égő hasábokat a jenki muskétacsővel, amely a kandalló sarkában állt, amíg a szikra aranyfátyolként nem kavargott a kandalló sötét torka felé. – Halljátok, gyerekek? – John Sartoris legnagyobb lánya huszonkét éves volt, júniusra tervezték az esküvőjét, Bayard húsz, a legkisebb lány tizenhét; de Joby szemében még Jenny néni is, bár özvegy már, gyereknek számított. Aztán visszatette a muskétacsövet a helyére, s lángra lobbantott a tűzön egy hosszú fenyőforgácsot, hogy legyen mivel a gyertyákat meggyújtania. De Jenny néni abbahagyatta vele, s ő elment – totya öreg bácsi, bő libériában, hajlott hátú, deres a kortól;

és Jenny néni, aki Jeb Stuartot mindig csak Stuart úrként emlegette, elmondta a történetét.

Egy áprilisi estéről szólt, és a kávéról. Vagy inkább arról, hogy nem volt kávé; és Stuart katonafamíliája az újhold alatt üldögélt az illatos sötétben, a hölgyekről beszélgetett, meg múlt gyönyörökről, s hazagondolt. Távolabb a sötétben lovak mocorogtak láthatatlanul, neszeztek nyugalomban, tábortüzek zsugorodtak izzó pontokká, mint fáradt szentjánosbogarak, s valahol, nem is közel, nem is távol, a tábornok tisztiszolgája lassú, rögtönzött dallamot vert ki gitáron. Így ültek a tavasz átható illatában, az ifjúság időtlen szomorúságával, nem gondoltak a keserves robotra és a dicsőségre, a virginiai esték jártak az eszükben, a hegedűszó a miriádnyi gyertya fényében, a könnyű kacaj, s a még könnyebb lábak dobogása közül kihallatszó kecses, komoly taktusok, s arra gondoltak: Mikor lesz ez megint? Lesz-e még részem benne? – míg végül sikerült magukat vad nosztalgiába beszélgetniük, s a szavaik mind rövidebbek-rövidebbek, ritkábbak-ritkábbak lettek. Aztán a tábornok erőt vett magán, s őket is visszarángatta azzal, hogy a kávéról beszélt, azaz arról, hogy nincsen.

A kávéról szóló beszélgetésnek nem sokkal később egy lovaglás vetett véget az éjféli országutakon, majd koromfekete erdőkön át, ahol a lovak lépésben haladtak, s a lovasok szablyát vagy muskétát tartottak karnyújtásnyira maguk elé, nehogy kiüsse őket a nyeregből valami láthatatlan ág, mindaddig, amíg a gyérülő erdőn át nem derengett a hajnal kísértete, és a húsztagú járőr mélyen benn nem járt az északi vonalak közt. Aztán még jobban hajnalodott, s hiábavaló lett volna minden rejtőzködésre irányuló erőfeszítés, és megint vágtába mentek át, békésen a tábor felé baktató döbbent előőrsökön ütöttek rajta, csákányos, fejszés, lapátos munkásosztagok bon-

takoztak ki az arany napkeltében, s ők kurjongatva nyargaltak a dombra, ahol Pope tábornok és a vezérkara ült reggelinél *al fresco*.

Két ember elfogott egy hájas vezérkari őrnagyot. A többiek az erdő menedékébe menekülő reggelizőket kergették egy darabig, de java részük a tábornok külön konyhasátrába rontott, s bukkant is fel mindjárt zsákmánnyal e ciklonpusztításból. Stuart és vele a három tiszt az asztalnál állította meg ficánkoló lovát, egyikük fölkapott egy irdatlan, kormos kávéskannát, odanyújtotta a tábornoknak, s miközben az ellenség a fák közt üvöltözött, s lövöldözött rájuk muskétából, a kanna, mint bujdosó pohár járt körbe köztük, s egymás egészségére ürítették a keserű, tejszínhíja, forró kávét.

– Pope tábornok egészségére, uram – mondta Stuart, s meghajolt a fogoly tiszt előtt. Ivott, s továbbadta a kannát.

– Egészségére, uram – felelte az őrnagy. – És Istennek hála, hogy nincs itt, és nem tudja személyesen viszonozni.

– Úgy vettem észre, sietve távozott – mondta Stuart. – Netán előre megbeszélt találka?

– Igen, uram. Halleck tábornokkal – hagyta helyben szárazon az őrnagy. – Sajnálom, hogy ő áll velünk szemben, s nem Lee.

– Én is, uram – felelt Stuart. – Ellenségnek én is kedvelem Pope tábornokot. – Éles kürtszó harsant a szomszédban, a fák közt, az erdő körül brigádról brigádra szállt a riadó visszhangja, dobok verték vadul a „fegyverbe" jelet, itt-ott, mint a nyíló legyező száraz zörgése, rendszertelen muskétatűz fakadt föl, és csörgedezett végig a szétszórt előőrsök közt, mert Stuart őrszemről őrszemre futó neve szürke fantomokkal népesítette be a békés, virágos erdőt.

Stuart megfordult nyergében, emberei odasereglettek, lóra

szálltak, s éberen lesték, szikár, lelkes arcuk mint a tükör sugározta vezérük szakadatlan, emésztő tüzét. Aztán az oldalszárny felől valami összehangolt sortűzféle érte őket, verte ki Bayard Sartoris kezéből a kávéskannát, s kopogott, pattogott gonoszul a napfoltos lombok közt a fejük fölött.

– Lesz szíves lóra szállni, uram – mondta Stuart a fogoly őrnagynak, s bár hangja rendkívül udvarias volt, minden könnyedsége elpárolgott. – Wylie kapitány, az ön lova van a legjobb erőben: lenne szíves?... – A kapitány kiemelte lábát a kengyelből, s fölsegítette maga mögé a foglyot. – Előre – mondta a tábornok, megpördült, megsarkantyúzta a pejkóját, s mint egyetlen kentaur, dübörgő összhangban zúdultak le a halomról, s csaptak az erdőbe ott, ahonnét a sortűz jött, mielőtt azt még megismételhették volna. Kék egyenruhás alakok buktak alájuk s elébük összevissza, s ők berontottak a fák közé, ahol puskagolyók röpködtek gonoszul, mint a darazsak. Stuart kézbe fogta tollas kalapját, s hosszú rőt fürtjei a vágta ritmusára hullámzottak, mint a bátorság vad s önemésztő hevét lehelő hetyke lángok.

Hátuk megett, az egyik szárnyon még muskéták durrogtak s köpködtek elvillanó szellemalakjukra, s a kürtök harsogva adták tovább a derűs erdő körül brigádról brigádra az elkésett riadót. Stuart mindinkább balra tartott, s így az éktelen kavarodás a hátuk mögé került. A vidék nyíltabbá vált, s ők vágtában oszlopba sorakoztak. A fogoly őrnagy ott zötyögött Wylie kapitány mögött, s a tábornok visszafogta lovát a kettős terhe alatt vitézül dobogó fekete mellé.

– Végtelenül sajnálom, hogy kényelmetlenséget okozok önnek, uram – mondta hallatlan udvariasan. – Ha lenne szíves csak úgy általánosságban megjelölni, hol találjuk az önök

legközelebbi lovaskülönítményét, őszinte örömömre szolgálna, ha keríthetnék önnek egy lovat.

– Köszönöm, tábornok – felelt az őrnagy. – De egy őrnagyot sokkal könnyebb pótolni, mint egy lovat. Nem kívánok önnek alkalmatlankodni.

– Ahogy parancsolja, uram – vette tudomásul mereven Stuart. Visszarúgtatott az oszlop élére. Most egy régenvolt út halvány csapásán vágtattak. A csapás az aljnövényzet tavaszi kerítésfala közt kanyargott, gyors, de fegyelmezett vágtában követték, egyszerre egy tisztás bukkant elébük, s egy svadron jenki lovas fogta vissza döbbenten, majd eresztette neki újra a lovát.

Stuart egy pillanatig se tétovázott, megfordította a különítményt, s bevágott az erdőbe. Pisztolygolyók röpködtek itt-ott a fejük körül, a szokott száraz, ide-oda csapódó dörrenések, s a gallyak roppanása, a paták egy irányba tartó dobogása fölött. Stuart lekanyarodott az útról, s toronyiránt átcsörtetett a bokrokon. A szövetségi lovasok a háta mögött kurjongattak, Stuart szűk kört írt le különítményével, zihálva megálltak egy sűrű kis ingoványos berek közepén, s hallották, hogy az üldözők elhúznak mellettük.

Továbbnyomultak, visszatértek az útra, követték további útvonalukat, némán s hallatlan éberen. Tőlük bal felé elviharzott, elhalt az üldözők zaja. Továbbvágtattak. Egyszerre megsűrűsödött az erdő, s őket először ügetésre, majd lépésre kényszerítette. Bár megszűnt a lövöldözés, és a kürtök se harsogtak, lovaik erős és szapora zihálásán és a tulajdon, fülükbe lüktető szívverésükön túl valami, nem tudni, mi volt a levegőben – mint a láthatatlan köd, fától fáig kúszó feszültség, s ez, bár madarak röppentek fáról fára, mit sem tudva róla, ügyet se vetve rá, balsejtelemmel töltötte el a harmatos hajnali erdőt.

Elöl valami fehérség csillant a fák közt; Stuart föltartotta a kezét, megálltak, a többiek lóhátról lesték őt mozdulatlanul, s füleltek lélegzet-visszafojtva. Aztán Stuart nekiindult, s a bokrokon át újabb tisztásra tört ki. A többiek követték, s ott emelkedett előttük a halom az elhagyott reggelizőasztallal, s a golyó lyuggatta konyhasátor. Óvatosan előreügettek, s megálltak az asztalnál, miközben a tábornok sietve ráfirkantott valamit egy darab papirosra. Zavartalanul nyúlt el a tisztás, semmi nem fenyegetett a fölszálló arany nap alatt, a tisztáson, mint aranyló bor, mély és maradandó béke, de e magány színe alatt s azt áthatva, ott várakozott az a nem tudni, micsoda, türelmesen, sötéten és baljósan.

– A kardját, uram – parancsolta Stuart. A fogoly kihúzta fegyverét, Stuart elvette, s odatűzte vele a cédulát az asztal lapjára. A cédulán ez állt: „Stuart tábornok üdvözletét küldi Pope tábornoknak, és fájlalja, hogy másodszorra sem találta odahaza. Holnap megint eljön."

Stuart megrántotta a szárat. – Előre – mondta.

Leereszkedtek a halomról, átvágtak az üres tisztáson, s könnyű vágtában rátértek az útra, amelyen hajnalban jöttek; a hazavezető útra. Stuart hátranézett a foglyára, s a vitéz feketére a dupla terhével. – Ha elvezet minket a legközelebbi lovas előőrsükig, gondoskodom róla, hogy illő lova legyen – ajánlotta föl újra.

– Stuart tábornok, a lovas generális, Lee tábornok szeme fénye, hajlandó lenne kockáztatni a maga, az emberei és az ügye biztonságát, csak hogy egy jelentéktelen hadifogolynak némi időleges vigaszt nyújtson? kérdezte az őrnagy. – Ez nem bátorság; ez egy szeleburdi és önfejű kölyök meggondolatlansága. Itt két mérföld sugarú körben tizenötezer ember

áll; ennyit, bár csak jenkik, még Stuart tábornok se képes egymaga megverni.

Nem a fogoly kedvéért, uram – jelentette ki Stuart gőgösen –, hanem a tiszt kedvéért, akinek ellene fordult a hadiszerencse. Ez a legkevesebb, amit egy úriember megtehet.

Úriembernek ebben a háborúban semmi keresnivalója – vágott vissza az őrnagy. – Úriembernek itt nincs helye. Anakronizmus, akár az ajókagyűrű. Még jó, hogy Stuart tábornok ajókagyűrűt nem zsákmányolt tőlünk – tette hozzá csipkelődve. Lehet, hogy Leet fogja személyesen érte küldeni.

– Ajókagyűrű?! – mondta utána Bayard Sartoris, aki ott vágtatott a közelében, s megfordította a lovát. Stuart rákiáltott, de Sartoris fölemelte vakmerő makacs kezét, s elvágtatott; mikor a tábornok már épp fordult volna, hogy utánaeredjen, egy jenki őrszem sütötte el a puskáját az útszélen, s riadót ordítva rontott az erdőbe. Nyomban újabb muskéták dörrentek mindenfelől; jobb kéz felől, az erdőből, hirtelen mozgásba lendült jókora kötelék dobogása hallatszott, s a hátuk mögül, a láthatatlan halom irányából, sortűz roppant. Egy harmadik tiszt rúgtatott Stuart mellé, s kapta el a tábornok lovának zabláját.

– Uram! – kiáltotta. – Mit csinál?

Stuart visszafogta ágaskodó lovát, hátul újabb sortűz roppant, s pergett szét elszórt, egyes lövésekre, majd újabb roppanás, s a zaj jobb kéz felől erősödött, közelebb került. – Eressz, Alan – mondta Stuart. – A barátom.

De a másik nem engedte el a zablát. – Késő! – kiáltotta. Sartoris csak eleshet; de önt fogságba is ejthetik.

– Előre, uram, nagyon kérem – tette hozzá a fogoly őrnagy.

Mit számít egy ember az emberiségbe vetett megújult hithez képest?

– Az isten szerelmére, gondoljon Leere, tábornok úr! – könyörgött a segédtiszt. – Előre! – kiáltott oda a csapatnak, megsarkantyúzta a lovát, magával vonszolta a tábornokot, épp mikor egy kötelék északi lovas tört ki az erdőből a hátuk megett.

– Így tehát – fejezte be Jenny néni – Stuart úr továbbment, Bayard meg visszalovagolt az ajókagyűrűért, miközben Pope egész hadserege őrá lövöldözött. De ő csak kurjongatott, hogy „Hiíjja, hiíjja, gyerünk, gyerekek!", úgy lovagolt föl a halomra, átugratta a lovát a reggelizőasztalon, belovagolt a földúlt konyhasátorba, s egy szakács, aki megbújt a romok alatt, kinyúlt, s hátba lőtte egy mordállyal.

– Stuart úr kivágta magát, s úgy ért haza, hogy még két embert se veszített. Mindig nagyon szépen beszélt Bayardról. Azt mondta, kitűnő tiszt volt és pompás lovas, csak nagyon is vakmerő.

Egy darabig némán ültek a kandalló fényében. A lángok föl-fölcsaptak, köpködtek a tűztérben, majd, mint vadul kavargó tollbokréta, szikrák szálltak a kéménybe, s Bayard Sartoris kurta pályafutása, akár a hullócsillag, villant át a közös emlék és szenvedés fekete sík lapján, fölfénylett, mint a szárazvillám, s mikor kilobbant, valamiféle ragyogás maradt a nyomában. A vendég, a skót mérnök, mozdulatlanul, figyelmesen ült. Egy idő múltán megszólalt.

– Mikor visszalovagolt, ugye nem tudta biztosan, hogy talál-e ott ajókagyűrűt?

– A jenki őrnagy azt mondta, talál – felelt Jenny néni.

– Mhm. A skót megint töprengett egy darabig. – És Stuart úr másnap visszament, ahogy a cédulán megüzente?

Még aznap délután – mondta Jenny néni. – Hogy Bayardot megkeresse. – Rózsaszínben izzó tollpuha hamu ülte meg a tűzteret, s fakult nagyon-nagyon puha szürkévé. John Sartoris behajolt a tűz fényébe, s az izzó hasábokat megböködte a jenki muskétacsővel.

– Még egy ilyen ördögadta hadsereget nem pipált a világ, azt hiszem – mondta.

Nem bizony – helyeselt neki Jenny néni. – És abban se volt még egy ilyen ördögadta katona, mint Bayard.

– Az igaz – állapította meg józanul John Sartoris. – Bayard féktelen volt.

Megint a skót szólalt meg. – És ki volt az a Stuart úr, aki azt mondta, hogy a fivére vakmerő?

Jeb Stuart, a lovas generális – mondta Jenny néni. Egy darabig elgondolkodva nézte a tüzet; sápadt, megtörhetetlen arca egy pillanatra gyöngéden ellágyult. Különös humora volt – mondta. – Semmit nem talált olyan mulatságosnak, mint Pope tábornokot hálóingben. – Valahova messzire álmodta magát, túl a parázs rózsaszín pártázatán. – Szegény – mondta, majd halkan hozzátette –, egyszer, még ötvennyolcban valcert táncoltam vele Baltimore-ban – és a hangja büszke volt és rezzenéstelen, mint a lobogók a porban.

De az ajtó most zárva, s ami fény áthatolt a színes üvegen, az mélységesen ünnepélyes. Bayardétól balra volt az unokája szobája, ahol unokája felesége és gyermeke tavaly októberben meghalt. Egy pillanatra megállt az ajtaja előtt, majd halkan benyitott. A rolók leeresztve, a szobában a lakatlanság fojtott nyugalma, becsukta hát az ajtót, és a süketek nehéz léptű önfeledtségével dobogott tovább, lépett be a saját szobájába, és csapta be maga mögött az ajtót, ahogy az ajtót általában csukni szokta.

Leült, levetette a cipőjét, a cipőt, amelyből évente két párat csináltatott mértékre egy Saint Louis-i cégnél, harisnyában odament az ablakhoz, s lenézett a hátsó udvaron, az eperfához kikötött, fölnyergelt kancájára, s a mellette álló, sokatmondóan mozdulatlan, kopószikár négerre. A konyhából, az ablak felől, láthatatlanul, Elnora véget nem érő mollja emelkedett-süllyedt a lusta színen, Bayard fülének hallhatatlanul.

Odament a ruhásszekrényhez, előhúzott egy pár ütött-kopott lovaglócsizmát, belelépett, kivett egy szivart az éjjeliszekrényen álló szivardobozból, s egy darabig elálldogált a meggyújtatlan szivarral a foga közt. A zsebe szövetén át kitapintotta a pipát, kivette, megint megnézte, s úgy érezte, hallja öreg Falls hangját, amint bömbölve idézi a múltat: Az ezredesnek vót egy karosszéke, abban üdögelt, a harisnyás lábát meg fölrakta a tornác korlátjára, és szítta a pipáját, ezt itt ni. Az öreg Louvinia meg a lépcsőn üdögelt, borsót hüvelyezett vacsorára. Mer akkoriban az ember még annak is örült, ha nagy néha borsóhoz jutott. És maga meg ott ült hátul, az oszlop mellett. És nem volt ott maguk közül más, csak a nénikéje, a másik, mert akkor Jenny kisasszony még nem gyütt meg. Az ezredes a két lyányt Memphisbe küldte, a nagypapájukhoz, mikor először ment el Virginiába, azzal a regimenttel, amék mindjárt vissza is fordult, oszt kiszavazta őtet az ezredességbül, mert hogy ő nem állt le komázni, csak úgy, te Tom, Dick, Harry formán, senki frontlógós táborfosztogatóval, aki egyszer csak beállít egy szerzett muskétával, oszt aszongya, hogy ü katona. Maga akkoriban olyan félig fölnőtt, félig gyerek vót, asziszem. Mennyi is vót akkor, Bayard?

– Tizennégy.

– He?

Tizennégy. Ezt mindig megmondjam, valahányszor elmeséli ezt az istenverte históriát?

– Szóval, hogy maga ott ült, mikor befordultak a kapun és fölügettek a kocsifeljárón.

– Az öreg Louvinia elejtette a borsóstálat, és elsikkantotta magát, de az ezredes rámordult, hogy fogja be a száját, fusson, oszt hozza a csizmáját meg a pisztolyait, és várjon rá a hátsó kapuban, maga meg iszkolt az istállóba, hogy főnyergelje a csődört. S mikor a jenkik odaértek és megálltak... ott álltak meg pontosan, ahol most a virágágy van... nem vót ott egy lélek se, csak az ezredes üdögelt ott, mintha hírit se hallotta vóna soha, hogy jenki is van a világon.

– A jenkik nem szálltak le a lórul, azt hánták-vetették maguk közt, hogy ez a ház-e az, vagy sem, az ezredes meg le se vette a harisnyás lábát a korlátrul, csak nézte őket, mint afféle bunkó paraszt. A jenki tiszt meg elküldte az egyik emberit hátra, az istállóhoz, hogy nézné meg, ott-e az a csődör, osztán odaszólt az ezredesnek:

– Hé, Jonny, itt lakik az a rebellis John Sartoris?

– Valamivel lejjebb, az országút mellett – mondta az ezredes, s a szeme se rezdült. – Vagy két mérfődnyire – mondta. - De úgyse találják otthon. Megin a jenkikkel verekszik.

– Mindegy, akkor is gyüjjék csak velünk, oszt mutassa az utat – mondta a jenki tiszt.

Az ezredes hát szép lassan főtápászkodott, aszonta, csizmát húz és veszi a botját, és besántikált a házba, azokat meg otthagyta lóháton, hadd várjanak.

– Mikor már nem látták, nekieredt futva. Az öreg Louvinia ott várta a hátsó kapuban a kabátjával, csizmájával, pisztolyával, meg egy falás kukoricakenyérrel. Az a másik jenki belovagolt az istállóba, az ezredes elvette Louviniától a cuccot, amit

az összekészített neki, becsavarta a kabátjába, oszt elindult a hátsó udvaron át, mintha csak sétálni menne. S hát nem épp akkor áll ki az a jenki az istálló kapujába?

– Nincs itt semmi jószág – mondja a jenki.

– Azt gondolom – mondja az ezredes. – A kapitány azt üzeni, menjen vissza – mondja, és csak megy tovább. Érezte, hogy a jenki nézi, a két lapickája közt, ahun a golyó maj belétrafál. Aszongya az ezredes, még olyan nehéz nem vót neki semmi, mint akkor, ott az udvaron, háttal a jenkinek, hogy futásnak ne eredjen. De csak sétált tovább az istálló sarka felé, ahun már köztük lesz a ház. Aszongya az ezredes, úgy érezte, egy évig csak megy, megy, oszt mégse jut közelébb, de hátranézni nem mert. Aszongya az ezredes, másra se tudott gondúni, csak hogy millen jó, hogy a lyányok nincsenek idehaza. Aszongya, a maga ménikéjére a házban nem is gondút, mer hogy aszongya, az ízig-vérig Sartoris, és elbánik egy tucat jenkivel is.

– Osztán a jenki rákiáltott, de az ezredes csak ment tovább, rá se rántott, hátra se nézett. Osztán a jenki megin kiáltott, s az ezredes, aszongya, hallotta a lódobogást, és úgy vélte, ideje szedni a lábát. Épp elérte az istálló sarkát, mikor a jenki először lőtt, s mire a jenki odaért az istálló mögé, ő mán a telek végibe járt, rohant a gyomban a patak felé, ahun maga várta a csődörrel a füzesben.

– Oszt maga csak várt, fogta a lovat, a jenkik meg ott hátul csak kiáltoztak, míg az ezredes főhúzta a csizmát. Asztán aszonta, szóljon a ménikéjének, hogy nem gyün haza vacsoraidőre.

– Ezt meg miért adja nekem, ennyi idő múltán? – kérdezte ő, a pipát tapogatva, s öreg Falls azt mondta, a szegényház nem ennek való hely.

Ő hordta a zsebjiben, örömit lelte benne, akkor régen. Akkor más volt, asziszem, mikor a vasutat építettük. Jó párszor elmondta akkoriban, hogy szombat estére mind a szegényházban találjuk magunkat. Oszt én értem oda hamarébb. Én jutottam odáig. Mánpedig inkább a temetőre gondúhatott, hisz éjjel-nappal ott lovagolt fel-alá s vonal mentin, a nyeregzsákja teli pénzzel, mindig egy talpfányira a szegényháztul, ahogy ő mondani szokta. És akkor változott meg minden. Mikor el kellett kezdenie öldösni az embereket. Az a két gyüttment jenkibérenc megvadította a niggereket, ü meg igyenest be a szobába, ahun űtek egy asztal megett, az asztalon meg a pisztolyaik, aztán megölte még azt a rablót, meg a másikat is, azzal az egy mordállyal durrantotta le mindet. De ha az ember mán elkezdi öldösni a népeket, akkor mán mindig öldösnie kell. És ha öldösi őket, akkor mán meg is halt.

Aznap este, mikor John Sartoris ott ült a gyertyák alatt az ebédlőben, forgatta ujjai közt a borospoharat, és a fiához beszélt, már föltűnt homlokán a végzet és az ítélet árnyéka. A vasút elkészült, őt aznap választották be kemény és keserű harc árán az állami törvényhozásba, s az ítélet már ott volt a homlokán, meg a kimerültség.

– Szóval – mondta – Redlaw holnap meg fog ölni, mert fegyvertelen leszek. Megcsömörlöttem az öléstől... Add közelebb a bort, Bayard.

És másnap halott volt, majd ezt követőleg, mintha csak arra várt volna, hogy szabaduljon a csontok esetlen zörgésétől és a lélegzéstől, s tulajdon kudarcot vallott testét lerázva, megmerevíthesse, álmához oly sorsszerűen hasonló formába önthesse, ami belőle fakadt; csak hogy később, mint egy dzsinnt vagy szellemlényt, megidézze egy írástudatlan öreg-

ember lomha emlékezete, vagy egy kiégett pipa, amelyből már a dohányszutyok undok szaga is réges-rég elpárolgott.

Öreg Bayard összeszedte magát, elindult, s letette a pipát a komódra. Aztán kiment a szobából, ledobogott a lépcsőn hátul, ki az udvarra.

A néger legény nyomban fölriadt, eloldotta a kancát, és tartotta a kengyelt. Öreg Bayard fölszállt, végre eszébe jutott a szivar, és rágyújtott. A néger kinyitotta a kaput, aztán előreloholt, kinyitotta a második kaput is, s kiengedte a lovast a mezőre. Bayard továbblovagolt, átható füstöt húzott maga után. Valahonnét egy pöttyös szetter került elő, s a kanca nyomába eredt.

Elnora meztélláb állt a konyhapadlón, megmártotta a fölmosórongyot a vödörben, s lecsapta megint a padlóra.

Föláll a bűnös a siratópadrul,
Fölugrik a bűnös a vezeklőpadrul,
S kérdi a pap: „Hát e' meg mér?"
„Mert te pap, te se vagy különb a többinél."
Ó Uram, ó Uram Isten.
Így van e' máma a templomban.

2

Simon célja egy nagy téglaház volt jócskán az utca vége felé. A telken valamikor egy szép öreg gyarmati stílű ház állt magnóliák, tölgyek és virágos bokrok közt. De a ház leégett, s a fák közül is kidűlt egyik-másik, hogy helyet adjon egy építészeti hazugságnak, mely oly lenyűgözően iszonyú volt, hogy az már-már magasztos. Emlékmű: egy Frenchman's

Bend nevű apró településről beköltözött hegyi lakó igénytelenségének emlékműve (s mauzóleum is, mely családja nőtagjainak társadalmi törekvéseit örökítette meg), a hegyi lakó, mint Jenny Du Pre kisasszony leszögezte, Frenchman's Bend legszebb házát építette föl Jefferson leggyönyörűbb telkén. A hegyi lakó két évig bírta, ezalatt családja nőtagjai egész délelőtt a verandán üldögéltek csipkével szegett „boudoir főkötőben", délutánonként meg színes selymekben sétakocsikáztak városszerte egy gumirádlis bricskán; aztán a hegyi lakó eladta a házat egy újdonnanjöttnek, visszavitte a nőit falura, s kétségkívül munkára fogta őket megint.

A járda mentén sorakozó számos gépkocsitól a helynek feszesen ünnepélyes hangulata volt, s Simon, szája sarkában a szivarcsonkkal, beállt a ház elé, meghúzta a szárat, s színes szóváltásba keveredett egy négerrel, aki a kocsiállás előtt parkoló autó kormánykerekénél ült. – Én aszondom, te fekete, ne álld el az útját a Sartoris hintónak – zárta le a vitát Simon, mire a másik megindította motort, s odaengedte őt a cölöphöz. – Ha akarod, állj elibe a közönséges népeknek, de ollan hintónak ne, amék az ezredesre vagy Jenny kisasszonyra vár. Azt nem tűrik ám.

Leszállt, megkötötte a lovakat, megállt, s most, hogy a másiknak megmosta a fejét, a lelke ettől megenyhült, s fürdött a boldogságban, hogy övé lett az utolsó szó, kíváncsian, s némi tisztelteljes irigységgel árnyalt dölyfös fölénnyel vette szemügyre a gépkocsit, miközben nyájasan beszélgetett a vezetőjével. De nem sokáig, mert Simonnak e konyhán nővérei voltak az Úrban, be is fordult hát az udvarra, s elindult hátrafelé a murvás kocsiúton. Ahogy az ablakok alatt elment, hallotta az estély zaját – a kitartó, érthetetlen locsogást, amivel a fehér hölgyek oly könnyedén körül tudják venni magu-

kat, s amely szerintük, úgy látszik, szükséges (vagy nélkülözhetetlen) ahhoz, hogy jól érezzék magukat. Azt, hogy ez kártyaparti, Simon sem ellentmondásnak nem érezte, sem meg nem lepődött, mert az idő és az elmélyült tapasztalás finom türelemre tanította a fehérek s a bármilyen színű hölgyek hóbortjai iránt.

A hegyi lakó a házát olyan közel építette az utcához, hogy az eredeti pázsit nagyobb része és a szép öreg fák a ház mögé kerültek. Valamikor mirtusz, orgona, babérmeggy és illatos jezsámen nőtt itt összevissza, s a kerítéseket, fatörzseket sűrűn bekúszta a lonc; mikor pedig az első ház leégett, annak a helyét is ezek nőtték be, s alkottak kuszán természetes, zűrzavaros és illatos ősrengeteget, amelyet nagyon kedveltek a csúfolkodó rigók, feketerigók, s ahol fiúk és lányok andalogtak tavaszi és nyári estéken a szálló szentjánosbogarak közt, miközben a lappantyúk kórust énekeltek, s lágy tremolóban kuvikolt a gyöngybagoly. Aztán a hegyi ember megvette, kivágott néhány fát, hogy házát, helyi szokás szerint, az utcához közel építhesse, megritkította az őserdőt, a maradék fákat bemeszelte, és a kísértettörzsek közt fölhúzta az istálló, a disznóól és a baromfiudvar kerítését. Annyi ideig már nem maradt, hogy garázs létezéséről is tudomást szerezzen.

Ittlakásának fertőtlenített sivársága nagyrészt eltűnt már, a jelenlegi tulajdonos újabb bokrokat ültetett ki – jezsámen, babérmeggyet és verbénát –, alájuk nagy vasasztalokat és székeket állított, úszómedencét és teniszpályát épített; és Simon föltűnést kerülve, ámde magabiztosan haladt előre, a női hangok mássalhangzótlan dongása nyomán eljutott a konyhába, ahol egy gyászlila turbános vékonyka nő villantotta rá a szemét, kezében egy tál majonézes süteménnyel, meg egy

temérdek nagy nőszemély, elébe kötve a hivatására valló foltos kötény, aki épp olvadt fagylaltot ivott tányérból.

– Láttam az utcán, rosszul nézett ki, mert hogy nem kíméli magát – mondta a látogató, épp mikor Simon belépett, de nyomban elejtették a témát, s örömmel üdvözölték.

– Nicsak, Strother testvér – mondták egyszerre. – Kerüljön beljebb, Strother testvér. Hogy van?

– Gyöngécskén, hölgyeim, gyöngécskén – felelt Simon. Levette a kalapját, kivette a foga közül a szivarcsutkát és elraktározta a kalapjában. – Csúful beleállt a hátamba a fájás. És magik?

Én jól, köszönöm a szíves érdeklődést, Strother testvér – felelt a látogató. Aztán hellyel kínálták Simont, aki szófogadóan odahúzott egy széket az asztalhoz.

– Mit ennék, Strother testvér? – faggatta vendégszeretően a szakácsnő. – Van még ollan vendégnek való roppantós, meg van e'kkis megmaradt hideg ződ meg óvadt fagylajt.

Asziszem, csak e'kkis fagylajtot kérek, meg e'ccsöppet abbul a ződből, Rachel nővér – felelt Simon. – Tudja, az én fogam nem jó mán az ollan vendégnek valóhoz. A szakácsnő méltóságteljes elszántsággal fölállt, átkacsázott az éléskamrába, s levett a polcról egy nagy fatálat. A legjobb szakácsnők egyike volt Jeffersonban; nem volt úrnő, aki tiltakozni mert volna Rachel konyhai vendégszeretete ellen.

– Juj, hogy maga millen nagyszerű egy ember! – kiáltott fel a látogató. – Hogy fagylajtot eszik a maga korában!

Hatvan éve eszek mán fagylajtot – mondta Simon. – Mér épp most hannám abba?

– Ez a helyes beszéd, Strother testvér – helyeselt a szakácsnő, s letette elébe a tányért. – Ha van, egyék csak. Egy perc türelem, és... – Gyere csak, Meloney – szakította félbe a

mondókáját, mikor egy könnyű léptű néger lány lépett be takaros fehér kötényben, fityulával a haján s a kezében tálcával, amelyen a tányérok a hölgymagazinok képeiről másolt Se-tartalom-se-tápérték ételépítmények maradékait tartalmazták, ezekkel rontotta étvágyát a társaság védekezésül a vacsora ellen... – adjál csak Strother testvérnek egy tányérral abbul a fagylajtbul, aranyoskám.

A lány belecsapta a tálcát a mosogatóba, s a csapnál leöblített egy tányért, miközben Simon összehúzott, mozdulatlan szemmel figyelte. A lány mutatósan megvető nemtörődömséggel eltörülgette a tányért, magas sarkú cipőjében, állát gőgösen fölszegve végigkopogott a konyhán, miközben Simon változatlanul éber figyelemmel követte, s becsapta maga mögött az ajtót. Simon csak ezután fordult vissza a társasághoz.

– Igen, hölgyeim – ismételte. – Mán nagyon is régen eszek fagylajtot ahhoz, hogy az én koromban csak úgy abbahagyjam.

– Egye csak, amég a gyomra bírja – helyeselt a szakácsnő, s megint a szájához emelte a tányért. A lány visszatért, s még mindig félrefordított fejjel letett Simon elé egy fagylaltoscsésze sűrű folyadékot, Simon meg, a mozdulat örve alatt, a lány tomporára ejtette a kezét. Az nyitott tenyérrel nyakonvágta az ősz Simont.

– Miss Rachel, nem tudná megmondani neki, hogy ne nyúkáljon? – kérdezte.

– Még hogy nem szégyelli magát – pirongatta Rachel, de nem volt benne semmi rosszallás – vén ember léttire, akinek felnőtt gyerekei vannak, s akinek a fél lába mán a sírban?

– Asszonynak hallgass a neve – mondta egykedvűen Simon, és egy kis spenótot kanalazott az olvadt fagylaltjába. – Még nem búcsúzkodnak?

– Asziszem, búcsúzkodnak mán – felelt a másik látogató, s elegáns kecsességgel egy újabb töltött süteményt dugott a szájába –, mintha most hangosabban beszélnének.

– Akkor osztanak – helyesbített Simon. – Mer amíg ettek, csak addig voltak halkabban. Úgy ám, osztanak, és újra kezdik. Mer illenek a fehérek. A niggernek nincs esze ahhoz, hogy illen zsinatba kártyázni tunna.

Pedig valóban búcsúzkodtak. Jenny Du Pre kisasszony épp a végére ért egy történetnek, s attól, mint általában, a másik három nő az asztalnál kissé feszengve kerülte egymás tekintetét. Jenny kisasszony keveset utazott, Pullman dohányzóban egyáltalán nem, s az emberek el nem tudták képzelni, honnan szerzi, kitől hallja a történeteit. Ő pedig csak mondogatta őket mindig s mindenütt a legrosszabbkor, s akinek épp nem kellett volna, hűvös és vidám rettenhetetlenséggel. A fiatalok kedvelték, s keresett gardedám volt majálisokon.

A szobán át odaszólt a háziasszonynak. – Hazamegyek, Belle – jelentette ki. – Azt hiszem, mára már mindnyájunknak elég volt. Nekem legalábbis elég. – A dundi, fiatalos háziasszony ügyesen kipirosított arca már-már nyugalomnak tűnő hisztérikus figyelmet tükrözött, de mikor Jenny kisasszony az indulás fenyegetésével betört a tudatába, ez nyomban elpárolgott, arca felöltötte jól ismert kifejezését, a feszült és tétova elégedetlenséget, és konvencionálisan, mint egy jól nevelt gyerek, de nyafogós őszintén tiltakozott.

Jenny kisasszony rendíthetetlen volt. Fölállt, s karcsú, ráncos kezével lesöpört fekete selyemruhájának kebléről valami láthatatlan ételmorzsát. – Ha tovább maradok, elmulasztom Bayard puncsidejét – magyarázta szokott egyenességével. – Gyere, Narcissa, hazaviszlek.

– Köszönöm, kocsival vagyok, Jenny kisasszony – felelt

mély alt hangon a fiatal nő, akivel beszélt, s szintén fölállt: és fölálltak a többiek is, gyülekező suhogásuk elnyomta a háziasszony nyűgös tiltakozását, lassan kisodródtak a hallba, s színesen, csivogva leragadtak a különböző tükrök előtt. Jenny kisasszony utat tört az ajtó felé.

– Gyerünk már, gyerünk – ismételgette. – Harry Mitchell nem örül majd, ha ilyen gágogás fogadja, mikor a munkából hazajön.

– Akkor majd megül a kocsijában kinn a garázsnál – vágott vissza élesen a háziasszony. – Igazán szeretném, ha nem menne még, Jenny kisasszony; nem is fogom máskor meghívni.

De Jenny kisasszony csak annyit mondott hűvös kedvesen: – Isten veled, drágám –, s finom Sartoris orrával, egyenes hátú gránátos tartásával, amelyhez fogható csak egy embernek volt a városban – unokaöccsének, Bayardnak –, megállt a lépcsőn, Narcissa Benbow meg csatlakozott hozzá, s mint egy illatot vitte magával a derűs nyugalmat, amiben élt. – Egyébként Belle komolyan is gondolta – mondta Jenny kisasszony.

– Mit, Jenny kisasszony?

– Hogy Harry... Mit gondolsz, hol csavaroghat az az átkozott nigger? – Lementek a lépcsőn, a járda menti gépkocsik közül tompa indítórobbanások hallatszottak, s a két nő a virággal szegett sétaúton kiment az utcára. – Nem láttad, hova ment a kocsisom? – kérdezte Jenny kisasszony a négertől a legközelebbi kocsiban.

– Elment hátra, asszonyom. – A néger kinyitotta az ajtót, és kidugta katonanadrágba és linó lábszárvédőbe bújtatott lábát. – Majd én előkerítem.

– Köszönöm. No, hál' isten, ennek is vége – tette hozzá.

Kár, hogy az embereknek nincs annyi eszük vagy bátorságuk, hogy kiküldjék a meghívókat, aztán bezárják a házukat, és elmenjenek. A vendégeskedésben úgyis csak az a mulatság, hogy az ember felöltözik és odamegy. – Egyremásra, zajos csoportokban jöttek a hölgyek a járdán, szálltak be a kocsijukba, vagy távoztak gyalog, egymást vidáman, csöppet sem zenei hangon szólongatva. A nap már elbújt Belle háza mögött, s mikor az asszonyok az árnyékból kiléptek a hátuk mögül laposan sütő napra, egyszerre fölragyogtak, mint az alkamadár. Narcissa Benbow szürkében volt, szeme ibolyakék, s az arcán a liliom derűs nyugalma.

– A gyerekvendégségben nem – tiltakozott.

– Én a vendégeskedésről beszéltem, nem a mulatságról – mondta Jenny kisasszony. – Ha már gyerekekről van szó... mi újság Horace-ról?

– Ó, hát nem említettem? – kérdezte hirtelen a másik. – Tegnap táviratot kaptam. Szerdán partra szállt New Yorkban. Egy kicsit zavaros üzenet, nem is értettem pontosan, hogy mit akar, csak annyit, hogy körülbelül egy hétig ott kell maradnia. Több mint ötven szó.

– Átalánydíjas távirat? – kérdezte Jenny kisasszony. A másik igent mondott rá, és Jenny kisasszony hozzátette: – Horace biztos megszedte magát, mint az egész Y.M.C.A., ahogy a katonák mondják. Nos, ha a háború egy ilyen Horace-fajta embert megtanít pénzt keresni, akkor végül nem is olyan butaság.

– De Jenny kisasszony! Hogy beszélhet így, azután, hogy John... hogy...

– Szamárság – mondta Jenny kisasszony. – A háború csak ürügyül szolgált Johnnak, hogy öngyilkos legyen. Ha ez nincs, adódott volna más, ami az égvilágon mindenkinek kínos.

De Jenny kisasszony!

- Én csak tudom, drágám. Nyolcvan éve élek ezek közt a csökönyös Sartorisok közt, és soha, egyetlen hazajáró szellemüknek még meg nem szereztem az örömöt, hogy akár egy csepp könnyet is hullajtsak érte. És mit üzent Horace?

– Hogy valamit hoz magával – felelt a másik, s derűs arca fölragyogott a szeretetteli izgalomtól. – Olyan zavaros az üzenete... Horace soha nem képes valamit világosan megfogalmazni, ha nincs itt. - Megint elgondolkozott, szeme végigfutott az utcán, az összehajló tölgyek és szilfák alagútján, amelybe tigrisfoltokat vetett a napfény. – Talán örökbe fogadott egy hadiárvát?

- Hadiárvát? - ismételte Jenny kisasszony. – Inkább egy hadiárva mamáját.

A ház sarkán felbukkant Simon, keze fejével a száját törülgette, és sebesen csoszogva vágott át a gyepen. Szivarja sehol.

- Ugyan – mondta a másik, mély aggodalommal. – Már hogy gondolhat ilyet Jenny kisasszony. Nem; lehetetlen. Horace ilyesmire nem képes. Soha nem tesz semmit, hogy előbb velem meg ne beszélné. Megírta volna; biztos, hogy meg. Csak nem hiszi komolyan, hogy megtenné? Hogy ilyesmire képes lenne?

Hm – mondta Jenny kisasszony magas nyergű normann orrán át. – Egy ilyen Horace-féle hiszékeny ártatlanság, aki ott bitangol azok közt a férfira kiéhezett európai nők közt? Maga se veszi észre, amíg nem késő már; különösen idegen nyelven. Fogadok, hogy ahol egy hétnél tovább hált, ott a háziasszonya vagy valaki más már föltette a tűzre a vacsoráját, ha későn ért haza, vagy nem adott a többieknek cukrot, csak hogy ő édesen igya a kávéját. Némelyik férfi arra születik, hogy mindig legyen nő, aki lábtörlőt csinál magából a kedvé-

ért, más meg arra, hogy fölszarvazzák... Te milyen idős vagy?

– Még mindig huszonhat, Jenny kisasszony – felelt a másik nő tartózkodóan. Simon eloldotta a lovakat, és a Jenny kisasszonynak szóló tartásában odaállt a hintó mellé. Ez más volt, mint a banktartás, ez gáláns és védelmező hódolatot tükrözött. Jenny kisasszony a másik nő arcának mozdulatlan derűjét fürkészte.

– Miért nem mentél te férjhez, és hagytad, hogy az a csecsemő egy darabig maga gondoskodjék magáról? Jól jegyezd meg, egy fél év nem telik bele, s kerül nő, akit a frász lel, csak hogy a lábát megtörülhesse, és még csak hiányozni se fogsz neki.

– Anyának megígértem – felelt a másik nyugodtan, minden sértettség nélkül. – ... Nem értem, miért nem üzenhetett érthetőbben.

– Nos... – Jenny kisasszony a hintójához fordult. – Végül is lehet, hogy csak egy árva gyerek – mondta csöppet sem vigasztaló megnyugtatásul.

– Akárhogy is, hamar megtudom – hagyta rá a másik, odament a járda mellett álló kis kocsihoz, s kinyitotta az ajtaját.

Jenny kisasszony beszállt a hintóba, Simon fölült a bakra, és marokra fogta a szárat. – Tudasd, ha hallasz valamit – kiáltott ki Jenny kisasszony a hintóból, ahogy indultak. – És ha kedved tartja, gyere ki, és vigyél még virágot.

– Köszönöm, isten vele, Jenny kisasszony.

– Jól van, Simon. – A hintó megint ment, és Simon megint magába fojtotta a híreit, amíg a városon kívül nem értek.

– Hazagyütt Bayard úr – jegyezte meg végül, a korábbi társalgó hangnemben.

– Most hol van? – kérdezett rá rögtön Jenny kisasszony.

– A házba még nem gyütt ki – felelt Simon. – Asziszem, kiment a temetőbe.

– Szamárság – vágta rá Jenny kisasszony. – Nincs az a Sartoris, aki többször is kimenne a temetőbe, mint egyszer... Az ezredes úr tudja, hogy itthon van?

– Tudja. Én megmondtam neki, de úgy tett, mint aki nem hiszi el, hogy igazat beszélek.

– Ezt úgy érted, hogy senki más nem látta, csak te?

– Én se – tiltakozott Simon. – A bakter látta, hogy leugrott a vonatról, és aszonta, hogy...

– Istenverte ostoba nigger! – dühöngött Jenny néni. – Te meg futottál, hogy egy ilyen ostobaságot elkotyogj Bayardnak? Hát elment a józan eszed?

– A bakter a' látta – ismételte makacsul Simon. – Csak megismeri a Bayard urat, ha lássa, asziszem.

– Hát akkor hol van, azt mondd meg?

– Tán kiment a temetőbe – találgatta Simon.

– Hajts!

Jenny kisasszony az unokaöccsét az irodájában találta, a két szetterével. A szobát könyvespolcok szegték, ordas borjúbőrbe kötött s a porlepte, bolygatatlan gondolatok levegőjét árasztó testes jogi könyvek sorai, s a történeti-romantikus iskola regényeinek egyvelege (megvolt valamennyi Dumas, mostanában ezek képezték, sorban egymás után, Bayard kizárólagos olvasmányát, egy-egy kötet mindig ott hevert az éjjeliszekrényén, az ágya mellett), s a legkülönbözőbb tárgyak egész gyűjteménye – magvak zacskószám, régi, rozsdás sarkantyúk, zablák és lószerszámcsatok, állat- és növénybetegségekről szóló brosúrák, díszes dohányszelencék, amelyeket ilyen vagy

olyan alkalmakkor, évfordulókon kapott ajándékba és sose használt, megmagyarázhatatlan kődarabok, elszáradt gyökerek, hüvelyck – mindet valami rég elfelejtett időpontban és okból gyűjtötték, mégis mindmáig megőrizték. A szobában volt még egy hatalmas lépcsőfülke, az ajtaján lakat, egy nagy asztal, teliszórva még vegyesebb holmikkal, egy bezárt, redőnyös íróasztal (Bayard bolondja volt a kulcsoknak és zároknak), egy dívány meg három nagy bőrfotel. A szobát mindig csak iroda néven emlegették, Bayard most ott ült kalappal a fején, és még mindig lovaglócsizmában, s egy hasas kis hordóból épp Bourbon-whiskyt fejtett át egy ezüstdugós palackba, a két eb meg méltóságteljes komolyan figyelte.

A kutyák egyike már nagyon vén volt és majdnem vak. A nap nagyobb részét a hátsó udvaron, a napon heverészve töltötte, vagy forró nyári napokon, a konyha alatt a hűvös-poros sötétben. De a délután közepe táján mindig kiment a ház elé, és nyugton, komolyan várt, míg a hintó be nem állt a kapuhoz; s mikor Bayard leszállt, és betért a házba, visszament hátra, s megint várt, míg Isom föl nem vezette a kancát, Bayard ki nem jött, s nyeregbe nem szállt. Azután már együtt töltötték a délutánt, nyugodtan, komótosan poroszkáltak az évszakonként változó mezőkön, réteken, erdőkben – a férfi lóháton, a komoly, pöttyös szetter a nyomában, miközben leáldozó életük megint közelebb került békés befejeztéhez a közös földön, mely mindkettőjüknek nevelője volt.

A fiatalabbik kutya még nem volt kétéves; túlságosan virgonc komótos két társához képest, s bár néha velük indult útnak, vagy szeleburdi lelkesedéssel föl-fölhajtott nekik valamit valahonnét, csak hogy a mező közepén csatlakozzék hozzájuk, nem maradt soká, hamarosan lógó nyelvvel s bozontos farkát izgatottan, kecsesen föltartva elrohant valami őrjítő,

csalóka szag után, amilyenekkel a világ körülvette s minden cserjésből, csalitból, vízmosásból kísértette.

Bayard csizmája szárig nedves volt, talpára rászáradt a sár, s a kutyák józan érdeklődésétől övezve elmerülten hajolt a hordócska és a palack fölé. A hordócska csappal fölfelé volt föltámasztva egy másik széken, s Bayard az illatos barna szeszt vigyázva fejtette gumicsővel a palackba. Jenny kisasszony, még mindig a gondosan fésült ősz feje búbján ülő fekete kalapkában, belépett a szobába, a két kutya fölnézett rá, az idősebbik komolyan és méltósággal, a fiatalabbik sietősebben, miközben bátortalan hízelkedésül a padlót verdeste farkával. De Bayard nem emelte föl a fejét. Jenny kisasszony becsukta az ajtót, s szúrósan a csizmára nézett.

– Vizes a lábad – szögezte le. Bayard most se nézett föl, a gumicsövet tartotta óvatosan a palackba, amelyben mindvégig egyenletesen emelkedett a szesz. Néha nagyon kényelmes volt a süketsége, inkább kényelmes, mint valóságos, bár ki tudja? – Fölmégy, és lehúzod a csizmád – vezényelt Jenny kisasszony emelt hangon. – A palackot meg majd én megtöltöm.

De Bayard a süketsége falával körülvett nyugodalmas toronyban zavartalanul végezte a dolgát, míg csak a palack meg nem telt, akkor befogta a csövet, fölemelte, s tartalmát visszacsurgatta a hordócskába. Az idősebbik eb meg se moccant, de a fiatalabb visszavonult Bayard mögé, mancsára fektette a fejét, s rezzenéstelen, megható szemmel, mozdulatlanul, éberen leste Jenny kisasszonyt. Bayard kihúzta a csövet a hordóból, és föltekintett. – Hogy?

De Jenny kisasszony visszament az ajtóhoz, kinyitotta, és kikiabált a hallba, imigyen keltve riadalmat a konyhán, amit egyszerre Simon követett testi valójában. – Menj föl, és hozd

le az ezredes úr papucsát – rendelkezett. Mire a szobába visszatért, már se Bayard, se a hordó nem volt látható, de a lépcsőfülke nyitott ajtajából kilátszott a kölyökkutya érdeklődő feneke és feszülten fölmeredő bozontos barométerfarka; Bayard a lábával kitessékelte a kutyát a fülkéből, maga is fölbukkant, és bezárta maga mögött az ajtót.

– Simon megjött már? – kérdezte.

– Most jön – mondta Jenny néni. – Szóltam neki. Ülj le, és húzd le azt az átázott csizmádat. – E pillanatban beállított Simon a papuccsal, Bayard szófogadóan leült, Simon meg elébe térdelt, és Jenny kisasszony könyörtelen vizsga szeme előtt lehúzta a lábáról a csizmát. – A harisnyája száraz? – kérdezte Jenny kisasszony.

– A' nem ázott át – felelt Simon. De Jenny kisasszony lehajolt, és maga is megérintette.

– Hallod – mondta Bayard mogorván, de Jenny kisasszony rideg nyugalommal tapogatta végig a lábát.

– Hát édeskevés hija, hogy nem – kiáltotta át Jenny kisasszony Bayard süketségének tetőtlen falán. – Neked meg muszáj volt azzal az ostoba meséddel előállnod.

– A bakter látta – ismételte makacsul Simon, miközben ráhúzta Bayard lábára a papucsot. – Azt nem mondtam, hogy én láttam. – Fölállt, s kezét hozzádörgölte a combjához.

Bayard belelépett a papucsba. – Hozd a puncsnak valót, Simon. – Majd a nagynénjéhez, közömbösnek szánt hangon. – Simon azt mondja, a délutáni vonatról Bayard szállt le. – De Jenny kisasszony újra Simonra rontott.

– Gyere vissza, fogd ezt a csizmát, és rakd a tűz mellé – mondta. Simon visszatért, aztán a csizmával sietve odaódalgott a kandallóhoz. – És kergesd ki innét ezeket a kutyákat is – tette hozzá Jenny kisasszony. – Még jó, hogy nem jutott

eszébe a lovát is behozni. – Az öreg kutya nyomban föltápászkodott, s nyomában a szégyenlősen készséges kölyökkutyával éppoly tettetett nyugalommal távozott, mint ahogy Bayard meg Simon hajolt meg Jenny kisasszony nyers hajthatatlansága előtt.

– Simon azt mondja... – kezdte újra Bayard.

– Simon szamárságokat beszél – fojtotta belé a szót Jenny kisasszony. – Hatvan éve, mióta Simonnal együtt élsz, már megtanulhattad volna, hogy akkor se tudja, mi igaz, ha látja. – Aztán Simon nyomában kiment a szobából, tovább a konyhára, s miközben Simon magas, félfehér lánya a nyújtódeszka fölé hajolt, Simon meg egy üvegkancsót töltött meg friss vízzel, citromot szelt belé, majd a cukortartóval és két magas pohárral együtt egy tálcára tette, ő csak állt az ajtóban, s addig mosta-mosta Simon maradék deres üstökét, míg az még sűrűbb bodrokba nem göndörödött. Mindig is mestere volt a nyelvnek, de ha haragra lobbant, minden erőlködés nélkül szárnyalt fenséges magasságba. Erő volt a szavában, világosság és színes egyszerűség, a szóképeket oly merészen alkalmazta, hogy Demoszthenész is megirigyelhette s egy öszvér is megértette volna, és szándéka felől még a legbárgyúbb emberben sem maradt soká kétség; a szónoklat súlya alatt Simon feje mind lejjebb-lejjebb konyult, a finoman megjátszott szenvtelen elmerültség mint a toll foszladozott róla, míg föl nem kapta a tálcát, és ki nem kacsázott. De Jenny kisasszony hangja kinn is nyomon követte, könnyedén ereszkedett rá, lendületes teljességében, mely óvást is tartalmazott és javaslatot, Simon, valamint Elnora s valamennyi valóságos és kétes leszármazottjuk viselkedésére nézve, esztendőkkel előre.

– És legközelebb – fejezte be –, ha te vagy bárki, bakter, fékező vagy kifutófiú bármi olyasmit lát vagy hall, amiről

azt hiszed, hogy az az ezredes urat érdekelheti, először nekem szólsz; majd én elmondom neki. – Még egyszer végigmérte Elnorát, aztán visszament az irodába, ahol unokaöccse épp a cukrot és a vizet kevergette nagy gonddal a két pohárban.

Simon fehér zubbonyban mint inas ügyködött – mondhatni önnön bronzmásolataképpen. Csakhogy épp nem bronzzal dolgozott, hanem ezüsttel, oly finom és lágy ezüsttel, hogy egyik-másik kanál szinte papírvékonyságúra kopott, ahol emberöltők ujja érintette; ezüsttel, amelyet Simon nagyapja, Joby ásott valamikor a húgyszagú istállópadló alá, miközben az akkor hároméves Simon, egy szál koszos pendelyben, elmerült gyermeki érdeklődéssel figyelte a furcsa játékot.

De főfoglalkozásának kipárolgása akkor is ott lebegett körülötte, ha templomba készült, s kimosakodott, kiöltözködött Bayard őrajta kissé bő, levetett szalonkabátjába; ott terjengett, mikor a tálat behozta, ha könnyedén meghajolt a kredenc mellett, hogy választ adjon Jenny kisasszony valami óvatlan kérdésére, vagy fölvegye a Bayarddal folytatott korábbi töredékes beszélgetés fonalát, s ezt hagyta maga mögött, ha kiment, az istálló halovány emlékét. De ma este csak behozta a tálat, letette, s már kacsázott is vissza a konyhába: Simon tudta, hogy megint eljárt a szája.

Jenny kisasszony, vállán fehér gyapjúkendővel, amit védekezésül viselt az este hűse ellen, aznap magára vállalta a beszélgetés terhét, ontotta a semmiségeket – a pletykákat, hogy ki mit csinált, ki mit mondott –, pedig ez egyáltalán nem vallott Jenny kisasszonyra. Neki mindenről megvolt a véleménye, s azt velősen, ádázul csípős formában közölte is, de a legritkább esetben ereszkedett le a pletykálkodásig. Bayard meg bezárkózott süketségének tornyába, fölvonta a hi-

dat, leengedte a kapurostélyt, s az ember nem tudta, hall-e vagy sem, miközben testi valója elszántan eszi a vacsorát. Aztán végeztek, Jenny kisasszony megrázta a keze ügyében levő ezüstcsengőt, Simon kinyitotta a tálaló ajtaját, megint magára zúdította Jenny kisasszony nemtetszésének össztüzét, becsukta hát az ajtót, s ott téblábolt, míg mindenki el nem hagyta a szobát.

Bayard az irodában szokta elszívni az esti szivart, Jenny kisasszony most is vele ment, odahúzta a karosszékét az asztalhoz a lámpa alá, és kinyitotta a memphisi napilapot. Színesebb változataiban élvezte igazán az emberiséget, jobban kedvelte a rikító romantikát, mint a legfeddhetetlenebb seszínű tényeket, így hát a szenzációhajhászóbb délutáni lapra fizetett elő, még ha az tegnapi volt is, mire a kezéhez került, s hűvös mohósággal falta a gyújtogatásokat, gyilkosságokat, zajos válásokat és házasságtöréseket; Amerika hamarosan s még idejében a szeszcsempész-háborúság legkülönbözőbb formáival szolgált neki szórakozásul; de az még odébb volt. Unokaöccse a lámpa lefelé vetett lágy fénytaván túl üldögélt, lába a kandalló sarkán, amelyről a lábbelije talpa és John Sartoris lábbelijének talpa már réges-rég lekoptatta a lakkot, s pöfékelt a szivarjából. Nem olvasott, Jenny kisasszony meg rá-rápillantott az újságból, a szemüvege fölött. Aztán tovább olvasott, s egy hang se hallatszott a szobában, csak hébe-hóba az újséglap zörrenése.

Egy idő múltán Bayard, jellegzetes hirtelenségével, fölállt, Jenny kisasszony meg nézte, hogy átvág a szobán, kimegy az ajtón, és becsapja maga mögött. Egy darabig még olvasott, de figyelme Bayard súlyos lépteit követte végig a hallon, s mikor a léptek zaja megszűnt, fölállt, letette az újságot, és utánament unokaöccsének a bejárathoz.

A hold fölkelt már a keleti hegyek sötét fala fölött, hangsúlytalanul lebegett a völgyön, szállt, mint egy gyerekléggömb, a kocsibejáró tölgyein és szentjánoskenyér-fáin túl. Bayard a holdfényben ült a verandán, lába a korláton. Szivarja egyenletes időközönként fölizzott, a ház előtt, a fűben tücskök cirpegtek egyhangú élesen, távolabbról pedig, a fák közül, mint apró ezüstbuborékok szakadatlan pezsgése, kölyökbékák tündérsipogása hangzott. Fátyolkönnyű, forrásanincs szentjánoskenyérfa-illat kavargott, testetlenül, mint a kanyargó szivarfüst, hátulról meg céltalanul lebegő moll dallam, Elnora hangja szállongott a hallban.

Jenny kisasszony matatott valamit az ajtó mellett a sötétben, s a tükör ásító derengése mellől, a fogasról levette Bayard kalapját, kivitte, s a kezébe nyomta. - Ne maradj túl soká. Még nincs nyár.

Bayard morgott valamit, de fejébe nyomta a kalapot, Jenny kisasszony meg visszament az irodába, kiolvasta az újságot, összehajtotta és letette az asztalra. Lekattintotta a lámpát, és a sötét lépcsőn fölment a szobájába. Ebből a magasságból már a fák fölött világított a hold, s ezüst nyalábokban hullott be a keleti ablakokon.

Mielőtt lámpát gyújtott volna, odament a déli falhoz, rányitotta az egyik ablakot a tücskökre, békákra és valahol egy csúfolkodó rigóra. Az ablak előtt magnólia nőtt, de még nem virágzott, és még nem borult virágba a kerítést sűrűn elborító lonc sem. De hamarosan fog, s Jenny kisasszony innét végiglátta a kertet, rálátott a fokföldi jezsámenre, orgonára és callacanthusra, ahol a hold bronzszínű s még virágtalan álmukra hullott, rá a többire, a sokféle fiatal hajtásra, amit ő oltott át ide, a kislánykorából ismert, messzi karolinai kertekből.

A sarkon túl, a láthatatlan konyhából Elnora hangja áradt

lágyan, kitartón lebegve. – Aki csak szájal a mennyekrül, a színit sose lássa – énekelte Elnora, s egyszerre kibukkant Simonnal a holdfényre, Simon kalyibája felé tartottak az istálló tövében futó ösvényen. Simon végre rágyújtott, s a szivar gonosz füstje ott húzódott mögöttük, míg csak el nem oszlott. De mikor elmentek, a csípős bűz mintha továbbra is ott lebegett volna az ezüst éjszakában a tücskök és békák fölött, s szétválaszthatatlanul elvegyült Elnora ereszkedő, elhaló hangjával: – Aki csak szájal a mennyekrül, a színit sose lássa.

Szivarja kialudt, megmoccant, kikotort egy szál gyufát a mellénye zsebéből, újra rágyújtott, visszatette lábát a korlátra, s a szivar sodródó, csípős zamata megülte az ezüst lég szélcsöndes áramlatait, szertejárt, s lassan belemosódott a szentjánoskenyér-fa lélegzetébe, a tücskök és békák szüntelen tündérmondókájába. Valahol lenn, a völgyben, egy rigó csúfolkodott, s nemsokára rá egy másik is rákezdett a magnólián, a kert sarkában. Automobil húzott el a sima úton a völgyben, lassított a vasúti kereszteződésnél, aztán megint rákapcsolt. Mielőtt még a motorzaj elhalt volna, a hegyekből lecsurgott a kilenc harmincas füttyszava.

Két hosszú fütty és a szétoszló visszhang, aztán két rövid, de mielőtt a vonat még föltűnt volna, a szivar megint kialudt, s Bayard ült a hideg szivarral az ujjai közt, s nézte, amint a mozdony völgyhosszat vonszolja a sárga ablakok füzérét, megint be a hegyek közé, s ott még egyet füttyent, kihívóan, visszhangosan, szomorúan. Valamikor John Sartoris ült itt a verandán, s nézte, hogy napi két vonata égő lámpákkal, füstöt okádva, lármásan megjátszott sebességgel előbukkan a hegyek közül, majd a völgyön túl megint a hegyekbe vész. De a vasút már a szindikátusé, s több szerelvény is jár rajta, nemcsak kettő, a Michigan-tó és a Mexikói-öböl között, betel-

jesítve John Sartoris álmát, míg ő maga ott szunnyad katonás kerubok közt, Isten haszontalan dicsőségével kérkedve, ha ugyan volt egyáltalán Isten, akinek létét nem állt méltóságán alul elismernie.

Öreg Bayard szivarja megint kialudt. Ült a holt szivarral az ujjai közt, s nézte, hogy egy magas alak bontakozik ki a kerítés mellett az orgonák közül, s a holdvilágfoltok közt átvág a kerten a veranda felé. Unokája hajadonfőtt volt, odajött a lépcsőhöz, feljött rajta, megállt, a holdvilág sólyomarca síkjait mélydomborművé változtatta, s közben nagyapja, kezében a holt szivarral, csak ült és nézte.

– Bayard, te vagy az, fiam? – kérdezte öreg Bayard. Kis Bayard állt a holdfényben. Szeme gödre árnyékos barlang.

– Én megpróbáltam visszatartani, hogy ne szálljon föl azon a nyomorult kis játék masinán – bökte ki nagy sokára ádázul és komoran. Aztán lépett még egyet, és öreg Bayard levette a lábát, de unokája csak egy széket rántott oda mellé hevesen, s belévetette magát. Minden mozdulata hirtelen volt, mint a nagyapjáé, de fegyelmezett, hevessége ellenére is könnyed.

– Mi az ördög ez, hogy nem adtad tudtomra, mikor jössz? – kérdezte öreg Bayard. – Mi ez, hogy csak beállítasz, mint egy csavargó?

– Senkivel se tudattam. – Kis Bayard előkotort a zsebéből egy cigarettát, s a cipője talpán elgyújtott egy szál gyufát.

– Hogy?

– Senkinek se szóltam, hogy jövök – ismételte emelt hangon, a markában égő gyufa fölött.

– Simon tudta. A néger szolgákkal közlöd, hogy mit csinálsz, a nagyapáddal nem?

– A fene megegye Simont, nagyapa kérem – ordított kis Bayard. – Ki kérte, hogy leskelődjék?

– Velem ne ordíts, fiam – bömbölt öreg Bayard. Unokája eldobta a gyufát, s gondterhelt mélyeket szívott a cigarettáján. – Még fölébreszted Jennyt – tette hozzá szelídebben öreg Bayard, s gyufát tartott kialudt szivarjához. – Jól vagy, semmi bajod?

– Tessék – mondta kis Bayard, és kinyújtotta a kezét. – Majd én. Még lepörzsöli a bajszát. De öreg Bayard gorombán elhárította, és makacsul, tehetetlenül próbált rápöfékelni a reszkető kezében tartott gyufa lángjára.

– Azt kérdem, jól vagy? – ismételte.

– Hát hogy lennék? – mordult rá kis Bayard. – Háborúban majdnem olyan marha, akinek baja esik, mint békében. Marha, ha mondom. – Szívott egyet a cigarettáján, majd elhajította, félig sziftan, a gyufa után. – Volt ott egy, arra négy napig lestem, míg elkaptam. Kénytelen voltam kályhacsövet kirakni egy öreg bombakráterbe, hogy becsalogassam. Látni se akartam mást, csak hideg húst, őt, meg a koponya- és lábszárcsontját. Hát bele is húztam a csőbe. Kétezerről ültem rá, s egy egész hevedert beleeresztettem. Úgy vakarták össze. De kigyulladni nem akart a csibész. – Miközben beszélt, hangja megint fölcsapott. Hullámokban érte őket a szentjánoskenyérfa illata, a tücskök, békák hangja tiszta volt és egyhangú, mint a tilinkóé, amit álmosan fúj egy hibbant gyerek. A hold, ezüst házából, letekintett a völgyre, derengő nyugalmát beléolvasztotta a hegyek derűsen titokzatos végtelenségébe, de kis Bayard hangja csak nem hallgatott el, erőszakot idézett, sebességet és halált.

Halkabban – szólt rá újra öreg Bayard. – Még fölébreszted Jennyt. – És unokája hangja engedelmesen el is halkult, de hamarosan megint fölcsapott, s egy idő múlva hálóköntösé-

re borított fehér gyapjúkendőben felbukkant Jenny, odajött és megcsókolta.

– Gondolom, semmi bajod – mondta –, különben nem lennél ilyen harapós kedvedben. Azt mondd el, hogy volt Johnnyval.

– Részeg volt – felelt gorombán kis Bayard –, vagy marha. Megpróbáltam visszatartani, hogy fölszálljon azon az átok Tevén. Az ember a kezét nem látta reggel. Csupa felhőgomoly volt az ég, a hülye is tudhatta, hogy az ő felükön annyi lesz a Fokker, mint a nyű, az nyolcezerre is fölmegy, ő meg azon az átok Tevén. De teljesen megveszett, hogy csakazértis fölszáll, épp ott, Lille szomszédságában. Képtelen voltam visszatartani. A képembe mászott - mondta kis Bayard. - Megpróbáltam visszakergetni, de nekem jött. Már olyan magasan volt, amilyen magasra csak föl tudott menni, de azok legalább kétezerrel voltak fölötte. Mind. Felhajtották, mint borjút a karámba, az egyik ráült hátul, ő tüzet fogott, és fejre állt. Az meg sietve hazafelé húzta a csíkot. – Megint a szentjánoskenyér-fa meg a békák ezüst bugyborékolása. A magnólián, a kert sarkában, a csúfolkodó rigó dalolt; egy másik a völgyből válaszolgatott rá.

– Húzott hazafelé, az egész bandájával – mondta kis Bayard – ő, meg a koponya- és lábszárcsontjai. Plöckner volt az – tette hozzá, s hangja egy pillanatra elhalkult, megnyugodott a jogos büszkeségtől. – Az egyik legjobbjuk, Richthofen tanítványa.

– Hát, igen – bólintott rá Jenny kisasszony.

Kis Bayard egy darabig töprengett.

– Én megpróbáltam visszatartani, hogy ne szálljon fel azon a nyomorult kis játék masinán – robbant ki újra.

- Miért, mit vártál tőle, azután, ahogy nevelted? - kérdezte

Jenny kisasszony. – Te voltál a nagyobb. A temetőben jártál, nem?

– Ott – mondta halkan.

– Micsoda? – kérdezte öreg Bayard.

– Az a vén szamár Simon említette, hogy ott voltál... Gyere és edd meg a vacsorádat – mondta gyorsan és határozottan; minden teketória nélkül újból belépett kis Bayard életébe, szokott gyors és ügyes módján fölvette összegubancolt fonalát, és kis Bayard szófogadóan fölállt.

– Micsoda? – kérdezte újra öreg Bayard.

– És gyere be te is. – Jenny kisasszony úgy rántotta őt is akaratának vonzókörébe, ahogy az ember arra mentében egy ruhadarabot kap fel a székről. – Ideje már lefeküdnöd. – Mindketten utánamentek a konyhába, álltak, miközben ő beletúrt a jégszekrénybe, ételt, s egy kancsó tejet tett ki az asztalra, aztán odahúzott egy széket.

– Csinálj neki egy puncsot, Jenny – javasolta öreg Bayard. De Jenny kisasszony nyomban megvétózta az ötletet.

– Tej kell neki. Gondolom, whiskyt eleget ivott a háborúban, hogy egy időre most fölhagyjon vele. Bayard annak idején sose jött úgy haza a háborújából, hogy föl ne akart volna lovagolni a lépcsőn, és be a házba. Gyerünk már – zavarta ki erélyesen a konyhából, s föl a lépcsőn öreg Bayardot. – Gyerünk lefeküdni, hallod? Hagyd már békén egy kicsit. – Megvárta, míg becsukódik öreg Bayard ajtaja, aztán bement kis Bayard szobájába, megágyazott neki, majd utóbb, a saját szobájából, hallotta, hogy kis Bayard jön föl a lépcsőn.

Kis Bayard szobáját galádul megvilágította a hold, föl se gyújtotta a lámpát, úgy ment be és ült le az ágyra. Az ablakon kívül szüntelen cirpelés és brekegés, mintha a holdsugár vékony üvegszála ereszkednék a fák és bokrok közé, s törne

szilánkokra rideg, zenélő esőként a földön; s ezen túl, az istálló mögül, a villanytelep szivattyújának mély hangú, dohogó, kimért zihálása.

Előkotort a zsebéből még egy cigarettát, s rágyújtott. De csak kettőt szívott rajta, s már dobta is el.

Aztán némán ült a szobájában, amelyet Johnnal osztott meg fiatal férfikoruk hevében, ikerségük idején, ült az ágyon, ahol feleségével feküdt utolsó éjjel, mielőtt visszatért volna Angliába s megint a frontra, ahol John már ott volt. Mellette a párnán felesége örvénylő bronzhaja hallgatott a sötétben, feküdt, férje karját két kezével a mellére szorítva, miközben utoljára még halkan és józanul beszélgettek.

De akkor nem ő járt az eszében. Ha eszébe jutott az asszony, aki mereven feküdt mellette a sötétben, karját a mellére szorítva, kínosan elszégyellte magát azért a hebehurgyaságért, amit ellene elkövetett. Az öccse járt az eszében, akit nem látott már egy éve, az, hogy egy hónapon belül viszontlátja.

És most sem ő járt az eszében, bár a falak, mint egy szelencébe zárt, elszáradt virág, megőriztek valamit a varázslatos káoszból, ahogy ők két hónapig éltek, tragikusan és mulandón, mint a virágzó lonc, s fájón, mint a menta illata. Halott öccsére gondolt; egymáséit kiegészítő szenvedélyes napjaik szelleme mint a por ült meg mindent a szobában, elhomályosította a másik jelenést, elfojtotta a lélegzetét, odament hát az ablakhoz, csattanva fellökte az ablakkeretet, s úgy nyelte a levegőt, mint aki már-már vízbe fulladt, s még mindig nem hiszi, hogy fölbukott megint, a víz színére.

Később, meztelenül fekve a lepedők közt, fölriadt tulajdon nyöszörgésére. A szoba megtelt szürke, forrásanincs, hideg fénnyel, megfordult, s megpillantotta Jenny kisasszonyt,

amint fehér gyapjúkendővel a vállán ott ül egy karosszékben az ágya mellett...

– Mi baj? – kérdezte.

– Azt kérdem én is felelt Jenny kisasszony. Nagyobb zajt csapsz, mint a vízszivattyú.

– Inni szeretnék.

Jenny kisasszony lehajolt, s fölvett az ágy mellől, a padlóról, egy poharat. Bayard fölkönyökölt, és elvette tőle. Keze megállt, mielőtt a szájához emelte volna, s amúgy könyökölve behúzta a nyakát, a pohárral az orra előtt.

– A fenébe is – mondta –, azt mondtam, inni szeretnék.

– Megiszod azt a tejet, gyerek – vezényelt Jenny kisasszony. – Mit gondolsz, majd azért ülök itt egész éjjel, hogy téged whiskyvel itassalak. Idd meg, hallod?

Szófogadóan kiürítette a poharat, és visszafeküdt. Jenny kisasszony letette a poharat a padlóra.

– Hány óra?

– Hallgass – mondta Jenny kisasszony. Homlokára tette a kezét. – Aludj.

Elfordította a fejét a párnán, de a kezet nem tudta lerázni.

– Menj innét – mondta. Hagyj békén.

– Hallgass – mondta Jenny kisasszony. – Aludj.

Második rész

1

Simon azt mondta: – Mer maga semmit oda nem ültetne, ahová kéne. Az alsó lépcsőn ült, a kapát élesítgette reszelővel. Jenny kisasszony ott állt fölötte a látogatójával a veranda szélén, filc férfikalapban, vastag kesztyűvel a kezén. Nyesőolló fityegett a derekán, s csillogott a reggeli napfényben.

– Kinek mi köze hozzá? – kérdezte. – Talán bizony neked vagy az ezredesnek? Mert persze ahhoz értetek ti mind a ketten, hogy itt téblábolja tok a verandán, aztán kijelentsétek, hogy egy virág hol nő a legjobban és hol a legszebb, de hogy egyiktek is akár egy gyomot felnevelt volna, azt még nem láttam. Egy fabatkát nem adok rá, hogy szerinted vagy az ezredes szerint hova kéne egy virágot ültetni; oda fogom, ahova nekem tetszik.

– Aztán maj nem marad meg – tette hozzá Simon. Mer így kertészkedik maga meg Isom. Istennek hála, Isomnak nem abbul a kertészkedésbül kell megélnie, amit itt tanult. – Még mindig a kapát élesítgette, s fejével a ház sarka felé bökött.

Valami gyanús forma kalap volt a fején, anyaga évek óta felismerhetetlen. Jenny kisasszony hűvösen bámult le a kalapra.

– Isom abból él, hogy feketének született – torkolta le Simont. – És mi lenne, ha abbahagynád annak a kapának a vakargatását, aztán megpróbálnád, hogy te vajon megmaradsz-e, ha kigyomlálod azt a szalviaágyat?

– Muszáj kiéleznem ezt a lóvakarót itt – mondta Simon. – Maga csak menjen ki a kertjibe; én maj megtisztogatom ezt az ágyást. – Kitartóan vakargatta a kapát.

Már elég régen csinálod, rájöhettél volna, hogy úgyse tudod egy szál reszelővel tövig koptatni azt a kapát – mondta Jenny kisasszony. – Mióta megreggeliztél, azt csinálod. Hallom. Ha odakinn csinálnád, ahol emberek járnak, legalább azt hinnék, dolgozol.

Simon szomorúan fölnyögött, s vagy fél percet azzal töltött, hogy félretegye a reszelőt. Letette a lépcsőre, aztán fölvette és áttette egy másik lépcsőfokra. Aztán nekitámasztotta a fölötte levő lépcsőfoknak. Hüvelykujját végighúzta a kapa élén, s mogorva, de reménykedő képpel vizsgálgatta.

– Háát, tán mán megteszi – mondta. – De csak ollan lesz, mintha az ember lóvakaróval...

– Akkor is próbáld meg – mondta Jenny kisasszony. – Lehet, hogy a gyom majd kapának nézi. Mindenesetre, adj neki lehetőséget rá.

– Menek mán, menek mán – felelt Simon zsémbesen, fölállt, és odébb bicegett. – Maga csak nézzen utána a maga kertjinek; ezt megcsinálom én itt.

Jenny kisasszony meg a látogató lejött a lépcsőn, és elindult a kert sarka felé.

– El nem tudom képzelni, minek ül itt és reszelgeti azt a vadonatúj kapát, ahelyett, hogy kigyomlálna egy tucatnyi fűszálat a szalviaágyból – mondta Jenny kisasszony. – Márpedig azt csinálja. Csak ülne itt, ha hagynám, és addig reszelgetné, míg már fűrésznek látszana. Bayard három-négy éve vett egy fűnyíró gépet – a jó ég tudja, miért... s rábízta Simonra. Egy év garancia volt rá. Persze, a gyárban nem ismerték Simont. Mikor tavaly arról a sok pusztításról meg mindenfélé-

ről olvastam az újságban, arra gondoltam, milyen jól érezte volna magát Simon odaát, a háborúban. Ő aztán megmutatta volna nekik, hogy mi az a pusztítás, amiről még csak álmodni sem mernek. Isom! – kiáltotta.

Ez alkalommal válasz is érkezett, s Jenny kisasszony továbbment a látogatójával, Isom meg előténfergett valahonnét, s becsattintotta maga mögött a kaput.

– Hát te meg miért nem... – Jenny kisasszony hátranézett, megtorpant, s hirtelen támadt hűvös csodálattal vette szemügyre Isom egyszeriben katonássá vált alakját. Földbarnában volt, a vállán hadosztályjelvény, kézelőjén a szolgálati időt jelző elkoszolódott csík. Vékony, tizenhat éves nyaka mereven nyúlt ki a szurtos gallér petyhüdt, nagyon is tágas öleléséből, a kézelő alól meglepően sok látszott ki a csuklójából. A bricsesz reménytelenül buggyot vetett az ügyetlenül fölcsavart lábszártekercs alatt, amit vagy a különleges iránt érzett finom érzékkel, vagy a katonai regula kerek semmibevételével még azelőtt tett föl, hogy bakancsot húzott volna, a piszkos tábori sapka meg fülig becsúszott golyóbisfejébe.

– Ezt meg hol kerítetted? – A napfény megcsillant Jenny kisasszony nyesőollóján, s megfordult a fehér ruhás, puha szalmakalapos Benbow kisasszony is, különös kifejezéssel az arcán, hogy a fiút szemügyre vegye.

– A Caspeyé – felelt Isom. – Én csak kőcsönvettem.

– Caspeyé? – ismételte Jenny kisasszony. – Hát itthon van?

– Igen. Az este gyütt a kilenc harmincassal.

– Az este? És most hol van? Gondolom, alszik?

– Igen. Mikor elgyüttem hazulról, aludt.

– S gondolom, így vetted kölcsön az uniformisát – jegyezte meg csípősen Jenny kisasszony. – Jó, akkor hagyd csak aludni. Egy nap kell, hogy kiheverje a háborút. De ha őt is megbolon-

dították odaát, mint Bayardot, akkor jobb, ha fölhúzza az angyalbőrt, és már megy is vissza. Én mondom, a férfiak szemmel láthatólag semmit se bírnak. – Továbbment, s vendége, egyszerű fehér ruhájában, utána.

– Szörnyű szigorú a férfiakhoz, Jenny kisasszony, pedig nincs is férje, akivel bajoskodnék – mondta. – S amellett minden férfit a Sartorisai mértékével mér.

– Ezek nem az én Sartorisaim – tiltakozott nyomban Jenny kisasszony. – Én csak örököltem őket. De várj csak: hamarosan lesz neked is kivel bajoskodnod, csak várj, hazajön Horace, és akkor meglátod, meddig tart, amíg kiheveri. A férfiak nem bírnak semmit – ismételte. – Még akkor se, ha nincs miért aggódniuk, ha nincs rajtuk felelősség, és nincs az az aljasság, amit meg ne csinálhatnának, s ha eszükbe jut, randalírozhatnak nyugodtan. Talán azt hiszed, egy férfi megülne napszám, hónapszám egy házban, mérföldnyire mindentől, veszteséglisták közt, s hajlandó lenne azzal tölteni az idejét, hogy ágyruhát, függönyt, asztalterítőt tépjen kötszernek, s nézze, hogy fogy a cukor, a liszt, a hús, fenyőgöccsel világítson, mert nincs gyertya, s ha lenne is, nincs gyertyatartó, amibe beletegye, és nigger kalyibában bujkáljon, mert egy részeg jenki generális fölgyújtja a házát, amit még a szépapja épített, s ahol ő meg minden pereputtya született? Nekem csak ne beszélj te a férfiak háborús szenvedéseiről. – Jenny kisasszony ádázul lenyiszszantott egy szarkalábat. – Várj, míg Horace hazajön; majd meglátod. Ez jó ürügy nekik, hogy mindenkinek terhére legyenek, és láb alatt, ha a nők megpróbálják összetakarítani a szemetet, ami az ő nagy harcuk után megmaradt. Johnban még volt annyi belátás, hogy miután elment, és beleütötte az orrát olyasmibe, amihez semmi köze, legalább nem jött haza, és nem bosszantott mindenkit halálra. De itt van Ba-

yard, az hazajött a kellős közepén, és mikor már mindenki azt hitte, hogy végre megül a fenekén, ott Memphisben, ahol a repülőiskolában tanított, azután hogy elvette azt a tyúkeszű lányt...

– Jenny kisasszony!

– Jó, ezt nem mondom komolyan, de azt is jól el kellett volna fenekelni. Én csak tudom: talán nem ezt csináltam magam is? Az egészet Bayard harci dísze tette. Még hogy a férfiakat ejti rabul az egyenruha! Levágott egy szarkalábat. Fölhurcoltak oda az esküvőre, gondold el, a templom teli kölcsönzött kardokkal, és Bayard néhány tanítványa rózsát próbál hajigálni rájuk, miközben kijönnek. Azt hiszem, egyik-másik nem is volt a tanítványa, mert a végén az egyik úgy dobott el egy marékkal, hogy nem talált el semmit, csak úgy ki az utcára. – Ádázul nyisszantgatta a szarkalábat. – Egy este náluk vacsoráztam. Egy óra hosszat ültem a szállodában, míg eszükbe jutott, hogy értem jöjjenek. Aztán megálltunk egy csemegésnél, Bayard meg Caroline kiszállt, bement, és egy szakajtó mindenfélével jött vissza, begyömöszölte a kocsiba, össze is zsírozta az új harisnyámat. Ez volt a vacsora, képzeld el, amire meghívtak; az egész lakásban se színe, se szaga tűzhelynek, semminek. Én aztán nem ajánlottam fel, hogy segítek. Mondtam Caroline-nak, hogy az ilyesféle háztartáshoz én nem értek, mert az én pereputtyom volt olyan ómódi, hogy megfőzze az ételt.

... Aztán megjöttek a többiek - Bayard néhány katonabarátja, s egy egész falka katonafeleség, de nem az ő feleségük, már amennyire ki tudtam venni. Fiatal fehérnépek, otthon lett volna a helyük, kezükben főzőkanállal, de csak csivogtak és visongtak, azon az ostoba módon, ahogy a fiatal férjes asszonyok szoktak, ha olyasmit művelnek, amiről azt hiszik,

hogy a férjüknek nem tetszenék. S csak csomagolták ki sorra az üvegeket... vagy kéttucatnyit, azt hiszem, aztán bejött Bayard és Caroline, hozták az ezüstöt, amit tőlem kaptak, meg a monogramos asztalkendőket, meg papírtányérokon azt a tengerifűízű csemegebolti takarmányt. Ott ettük meg, a padlón ülve, állva, ki, ahogy jött.

...Hát így képzelte Caroline a háztartást. Azt mondta, mire megöregszenek, majd lehiggadnak, ha a háború addig véget ér. Majd ha meglesznek vagy harmincöt évesek, azt hiszem, ezt úgy értette. Vékony volt, mint a fogpiszkáló; nem lett volna rajta mit elfenekelni. Pedig akkor is el kellett volna. Alighogy megtudta, hogy gyereke lesz, mindjárt nevet is adott neki. Kilenc hónappal azelőtt, hogy megszületett volna, s fűnek-fának emlegette. Úgy beszélt róla, mintha a nagyapjáról vagy kiről lenne szó. Örökké csak azt hajtogatta, hogy Bayard nem engedi, hogy ezt csináljam, Bayard nem engedi, hogy azt csináljam.

Jenny kisasszony csak vagdosta a szarkalábat, oldalán meg ott volt a nyúlánk, fehér ruhás látogató. A ház finom és nagyvonalú egyszerűségében emelkedett a lombosodó fák közt, a kert vidáman terült el a napon miriádnyi illatos virágjával és álmosan zümmögő méheivel – aranyhang, mintha maga a napfény vált volna hallhatóvá –, az egész együtt a meglevő, az ismerős tapinthatatlan fátyla; s mögötte közvetlenül egy lány az örvénylő bronzhajával, egy kicsiny, hajlékony test, szakadatlan, kétnemű nyugtalanság, robbanó mozdulatlanság, mint a feszült cselekvés pillanatában elkapott nemüknincs szoboralakok, gépezet, amelynek minden tagja kénytelen-kelletlen valami jelentéktelen feladatot végez, heves keze nem vádol, csak lázasan mozdulatlan a tapinthatatlan, de kellően sűrű fátyol mögött.

Jenny kisasszony lehajolt a virágágy fölé, keskeny háta még így hajoltában is szálegyenes volt, megtörhetetlen. Egy rigó röppent át lapos parabolaívben a fényességen, a magnóliára. – És aztán, mikor vissza kellett mennie a háborúba, persze kihozta ide és a nyakamba varrta. – A látogató mozdulatlanul állt fehér ruhájában, és Jenny kisasszony azt mondta: - Nem, ezt nem gondolom komolyan. – Lecsippentett egy szarkalábat.

- Szegény nők – mondta. – Azt hiszem, jogos, hogy bosszút álljunk, mindig és mindenütt, ha lehet. Csakhogy neki Bayardon kellett volna bosszút állnia.

– Mikor meghalt – mondta Narcissa –, Bayard, ugye, nem tudott róla; és ha tudott, akkor se jöhetett volna el hozzá? Akkor meg hogy mondhat ilyet?

– Hogy Bayard szeretne valakit, ez a hideg ördög? – Jenny kisasszony lenyisszantott egy szarkalábat. – Ennyit nem törődött soha mással, csak Johnnal. - Ádázul vagdosta a szarkalábat. – Csak dúl-fúl itt, mintha bizony a mi hibánk lenne, mintha mi zavartuk volna el a háborúba. Most meg egy automobilt kerített magának, muszáj volt Memphisbe mennie, hogy megvegye. Automobilt Bayard Sartoris istállójába, képzeld el; az övébe, aki még bankkölcsönt se szívesen ád olyasvalakinek, akinek autója van... Borsókát kérsz?

– Igen, kérnék – felelt Narcissa. Jenny kisasszony fölegyenesedett, s egyszerre sóbálvánnyá vált.

– Nézd csak, látod? Így szenvednek a háborúban, szegénykéim – mutatta az olló hegyével. A borsókavirággal befutott lugason túl Isom masírozott föl-alá nagy komolyan, katonaruhában. Jobb vállán kapa, arcán révült elragadtatás, s mikor az őrútvonala végére ért, és kivágta a hátraarcot, valamit ütemesen mormolt magában.

– Isom, te! – kiáltott rá Jenny kisasszony.

Megtorpant lépés közben, vállán a fegyverrel. - Tessék? kérdezte szelíden. Jenny kisasszony csak bámult rá. Isom katonás keménysége nyomban elpárolgott, puskáját leeresztette, s marcona viseletében olyasféle mozdulatot tett, mintha szeretne eltűnni a föld színéről.

– Tedd le azt a kapát, és hozd ide a kosarat. Ez az első eset életedben, hogy önként a kezedbe vettél valami kerti szerszámot. Bár azt az egyenruhát látnám, amelyiktől még használnád is; biz' isten megvenném neked.

– 'Ngen.

- Ha mindenáron katonásdit akartok játszani, hát csak menjetek el valahova Bayarddal, és játsszatok. Én elkertészkedem a virágaim közt a hadsereg segítsége nélkül – tette hozzá, s kezében a szarkalábcsokorral vendégéhez fordult. – Te meg mit nevetsz? – kérdezte.

– Olyan mulatságosak maguk ketten, Jenny kisasszony – mondta a fiatal nő. – Jenny kisasszony sokkal katonásabb, mint szegény Isom, hiába, hogy ő bújt egyenruhába. – Az ujja hegyével megérintette a szemét. - Bocsánat, ne tessék haragudni, hogy nevettem.

- Hhhm – fújt Jenny kisasszony. Betette a szarkalábat a kosarába, továbbment a borsókavirághoz, s nyisszantgatott újra, ádázul. A vendég ment utána, s Isom is, a kosárral. Jenny kisasszony egyszer csak végzett a borsókavirággal, továbbvonult a kíséretével, itt-ott megállt, hogy levágjon egy-egy rózsaszálat, majd megállapodott a virágágynál, ahol a tulipánok emelgették tótágast álló ragyogó harangjaikat. A kisasszony és Isom ez esetben szerencsés volt; a különféle színek ugyanis szabályos mintát alkottak.

– Mikor az ősszel kiültettük – mondta Jenny kisasszony a vendégének –, egy pirosat nyomtam Isom jobb kezébe és

egy sárgát a bal kezébe. Aztán azt mondtam: „Jó, Isom, akkor add a pirosat." Még véletlenül se nyújtott ki mást, mint a bal kezét, s ha soká néztem, mind a kettőt. „Hát nem megmondtam, hogy a pirosat vedd a jobb kezedbe?", kérdeztem. „'Ngen, ez a", mondta, és megint nyújtotta a bal kezét. „Az nem a jobb kezed, te fajankó", mondtam. „Az elébb még aszonta, hogy az a jó", mondta Isom. Így volt, nigger? – szegezte rá a szemét Jenny kisasszony Isomra, aki vigyorgásának lusta egykedvűsége mögött legszívesebben megint föld alá süllyedt volna.

– 'Ngen, így ám.

– Hát azért – mondta fenyegető hangon Jenny kisasszony. – Most mondd, egy ilyen fajankóval hogy lehetne az embernek tisztességes a kertje? Az ember azt várja, hogy majd kukoricát, somkórót vagy más effélét talál a jácintágyban. – A tulipánt vette szemügyre megint, agyában a színek egyensúlyát méregette. – Nem, tulipán, az nem kell`neked – döntött, s továbbment.

– Nem, Jenny kisasszony – helyeselt illedelmesen a vendég. Folytatták az útjukat a kapuhoz, ott Jenny kisasszony megállt, és elvette a kosarat Isomtól.

– Most pedig menj haza, és vesd le ezt az izét, hallod?

– 'Ngen.

– És öt perc múlva, ha kinézek az ablakon, ott lássalak megint a kertben, a kapával – tette hozzá. – De azt szeretném látni, hogy két kézzel fogod, és mozog a kapa. Hallod?

– 'Ngen.

– És mondd meg Caspeynak, szedje össze magát, mert holnap reggel már ő is dolgozik. Egy nigger attól, hogy itt enni kap, még dolgozhat is valamit. – De Isom már elment, és ők is továbbmentek, föl a verandára. – Nem egészen úgy

felelt, mint aki pontosan ezt szándékozik tenni, nem? – vallotta be Jenny kisasszony négyszemközt, mikor a hallba beléptek. - Éppoly jól tudja, mint én, hogy nem lesz merszem kinézni az ablakon, azután, amit mondtam. Kerülj beljebb – tette hozzá, s kinyitotta a szalon ajtaját.

Ezt a szobát manapság ritkán nyitották ki, bár John Sartoris idején szakadatlanul használták. Ő egyre-másra adta a vacsorákat, esetenként bálokat is, ilyenkor az ebédlő és a szalon közt nyitva volt a harmonikaajtó, három néger állt vonós hangszerekkel a lépcsőn, égett valamennyi gyertya, az ezredes színpompával, illattal, muzsikával vette körül magát, ezt állította nagyhangú és kedélyeskedő dölyfének hátteréül. És ott feküdt aztán estétől reggelig szürke egyenruhájában, és teljesítette be színes, bár korántsem makulátlan életpályájának pompáját, még utoljára eltöprengve tulajdon apotheózisán, mielőtt örökre elhagyta volna vendégszerető, derűs családi tűzhelyét.

De a szobát fia idején már mind ritkábban-ritkábban használták, s lassan, észrevétlen elveszítette kedélyes, de előkelő férfiasságát, s kölcsönös megállapodás alapján a feleségéé, majd John fia feleségéé és Jenny kisasszonyé lett, hogy évente kétszer alaposan kitakarítsák, s a bútorok nyersvászon huzatát előtte szertartásosan lehúzva, itt fogadják díszvendégeiket. Ez volt a szalon státusa Bayard Sartoris unokáinak születésekor, s ez is maradt, míg apjuk-anyjuk, s utóbb Bayard felesége is meg nem halt. Ezután Jenny kisasszony már édeskeveset bajlódott díszvendégekkel, a szalonnal pedig egyáltalán nem. Azt mondta, borsódzik tőle a háta.

Így aztán majdnem mindig csukva volt, s lassan-lassan ünnepélyes és hátborzongatóan dohos légköre támadt. Kis Bayard vagy John néha-néha benyitott, bekukkantott az ünne-

pélyes homályba, ahol halotti lepelbe burkolt bútorok borongtak kísérteties jámborul, mint albinó masztodonok. De belépni már nem léptek be; emlékezetükben a szoba a halál fogalmával társult, s ezt még a karácsonyi magyal és angyalhaj sem tudta teljesen feledtetni. Mire a társaságképes kort elérték, már iskolában voltak, de a szobát, bár vakáció idején kortársaik illedelmes bolondokházává avatták a házat, csak karácsony este nyitották ki, olyankor fölállították a fát, begyújtottak a kandallóba, s egy tál tojásflip került a családi tűzhely előtt álló asztalra. Azután pedig, hogy tizenhatban átmentek Angliába, a szobát kétszer nyitották ki évenként, hogy az ősi rítus szerint, amelyet már Simon is apáitól örökölt, kitakarítsák, a zongorát fölhangoltassák, vagy amikor Jenny kisasszony és Narcissa ott töltött, de csöppet sem szertartásosan, egy-egy délelőttöt vagy délutánt.

A bútor formátlanul borongott fakó szemfedője alatt. Csak a zongorán nem volt huzat, s Narcissa kihúzta a zongorapadot, levette a kalapját, s letette maga mellé. Jenny kisasszony is letette a kosarat, s a hangszer mögül, a homályból, előhúzott egy egyenes hátú, kemény széket, amelynek szintén nem volt huzata, leült, s levette filckalapját gondosan fésült ősz hajáról. A nyitott ajtón át beszűrődött némi fény, de az ablakok be voltak zsaluzva a súlyos gesztenyebarna függönyök mögött, s csak arra szolgáltak, hogy elmélyítsék a homályt, s még formátlanabbá tegyék a behúzott anonim bútorokat.

De a seszínű tömbök mögött s a szoba valamennyi zugában, mint színészek kétoldalt a színfalak mögött, krinolinos, muszlinba-selyembe öltözött, abroncsszoknyás, harisnyás-harangkabátos, vagy szürke egyenruhájukon bíbor vállszalagot, s az oldalukon elegáns nyugalommal hüvelybe dugott szablyát viselő alakok várakoztak; köztük tán maga Jeb Stuart is,

fényes szőrű, felvirágozott pej lován, vagy, mint ötvennyolcban, Baltimore-ban, fagyöngy és magyalágak alatt, a finom kelmére omló rőtvörös hajjal. Jenny kisasszony csak ült megalkuvást nem ismerő gránátostartással, kalapja a térdén, mereven nézett a semmibe, miközben vendége ujja a billentyűkön futkosott s szőtte a hangokat, míg legördült a függöny, eltűnt a színpad.

A konyhán Caspey reggelizett az apja, Simon, a nénje, Elnora, s az unokaöccse, az egyenruhás Isom figyelő szeme előtt. Azelőtt Simon helyettese volt az istállóban, afféle ezermester a házban, s elvégzett minden munkát, amit Simonnak, vénsége tetszetős ürügyén, s a kötelező gyermeki hálára hivatkozva sikerült az ő vállára raknia, mindent, amit Jenny kisasszony kiagyalt számára, s ami alól nem tudott kibújni. Öreg Bayard néha még mezei munkára is befogta. Aztán a sorozó bizottság rátette a kezét, s egy munkászászlóalj tagjaként átkerült Franciaországba, Saint Sulpice dokkjaiba, s ott végzett el minden munkát, amit a káplároknak és őrmestereknek sikerült csöppet sem katonás vállára rakniuk, mindent, amit a fehér tisztek kiagyaltak számára, s ami alól nem tudott kibújni.

Így a házban minden munka Simonra és Isomra maradt. De Jenny kisasszony annyit ugráltatta a házban mindenféle aprósággal Isomot, hogy Simon rövidesen éppoly keserű érzelmekkel viseltetett mindenfajta hadvezér iránt, mint bárki hivatásos demokrata. Közben Caspey dolgozgatott, elszórakozott az európai életmóddal, annak háborús szakaszában, jórészt önmaga jövendő kárára, mert a kavarodásnak egyszer vége szakadt, a hadvezérek szedték a sátorfájukat, légüres tér maradt utánuk, ezt Armageddon törvényes örököseinek keserű civódása töltötte be, s Caspey, szociológiai értelemben,

teljesen negatív mérleggel tért haza, kifejezett munkaundorral, ami lehet, hogy becsületes, lehet, hogy nem, és két tisztes sebhellyel, amit vérre menő kockajátékon szerzett. De visszatért, apja zsémbes örömére, Elnora és Isom bámulatára, s most ott ült a konyhán, és mesélt nekik a háborúról.

- Én mán le nem nyelek semmit fehér embertül - mondta.

A háború a' mindent megváltoztatott. Ha a színesek jók vótak, hogy megmentsék a franciákat a németektül, akkor arra is jók, hogy ugyanolyan joguk legyen, mint a németeknek. Aszongyák a franciák is, oszt ha az amerikaiak nem értik, maj megtanítsák rá üket. Bizony ám, mer a színes katonák mentették meg Franciaországot meg Amerikát is. A fekete ezredek több németet intéztek el, mint az összes fehér hadsereg együtt, arról nem is szólva, hogy napi egy dollárért naphosszat rakodták azokat a gőzhajókat.

– Azt látom, hogy a háború nem ártott annak a te nagy szádnak – mondta Simon.

– A háború a kinyitotta a fekete ember száját – helyesbített Caspey. – Megadta a jogot neki, hogy beszéljen. Öljétek a németet, aztán beszélhettek, aszonták. No hát mink úgy is tettünk.

– Te hányat öltél meg, Caspey bácsi? – kérdezte félős tisztelettel Isom.

- Nem bajlódtam vele, hogy megszámoljam. Vót olyan reggel, hogy egymagam többet, mint az összes többi. Egyszer lenn vótam egy kikötött gőzhajó gyomrában, aztán gyütt egy illen tengeralattjáró és megállt, és ahány fehér tiszt csak vót, a' mind rohant ki a partra, és eebújt. Mink, fiúk, odalenn nem is tuttuk, hogy baj van, amíg csak el nem kezdtek gyünni lefelé a létrán. Akkor épp nem vót nálunk puska, oszt mikor láttuk, hogy a ződ lábuk gyün lefelé, odalopóztunk mögibük,

oszt aki gyütt lefelé, azt az egyik fiú kupán vágta egy hasábfával, a másik meg elhúzta az útból, és elvágta a torkát hentesbárddal. Vót belőlük vagy harminc... Elnora, van még e'kkis kávé?

– Hát ilyet – mormolta Simon. Isom szeme kidülledt a néma csodálattól, Elnora meg fogta a kávéskannát, és újratöltötte Caspey csészéjét.

Caspey egy darabig a kávéját itta.

– Máskor meg egy fiúval az országutat jártuk. Meguntuk mán, hogy naphosszat csak azokat a hajókat rakjuk ki, oszt a kapitány kutyamosója kiderítette, hogy hun tartsa a nyílt parancsokat, megfújt belőlük egy marékkal, oszt mi épp úton vótunk a városba, és megállt mellettünk egy teherautó, a fiú megkérdezte, nem akarunk-e fölszállni. Ez oskolázott gyerek vót, és ha megérkeztünk egy városba, mindig kitőtött három nyílt parancsot, mert hátha ott tábori rendérek vannak, ment mint a karikacsapás, csak jártuk az országot azzal a mi saját teherautónkkal, amég egy reggel ki nem nézünk, hogy hun vagyunk, és azt nem lássuk, hogy a fiú épp egy rendérnek magyaráz. Mán fordultunk is meg, oszt kotródtunk, gyalog. Eztán mán mindég messze elkerültünk minden várost, ahol rendér volt, mer se én, se a másik fiú nem tudott kitőteni egy ollan nyílt parancsot.

...Egy nap aztán épp az országúton vótunk. Amolyan rissz-rossz út vót, úgy néztük, erre csak nincsen tábori rendér, de a legutóbbi városban tanyázott néhány, azér hát kikerültük, és egész addig nem tuttuk, hogy a szomszédunkban mán verekesznek, amíg oda nem értünk egy hídhoz, és azt nem láttuk, hogy egy egész ezred német úszik lefelé a folyón. Akkor vettek észre minket, amikor mink őket, oszt lebuktak a víz alá, én meg a másik gyerek meg fogtuk a két géppuskát,

aki oda volt téve, főraktuk a híd karfájára, oszt ha egy német kidugta a fejit, hogy lélegzetet vegyen, hát ledurrantottuk. Mintha teknőcöt lőttünk vóna a mocsárban. Öltünk vagy százat, de aztán a géppuskából kifogyott a goló. Ezt azér kaptam. Kihúzott a zsebéből egy cifra, Puerto Ricó-i dublé-érmet, és Isom némán odament, hogy megbámulja.

– Háát ilyet – mondta Simon. Ült, keze a térdén, s révült csodálattal bámulta a fiát. Odajött Elnora is, könyékig lisztes kézzel.

– Oszt azok millenek? – kérdezte. – Emberformájuk van?

– Nagyok – felelt Caspey. – Pirosak, oszt mind megvan vagy két és fél méter. Nem bírt velük más az egész amerikai hadseregbül, csak a színes ezredek.

Isom visszament a sarokba a fásládához.

– Nem kéne neked valamit kertészkedned, te gyerek? – kérdezte Simon.

– Nekem nem – felelt Isom, s elragadtatott tekintetét le nem vette volna a nagybátyjáról. – Aszongya Jenny kisasszony, ma délelőttre mán eleget csináltunk.

– Aztán nekem ne vernyogj ám, hogyha a képedbe mászik – figyelmeztette Simon. – Még hun öltél németet? – kérdezte a fiát.

– Mink mán nem öltünk többet – mondta Caspey. – Aszontuk, nekünk elég, a többit mán hagyjuk meg azoknak, akiket azér fizetnek, hogy öljék őket. Mink meg továbbmentünk az úton, amég csak ki nem ért a mezőre. Vót ott néhány árok, meg öreg drótsövény, meg lik, amékben emberek laktak. Fehér amerikai katonák, oszt aszonták, ássunk magunknak mink is egy likat, és maradjunk ott egy kicsit, ha egy kis békét akarunk a háborúba. Így osztán kiástunk egy jó száraz likat, oszt belebújtunk. Nem kellett ott az égvilágon semmit

csinálni, csak fekünni naphosszat az árnyékban, bámulni a léggömböket, és hallgatni a lövöldözést vagy négy mérföldről, az út mellől. Az a gyerek, akivel együtt vótam, aszonta, nyúlra vadásznak, de én jobban tudtam. A fehér gyerekek tudtak írni, aztán kitöltötték a nyílt parancsunkat, mink meg szedtük magunkat, elmentünk valami törzshöz, oszt faszoltunk kaját. Oszt mire a nyílt parancs lejárt, valami franciáknál találtuk magunkat, tüzéreknél, egy erdőben, oszt odamentünk hozzájuk és kajoltunk.

... Ez így ment jó soká, amíg egy szép napon a léggömbök el nem takarodtak, és a fehér fiúk azt nem mondták, hogy most mán ideje odébbállni. De mink aszondtuk azzal a másik gyerekkel, hogy minek a' továbbmenni, oszt ott maradtunk. Este átmentünk a franciákhoz, kajáér, de elmentek azok is. A másik gyerek aszonta, biztos elkapták őket a németek, de a fene tudhatta; akkor mán egy napja nem vót semmi nagy durrogtatás. Visszamentünk hát a likba. Kaja nem vót, bemásztunk, lefeküdtünk, szunyáltunk reggelig, oszt arra ébredtünk, hogy begyün valaki a likba, oszt ránk lép. Egy olyan tábori kedvcsináló hölgy vót a hadseregtül, német bajnétra vadászott meg övcsatra. Aszongya: – Ki van itt? – mire aszongya a másik gyerek: – Mink, rohamcsapatosok. – Kibújtunk hát, de nem mentünk messzire, mer már gyütt is egy egész kocsirakomány rendér. A nyílt parancsunk meg mán rég lejárt.

– Aztán mit csináltatok? – érdeklődött Simon. Isom némán meregette a szemét a fásláda mögül.

– Elkaptak minket és egy időre sittre vágtak. De nagyon háborúztak, oszt szükség vót a munkáskézre, hogy kirakják azokat a gőzhajókat, hát elküldtek minket egy Bres nevű városba... Én mán le nem nyelek semmit fehér embertül, se

rendértül, se mástul – jelentette ki újfent Caspey. Mer egyszer is benn vagyunk egy este a szobában, oszt kockázunk. Mán elfújták a takarodót, de hát a seregben vótunk vagy mi, ahun az ember azt csinál, amit akar, mán ha hagyják, hát nem odagyün egy rendér, és aszongya: – Lámpát leoltani , az egyik gyerek meg aszongya neki: – Gyere be, oszt majd elótunk mink tégedet! – Ezek a rendérek ketten vótak, oszt csak berúgták az ajtót, és elkezdtek lövöldözni, valaki meg leverte a lámpát, oszt mink megléptünk. Másnap reggel úgy találták az egyik rendért, hogy nem volt neki mit kidugni az inge nyakán, de a gyerekek közül is meghótt kettő. De minket, többieket, nem leltek. Aztán hazagyüttünk.

Caspey kiürítette a csészét. – Én mán le nem nyelek semmit fehér embertül, ha hadnagy, ha kapitány, ha rendér. A háború a' megmutatta, hogy a fehérek semmire se mennek a színesek nélkül. Letaposnak, de ha baj van: „Tessék, színes úr, erre parancsoljon, amerre az ég zeng, szĭnes úr, ön a haza megmentője." Most pedig a színes nép be fogja takarítani a háború termésit, de hamar.

– Hááát ilyet – dünnyögött Simon.

Bizony ám. És a nők javát is. Vót nekem fehér nőm, francia, most maj kerítek itt is.

Mondok én neked valamit, te nigger – mondta Simon. Az Úristen sokáig a gondodat viselte, de nem fogja mindig.

– Megleszek én nélküle is – torkolta le Caspey. Fölállt és nyújtózkodott. – Asziszem, most lemenek az országútra, és fogok egy ótót a városba. Adde azt a ruhát, Isom.

Jenny kisasszony és a vendége ott állt a verandán, mikor Caspey elment a ház előtt, és átvágott a kocsifeljáróra.

– Ott megy a kertésze – mondta Narcissa. Jenny kisasszony utánanézett.

– Ez Caspey – helyesbített. – Mit gondolsz, hova megy? Egy dollárom van rá, hogy a városba – tette hozzá, s nézte a nyegle földbarna hátat, amely csak úgy árasztotta a rest arcátlanságot. – Caspey, te! – kiáltotta.

Caspey lassított a léptén Narcissa kis kocsija mellett, és olyan lusta lekicsinyléssel vette szemügyre, hogy abban még csak gúny se volt, aztán tovább ballagott.

– Caspey, te! – ismételte Jenny kisasszony emelt hangon. De Caspey csak ballagott tovább a kocsifeljárón, arcátlanul, lomhán, komótosan. Pedig hallotta – jelentette ki Jenny kisasszony baljós hangon. – Ezért majd számolunk, ha visszajön. Ki volt az a bolond, akinek eszébe jutott, hogy a négereket ugyanabba az egyenruhába bújtassa, mint a fehéreket? Mr. Vardaman tudta; még idejében megmondta azoknak a bolondoknak Washingtonban, hogy ez nem megy. Politikusok! Az ártatlan szóba mélységes, harsány megvetést sűrített. – Ha megunom, hogy mindig csak úriemberekkel legyen dolgom, majd jelöltetem magam a kongresszusba... Na tessék, már megint szónokolok. Kijelentem neked, hogy néha azt hiszem, ezek a Sartorisok és amijük van, az mind csak arra jó, hogy engem gyötörjön és aggasszon. Istennek hála, ha egyszer meghaltam, már semmi közöm hozzájuk. Hogy hol lesznek, nem tudom, de nincs az a Sartoris, aki tovább kibírná a mennyországban, mint ahogy muszáj.

A másik kacagott: – Úgy látszik, Jenny kisasszony pontosan tudja, hogy hova kerül.

– Már hogyne tudnám? Tán nem gyűjtöm már régóta a koronákat és hárfákat? – Tenyerével beárnyékolta a szemét, végignézett a kocsifeljárón. Caspey épp odaért a kapuhoz, és megállt az út mellett, valami arra haladó kocsira várt.

– De nehogy megállj ám neki, hallod – mondta Jenny kisasszony hirtelen. – . . . Miért nem maradsz itt ebédre?

– Nem lehet – mondta a másik. – Muszáj hazamennem. Sally néni nem érzi jól magát. – Megállt egy pillanatra a napfényben, kalapja és a virágkosár a karján, s töprengett. Majd hirtelen elhatározással kihúzott egy összehajtogatott papírlapot a ruhája elejéből.

– Megint kaptál egyet, mi? – kérdezte Jenny kisasszony, s nézte. – Mutasd. – Elvette a papirost, szétnyitotta, s hátrább lépett a napról. Csíptetőjének kis aranytokja a mellére volt tűzve, a rugó vékony selyemzsinórja a nyakában lógott. Megrántotta a zsinórt, s a csíptetőt orra magas nyergére biggyesztette. Az üveg mögött hideg és fürkésző volt a tekintete, akár egy sebészorvosé.

Közönséges fogalmazópapír volt; az írás rajta nyílt és egyenes, első pillantásra semmi egyéni jellemvonása; fiatal kéz írása, de oly nyersen és takarosan őszinte, hogy az embert némileg gondolkodóba ejtette.

„Nem válaszolt a 25-i levelemre. Még nem is vártam. Hamarossan úgyis válaszol én tudok várni. Nem akarok rosszat magának egyenes vagyok és becsületes, majd megtudja, ha az útjaink összetalálkoznak. Nem számítok rá, hogy máris válaszolna de tudja, hogy hol adjon jelt magáról."

Jenny kisasszony finom és finnyás utálkozással hajtogatta össze a papirost. – Én tűzbe dobnám, ha nem ez lenne az egyetlen, ami a nyomára vezet. Este majd odaadom Bayardnak.

– Jaj, ne – tiltakozott a másik –, kérem, ne. Jobb, ha nálam van, majd én összetépem.

– Ez az egyetlen bizonyíték, gyermekem. . . ez, és a másik. Majd detektívet fogadunk.

– Ne, ne, nagyon kérem! Nem akarom, hogy más is tudjon róla. Nagyon kérem, Jenny kisasszony. – Megint kinyújtotta érte a kezét.

– Meg akarod tartani – olvasta a fejére hidegen Jenny kisasszony. – Mint afféle buta kis fehérnép, akinek hízeleg az ilyesmi.

– Összetépem – ismételte a másik. – Már rég összetéptem volna, de el akartam mondani valakinek. Hogy... hogy... azt hittem, hogy majd nem érzem magam olyan mocskosnak, ha másnak is megmutattam. Jenny kisasszony, nagyon kérem.

– Szamárság. Miért éreznéd mocskosnak magad? Nem te bátorítottad, ugye?

– Nagyon kérem, Jenny kisasszony.

De Jenny kisasszony most sem engedte ki a papírt a kezéből. – Ne légy szamár – szólt rá élesen. Már hogy éreznéd magad ilyesmitől mocskosnak? Annak, hogy névtelen levelet kap, minden fiatal nő ki van téve. Sokan még örülnek is neki. Mind szentül meg vagyunk győződve, hogy a férfiak *úgy* gondolkodnak rólunk, és akarva-akaratlan is csodáljuk, akinek van bátorsága, hogy ki is mondja, bárki legyen az.

– Legalább a nevét aláírta volna. Nem bánnám, kicsoda. De így... Nagyon kérem, Jenny kisasszony.

– Ne légy szamár – ismételte Jenny kisasszony. – Hogyan tudhatnánk meg, hogy kicsoda, ha egyszer megsemmisíted a bizonyítékot?

– Nem is akarom tudni. – Jenny kisasszony elengedte a papirost, Narcissa darabokra tépte, kiszórta a korláton, aztán beletörülte a kezét a ruhájába. – Nem is akarom tudni. Legszívesebben az egészet elfelejteném.

– Szamárság. Majd belehalsz, úgy szeretnéd tudni. Fogadok, hogy megnézel minden férfit, aki elmegy melletted, s

azt kérded magadban, vajon nem ez volt-e az? S amíg nem teszel a dologban semmit, addig ez így megy tovább. Sőt, hihetőleg még rosszabb lesz. Okosabban tennéd, ha megengednéd, hogy szóljak Bayardnak.

Nem, nem. Még a gondolatot is gyűlölöm, hogy tudjon róla, még azt hinné, hogy én... hogy talán... Semmi baj; majd ezután tűzbe dobom, bontatlanul... most már igazán muszáj mennem.

Hogyne: egyenesen a kályhába – helyeselt Jenny néni hűvös gúnnyal. Narcissa lement a lépcsőn, Jenny kisasszony megint kijött a napfényre, s visszakattantotta a csíptetőjét a tokjába. – Persze, a te dolgod. Én ugyan a te helyedben nem tűrném. Bár én, az igaz, nem vagyok huszonhat éves... Nos, gyere ki megint, ha újabb leveled jön, vagy virágot akarsz.

– Igen, kijövök. Ezt is köszönöm.

– És értesíts, ha Horace-ról valamit megtudsz. Adj hálát az égnek, hogy csak üvegfúvó masina, és nem hadiözvegy.

– Feltétlenül. Ég vele, Jenny kisasszony. – Egyszerű fehér ruhájában, s a ruha fehérén kirajzolódó virágkosárral folytatta az útját a napfoltos árnyékban, s beszállt a kocsijába. A teteje le volt hajtva, föltette hát a kalapot, s megindította a motort. Még egyszer hátranézett, s integetett: – Isten vele, Jenny kisasszony.

A néger lassan ballagott az úton, megállt, s ahogy ő közelebb ért, rásandított a szeme sarkából. Mikor odaért, nyíltan rábámult, s ő tudta, hogy meg akarja állítani. Gázt adott, növekvő sebességgel elhúzott mellette, s gyorsan továbbhajtott, a városba, ott lakott a dombon, a cédrusok közt, egy téglaházban.

A szarkalábat rendezgette egy hasas, fakósárga vázában a zongorán. Sally néni, Sally Wyatt, kitartón hintázott a székében az ablaknál, s valahányat ringott, mindig letottyant a talpa a padlóra. Kézimunkakosara ott állt az ablakpárkányon, a szelíden hullámzó függönyök közt, ébenfa sétabotja meg mellé volt támasztva.

– Szóval hogy ott voltál két óra hosszat – mondta –, s még csak nem is láttad?

– Nem volt odahaza – felelt Narcissa. – Elment Memphisbe.

Sally néni kitartóan hintázott. – Ha én lennék az ő helyükben, én ott is marasztanám. Vérem-e, vagy sem, én nem szeretném, ha az a gyerek ott lenne körülöttem... És minek ment el Memphisbe? Azt hittem, az a repülő hogyhívják már fölöszlott.

– Valami dolga lehetett ott, gondolom.

– Mi dolga neki Memphisben? Bayard Sartorisnak több esze van, mint hogy erre a kelekótya bolondra rábízzon valamit.

– Nem tudom – felelt Narcissa, s tovább rendezgette a szarkalábat. – Hamarosan visszajön, gondolom. Akkor majd megkérdezheti tőle, Sally néni.

– Még hogy én? Életemben nem beszéltem vele két szót. És nem is akarok. Én már csak megszoktam, hogy úriemberekkel érintkezem.

Narcissa letörte egyik-másik szár végét, s szépen elrendezte a virágokat. – Mit tett olyasmit, amit egy úriember nem tesz, Sally néni?

– Na hallod, leugrál mindenféle víztartályokról, és léggömbökön röpköd, csak hogy a népet rémítgesse. Azt hiszed, én megtűrném azt a kölyköt magam körül? Ha Bayard vagy

Jenny helyében lennék, én már rég becsukattam volna a bolondokházába.

– Nem ugrott le a víztartályról. Csak lelendült róla kötélen, és fejest ugrott az úszómedencébe. Léggömbön meg John szállt föl.

Én másként hallottam. Én úgy hallottam, hogy leugrott a víztartályról, át egy egész sor teherkocsin és deszkarakáson, és csak egy paraszthajszál választotta el, hogy ne a medence partján kössön ki.

– Ez nem igaz. Kötélen lendült le egy ház tetejéről, s fejest ugrott a medencébe. A kötél volt a víztartályhoz kötve.

– Nos, talán bizony nem kellett átugrania azokat a deszkarakásokat és tehervagonokat? És nem törhette volna ki a nyakát pont úgy, mintha a víztartályról ugrott volna le?

– De – felelt Narcissa.

– Tessék! Hát mit mondtam? És mi értelme az ilyesminek?

– Fogalmam sincs.

– Persze hogy nincs. Mert nincs értelme. – Sally néni diadalmasan ringott egy darabig. Narcissa még utoljára egy icipicit igazított a kék szarkalábcsokron. Cirmos macska szökkent fel némán és nesztelenül, szemfényvesztő könnyedséggel az ablakba, a kézimunkakosár mellé. Még összehúzott testtel bepislogott egy pillanatra a szobába, aztán elnyúlt a hasán, s a fejét félrehajtva, tisztogatni kezdte a vállát keskeny piros nyelvével. Narcissa odament az ablakhoz, s kezét rátette az állat fényes hátára.

– Aztán meg fölszáll azon a léggömbön, mikor...

– Az nem Bayard volt – mondta újra Narcissa –, hanem John.

– Én másként hallottam. Én úgy hallottam, hogy igenis

ő volt, és hogy Bayard meg Jenny könnyes szemmel kérlelte, hogy ne tegye. Úgy hallottam...

– Ott se voltak. Bayard se volt ott. John volt az. És azért csinálta, mert a léggömbös ember megbetegedett. John azért szállt föl, hogy a falusiakat ne érje csalódás. Ott voltam.

– Ott álltál, és hagytad, igen, mikor fölhívhattad volna Jennyt, vagy csak át kellett volna menned a téren, a bankba, és szólhattál volna Bayardnak. De te csak álltál, és tátottad a szád, mi?

– Igen – mondta Narcissa. Ott állt Horace oldalán a feszülten figyelő, nehézkes falusiak gyűrűjében, s nézte, hogy dagad a léggömb, ráncigálja a köteleit, nézte John Sartorist a napszítta flanellingében és kordbársony bricseszében, miközben a mutatványos a kioldózsinórt és az ejtőernyőt magyarázza; állt, és érezte, hogy kilélegzenie könnyebb, mint lélegzetet vennie, nézte, hogy az az izé bizonytalanul a levegőbe emelkedik, az alatta lengő törékeny trapézon meg ott ül John, és képtelen volt behunyni a szemét; úgy látta, mintha a léggömb, az emberek lassan mind fölfelé kavarognának, s azon kapta magát, hogy egy szekér oldalának menedékében görcsösen kapaszkodik Horace karjába, s próbálja visszanyerni a lélegzetét.

John három mérföldnyire ért földet, egy vadrózsabozótban, lekapcsolta magáról az ejtőernyőt, visszament az útra, s megállított egy arra menő néger szekeret. Mérföldnyire a várostól összetalálkozott a hintóján dühösen kifelé hajtó Bayarddal, a két jármű megállt egymás mellett, s míg az egyiken öreg Bayard tombolta ki minden fölhalmozódott áldz dühét, a másikon unokája ült, cafattá rongyolt ruhában, s összekarmolt arcán olyasvalaki arckifejezésével, akinek, ha csak egy pilla-

natra is, oly gyönyörű álma teljesült, hogy megszűnte már nem is veszteség, hanem tisztulás.

Másnap, mikor ő, Narcissa, épp egy bolt előtt ment el, John lépett ki az ajtaján, ugyanolyan erőszakos hirtelenséggel, mint a bátyja szokott, s hajszálon múlt, hogy neki nem ment.

– Ó, bocs... nicsak, hello! – mondta John. Arca a keresztül-kasul ragasztott tapaszok alatt vidám volt, merész és vad, s a fején nem volt kalap. Ő egy pillanatra rámeredt elkerekedett, kétségbeesett szemmel, majd szájára csapta a kezét, és sietve, szinte futva, folytatta az útját.

Aztán John elment, bátyjával együtt, elzárta őket a háború, mint két hancúrozó kölyökkutyát a messzi kutyaól. Jenny kisasszony olykor hírt adott róluk, ritkán és muszájból írott unalmas leveleikről – aztán John meghalt –, de messze, a tengeren túl, s nem volt test, amit otrombán visszaadtak volna a földnek, s ő úgy érezte, John most is kineveti e szót, mint ahogy kinevetett minden más, nyugalmat jelző hangképet, ő, aki nem várta meg, míg az Idő és annak minden velejárója megtanítja, hogy a bölcsesség netovábbja, ha az embernek oly nagy álma van, hogy nem vész el, miközben kergeti.

Sally néni kitartóan hintázott a székében.

– Mindegy, nem számít, hogy melyik volt az. Egyik tizenkilenc, a másik egy híján húsz. De azt hiszem, ez nem is az ő hibájuk, ha egyszer így nevelték őket. Szemérmetlenül elkényeztették mindkettőt. Lucy Sartoris, míg élt, a világért meg nem engedte, hogy valaki is rövid pórázra fogja őket. Hiszen csak lettek volna az enyimek, majd... – Makacsul hintázott. – Én kivertem volna belőlük, ki én. Két ilyen vad indiánt fölnevelni. De azok, azok azt hiszik, hogy senki sem fogható a Sartorisokhoz. Még Lucy Cranston is, pedig az ő családja is volt olyan jó, mint az államban bárki másé, még ő is úgy

viselkedett, mintha a Gondviselés külön kegye lenne, hogy hozzámehetett egy Sartorishoz, s még két Sartorist szülhetett. Gőg, hamis gőg.

Kitartóan hintázott a székében. Narcissa keze alatt rest arcátlansággal dorombolt a macska.

– Az az Isten büntetése volt, hogy Johnt vette el, és nem a másikat. John legalább megbillentette a kalapját egy hölgy előtt az utcán, de az a másik... – Egyhangúan hintázott, s valahányat ringott, mindig letottyant a talpa a padlóra. Jobban teszed, ha tartózkodol attól a fiútól. A végén még téged is megöl, mint ahogy megölte azt a szerencsétlen kis feleségét.

– Legalább adja meg nekem az illő meghallgatás jogát, Sally néni – mondta Narcissa. Keze alatt, a macska fényes irhája alatt, egyszerre mint a drót, feszültek meg az izmok, az állat teste, amint kiszökkent a keze alól, megnyúlt, mint a gumi, és elvillant szem elől a veranda túloldalán.

– Ó! – kiáltott fel Narcissa. Aztán megpördült, fölkapta Sally néni sétabotját, és kiszaladt a szobából.

– Hallod-e... – kiáltotta Sally néni. – Hozod vissza rögtön a botomat! – mondta. Ült, és bámulta az ajtót, és hallgatta Narcissa sarkának szapora kopogását a folyosón, majd a verandán. Fölállt, s kihajolt az ablakon. – Hozod vissza rögtön a botomat! – kiáltotta.

Narcissa csak futott tovább, végig a verandán, le a kertbe. A veranda tövében, a cannaágyban, a macska ide-oda forgatta a fejét s rezzenéstelen sárga szemét. Narcissa fölemelt bottal rontott rá.

– Teszed le! – kiáltotta. – Dobd el! – A sárga szem egy pillanatra rámeredt, majd az állat fölkapta a fejét, s hosszú, hullámzó szökkenésekkel, a madárral a szájában, eliramodott.

– Ó, te átok! – kiáltotta Narcissa. – Te átok! Te... te... Sartoris! – S ahogy a macska beszökkent a ház mögé, az utolsó cirmos villanásnak még utánahajította a botot.

– Fogd a botot, és hozd vissza, de rögtön! – kiabált az ablakból Sally néni.

Ott ültek a homályos szalonban Jenny kisasszonnyal. Az ajtó, mint általában, nyitva állt, s egyszerre fölbukkant az ajtónyílásban kis Bayard, megállt, s ránézett.

– Ez Bayard – mondta Jenny kisasszony. – Gyere be, aranyom, és beszélgess Narcissával.

– Hello – mondta bizonytalanul Bayard, ő pedig megfordult a zongorapadon, s kissé fölébe görnyedt a hangszernek.

– Kicsoda? – kérdezte Bayard, bejött, s magával hozta azt a pórázra fogott hideg erőszakot, amely az ő emlékében élt.

– Narcissa – mondta csípősen Jenny kisasszony. – Gyere csak, beszélgess vele, és ne tégy úgy, mintha nem tudnád, kicsoda.

Narcissa kezet nyújtott neki, ő meg állt, s tartotta lazán a kezét, de nem nézett rá. Narcissa visszahúzta a kezét. Ő megint ránézett, aztán félre, ott magasodott fölöttük, állt, és végigsimított a haján.

– Innék valamit – mondta. – De nem találom az íróasztal kulcsát.

– Maradj itt, beszélgess velünk pár percig, aztán ihatsz.

Egy pillanatig ott állt fölöttük, majd moccant egyet, s mielőtt még Jenny kisasszony megszólalhatott volna, lerántotta a huzatot egy újabb karosszékről.

– Hagyod békén, te indián! – kiáltott fel Jenny kisasszony. Fölállt. – Tessék, itt az én helyem, ha olyan fáradt vagy,

hogy állni se tudsz. Egy perc és itt vagyok – szólt oda Narcissának. – Meg kell keresnem a kulcsaimat.

Bayard ernyedten ült a karosszékében, haját simogatta, tekintete valahol csizmás lába körül kalandozott. Narcissa mélyen hallgatott, szinte belegörnyedt a zongorába. Végül megszólalt.

– Nagyon-nagyon fáj, hogy a felesége... meg John. Kértem Jenny kisasszonyt, hogy mondja meg magának, mikor ő...

Bayard ült és lassan simogatta a haját, a pillanatnyi nyugalom komor hevével.

– Maga nincs férjnél, ugye? – kérdezte. Ő ült és meg se moccant. – Meg kéne próbálnia – mondta Bayard. – Egyszer mindenkinek meg kéne házasodnia, mint ahogy mindenkinek el kéne mennie valami háborúba is.

Jenny kisasszony visszajött a kulcsokkal, Bayard kihúzta hosszú és hirtelen testét, s otthagyta őket.

– Folytasd csak nyugodtan – mondta Jenny kisasszony. – Még egyszer nem fog zavarni.

– Nem, mennem kell – állt fel hirtelen Narcissa, és elvette a kalapját a zongora fedeléről.

– Miért, hisz alig jöttél.

– Mennem kell – ismételte Narcissa. Jenny kisasszony fölállt.

– Hát ha kell, hát kell. Még vágok neked egy kis virágot. Egy perc az egész.

– Köszönöm, majd máskor; nekem... nekem... hamarosan kijövök megint, s akkor majd szedünk. Isten vele, Jenny kisasszony. – Az ajtóból egy gyors pillantást vetett a hallba; aztán továbbment. Jenny kisasszony kikísérte a verandára. Majd lement a lépcsőn és sietve elindult a kocsija felé.

– Gyere ám hamar! – kiáltott utána Jenny kisasszony.

– Jövök. Hamarosan – felelt Narcissa. – Isten vele, Jenny kisasszony.

2

Kis Bayard a saját kocsiján jött vissza Memphisből. Memphis hetvenöt mérföldnyire van, és az út egy óra negyven percig tartott, mert az országút egy része vidéki földút. A kocsi hosszú volt, alacsony és szürke. Motorja négyhengeres, szelepe tizenhat, gyújtógyertyája nyolc, s a gyár garantálta, hogy egy óra alatt nyolcvan mérföldet megtesz, bár a szélvédő üvegére rá volt ragasztva egy cédula, amelyre ő ügyet se vetett, s ez vörös betűkkel hívta fel a figyelmét, hogy az első ötszáz mérföldön kímélje a motort.

Befordult a kocsiföljáróra, s megállt a ház előtt, a verandán nagyapja ült a korlátra fölrakott lábbal, és Jenny kisasszony fekete ruhájában takarosan ott állt az egyik oszlop mellett. Lejött elébe a lépcsőn, s szemügyre vette a kocsit, kinyitotta az ajtaját, s beszállt, hogy kipróbálja az ülést. Simon kijött az ajtóba, megvető, kurta pillantást vetett rá, s visszavonult, majd Isom tűnt fel a sarkon, s kerülgette a kocsit némán, mély és sóvárgó bámulattal. De öreg Bayard csak lenézett a hosszú, poros jószágra, szivarral a kezében, és dünnyögött valamit.

– Hallod, ez olyan kényelmes, mint egy hintaszék – jegyezte meg Jenny kisasszony. – Gyere, próbáld ki – kiáltott föl neki. De öreg Bayard megint csak dünnyögött, ült tovább, a korlátra fölrakott lábbal, s figyelte, hogy kis Bayard becsúszik a kormány mögé. Kísérletképpen föltúráztatta a motort, majd

leállította. Isom úgy állt mellette, mint egy pórázra kötött kutya. Kis Bayard ránézett.

– Legközelebb majd te jössz – mondta.

– Miért ne jöhetne most? – kérdezte Jenny kisasszony. – Pattanj, Isom, befelé.

Isom pattant, és öreg Bayard figyelte, hogy nesztelenül végiggördülnek a kocsifeljárón, s látta, hogy a kocsi völgy iránt eltűnik szem elől. A fák fölött egyszerre porfelhő szállt az azúrkék délutáni égre, s lebegett rózsásfakón a napsütésben, azon túl meg távoli mennydörgés halt el morogva. Öreg Bayard újra rápöfékelt a szivarjára. Simon újra föltűnt az ajtóban, megállt.

– Mit gondol, hun járhatnak most, épp vacsoraidőben? – kérdezte. Bayard dünnyögött valamit, Simon meg állt az ajtóban, s magában motyorászott.

Húsz percre rá a kocsi végigsiklott a kocsifeljárón, s megállt, szinte pontosan ugyanott, mint az előbb. Isom képe, a hátsó ülésen, akár a kinyitott zongora. Jenny kisasszony fején nem volt kalap, két kézzel fogta a haját, s mikor a kocsi megállt, egy pillanatig még úgy maradt, ülve. Majd hosszú lélegzetet vett.

– Kár, hogy nem cigarettázom – mondta, majd hozzátette: – Ez olyan gyors, hogy gyorsabban már nem is tud menni.

Isom kiszállt, s kinyitotta előtte az ajtót. Egy kicsit mereven lépett ki, de a szeme csillogott, s száraz, öreg arca kipirult.

– Aztán millen messze vótak? – kérdezte Simon az ajtóban.

– Benn voltunk a városban – felelt büszkén Jenny kisasszony, s a hangja frissen csengett, mint egy kislányé. A város onnét négy mérföldnyire volt.

Egy hétre rá valamelyik nap öreg Falls bejött a városba, s öreg Bayardot fölkereste az irodájában. Az iroda egyben

tanácsterem is volt. A jókora helyiségben egy székekkel szegett hosszú asztal állt, egy magas fiókos szekrény, amelyben a kitöltetlen űrlapokat tartották, azonkívül öreg Bayard redőnyös íróasztala, forgószéke, meg a dívány, amelyen minden délben szundikált egy órát.

Az íróasztal, akár az otthoni, teli volt zsúfolva a legkülönbözőbb holmikkal, amelyeknek az égvilágon semmi közük a bankszakmához, a kandallópárkányon még annál is több agrár jellegű mindenféle, továbbá poros papírgyűjtemény, s vagy három-négy köcsög dohány, mely vigaszul szolgált az elnöktől portásig az egész bankszemélyzetnek, s még a bankklientélia tekintélyes hányadának is. Ha az idő megengedte, öreg Bayard a nap java részét az utcai ajtóban töltötte, egy hátradöntött széken, s ha az említett ügyfelek ott találták, hátramentek az irodába, s rátömtek a pipájukra valamelyik köcsögből. Afféle kimondatlan megállapodásként, sose vett el többet senki, mint egyszerre egy tömésnyit. Ide vonult vissza öreg Falls és öreg Bayard az öregember havi látogatásai során, és itt beszélgettek üvöltözve (merthogy mind a kettő süket volt) vagy félóra hosszat. Jól lehetett hallani őket az utcáról, s a két falszomszéd boltból is.

Öreg Falls szeme kék volt és ártatlan, mint a gyereké, s az első dolga, hogy kibontsa a csomagot, amit öreg Bayardtól kapott, elővegye a rúd bagót, levágjon belőle egy pofányit, szájába tömje, aztán a rudat visszategye, és a csomagot takarosan bekötözze. A csomag évente kétszer egy-egy teljes rend ruhát tartalmazott, máskor dohányt s egy kis zacskó mentolos cukrot. Öreg Falls sose vágta el a madzagot, mindig csak kibogozta merev, bütykös ujjaival, aztán megint visszakötötte. Pénzt nem fogadott el.

Most ott ült tiszta, napszítta kezeslábasában, térdén a cso-

magocskával, és az automobilról beszélt Bayardnak, amely aznap reggel elhúzott mellette. Öreg Bayard meg se mozdult, csak ült és nézte őt ádáz öreg szemével, míg a végére nem ért.

– És biztos benne, hogy ő volt az? – kérdezte.

– Ollan gyorsan ment el mellettem, hogy még asse tudtam volna megmondani, ül-e benne valaki vagy sem. Mikor a városba beértem, akkor kérdeztem meg, hogy ki volt a'. Úgy látszik, mindenki tudja, millen gyorsan hajt, csak maga nem.

Öreg Bayard egy darabig még mozdulatlanul ült. Aztán emelt hangon kikiáltott.

– Byron.

Nyílt az ajtó, s belépett a könyvelő.

– Parancsoljon, ezredes úr – mondta színtelen hangon.

– Telefonáljon ki hozzánk, és mondja meg az unokámnak, hogy hozzá ne nyúljon a kocsihoz, amíg haza nem értem.

– Igenis, ezredes úr. – S elment, éppoly halkan, ahogy jött.

Bayard megint pördült egyet a forgószékében, öreg Falls meg előrehajolt, s az arcába bámult.

– Hát ammeg micsoda, az a göb ott az arcán, Bayard? – kérdezte.

– Mi? – kérdezett vissza Bayard, s a kezét a pöttyhöz emelte, amely most, hogy arcát elöntötte a vér, kidomborodott. – Ez itt? Nem tudom. Megvan vagy egy hete. Miért?

– Nagyobbodik? – kérdezte a másik. Fölállt, letette a csomagocskát, s kinyújtotta a kezét. Öreg Bayard visszahúzta a fejét.

– Semmi – mondta zsémbesen. – Hagyja békén. – De öreg Falls elhárította a kezét, s megérintette a göböt az ujjával.

– Hm – mondta. – Kemény, mint a kő. Meg is fog nőni.

Maj figyelem, sz'ha itt lesz az ideje, leszedem. Még nem érett. – A könyvelő egyszerre zajtalanul fölbukkant mellettük.

A szakácsnő azt mondja, hogy ő meg Jenny kisasszony valahova elmentek kocsival. Meghagytam az üzenetét.

– Jenny is vele van, azt mondja? – kérdezte öreg Bayard.

– A szakácsnő szerint – ismételte meg színtelen hangján a könyvelő.

– Jó. Rendben van.

A könyvelő visszavonult, és öreg Falls fölvette a csomagocskát. – No, én is elballagok – mondta. – Jövő héten bejövök, oszt majd megnézem. Addig csak hagyja békin. – A könyvelő nyomában kiment a szobából, fölkelt öreg Bayard is, peckesen végigment a folyosón, s kitámasztotta a székét az ajtóba.

Délután, mikor hazaért, a kocsi nem volt látható sehol, s a nagynénje se jelentkezett a hívására. Fölment a szobájába, fölhúzta a lovaglócsizmáját, rágyújtott egy szivarra, de mikor lenézett az ablakból a hátsó udvarra, sem Isomot nem látta, sem a fölnyergelt kancát. Csak az öreg szetter ült ott, s nézett föl az ablakára. Mikor öreg Bayard feje megjelent az ablakban, a kutya fölállt, odaballagott a konyhaajtóhoz és megállt; aztán megint fölnézett az ablakra. Öreg Bayard ledobogott a lépcsőn, át a házon, be a konyhába; Caspey ült az asztalnál, evett, s szóval tartotta Isomot és Elnorát.

– Máskor meg én meg a'mmásik fiú... – mondta épp Caspey. Ekkor pillantotta meg Isom Bayardot, és állt fel a helyéről, a fásláda mellől, s golyóbisfejében fehéren elkerekedett a szeme. Elnora kezében is megállt a seprű, de Caspey csak hátrafordult, nem állt fel, le se nyelte a falatot, úgy pislantott rá öreg Bayardra az ajtóban.

– Egy hete üzentem neked, hogy gyere ki azonnal, vagy akár ki se gyere többé – mondta öreg Bayard. – Megkaptad?

Caspey, még mindig teli szájjal, dünnyögött valamit, s öreg Bayard bejött a konyhába. – Kelj fel onnét, és nyergeld meg a lovamat.

Caspey hátat fordított neki, és fölemelte az írós poharát. – Eridj, Caspey! – súgta oda Elnora.

– Én nem dolgozok itt – felelt Caspey, épp csak olyan hangosan, hogy Bayard meg ne hallja. Isomhoz fordult. – Mér nem mégy, oszt nyergeled meg a lovát neki? Nem te dolgozol itt?

– Caspey, az isten szerelmére! – könyörgött Elnora. – Igenis, ezredes úr, megy mán – mondta hangosan.

– Hogy kicsoda? Én? mondta Caspey. – Hát úgy nézek én ki? – Elszántan szájához emelte a poharat; akkor Bayard még egy lépést tett, Caspeynek meg inába szállt a bátorsága, gyorsan fölállt, s mielőtt a másik még odaért volna, elindult a konyhán át az ajtó felé, de még a hátáról is lerítt a pimasz dac. Miközben az ajtóval matatott, öreg Bayard utolérte.

– Mész fölnyergelni a kancát? – kérdezte.

– Noná maj nem, öregfiú – felelt Caspey, akkora hangon, hogy öreg Bayard épp meg ne hallja.

– Micsoda?

– Uramisten, Caspey! nyögött fel Elnora. Isom bekuporodott a sarokba. Caspey hirtelen Bayard arcára emelte a szemét, s kinyitotta a hálós ajtót.

– Aszondom, noná maj nem – ismételte emelt hangon. Simon ott állt a lépcső alján, a szetter mellett, s tátotta rájuk fogatlan száját, Bayard meg fölkapott egy husángot a fásládából, ami ott volt a keze ügyében, s leütötte Caspeyt a nyíló ajtóban, apja elébe, a lépcsőn.

– Mész és megnyergeled a kancát – mondta.

Simon föltámogatta a fiát, elvezette az istálló felé, a szetter

meg komoly érdeklődéssel bámult utánuk. – Mást se mondok neked, mint hogy ezek a háborúból hazahozott újmódi gondolatok usse érnek itt semmit – mondta mérgesen. – És adj hálát az Égnek, hogy ilyen kemény a fejed. Gyerünk, hozd azt a kancát, ezt a niggerszabadság beszédet meg hadd a városiaknak, azok gyomra tán beveszi. Mer mire jó nekünk, niggereknek, az a szabadság, azt mondd meg? Tán nem elég nekünk ennyi fehér ember, hogy eltartsuk őket?

Aznap este, vacsoránál, öreg Bayard az ürüsültje fölött ránézett az unokájára. – Will Falls elmondta, hogy te ma a szegényházi dombon negyven mérföldes sebességgel mentél el mellette.

– Negyven kutyafüle – válaszolt kapásból Jenny kisasszony. – Ötvennégy volt. Néztem a... hogy is hívod, Bayard?... a sebességmérőt.

Öreg Bayard kissé lehajtott fejjel ült, s nézte, hogy kezében remeg a szeletelő kés és a villa; a mellényébe gyűrt asztalkendő alatt hallotta, kissé nagyon is könnyen, nagyon is gyorsan ver a szíve; arcán ott érezte Jenny kisasszony szemét.

– Bayard – mondta Jenny kisasszony élesen –, mi az ott az arcodon? – Öreg Bayard felállt, oly hirtelen, hogy a széke nagy csattanással fölborult, s vakon kidobogott a szobából.

3

– Tudom, hogy mit akarsz tőlem – mondta Jenny kisasszony öreg Bayardnak az újságja mögül. – Azt akarod, hogy hagyjam a háztartást ebek harmincadjára, és az egész időmet abban a kocsiban töltsem, azt akarod. Nos, erre nem vagyok

hajlandó. Hébe-hóba még csak elmegyek vele. De ahhoz bőven van mit kezdenem az időmmel, hogy ne mind rá pazaroljam, csak hogy ne hajtson túl gyorsan. A nyakamról nem is szólva – tette hozzá. Szárazon zörgött kezében a papiros.

Azt mondta: – S különben is, szamárság azt hinni, hogy majd lassan hajt, csak mert van vele valaki, hallod. Ha azt hiszed, jobb, ha Simont küldöd. Isten a tudója, annak bőven van ideje. Mióta a hintót nem használod, biz' isten nem tudom, mit csinál. – Megint belemerült az újságjába.

Öreg Bayard kezében békén füstölgött a szivar.

– Talán Isomot küldöm – mondta.

Keményen megzörrent az újság, és Jenny kisasszony egy hosszú pillanatig fixírozta unokaöccsét. – Isten az atyám, miért nem vered vasra, és végzel az egésszel?

– Miért, talán nem te mondtad, hogy küldjem vele Simont? Simonnak megvan a dolga, de Isom mást se csinál, csak napjában egyszer fölnyergeli a lovamat, azt pedig magam is megtehetem.

– Csak ironizálni próbáltam – mondta Jenny kisasszony. – Uramisten, ennyi idő alatt jobban is megtanulhattam volna. De ha már mindenáron új tennivalót akarsz kiagyalni a niggereknek, hát legyen Simon. Isomra szükségem van, hogy ne szakadjon le a tető a fejed fölül, s tudjak valamit eléd rakni az asztalra. – Zörgette az újságlapot. – Miért nem mondod meg neki te, kereken, hogy ne hajtson olyan gyorsan. Egy embernek, aki napi nyolc órát üldögél a bank ajtajában, igazán nem kéne azzal tölteni az estéje hátralevő részét, ha nincs kedve rá, hogy mint az őrült rohangáljon egy automobilon.

– Gondolod, ha megkérném, volna valami foganatja? Ez a két átok kölyök soha ügyet se vetett egyetlen kívánságomra.

– Ördögöt kérjed – mondta Jenny kisasszony. – Ki beszélt

arról, hogy kérjed? Parancsolj rá, hogy ne hajtson gyorsan. Mondd meg, ha még egyszer azt hallod, hogy gyorsan hajt, kivered belőle a lelket. Különben is meg vagyok győződve, hogy szeretsz autókázni, csak nem vallod be, s csak azt nem akarod, hogy akkor autókázzon, ha te is nem mehetsz vele. – De öreg Bayard lecsapta a talpát a padlóra, fölállt és kidobogott a szobából.

De ahelyett, hogy fölment volna az emeletre, Jenny kisasszony hallotta, hogy a léptei a hallban halnak el, fölállt hát ő is, utánament a hátsó verandára, ott állt a sötétben. Az este sötét volt, miriádnyi tavaszi illatot sodort, s miriádnyi bogarat. Sötét a sötéten, az istálló magaslott az égre.

– Még nem jött meg – mondta Jenny türelmetlenül, s megérintette öreg Bayard karját. – Megmondhattam volna. Most menj fel, és feküdj le; hát nem tudod, hogy úgyis beszól, ha megjön? Megint valami árokba képzeled; ezek a te ostoba rémképeid. – Majd, szelídebben: – Gyerekes dolog akkora feneket keríteni annak az autónak. Este se veszélyesebb, mint nappal. Na, gyere szépen.

Öreg Bayard lerázta Jenny kisasszony kezét, de szófogadóan megfordult, és bement a házba. Most fölment az emeletre, és Jenny kisasszony hallotta, hogy föl-alá dobog a hálószobájában. Egyszerre abbahagyta az ajtók és fiókok csapkodását, s a Dumas-jával lehevert az olvasólámpa alá. Kis idő múlva nyílt az ajtó, belépett kis Bayard, s mogorván megállt a fény rádiuszán belül.

Nagyapja nem vett tudomást a jelenlétéről, megérintette hát a karját. Öreg Bayard fölnézett, ekkor kis Bayard sarkon fordult, s kiment a szobából.

Miután háromkor lehúzták a rolót a bank ablakain, öreg Bayard visszament az irodába. A rács mögött a pénztáros meg a könyvelő hallotta, hogy csapkod, dobog odabenn. A pénztáros megmerevedett, ujjai közt a takarosan összerakott ezüstoszloppal.

– Hallja? – kérdezte. – Valami nyomja a lelkét mostanában. Azelőtt olyan csöndben volt ott hátul, mint az egér, míg érte nem jöttek, de pár napja dobog, trappol, mintha darazsakkal csatázna.

A könyvelő nem szólt semmit. A pénztáros félretette az ezüstoszlopot, és összerakott egy másikat.

– Valami nyomja a lelkét mostanában. Az a revizor, az ültetett bogarat a fülébe, azt hiszem.

A könyvelő nem szólt semmit. Odalendítette szorzógépét az íróasztalára, és tekert rajta egyet. A hátsó szobában öreg Bayard zajosan föl-alá járkált. A pénztáros takarosan összerakta a maradék ezüstöt, és megsodort egy cigarettát. A könyvelő a szorgalmasan kattogó masina fölé hajolt, a pénztáros megnyalta a cigaretta szélét és rágyújtott, odakacsázott az ablakhoz, és fölhúzta a függönyt.

– Ma Simon jött a hintóval – mondta. – Úgy látszik, a gyerek végül mégis összetörte a kocsit. Szólni kéne az ezredesnek.

A könyvelő lecsusszant a székről, hátrament az ajtóhoz, és benyitott. Öreg Bayard fölpillantott az íróasztaláról, fején már rajta volt a kalap.

– Jól van, Byron – mondta. A könyvelő visszament az íróasztalához.

Öreg Bayard peckesen átment a bankon, kinyitotta az utcai ajtót, s kezében az ajtógombbal mozdulatlanná dermedt.

– Bayard hol van? – kérdezte.

Nem gyün - felelt Simon. Öreg Bayard odament a hintóhoz.

– Hogy? Hol van?

– Ő meg Isom elmentek valahova azzal a kocsival – mondta Simon. – Csak a jóisten tudja, mostanára már hun járhatnak. Még hogy elviszi azt a gyereket a nap kellős közepin a munkájábul, kocsikázni. – Öreg Bayard keze a vasoszlopon nyugodott, s a göb az arcán kifehéredett. – Mikor én mást se csinálok, csak próbálok e'kkis eszet verni az Isom fejibe – folytatta Simon. Szorosan tartotta a lovakat, várta, hogy a gazdája beszáll. – Kocsikázni – mondta. – Kocsikázni.

Öreg Bayard beszállt és súlyosan belehuppant az ülésbe.

– Vesszek meg – mondta –, ha nem nekem kell eltartanom a legléhább embereket, akiket az Isten valaha a földre teremtett. De egy biztos: ha én végül szegényházba jutok, ti átkok, ti már mind ott lesztek, mire én odaérek.

– No tessék, most meg maga zsémbel velem – mondta Simon. – Amég a kapun ki nem fordútam, Jenny kisasszony pörölt, mámeg maga kezdi. De ha Bayard úr békin nem hagyja azt a gyereket, asse lesz jobb, mint akármellik városi nigger, hiába csinálok én akármit.

– Jenny már úgyis elrontotta – mondta öreg Bayard. – Már Bayard se árthat neki sokat.

– Hát ez igaz – értett vele egyet Simon. Meghúzta a szárat. – Ccc, nee te.

– Hé, Simon – mondta öreg Bayard. – Állj meg egy pillanatra.

Simon visszafogta a lovakat. – Mámeg mit akar?

A göb öreg Bayard arcán visszanyerte eredeti színét.

– Menj vissza az irodámba, és hozz ki egy szivart a kandallópárkányról, a szivardobozból – mondta.

Két napra rá, mikor Simonnal szép lassan hazafelé tartottak, estefelé, az autó szinte a hangja döngésével egyidőben rontott rájuk a kanyarban, csúszott bele az árokba, aztán megint vissza az útra, és rohant tovább, de egy villanásnyi időre ő is, Simon is látta a kormánykerék mögött Isom szeme fehérjét, kifehérlő elefántcsont fogsorát. Mikor a kocsi aznap este hazakerült, Simon kivezette Isomot az istállóba, s jól elverte a hajtószárral.

Aznap este, vacsora után, ott ültek az irodában. Öreg Bayard meggyújtatlanul tartotta ujjai közt a szivart. Jenny kisasszony újságot olvasott. Tavaszillattal terhes, enyhe szellő fújt be az ablakon.

Öreg Bayard hirtelen megszólalt. – Talán egy idő múlva ráun.

Jenny kisasszony fölkapta a fejét: – S ha igen, tudod mit kerít magának?... ha úgy találja, hogy a kocsi nem elég gyors? – kérdezte, s rászegezte szemét az újság mögül. Öreg Bayard csak ült a meggyújtatlan szivarral, kissé lehajtott fejjel, s nem nézett rá. – Majd vesz egy repülőgépet. – Zörgette az újságot, lapozott. – Asszony kéne neki – tette hozzá, s tovább olvasott. – Csak legyen egy fia, aztán már kitörheti a nyakát, akkor és annyiszor, ahogy csak kedve tartja. Úgy látszik, maga a Gondviselés se tudja, hogy mit csinál – mondta, s kettőjükre gondolt, Bayardra, s halott öccsére. Azt mondta: – Bár isten tudja, valahogy nem látnám szívesen, ha olyan lány menne hozzá, akit kedvelek. – Megint zörgette az újságot, lapozott. – Nem tudom, mi mást várasz tőle. Vagy bárki Sartoristól. Te talán azért pazarolod minden délutánodat arra, hogy vele kocsikázz, mert azt reméled, hogy így majd nem borul az árokba? Azért jársz vele, hogy ha történetesen bekö-

vetkezik, te is benne légy. Talán azt hiszed, hogy te jobban tekintettel vagy az emberekre, mint ő?

Öreg Bayard csak tartotta a szivart, és félrefordította a fejét. Jenny kisasszony éles szemmel figyelte újra az újságja mögül.

– Reggel bemegyek a városba, és elmegyünk az orvoshoz, nézze meg azt az izét az arcodon, hallod?

A szobájában, mikor a fiókos szekrény előtt levette a gallérját és nyakkendőjét, szeme a pipára esett, amit vagy négy hete tett oda, lerakta hát a gallért és nyakkendőt, fölvette a pipát, tartotta, s a hüvelykujjával lassan dörzsölgette szépen kiszívott fejét.

Majd hirtelen elhatározással kiment a szobából, végigdobogott a hallon, amelynek a végén lépcső vezetett föl a sötétbe. Tapogatva kereste a villanykapcsolót, majd elindult fölfelé, óvatosan követte a szűk fordulókat a sötétben, egy fura szögben elhelyezett ajtóig, s benyitott a lejtős mennyezetű tágas és alacsony helyiségbe, amelyet megült a por, a hallgatás, és a réges-régi, használatlan holmik szaga.

A helyiség összevissza bútorokkal volt telizsúfolva – fotelek és szófák, mint türelmes szellemek dajkáltak könnyedén, száraz és merev öleléssel más szellemeket –, holt Sartorisokhoz illő hely, hogy összegyűljenek, s fölemlegessék egymás közt a dicső és végzetes régi időket. A mennyezet közepén egy szál zsinóron csupasz villanykörte lógott. Kibogozta, odahúzta a cédrusfa láda fölé a falba vert szöghöz, beakasztotta, odahúzott egy széket a ládához és leült.

A ládát 1901-ben nyitották ki utoljára, mikor a fiát, Johnt sírba vitte a sárgaláz, és a régi, spanyol golyó ütötte seb. Azóta kétszer is alkalom nyílt rá, múlt év júliusában és októbe-

rében, de a másik unokája még változatlanul robbanékony volt, s birtokában az örökségét képező összes kiszámíthatatlan csodajelnek. Így hát egyelőre nem nyitotta ki, szinte azt mondhatnók, arra számított, hogy két legyet üt egy csapásra.

A lakat berozsdált, s ő egy darabig türelmesen küszködött vele. Rozsda pattogzott, kenődött a kezére, fölhagyott a próbálkozással, fölállt, körülkurkászott, s egy nehéz, öntöttvas gyertyatartóval tért vissza, a lakatról leverte a rozsdát, kiakasztotta, s fölemelte a láda tetejét. A ládából gyér, szívderítő cédrusszag áradt, s valami más is; valami száraz, nosztalgikus pézsmaillat, mint a régi hamué. Az első tárgy egy ruhadarab volt. Brokátja dúsan hallgatag, a finom, vert mechlincsipkefodor porossárga, sápadt és anyagtalan, mint a februári napfény. A ruhadarabot óvatosan kiemelte. A csipke lágyan és sápadtan, mint a kicsordult bor ömlött a kezére, félretette, majd egy hosszú, kétélű kardot emelt ki. A pengéje toledói, bársonyhüvelyben, kecses és finom, mint egy hosszú húzás a hegedűvonóval. Hüvelye elegáns, díszes és szutykos, s a varrásnál szárazon repedezett.

Öreg Bayard egy darabig tenyerén tartotta a kardot, az egyensúlyát próbálgatta. Ez volt való a Sartorisoknak, hogy dohányt termesszenek vele a szűz vadonban, ez, meg a bíbor csizmasarok és a fodros kézelő, ebben a viseletben törték föl a földet, s győzték le óvatos és együgyű felebarátaikat.

Félretette. Ezután nehéz lovassági kard következett, meg egy rózsafa ládikó, benne két párbajpisztoly, ezüstveretű, karcsú, és megtévesztően kényes, mint egy-egy versenyparipa, meg az, amit öreg Falls úgy emlegetett, hogy „az a fene mordály". Ez kurta, gonosz külsejű jószág volt, háromcsövű, galádul és hidegen célszerű, s úgy feküdt a két másik fegyver közt, mint egy hideg, halálos mérgű rovar két virág között.

Ezután egy negyvenes évekből való kék katonasapkát emelt ki, egy kis cserépedényt, meg egy mexikói machetét, majd egy hosszú csőrű olajoskannát, amilyet régen a masiniszták használtak. Ez ezüstből készült, s egy hatalmas harangkéményű lokomotív képe volt belegravírozva, díszes koszorúban. Alatta a neve: „Virginia" és a dátum: „1873. augusztus 9."

Ezeket félretette, s hirtelen, eltökélten kiszedte a többi holmit is – egy vitézkötéses, paszományos konfederátszürke katonazubbonyt, egy hímzett mintás muszlin estélyiruhát, mely réges-régi szertartásos menüetteket s gyertyaláng közt libegő loncot idézett halk levendulaillatával –, s ezzel eljutott a szépen fascikulusokba kötözött, elsárgult iratok konglomerátumáig, s alatta a roppant, rézveretes Bibliáig. Ez utóbbit kiemelte a láda szélére és kinyitotta. Papírját megbarnította és meglágyította az idő, tapintása mint a kissé nyirkos fahamu, s mintha minden lapját csak az archaikus és fakó betűk tartották volna össze. Óvatosan visszalapozott az előzéklapokig. A nevek és dátumok alig valamivel az utolsó üres lap alja fölött kezdődtek, szigorú és fakuló egyszerűséggel sorakoztak oszlopban egymás fölött, mind halványabban és halványabban, ahogy megülte őket az idő. A lap tetején még olvashatók, mint ahogy olvashatók voltak az előző lap alján is. De ennek a lapnak a közepe táján már eltűntek, s onnét kezdve a papír üres volt, eltekintve a kor lágy kiütéseitől és itt-ott egy-egy barnás tollvonástól.

Öreg Bayard sokáig ült ott, s nézte nevének szigorú és semmibe vesző apotheózisát. A Sartorisok megvetették az Időt, de az Idő nem volt bosszúvágyó, mert régebbi volt, mint a Sartorisok. És valószínűleg nem is tudott a létezésükről. De ez bátor gesztus volt, akkor is.

– A tizenkilencedik században – mondogatta John Sartoris

– a genealógia szamárság. Kiváltképp Amerikában, ahol csak az számít, hogy az ember mit szerez és mennyit tart meg. Ahol mindannyiunknak közösek az ősei, s ahol a származásunkat csak egy házra vezethetjük vissza teljes biztonsággal, az pedig az Old Bailey-fegyház. De aki azt állítja, hogy csöppet sem érdeklik az ősei, alig valamivel kevésbé hiú, mint aki minden tettét az őseinek példájára alapozza. S szerintem egy Sartoris megengedhet magának egy kis hiúságot, és szamárságot is, ha éppen kedve tartja.

Igen, ez bátor gesztus volt, s öreg Bayard csak ült, és némán töprengett az igeidőn, amit használt. Volt. Sorsszerűség; az ember végzetének előjelei az útszéli sövény közül lesnek rá, csak észrevegye őket, s most megint zihálva futott a bokrok közt, miközben a seregélyszürke csődör halkuló dobogása egyre távolodott a homályban, s a jenki járőr ott csörtetett a háta mögött, mind halkabban-halkabban, míg ő, holtfáradt, ziháló tüdővel le nem kuporodott egy vadrózsásban, s onnét nem hallgatta a távolodó hajszát. Aztán előrekúszott, odament a forráshoz, mely – tudta – ott fakad egy bükk gyökerei közt, s ráhajolt a nap búcsúzó, arcába tükröző fényében, s ettől beesett szemgödre fölött élesen kirajzolódott homloka, orra s vicsorogva ziháló fogsora, s a víz mozdulatlan tükréből egyetlen váratlan pillanatra egy koponya bámult vissza rá.

Az embersors fordulói, mind egy-egy megkerületlen házsarok. Nos, a mennyország, ez a zsúfolt fészek, épp ezek egyikén túl fekszik, azt mondják; a mennyország, mely kinek-kinek az önmagáról alkotott illúziójával van tele, s az ennek ellentmondó, róla alkotott illúziókkal, amelyek más illúziók mélyén parádéznak... Halkan megmoccant, felsóhajtott, és elővette a töltőtollát. Az oszlop aljára odaírta:

John Sartoris, 1918. július 5.
s alája:

Caroline White Sartoris és fia. 1918. október 27.

Mikor a tinta megszáradt, becsukta a könyvet, visszatette, kivette zsebéből a pipát, s betette a rózsafa ládikóba a párbajpisztolyok és a mordály mellé, visszarakta a többi holmit is, becsukta a ládát és lelakatolta.

Jenny kisasszony öreg Bayardot megdöntött karosszékében találta a bank ajtajában. Az finoman megjátszott meglepetéssel tekintett föl rá, és süketsége mintha még hangsúlyosabb lett volna, mint máskor. De a kisasszony hidegen, kérlelhetetlenül fölállította, s hiába dörmögött, végigvezette az utcán, ahol úgy köszöntötték a kereskedők és mindenki más, mint egy amazonkirálynőt. Öreg Bayard dacos-mogorván, peckesen lépdelt az oldalán.

Aztán befordultak és fölmentek egy keskeny, két bolt közé betorkolló lépcsőn, egész sor ütött-kopott orvosi és ügyvédi névtábla közt. Fenn a folyosó sötét volt, több ajtó nyílt rá, legelsőnek egy fenyőfa ajtó, melynek szürke festése lent lekopott, mintha mindig ugyanott és ugyanolyan erővel rúgtak volna bele. Az ajtón két, egymástól egyujjnyira fúrt lyuk tanúskodott némán a hiányzó lakatpántról, mely az ajtófélfán, a lakatszemről lógott, s egy régimódi, irdatlan, rozsdás lakat tartotta. Bayard itt meg akart állni, de Jenny kisasszony eltökélten továbbvezette a folyosó végébe, egy másik ajtóhoz.

Az ajtót frissen festették és flóderezték, hogy diófát mutasson. Felső felébe vastag, homályos üveglapot illesztettek, azon állt a név és a két ölelkező fogadóóra domború aranybetűkkel. Jenny kisasszony benyitott, s Bayard követte a spártai, de nyájasan aszeptikus, kamrányi kis szobába. A falak friss, ma-

kulátlan szürkék, rajtuk egy Corot-reprodukció s két pókhálószerű rézkarc keskeny keretben, a padlón új, meleg sárgásbarna szőnyeg, egy csupasz asztal és négy pácolt tölgyszék, mind személytelen, tiszta, olcsó, de első pillantásra is a tulajdonos lelkéről árulkodik; ennek a léleknek egyelőre még gátat szabnak az anyagiak, de arra rendeltetett, és a szándéka is az, hogy perzsaszőnyegek, mahagóni vagy tikfa bútorok, s a szűzi falon egyetlen kifogástalan nyomat közt töltse be hivatását. Egy kisebb asztal mellől, amelyen a telefon állt, keményített fehérbe öltözött fiatal nő állt föl, és igazította meg a haját.

– Jó reggelt, Myrtle – mondta Jenny kisasszony. – Légy szíves mondd meg Alford doktornak, hogy beszélni szeretnénk vele.

– Be volt jelentve, kérem? – kérdezte a lány színtelen hangon.

– Hát most majd bejelented – felelt Jenny kisasszony. – Csak nem akarod azt mondani, hogy Alford doktor nem rendel tíz előtt?

– Alford doktor nem... a doktor úr senkit se fogad, ha nem volt előre bejelentve – szajkózta a lány, s elnézett valahova Jenny kisasszony feje fölé. – Ha most nem volt bejelentve, akkor tessék be...

– C, cc – szakította félbe rögtön Jenny kisasszony. – Szaladj rögtön, és mondd meg szépen Alford doktornak, hogy Sartoris ezredes szeretne beszélni vele. Légy jó kislány.

– Igenis, Jenny kisasszony – mondta szófogadóan a lány, átment a szobán, de a másik ajtóban megállt, s megint átváltott a szajkóhangra. – Szíveskedjék helyet foglalni. Megnézem, hogy a doktor úr ráér-e?

– Menj, és mondd meg Alford doktornak, hogy itt vagyunk – ismételte Jenny kisasszony nyájasan. – Mondd meg neki,

hogy ma délelőtt még vásárolnom kell, és nincs időm várni.

– Igenis, Jenny kisasszony – engedett a lány, eltűnt, majd az illem megkövetelte idő múltán, makulátlan szakmai jó modorának öltözékében megint fölbukkant.

– A doktor úr azonnal fogadja önöket. Szíveskedjenek befáradni. – Nem csukta be az ajtót, s félreállt.

– Köszönöm, aranyom – mondta Jenny kisasszony. – Édesanyád fekszik még?

– Nem, már föl-fölkel néha, köszönöm.

– Nagyszerű – mondta Jenny kisasszony. – Gyerünk, Bayard.

Ez a szoba még kisebb volt, mint a másik, és gorombán karbolszagú. Volt benne egy fehér zománcszekrény, gonosz nikkelcsillogással teli, egy fém műtőasztal, s egy sor elektromos izzító szekrény, főző és sterilizátor. A fehér vászonköpenyes orvos kicsinyke íróasztal fölé hajolt, s egy időre csak simára nyalt, gondolatokba merült fejét kínálta megtekintésre. Majd fölnézett és felállt.

Meghatározhatatlan ifjúi harmincas éveiben járt, újonnan költözött a városba, az egyik őslakó unokaöccse volt. Kitűnően végzett az egyetemen, de hiába megnyerő külseje, volt benne valami elgondolkodó méltóság, s az emberiséget illetően valami művelt és hűvös kiábrándultság, ami megakadályozta, hogy otthon érezze magát a kisváros fesztelenül meghitt légkörében, s így még akik vendég kisfiú korából emlékeztek rá, azok is doktor úrnak szólították. Stuccolt kis bajsza volt, és az arca mint egy maszk – megnyugtató arc, de hideg; s mialatt öreg Bayard nyugtalanul ült, a doktor száraz, agyonmosott ujjával finoman kitapogatta a göböt az arcán. Jenny kisasszony kérdezett tőle valamit, de ő, mintha nem is hallotta volna, mintha Jenny kisasszony nem is szólt volna, ügyes

kézzel folytatta a földerítést, egy előzőleg sterilizált kis villanylámpát dugott Bayard szájába, s ide-oda mozgatta a rubinvörös fényt. Aztán kivette, megint fertőtlenítette, s visszatette a szekrénybe.

– Nos? – kérdezte Jenny kisasszony türelmetlenül. A doktor gondosan becsukta a szekrény ajtaját, megmosta és megtörölte a kezét, megállt fölöttük, ujját köpenye zsebébe akasztva hirtelen ünnepélyesen és kenetteljesen szakszerűvé lett, s ínyenc gyönyörűséggel forgatta nyelvén a kemény szavakat.

– Nyomban el kell távolítani – vonta le a végkövetkeztetést. – Addig kell eltávolítani, amíg még kezdeti stádiumban van; ezért azonnali műtétet ajánlok.

– Úgy gondolja, hogy esetleg rák lehet belőle? – kérdezte Jenny kisasszony.

– Ez nem is vitás, asszonyom. Csak idő kérdése. Ha elhanyagolják, nem ígérhetek semmit; ha most kidobjuk, soha többé nem kell aggódnia miatta. – Újabb hosszú, s hűvösen töprengő tekintetet vetett öreg Bayardra. – Nagyon egyszerű lesz. Ilyen könnyen eltávolítom. – Rövid mozdulatot tett a kezével.

– Hogy micsoda? – kérdezte Bayard.

– Azt mondom, olyan könnyedén el tudom távolítani ezt a kinövést, hogy észre se veszi, Sartoris ezredes.

– Vesszek meg, ha hagyom! – pattant fel Bayard jellegzetes hirtelenségével.

– Ülj le, Bayard – parancsolt rá Jenny kisasszony. – Senki se fog a tudtod nélkül vagdosni rajtad... Meg lehet csinálni most rögtön? – kérdezte.

– Hogyne, asszonyom. Én egy napig sem tűrném meg az arcomon. Egyébként, kötelességemnek tartom, hogy figyelmeztessem, nincs az az orvos, aki vállalná a felelősséget az esetleges következményekért... Két perc alatt el tudom távo-

látani – tette hozzá, s hidegen elgondolkodva nézett megint Bayard arcára. Majd félig elfordított fejjel, figyelmesen megállt: a vékony falon túl, a másik szobában, egy hang búgott fel, s hömpölygött feléjük öblösen.

– 'Reggelt, kishúgom – mondta. – Csak nem Bayard Sartoris szitkozódik odabenn? – A doktor és Jenny kisasszony megőrizte kővé dermedt tartását; majd kinyílt az ajtó, s nyílását betöltötte a megye legkövérebb embere. Fényes alpakka zakót viselt mellénye fölött, s kitérdelt fekete nadrágot, gyapjúszövetből; tokája hájas redői tulajdonképpen teljesen elfödték a gallért és a fekete madzagnyakkendőt berakott ingén. Római szenátorfején vadul göndörödő ezüsthaj zsupfedele. – Hát neked meg mi az isten bajod van? – dörögte; aztán beoldalazott a szobába, betöltötte teljesen, a bútorok s a többiek valósággal eltörpültek mellette.

Doktor Lucius Quintus Peabody volt, nyolcvanhét éves, másfél mázsás valójában, lóméretű emésztőtraktusával.

Már akkor gyakorolta a megyében az orvosmesterséget, mikor az egész orvosfelszerelés egy csontfűrészből, kis hordó whiskyből és egy zacskó kalomelből állt; ő volt John Sartoris ezredorvosa, s mindaddig, míg be nem köszöntött az autókorszak, a nap huszonnégy órájában bármikor, bármilyen időben és bármi távolságra, a legjárhatatlanabb utaknak is nekivágott egy rozzant szekéren, hogy meglátogasson bárkit, fehéret vagy feketét, aki hívta, s a honoráriuma általában nem volt több, mint egy tál kukoricamálé s egy bögre kávé, vagy tán egy mérő kukorica, gyümölcs vagy néhány virághagyma, oltóveszsző.

Mikor még fiatal volt és mozgékony, pénztárnaplót vezetett, aprólékos gonddal, egészen amíg ezek a hipotetikus honoráriumok tízezer dollárra nem rúgtak. De ez negyven évvel

czelőtt volt, azóta már nem bajlódott semmiféle följegyzéssel; időről időre ugyan ma is beállított rozoga rendelőjébe egy-egy földije, s megemlékezésül, hogy világra segítette, lerótt valami régi tartozást, amit még az apja vagy nagyapja csinált, s amit Peabody doktor már réges-rég elfelejtett. A megyéből mindenki ismerte, s karácsonykor mindenki küldött neki sonkát vagy vadat, s azt mondták, nyugodtan eltölthetné élete hátralevő napjait úgy, hogy a megyét járná a szekéren, amelyet ma is használt, s nem lenne gondja se kosztra, se szállásra, s egy vasat se kéne költenie. Betöltötte a szobát nyers és keresetlen emberségével, s ahogy átvágott a szobán és cséphadaró kezével meglapogatta Jenny kisasszony hátát, léptétől az egész ház megremegett.

– 'Reggelt, Jenny – mondta. – Bayardról vétet mértéket, életbiztosításra?

– Ez az átkozott mészáros valamit vagdosni akar rajtam – zsémbelt öreg Bayard. – Gyere, Loosh, mondd meg nekik, hogy hagyjanak békén.

– Hajnali tízkor szörnyű korai még fehéreket vagdosni – dörögte dr. Peabody. – A nigger az más. Azt éjfél után bármikor bicskázhatod. Mi a baj, fiam? – kérdezte Alford doktort.

– Szerintem közönséges bibircsók – mondta Jenny kisasszony –, de már unom nézni.

– Ez nem bibircsók – igazította helyre mereven Alford doktor. – Szaknyelven megismételte a diagnózist, miközben mindnyájukat magába ölelte Peabody doktor lényének pirospozsgás jóakarata.

– Hát ez elég randán hangzik, mi? – mondta, s megint megrengette a padlót, Bayardot egyik hatalmas kezével keményen belenyomta a székébe, a másikkal meg a fény felé fordította az arcát. Majd kihúzott a kabátja zsebéből egy acélkere-

tes pápaszemet, s jól szemügyre vette Bayard arcát. – Szóval szerinted, fiam, jó lenne, ha ez kikerülne innét, mi?

– Igen – felelt hűvösen Alford doktor. – Szerintem feltétlenül el kell távolítani. Ott semmi szükség rá. Rákos.

Az emberek egész jól megvoltak a rákjukkal, mielőtt a kést kitalálták jegyezte meg szárazan Peabody doktor. – Maradj nyugton, Bayard.

„És erről jórészt a magadfajták tehettek", volt a fiatalabbik nyelve hegyén. De lenyelte, s inkább azt mondta. Két perc alatt el tudom távolítani a kinövést, Sartoris ezredes.

– Vesszek meg, ha hagyom vágott közbe hevesen Bayard, s megpróbált fölállni. – Menj innét, Loosh.

– Ne ugrálj – mondta nyugodtan Peabody doktor, s miközben a szemölcsöt tapogatta, lefogta öreg Bayardot. – Fáj?

– Nem. Sose mondtam, hogy fáj. És vesszek...

– Hát a vesztedhez igencsak közel jársz, az igaz – mondta Peabody doktor. – Bár ennél rosszabbul holtodban se leszel. Nem láttam még embert, aki kevesebb örömét lelné az életében, mint te.

– Most az egyszer igazat mond – helyeselt Jenny kisasszony. – Életemben nem láttam még vénebb embert, mint ő.

– Épp ezért – folytatta gyorsan Peabody doktor , én nem zavartatnám magam emiatt. Hadd maradjon ott, ahol van. Még ha kölyök lennél, aki minden éjjel lányok után koslat...

– Ha Peabody doktornak szabad büntetlenül beleszólnia... – kezdte Alford doktor.

– Will Falls azt mondja, majd ő meggyógyítja – mondta Bayard.

– Azzal az ő kenőcsével? – kérdezte hirtelen Peabody doktor.

– Kenőcsével? – mondta utána Alford doktor. – Sartoris

ezredes, ha megengedi, hogy egy ki tudja, honnét szalajtott kuruzsló a kinövését valami otthon kotyvasztott vagy szabadalmazott gyógyírral kezelje, fél év, és nem él. Gondolom, ezzel Peabody doktor is egyetért – tette hozzá finom iróniával.

– Nem tudom – felelt elgondolkodva Peabody doktor. Will fura dolgokat művelt a kenőcsével.

– Ez ellen a leghatározottabban tiltakozom – mondta Alford doktor. – Mrs. Du Pre, tiltakozom az ellen, hogy a szakmám egy tagja, ha csak hallgatólag is, de jóváhagyjon egy ilyen eljárást.

– Ugyan, fiam – felelt Peabody doktor –, úgyse hagyjuk, hogy Will rárakja azt a ragacsot Bayard szemölcsére. Az nagyon jó niggerekre meg lovakra, de Bayard nem szorul rá. Egyszerűen csak békén hagyjuk ezt az izét, amíg nem fáj neki.

– Ha a kinövést nem távolíthatom el azonnal, én mosom a kezeimet – mondta Alford doktor. – Ha elhanyagoljuk, az ugyanolyan végzetes lehet, mint Mr. Falls kenőcse. Nagyon kérem, Mrs. Du Pre, legyen a tanúm, hogy e konzultáció nem az én hibámból, sőt, kifejezetten a tiltakozásom ellenére vett ilyen orvosi etikába ütköző fordulatot.

– Ugyan, fiam – mondta újra Peabody doktor –, nem éri ez meg a fáradságot, hogy kimetéld onnét. Majd jut neked levágni való kéz vagy láb, ha az az ostoba unokája fejre áll az autójával. Gyere, Bayard.

– Mrs. Du Pre... – próbálkozott Alford.

– Bayard majd visszajön, ha kedve tartja – veregette meg a fiatalember vállát nehéz kezével Peabody doktor. – De most beviszem az irodámba, és beszélgetünk egy jót. Jenny is visszahozhatja, ha úgy tetszik. Gyere, Bayard. – És kivezette Bayardot a szobából. Fölállt Jenny kisasszony is.

Ez a Loosh Peabody éppolyan begyepesedett fejű vénember, mint az öreg Will Falls – mondta. – Ezek a vénemberek egyszerűen holtra idegesítenek. Legyen türelemmel: majd én visszahozom, és a végére járunk ennek az ügynek. – Alford doktor kitárta előtte az ajtót, ő meg kivitorlázott merev, selyemruhás dühében, végig a folyosón az unokaöccse után, át a rozsdás zárú viharvert ajtón, be a szobába, mely olyan volt, mintha egy miniatűr ciklon dúlásának nyomait őrizné az ősi és bolygatatlan porréteg lágy békessége alatt.

– Hallja, maga Loosh Peabody... – mondta Jenny kisaszszony.

– Üljön le, Jenny – mondta Peabody doktor. – És maradjon nyugton. Gombold ki az inged, Bayard.

– Hogy? – mondta harciasan öreg Bayard. A doktor belelökte egy székbe.

– A mellkasodat akarom látni – magyarázta. Odament egy réges-régi redőnyös íróasztalhoz, s a rengeteg porlepte limlom közt matatott. A hatalmas szobában mindent por és limlom borított. Négy ablaka a főtérre nyílt, de a teret szegélyező szil- és szikomorfák beárnyékolták az első emeleti irodákat, s így, ha szűrődött be fény, csak szelíden, mintha víz alól jönne. A mennyezeten, a sarokban pókhálók, sűrűk és vastagok, mint a fátyolmoha, piszkosak, mint a régi csipke, s a valaha fehér falak egyenletesen, hangsúlytalanul seszínűek, kivéve itt-ott egy-egy világosabb négyszöget, ahol annak idején valami elvénült kalendárium lógott, mielőtt leakasztották volna. Az íróasztalon kívül a berendezés három-négy különböző, az elaggás más-más stádiumában leledző széket is magába foglalt, egy rozsdás vaskályhát fűrészporral teli ládában, s egy bőrdíványt, melynek törött rugói némán viselték doktor Peabody hanyatt fekvő alakjának körvonalait; s a fejénél,

a lassan egymásra rakódó porrétegek alatt egy rakás tarka, papírfedelű filléres regény. Ez volt Peabody doktor könyvtára, ezeket olvasta újra meg újra, a díványon heverészve, rendelőórái idején. Más könyv a szobában nem is akadt.

De a papírkosár az íróasztal mellett, maga az íróasztal, s a limlommal teli kandalló párkánya, mind teleszórva körlevelekkel, képes katalógusokkal, s a legkülönbözőbb hivatalos közlönyökkel. Az egyik sarokban, élére állított ládán, foltos, maratott üveg vízhűtő állt, a másik sarokban egy köteg önsúlyától lassan meghajló horgászbot; s minden vízszintes felületen egész gyűjteménye az olyan holmiknak, amilyenek másutt, mint ócskásboltban, már nem is lelhetők – ómódi ruhadarabok, palackok, egy petróleumlámpa, egy ládára való kocsikenőcsös doboz, amiből csak egy hiányzott; egy hajnalkát formázó édeskés porcelán óra, amelyet négy, sokféle és döbbenetes anatómiai hiányosságban szenvedő felvirágozott leányzó emelt magasra, s itt-ott, a porlepte összevisszaságban, a szoba lakójának foglalkozására utaló műszerek. Ezek egyikét kereste most Peabody doktor a limlom közt, az íróasztalán, ahol egyetlen fénykép állt, fakeretben, s bár Jenny kisasszony ismét rázörrentett, hogy: – Maga Loosh Peabody, ide hallgasson –, csak tovább kereste nyájas és komótos egykedvűséggel.

– Te meg hozd rendbe a ruhádat, megyünk vissza az orvoshoz – parancsolt rá unokaöccsére Jenny kisasszony. – Se neked, se nekem nincs időnk egy ilyen piszmogós vén szamárra.

– Üljön le, Jenny – mondta újra Peabody doktor, s kihúzott egy fiókot, elővett egy doboz szivart, egy marék kifakult, pisztrángozni való műlegyet, egy piszkos gallért, s végül egy sztetoszkópot; a többi holmit visszatömködte, majd a térdével belökte a fiókot.

Jenny kisasszony csak ült takarosan, dühösen, s magában füstölgött, miközben az öreg doktor Bayard szívét hallgatta.

– Nos – reccsentett rá –, ez talán majd elárulja magának, hogyan vegye le azt a bibircsókot Bayard képéről? Will Fallsnak nem kell hozzá semmiféle telefonkagyló.

– Elárul az mást is – felelt Peabody doktor. – Azt is elárulja, hogyan szabadul meg Bayard minden bajától, ha továbbra is azon a pokoli automobilon kocsikázik.

– Szamárság – mondta Jenny kisasszony. – Bayard jól vezet. Jobb vezetővel még sose kocsikáztam.

– Ahhoz, hogy ezt működésben tartsa – kocogtatta meg a doktor Bayard mellkasát tompa ujjával –, több kell, mint jó vezető, ha az a gyerek úgy vesz még egy-két kanyart, ahogy én láttam.

– Hallott már olyat, hogy egyetlen Sartoris is természetes halált halt volna, mint akárki más? – kérdezte nyomatékosan Jenny kisasszony. – Talán bizony nem tudja, hogy nem a szíve lesz az, ami Bayardot idő előtt elviszi. Gyerünk, állj fel, és gyere – mondta az unokaöccsének. Bayard begombolta az ingét. Peabody doktor csak ült a díványon, s csöndben figyelte.

– Bayard – mondta váratlanul. – Miért muszáj neked beülnöd abba az átkozott masinába?

– Hogy?

– Ha egypárszor még beleülsz abba a kocsiba, nem lesz szükséged se Will Fallsra, se rám, sem arra a gyerekre odaát a gondosan kifőzött beretváival.

– Hát ehhez mi közöd? – kérdezte öreg Bayard. – Istenemre, még a nyakamat se törhetem ki nyugton, ha kedvem tartja? – Fölállt. Reszketett, a mellénye gombjaival babrált, s fölállt Jenny kisasszony is; segíteni akart neki, de ő gorombán félre-

tolta. Peabody doktor csak ült nyugodtan, s kövér térdét ütögette kövér ujjaival. – Máris tovább éltem a kelleténél – folytatta szelídebben öreg Bayard. – Aki eddig az én nevemet viselte, az tudtommal még egy sem ért meg hatvan évet. Az öregisten, azt hiszem, azért tart életben, hogy a kihaltuknak legyen egy megbízható tanúja.

– Helyes – mondta jegesen Jenny kisasszony –, megtartottad a szónoklatodat, Loosh Peabody elvesztegette a délelőttödet, azt hiszem, most már nyugodtan mehetünk, s hagyhatjuk, hadd gyógyítsa Loosh az öszvéreit, te meg elüldögélhetsz a nap hátralevő részében, lehetsz Sartoris és nyugodtan sajnálkozhatsz magadon. Ég vele, Loosh.

– Gondja legyen rá, Jenny, hogy azt ott ne piszkálja – mondta Peabody doktor.

– Majd maga meg Will Falls meggyógyítja, mi?

– Ne hagyja, hogy Will Falls bármit is rakjon rá – ismételte Peabody doktor egykedvűen. – Nem lesz semmi baj. Csak hagyják békén.

– Megmondom én, hogy mit csinálunk. Elmegyünk orvoshoz – felelte Jenny kisasszony. – Gyere.

Peabody doktor meg se moccant, mikor az ajtó becsukódott, csak ült, s hallotta, hogy azok ketten hangosan veszekszenek odakint. Aztán a hangjuk távolodott a folyosón, a lépcsőház felé, még mindig hangosan civakodtak, majd mindkét hang elhalt, öreg Bayardé egy vaskos átokkal. Ekkor Peabody doktor hanyatt dűlt a díványon, mely régen átvette már vaskos testének körvonalát, s vakon, találomra kivett egy filléres detektívregényt a heverő fejénél álló rakásból.

4

Ahogy a bankhoz közeledtek, Narcissa Benbow jött szembe velük, az ajtóban találkoztak, ott öreg Bayard kivágott egy nehézkes bókot a szépségéről, ő pedig megállt világos ruhájában, s komoly hangján belekiabált öreg Bayard süketségébe. Aztán öreg Bayard leült a hátradöntött karosszékbe, Jenny kisasszony meg bement Narcissa után a bankba, a pénztárablakhoz. A rács mögött pillanatnyilag épp nem volt senki, csak a könyvelő. Kurta és lopott pillantást vetett rájuk a válla fölött, majd lecsúszott székéről, és odament az ablakhoz, de a szemét többé nem emelte fel.

Elvette Narcissa csekkjét, s Narcissa, miközben Jenny kisasszonyt hallgatta, amint Bayard és Loosh Peabody makacs férfiostobaságát idézi, a könyvelő vöröses szőrzetét nézte, amely a karját ujja második percéig borította; halvány, de kifejezett nemtetszéssel figyelte, s némi csodálkozással is, minthogy nem volt éppen meleg, hogy a könyvelő kezét és karját gyöngyökben veri ki a veríték.

Majd megint kifejezéstelenné tette a szemét, s elvette a bankjegyeket, amelyeket a könyvelő a rács alatt kilökött neki, s kinyitotta a táskáját. Kék selyembögyéből egy boríték kandikált ki, s a címzés egy része, de gyorsan visszagyömöszölte, hogy ne látsszék, betette a pénzt, és becsukta a táskát. Megfordultak, közben Jenny kisasszony csak mondta-mondta, aztán ő, Narcissa megint megállt az ajtóban, a derű rezdületlen dicsfényében, öreg Bayard meg ügyetlenül évődött vele, bizonyos képzelt szívügyeket emlegetett, mert más beszélgetnivalójuk nem volt, ő pedig derűsen visszakiabált neki. Aztán elment, s úgy vette körül a nyugodt derű, mint látható jelenés, illat vagy hang.

A könyvelő ott állt az ablakban, míg ő el nem tűnt szem elől. Fejét leszegte, s mutatós, értelmetlen mintákat rajzolt a keze alatt lévő blokkra. Aztán Narcissa továbbment, és eltűnt a szem elől. Ő is megmoccant, s észrevette, hogy a blokk hozzátapadt izzadt csuklójához, s mikor a karját megmozdította, az is vele mozdult. Majd a súlya lehúzta, és lepotyogott a földre.

Mikor aznap délután a bank bezárt, Snopes átvágott a téren, befordult az egyik mellékutcába, s elindult egy zömök, dupla verandás, gerendavázas ház felé, amelyből egy ócska fonográf gyászos kakofóniája szűrődött ki a délutánba. Bement. A muzsika a jobb oldali szobából hangzott, s ahogy belépett az ajtón, megpillantott egy férfit ingujjban, gallér nélkül, karosszékben, harisnyás lába a másik széken, szájában pipa, amelynek komisz füstje végigkísérte Snopest a folyosón. A folyosónak nyirkos, átható szappanszaga volt, és a linóleum padló nedvesen fénylett. Végigment rajta, a kitartó, ádáz tevékenység hangját követte, s egy asszonyra bukkant, lompos, szürke ruhás asszonyra; az abbahagyta a padlósikálást, szürke válla fölött fölnézett rá, s kivörösödött alkarjával kisimította egyenes szálú haját a homlokából.

– 'Stét, Miss Beard – mondta Snopes. – Virgil megjött már?

– Egy perce még itt volt. Ha nincs kint elöl, gondolom, a papája küldhette el valamiér. Mr. Beardnak megin beleállt a derekába. Lehet, hogy ő küldte el Virgilt valamiér. – Egyenes szálú haja megint a homlokába hullott. Egy goromba mozdulattal félresöpörte. – Volna megin valami munkája neki?

– Igen. Nem tudja, merre ment?

Hacsak Mr. Beard el nem küldte másfele, kinn lesz a hátsó udvaron. Nem szok messzire menni. Megint félresöpörte egyenes szálú haját; réges-rég munkához szokott izmai nem állták a tétlenséget. Megragadta a fölmosórongyot.

Snopes továbbment, és megállt a konyhalépcsőn a körülkerített, füvetlen udvar fölött, amely egy úgyszintén füvetlen baromfiudvart foglalt magába, itt épp néhány baromfi gubbasztott vagy járkált árván, csöndesen, megzavarodva a porban. Oldalt kis konyhakert volt szépen rendben tartott palántasorokkal. Az udvar sarkában meg valamiféle ócska deszkából összeeszkábált sufni.

– Virgil – mondta. Az udvar kísértet járta sivatag: lelkükvesztett gyomok kísértetei, az élelem üres konzervdobozok, törött ládák és hordók alakját öltött kísértetei, egy rakás tüzifa meg egy tőke, amelyben fejsze hevert, nyelén a törést rozsdás dróttal gyógyították be kontár módon. Lement a lépcsőn, s a csibék, élelmet várva, disszonáns ricsajjal köszöntötték.

– Virgil.

A verebek a csirkék közt, a porban találtak valami táplálékot, a csirkék viszont, talán a csalódás vagy a balvégzet előérzetében, hol itt, hol ott verődtek össze a drótkerítés mentén, s lesték őt zsákmányra éhes, követelőző tekintettel. Már épp megfordult volna, hogy a konyhába visszamenjen, mikor csendben és ártatlanul fölbukkant a sufniból a szalmaszín hajú, kifejezéstelen szemű kisfiú. Szája színtelen volt, s szinte kedves, de a szája sarka titkolózó. Álla meg alig valami.

– Ni, Mr. Snopes. Szólított?

– Igen. Ha nincs valami különös dolgod – felelt Snopes.

– Nincs – mondta a fiú. Bementek a házba, át a szobán, ahol az asszony dolgozott örömtelen vadul. A folyosót betöltötte a pipa füstje, és az önmagát gyászosan ismételgető fonog-

ráf, fölmentek a lépcsőn, ezt szintén linóleum borította, s a linóleumot minden egyes lépcsőfokon egy-egy ravasz szalagvas tartotta helyén, amelyet úgy kezeltek, hogy vörösréznek lássák, s nehéz léptek karcoltak, koptattak fényesre. Az emeleti folyosóra két sor egyforma ajtó nyílt. Az egyiken benyitottak.

A szobában ágy volt, egy szék, egy mosdóállvány, s mellette csöbör az elhasznált mosdóvíznek. A padlón gyékény, itt-ott rongyos. Az egyetlen villanykörte csupaszon csüngött zöldesbarna zsinóron. A falon, a papírral megtömött kandalló fölött, bekeretezett kőnyomat, indián lány makulátlan szarvasbőr ruhában, csupasz keblével ünnepélyes, holdvilágos, carrarai márvány vízmedence fölé hajlik. Kezében gitár, és egy szál rózsa. Az ablakpárkányon poros verebek ültek, s nézték őket okosan a poros függönyön át.

A fiú szolgálatkészen belépett. Fakó szemével egy pillanat alatt fölmérte a szobát és mindent, ami benne volt. Azt mondta:

– A légpuska, ugye, még nem jött meg, Mr. Snopes?

– Még nem – felelt Snopes. – De hamarosan megjön.

– Pedig elég rég megrendelte, nem?

– Úgy van. De most már hamarosan megérkezik. Lehet, hogy épp nem volt raktáron nekik. – Odament a komódhoz, kivett az egyik fiókból néhány ív papírt, rátette a komód tetejére, odahúzott egy széket, kihúzta a kofferját az ágy alól, s rátette a székre. Aztán kivette a zsebéből a töltőtollát, lecsavarta a kupakját, s a tollat odatette a papiros mellé. – Most már bármelyik nap megjöhet.

A fiú ráült a kofferra, s kezébe vette a tollat. – A Watts-féle vaskereskedésben van – mondta.

– Ha nem kapjuk meg hamar, amit rendeltünk, akkor majd

ott veszünk – mondta Snopes. Mikor is rendeltük tulajdonképpen?

– Csütörtökön múlt egy hete – vágta ki kapásból a fiú. Felírtam magamnak.

– Nos, akkor hamarosan itt lesz. Kész vagy?

A fiú odakuporodott a papiros elé. – Igenis. – Snopes elővett egy összehajtogatott papírdarabot a nadrágja farzsebéből és szétnyitotta.

– Hivatkozási szám: negyvennyolc. Mr. Joe Butler, Saint Louis, Missouri – olvasta, majd a fiú válla fölé hajolt, s nézte a tollat. – Helyes: ezt egész felülre – utasította. – Tehát. – A fiú vagy kéthüvelyknyivel lejjebb mozdította a tollát a papíron, s amit Snopes diktált, azt leírta takaros, iskolás kézírással, s csak olykor állt meg, hogy megkérdezze, hogy írnak egy-egy szót helyesen.

– Valamikor még azt hittem, hogy megpróbálom kiverni magát a fejemből. De nem tudom kiverni, mert maga sem tud engem. Ma láttam a levelemet a táskájában. Csak a kezemet kell kinyújtanom bármelyik nap és megérinthetem a magáét és maga nem is tud róla. Csak nézem, hogy megy az utcán. És tudom amit tudok és amit maga is tud. Egyszer majd együtt fogjuk tudni, ha már hozzászokott. Megőrizte a levelemet, de nem válaszolt. Ez arra vall, hogy maga...

A fiú a lap aljára ért. Snopes elvette előle a papirost, s ott volt alatta előkészítve a másik. Tovább diktálta zümmögős, színtelen hangján:

– ... sem felejtett el engem különben nem őrizte volna meg. Éjszaka arra gondolok ahogy maga végigmegy az utcán mintha én nem is lennék. Mondhatnék magának valamit és maga meg lenne lepve, hogy én mást is tudok, minthogy

nézzem magát ahogy fölöltözve végigmegy az utcán. Mondok is majd egyszer, akkor nem lesz meglepve. Úgy megy el mellettem, hogy nem tudja, hogy én tudom. Egyszer maga is tudni fogja. Mert én meg fogom mondani. – Nos – mondta, mikor a fiú a lap aljára ért: – A maga hűséges Hal Wagnerje. Hivatkozási szám: huszonnégy. – Megint átkandikált a fiú vállán. – Jól van. – Leitatta az utolsó lapot, és azt is fölvette onnét. A fiú becsukta a töltőtollat, s hátratolta a széket, Snopes meg egy kis papírzacskót vett elő a kabátja zsebéből.

A fiú közömbösen elvette tőle: – Nagyon köszönöm, Mr. Snopes – mondta. Kinyitotta és belesandított. – Fura, hogy az a légpuska nem jön.

– Fura – ismerte el Snopes. – El nem tudom képzelni, miért.

Talán elkallódott a postán – vetette föl a fiú.

– Talán. Gondolom, az történhetett. Holnap majd megint írok nekik.

A fiú, a szalmaszőke hajával s a nyílt, ártatlan képével fölállt, s nem moccant onnét. Kivett egy cukorkát a zacskóból, s csöppet sem lelkesen megette. – Talán szólnom kéne a papának, hogy menjen el a postára és nézzen utána, nem veszett-e el.

– Nem, azt ne tedd – vágta rá hirtelen Snopes. – Várj, majd én utánanézek. Meg fogjuk kapni, annak a rendje és módja szerint.

– Papa szívesen megtenné. Átmehet, és utánanézhet, amint hazajön. Akár most is megkereshetem, és megkérhetem, hogy nézzen utána, fogadok, hogy megteszi.

– Nem tudná elintézni – felelt Snopes. – Bízd csak rám. Én majd megkerítem azt a puskát.

– Megmondhatnám neki, hogy magának dolgozom – folytatta a gyerek. – Emlékszek minden levélre.

– Nem, nem, várj csak, majd én elintézem a dolgot. Holnap az lesz az első, hogy utánanézek.

– Jól van, Mr. Snopes. – Megevett, csöppet sem lelkesen, még egy szem cukorkát. Elindult az ajtó felé. – Emlékszek mindegyik levélre. Fogadok, hogy ha leülnék, még egyszer le tudnám írni mindet. Fogadok, hogy le. Mondja, Mr. Snopes, ki az a Hal Wagner? Itt lakik Jeffersonban?

– Nem, nem. Te sose láttad. Szinte sose jár ide. Ezért intézem helyette én a dolgát. A légpuskának meg majd utánanézek.

A fiú már nyitotta az ajtót, de megint megállt. – A Wattsék vaskereskedésében most van. Nagyon jó. Olyat szeretnék. Olyat ám.

– Olyat, olyat – ismételte Snopes. – Holnapra itt a miénk. Csak légy türelemmel; majd teszek róla, hogy megkapd a puskát.

A fiú elment. Snopes bezárta az ajtót, egy darabig leszegett fejjel álldogált előtte, s összekulcsolt ujjait lassan ropogtatta. Majd fogta az összehajtogatott papírlapot és elégette a kandalló fölött, és az elszenesedett papirost a sarkával széttaposta. Aztán zsebkésével levágta a címzést az első lap tetejéről, s az aláírást is a második lap aljáról, a két lapot összehajtotta és berakta egy olcsó borítékba. Lepecsételte, bélyeget tett rá, majd elővette a tollát, s bal kézzel, gondosan rajzolt nyomtatott betűkkel megcímezte. Este kivitte az állomásra és föladta a mozgópostán.

Másnap délután Virgil Beard ledurrantott egy csúfolkodó rigót. A rigó a barackfán énekelt, mely ott nőtt a baromfiudvar sarkában.

5

Néha, napközben, mikor a ház körül tett-vett, Simon ki-kinézett a telekre, a legelőre, s látta, hogy a hintólovak mint romlanak napról napra, s a tétlenségtől, ápolás híján mint vesztenek a büszkeségükből, vagy elment a színben mozdulatlanul álló, s a rúdját szemrehányó szögben nyújtóztató hintó mellett, be a szerszámkamrába, ahol a falba vert szögön a porköpeny és keménykalap gyűjtötte lassan a port, s árasztotta néma várakozásával maga is a türelmes és kérdő panasztalanságot. És néha, mikor kopottan, konok zavarában, meg a kortól kissé görnyedten megállt a verandán a régi rózsák, visztáriák közt, a veranda téres és rendíthetetlen derűjében, s nézte, hogy Sartorisék jönnek-mennek egy olyan masinán, amelyet az ő idejében egy úriembernek mélyen megvetnie illett, amilyen bármi kódisnak lehet, s amilyenen bárki bolond kocsikázhat, úgy érezte, hogy ott áll mellette John Sartoris, szakállas sólyomképén gőgös, előkelő megvetéssel.

S ahogy állott ott, s a délután fénye haránt bevágott a veranda déli csücskébe, s a verandát megülte a zsendülő tavasz miriádnyi kábító illata, a rovarok álmos zümmögése, s a madarak sohasem szűnő éneke, Isom a hűvös ajtónyílásban vagy a ház sarkán hallotta, hogy nagyapja egyhangúan, kántálva motyorászik, értetlenül, bosszúsan zsémbel: és Isom ilyenkor visszahúzódott a konyhába, ahol félfehér arcú édesanyja véget nem érő dúdolgatás közben munkált békésen, kitartóan.

– Nagyapa odakünn megin az öreg gazdával beszélget – mondta. – Adjon mán egy kis hideg krumplit, mami.

– Ma estére nem kaptál Jenny kisasszonytól semmi munkát? – kérdezte Elnora, miközben odaadta neki a krumplit.

– Semmit. Megint elment kocsikázni ótóval.

- Istennek hála, hon'nem mentél el vele te is, ahogy el szoktál, ha Bayard úr hagyja. Most penig mars ki a konyhámbul. Mos mostam föl, nem akarom, hogy összetapicskold.

Mostanság ugyancsak gyakran hallhatta Isom az öregapját John Sartorisszal beszélgetni, ahogy az istállóban, a virágok közt vagy a gyepen tett-vett. Motyorászni ahhoz a dölyfös árnyhoz, aki a házon, a ház életén, sőt, az egész tájon uralkodott, a tájon, amelyet a messzeségtől parányin szelt át a vasút, az ő műve. De ez a valóság miniatűr mása volt, mintha díszlet lenne, amely a szórakozását szolgálja, az övét, akiből makacs álma, míg tisztátalan volt, oly körmönfont ravaszul űzött csúfot, de most, hogy az álmodó megtisztult a test durva gőgjétől, az álom is egyszeriben finom és tiszta formát öltött.

– Úri hintó – motyorgott Simon. Megint a kocsibehajtó végénél, a szalviaágyon matatott a kapával. – Ebbe kocsikázni, mikor az illendő úri hintót ott eszi a fene az istállóban. – Nem Jenny kisasszonyra gondolt. Az, hogy a nők min kocsikáznak, édes mindegy, ha a férfiak megengedik. Ők végül is csak dísznek vannak az úr hintaján; ők csak barométer az úr háztartásában, az úr úr voltának tükrei: ezt maguk a lovak is tudták. – Hogy a tulajdon figyereke, meg a tulajdon ikerunokája, a szeme láttára illen masinérián kocsikázik – folytatta –, és maga meg haggya. Maga is éppúgy megéri a pénzit. Mikor magának kéne hozni a törvényt, John gazda, mikor ezekben az idegen háborúságokban a fiatalok még azt is elfelejtik, hogy viselkenni hogy kell, mer ott azt nem tanítsák nekik, hogy egy úriember hogy viselkedik. Mit képzel, maj mit gondúnak, ha lássák, hogy a magafajta népek is illen masinériákban kocsikáznak, mint akárki szemétnépség? Tessék mán közibük vágni, John gazda. Tán nem a Sartorisokon

állt, hogy millen legyen az ország még a régi háború előtt. Mos'meg csak nézze üket.

Rátámaszkodott a kapájára, s nézte, amint a kocsi végigringott a kocsibejárón, megállt a ház előtt, kiszállt belőle Jenny kisasszony és kis Bayard, s mindketten fölmentek a verandára. A motor még járt, halavány kipufogógáz reszketett a derűs délutáni levegőben, és Simon odament a kocsihoz, kezében a kapával, s bekandikált a szerelvényfal fogantyúira és gombjaira. Egyszerre Bayard tűnt fel az ajtóban, s szólította őt a nevén.

– Kapcsold ki a gyújtást, Simon – rendelkezett.

– Mán hogy mit kapcsoljak ki? – kérdezte Simon.

– Azt a fényes kis bizgentyűt a kormánykerék mellett. Fordítsd lefelé.

– Még hogy én – felelt Simon, s hátrahőkölt. – Én aztán nem. Még hogy maj a képembe robbantsam.

– Nem lesz semmi bajod – mondta Bayard türelmetlenül. – Csak fogd meg és fordítsd lefelé. Azt a fényes kis izét ott.

Simon gyanakodva sandított a különféle bizgentyűkre, de nem ment közelébb; majd még jobban kinyújtotta a nyakát, s felülről kandikált be a kocsiba. – Nem látok én ott mást, csak azt a nagy rudat, amék a padlóbul áll ki. De maga nem azt mondja, mi?

– Frászt – mondta Bayard. Két hosszú lépéssel lent termett, behajolt az ajtón, és a kíváncsian pislogó Simon szeme láttára kikapcsolta a gyújtást. A motor abbahagyta a dorombolást.

– Nohát – mondta Simon –, akkor az az, amékről beszélt? – Egy darabig bámulta a kapcsolót, majd kihúzta magát és a motortetőt bámulta. – Most abbahatta a bőgést alatta, mi? Így állítsa meg? – De Bayard már fölment a lépcsőn, be a házba.

Simon egy darabig még eltéblábolt, nézegette a csillogó, hosszú jószágot, óvatosan megérintette, majd a combjába törülte a kezét. Lassan körüljárta, megtapintotta a gumikat, magában motyorászott, s a fejét rázta. Majd visszament a szalviaágyba, ott talált rá a hirtelen felbukkanó Bayard.

– Akarsz egyet kocsikázni, Simon? – kérdezte.

Simon kezében megállt a kapa. Fölegyenesedett. – Mán hogy kicsoda? Én?

– Persze. Gyere. Elmegyünk egy darabig az úton.

Simon csak állt, kezében a mozdulatlan kapával, s lassan vakargatta a fejét.

– Gyere – mondta Bayard –, csak épp hogy elmegyünk az úton egy darabig. Nem lesz semmi bajod.

– Ugyan már na – engedett Simon –, nem is hiszem én azt, hogy valami bajom lenne tüle.

Hagyta, hogy a kocsi mind közelebb-közelebb vonzza magához, lassú, pislogó töprenkedéssel bámulta egyes részeit, most, hogy épp valós mennyiséggé készült válni az életében. Az ajtóban, fél lábbal a hágcsón, még utoljára megpróbált ellenállni a gonosz döntés kifinomult erőinek. – Oszt nem fogja beszalasztani a bokrok közé, mint ahogy Isommal csinálták, mi?

Bayard megnyugtatta, ő lassan beszállt, aggodalmasan motyorászva, az ülésnek jól a szélire ült, maga alá húzta a lábát, s egyik kezével megfogta az ajtót, másikkal meg az ingét markolta meg elöl, ahogy a kocsi megindult a kocsibejárón. Kimentek a kapun, már az úton jártak, még mindig görnyedten gubbasztott az ülésen. A kocsi fölgyorsult, s ő egy hirtelen, görcsös mozdulattal elkapta a kalapját, épp mikor lerepülni készült a fejéről.

– Asziszem, mán elég messzire mentünk, nem? – mondta

emelt hangon. Belenyomta a kalapot a fejébe, de amint elengedte, mindjárt vadul utána kellett kapnia megint. Le is vette hát, s a hóna alá szorította, kezével megint a mellkasán matatott, valamit szorongatott az inge alatt. - Ma délelőtt ki kell gyomlánom azt az ágyást – mondta még hangosabban. Kérem, Bayard úr – tette hozzá, s aszott öreg teste még jobban előrehajlott az ülésben. Gyors, lopott pillantásokat vetett a mind sebesebben vágtató út menti bokrokra.

Bayard ekkor előrehajolt, és Simon figyelte, mint feszül meg az alsókarja, s megugrottak bőgve, mint a tompa mennydörgés. A föld, az út hihetetlen szalagja alattuk s mögöttük őrült porrá málloti, az út menti zöld rideg, egybefolyó és töretlen alagúttá lett. De Simon nem szólt egy szót sem, hangot sem adott mást, s mikor Bayard kegyetlen és acsargó megvetéssel ránézett, Simon a padlón térdepelt, gyanús forma vén kalapja a hóna alatt, s keze az inge egy ráncát markolta a mellén. Bayard utóbb megint ránézett, s Simon őt leste, de szeme elmosódott írisze nem volt többé olvatag, pupillátlan barna: kivörösödött, a bömbölő szélben meg se rezzent, lélektelenül izzott, mint az állatoké. Bayard tövig nyomta a gázpedált.

A stráfkocsi álmosan és békésen haladt az úton. Két öszvér volt elébefogva, platóján karosszékben alvó néger asszonyok. Egyik-másik alsóruhában. Az öszvérek maguk föl sem ébredtek, csak kocogtak tovább az üres szekérrel és a fölfordult székekkel, még mikor a kocsi belerontott a sekély árokba, visszalódult az útra, s továbbdübörgött változatlan sebesen, akkor is. A mennydörgés megszűnt, de a kocsi tulajdon lendületétől továbbrohant, s ahogy Bayard megpróbálta lefejteni Simon kezét a gyújtáskapcsolóról, ide-oda lendült az út két oldala közt. De Simon csak térdelt görcsösen hunyt szemmel

a padlón, két kézzel fogta a gyújtáskapcsolót, s közben a bömbölő szél cibálta ősz üstökének maradékát.

– Engedd el! – kiáltott rá Bayard.

– Így köll ezt megállítani, uram! Így köll ezt megállítani, uram! – kántálta Simon, s két kézzel védelmezte a kapcsolót, miközben Bayard ököllel verte a kezét. És nem is engedte el, míg a kocsi le nem lassított és meg nem állt. Aztán kinyitotta valahogy az ajtót és kiszállt. Bayard utánakiabált, de ő csak ment, bicegett szaporán, csoszogott visszafelé az úton.

– Simon! – kiabált utána újra Bayard. De Simon csak folytatta az útját mereven, mint akit hosszú ideig gátoltak a lába használatában. – Simon! – De se nem lassított, se hátra nem nézett, Bayard hát megindította a motort, s addig ment, míg meg tudott fordulni, Simon most az út mellett állt az árokban, s fejét lehajtotta, karjával eltakarta a szemét, mikor Bayard utolérte és megállt.

– Gyer ide, szállj be – parancsolt rá Bayard.

– Én aztán nem. Menek gyalog.

– Gyerünk, ugorj be – parancsolt rá élesen Bayard. Kinyitotta az ajtót, de Simon csak állt az árokban, inge alá bedugott kézzel, s Bayard látta, hogy mintha a hetednapos hideg rázná, reszket.

– Gyere na, te vén szamár; a kutya se akar bántani.

– Menek haza gyalog – ismételte meg Simon konokul. – Maga csak menjen azzal az izével.

– Ugyan, szállj be, Simon. Nem tudtam, hogy ennyire megijedsz tőle. Majd lassan megyek. Gyere.

Menjen csak haza – mondta újra Simon. – Még aggódni fognak magáért. És megmondhassa nekiek, hogy hun vagyok.

Bayard elnézte őt egy pillanatig, de Simon nem nézett rá, fogta hát, becsapta az ajtót és elhajtott, Simon még akkor

se nézett föl, mikor a kocsi fölmennydörgött, majd hangtalan, fakuló porhullámmá lett, akkor sem. Egy idő múltán megint fölbukkant a porból a stráfkocsi, a két szaporán, hátracsapott füllel ügető öszvér elcsörömpölt előtte, s szótlan reszketeg, hisztérikus női hangot húzott maga után a poros, rovar reszelte levegőben. Lassan ez is elhalt a völgy csillámló távolában, és Simon kivett az inge alól egy tárgyat, mely koszos zsinóron lógott a nyakában. Kicsi volt, bizonytalan formájú, s piszkos, bolyhos szőr borította – egy nyúl hátsó lábának első íze, s a nyulat feltehetőleg újholdkor fogták, temetőben; Simon most egyszer izzadt homlokához, egyszer a tarkójához érintette, majd visszadugta az inge alá. Keze még remegett, fejébe nyomta a kalapot, visszament az útra, s a poros délidőben elindult hazafelé.

Bayard végighajtott a völgyön a város felé, egyre-másra hagyta el a vaskapukat és a fák közt megbúvó derűs fehér házakat, immár teljes gázzal. A motor tompítatlan hangja belecsapott a porba, s letargikusan széthulló szellemalakokat vert föl, aztán elenyészett a fákkal benőtt tájon. A város határában újabb öszvérfogattal találkozott, s mindaddig nekitartott a kocsival, míg az öszvérek hátrálni nem kezdtek, s meg nem billentették a szekeret, akkor félrerántotta a kormánykereket, s alig egyhüvelyknyire elvillant mellette, olyan közel, hogy az üvöltő néger a bakról látta beharapott ajkú, kivillanó fogú vad megvetését.

Továbbment. Mint egy meredeken fölkapott repülőgép, villant el mellette a temető, dédapja pöffeszkedő képmásával, eszébe jutott öreg Simon, amint a poros utat tapossa hazafelé, kezében a nyúlláb, vad indulat vett erőt rajta, és elszégyellte magát.

Város a fák közt, árnyékos utcái zöld alagutak, sorukon zsúfolt életek békés tragédiái érnek. Levette a gázt, s megfontolt tempóban közeledett a főtérhez. A bíróság tornyán az óra a fák fölé emelte négy arcát, itt-ott átkukkantva a fák résein. Tíz perc múlva tizenkettő. Pontosan tizenkettőkor nagyapja visszamegy az irodába, a bank hátsó helyiségébe, megissza a pint írót, amit reggel termoszban magával vitt, aztán egy órát szundikál a szófán. Mikor Bayard befordult a főtérre, a hátradöntött szék a bank ajtajában már üres volt. Lelassította a kocsit, s odaállította a járdához egy büfébódé előtt.

Ma Friss Macskahal – hirdette a táblán a kifakult krétafelirat, s az ajtóhálón hűtött étel szaga áradt – sajté, savanyús más efféléké – s halovány felhangként odaégett zsíré.

Elálldogált egy darabig a járdán, a déli sokaság szétvált és elfolyt mellette – négerek, lassan, céltalanul, mint egy sötét, szelíd álom figurái, állatszaguk van, egymás közt sugdolóznak, nevetgélnek, mássalhangzótlan sugdosásukban valami kicsattanni kész vidámság, nevetésükben valami komoly és szomorú... falusiak, overallban, kordbársonyban, földszínű ingben és nyakkendő nélkül, nők lompos kalikóban, szalmakalaposan, szentjánoskenyeret majszolva... fiatal lányok postán rendelt, kikeményített ünneplőben, ifjú testük örökölt kecsességét máris eltompítja a maguk tartása, a munka, a szokatlan magas sarok, s hamarosan teljesen megszünteti a terhesség... – legények, s fiatal férfiak, olcsó, ízléstelen ruhában, ingben, sapkában, napbarnítottak, lábuk könnyű, mint a versenylovaké, s kissé harciasan nagyhangúak. A fal mellett, kuporogva, vak néger koldus, gitárral s szájharmonikával, amit drótkeret tart az ajakához, s a panaszosan vissza-visszatérő, buja de egyhangú akkordok, ritmikusak, mint egy matematikai képlet, de

csöppet sem dallamosak, szabályos mintába rendezik a szag és hang hátteret. A koldus megvan vagy negyvenéves, arcán sok-sok vakon töltött év türelmes nyugalma; pedig piszkos katonaruhát visel, tizedesi csíkot az egyik vállán, s ferdén fölvarrt cserkészjelvényt a másikon, mellén a negyedik Szabadság Kölcsön emlékgombja, s egy fém brosstű két aranycsillaggal, mely nyilván női ruhadísz lehetett valamikor. Viharvert keménykalapját tiszti sapkazsinór övezi, s a kövezeten, a két lába közt bádogcsésze, benne egy tízcentes és három egypennys apró.

Bayard aprópénzt keresett a zsebében, a koldus megérezte közeledését, muzsikája egyetlen ismétlődő akkorddá változott, de ritmusa nem tört meg egészen, míg az aprópénz a csészében meg nem csörrent, akkor, megint csak a ritmus és a szájharmonika értelmetlen kísérődallamának törése nélkül, a vak leejtette bal kezét, kitapogatta a csészét, s egyetlen mozdulattal megolvasta a pénzt; aztán a gitár és a szájharmonika megint folytatta ugyanúgy, egyhangúan. Mikor Bayard megfordult, valaki megszólalt mellette – zömök, széles vállú férfi, arca szigorú és napbarnított, halántéka őszes. Kordbársony nadrágot viselt, csizmát, rugalmas teste lovas ember teste volt, s barna keze olyan kéz, amilyet szeret a ló. MacCallumnak hívták, egyike volt a hat testvérnek, aki tizennyolc mérföldnyire innét, benn a hegyek közt élt, s akivel John meg Bayard rókát és mosómedvét hajszolt annak idején, vakációban.

– Hallottam a kocsidrul – mondta MacCallum. – Ez az itt, nem? – Lelépett a járdáról, fesztelenül körüljárta a kocsit, s csípőre vágott kézzel szemügyre vette. – Dongás – mondta –, és a marja durvának látszik. Darabos. Zablát használsz hozzá, mi, kemény a szája?

Nem felelt Bayard. Ugorj be, majd megmutatom, mit tud.

– Nem, köszönöm – felelt a másik. Visszalépett a járdára, a négerek közé, akik összeverődtek, hogy a kocsit megbámulják. A bíróság órája tizenkettőt ütött, s utcahosszat mindenütt feltűntek már a gyerekcsapatok, amint az iskolából hazafelé tartottak, ebédszünetre, kislányok színes ládikákkal és ugrókötéllel, amint elmélyülten sustorognak egymás közt női dolgokról, s a más-más módon rendetlen öltözékű kisfiúk, amint kurjongatnak, marakodnak, s a kislányokat taszigálják, azok meg összebújnak, s hideg, elutasító pillantásokkal méregetik a kisfiúkat. – Épp harapni akartam valamit – magyarázta MacCallum. Átment a járdán és benyitott a hálós ajtón. – Te ettél már? – kérdezte, és hátranézett. – Legalább egy percre gyere be – és sokatmondóan megveregette a csípőjét.

A bolt részben vegyeskereskedés volt, részben cukrászda, részben meg vendéglő. Jó néhányan álldogáltak a zsúfolt, de tiszta előrészen szendviccsel, szódavizes pohárral a kezükben, a tulaj meg sietősen, kissé zaklatott jóakarattal bólogatott feléjük a pult mögül. A hátsó tér asztalokkal volt tele, s ezeknél férfiak és nők, javarészt falusiak ettek szép számban, nehézkes és ünnepélyes illedelemmel. Ennek a szomszédságában volt a konyha, a sülő hús illatával s kemény sercegésével teli, s a tespedt kék füstben két néger imbolygott kísértetként. Ők ketten átmentek e helyiségen, MacCallum benyitott a falból kiszögellő ajtón, s beléptek egy kisebb szobába vagy inkább jókora kamrába. Magasan fönn apró ablak nyílt a falban, egy csupasz asztal volt benn, s vagy három-négy szék, s egyszerre megjelent nyomukban a fiatalabbik néger.

– Tessenek parancsolni, Mr. MacCallum és Mr. Sartoris.

Letett az asztalra két frissen kiöblített poharat, amelyhez

még le-lefutó csöppekben tapadt a víz, aztán kezét a kötényébe törülte, és megállt előttük. Széles, derűs képe volt, megbízható képe.

– Jeget, citromot, limonádét, cukrot – mondta MacCallum. Gondolom, nem kívánsz valami szódás vacakot? – A néger állt, keze a kilincsen.

– Nem – mondta Bayard. – Magam is inkább egy puncsot.

– Igenis, uram – mondta a néger. – Csak e'ppuncsot. – Komolyan, helyeslően megint meghajolt, megint megfordult, s félreállt, ahogy belépett a tulaj, tiszta kötényben, szokott, zaklatott ügetésével, s kezét a combjához fenve megállt.

– Adj'isten, adj'isten – mondta. – Hogysmint, Rafe? Bayard, a napokban láttam, hogy Jenny néni és az öreg ezredes bement Peabody doki rendelőjébe. Csak nincs valami baj? – Feje, mint egy hegyére állított tojás, haja gondosan fésült vörösesbarna hullámokban göndörödött a középső választékból jobbra-balra, akár egy paróka, s a szeme barna volt, olvadékony, szenvedélyes.

– Kerülj beljebb, és csukd be az ajtót – rendelkezett MacCallum, s behúzta a másikat a szobába. Kabátja alól egy döbbenetes méretű palackot kerített elő, s letette az asztalra. Nemes fényű, borostyánsárga folyadék volt benne. A tulajdonos a combjához fente a kezét, s szelíd, meleg tekintete a palackhoz tapadt.

– Szent egek – mondta –, hol rejtegetted ezt a demizsont? A nadrágod szárában? – MacCallum kidugaszolta az üveget, odanyújtotta, a tulaj lehajolt, s hunyt szemmel beleszagolt. Fölsóhajtott.

– Henry-féle – mondta MacCallum. – Fél éve nem főzött jobbat. Gondolod, képes lennél meginni egy pohárral, ha

Bayarddal lefogunk? – A másik hangosan, kenetesen kuncogott.

Jópofa, mi? – kérdezte Bayard. – Mindig viccel. – Ránézett az asztalra. – Csak két po... – Valaki bekopogott az ajtón; a tulaj arrafelé fordította tojásfejét, s odaintett nekik. MacCallum, miközben a tulaj ajtót nyitott, ráérősen eldugta az üveget. A néger volt az, egy harmadik poharat, citromot, cukrot s egy repedt tálkában jeget hozott. A tulaj beengedte.

– Ha elöl keresnek, mondd, hogy leléceltem, de egy perc múlva ott vagyok, Houston.

– Igenis, uram – felelt a néger, s terhét letette az asztalra. MacCallum megint előteremtette az üveget.

– Mit eteted a vendégeidet ezzel a szakállas hazugsággal? – kérdezte. – Úgyis mindenki tudja, hogy mit csinálsz.

A tulaj megint kuncogott, s mohón bámulta az üveget. – Bizony isten – ismételte. – Mindig viccel. Persze maguknak bőven van idejük, de nekem muszáj ott lennem hátul, hogy menjenek a dolgok.

– Nyomás – mondta MacCallum, s a tulaj megkevert magának egy puncsot. Fölemelte a poharat, fölváltva kevergette és szagolgatta, miközben a másik kettő követte a példáját. Majd kivette a kanalat és letette az asztalra.

– Nos, szívem szerint semmi jónak nem vagyok elrontója – mondta –, de az üzlet, tudják, nem vár, akármilyen jól érzem magamat.

– Igen, a munka zavarja az embert az ivásban – helyeselt MacCallum.

– Úgy bizony, az aztán igen – felelt a másik. Fölemelte a poharát. – Az édesapja egészségére – mondta, s ivott. Mostanában nem sokat látom az öregurat a városban.

– Nem – mondta MacCallum –, máig se tudta lenyelni,

hogy Buddy a jenki hadseregben szolgált. Azt mondja, addig be nem teszi a lábát a városba, amíg a Demokrata Párt meg nem tagadja Woodrow Wilsont.

– Ha visszahívják, s olyasvalakit választanak a helyébe, mint Debs vagy Vardaman szenátor, okosabbat nem is tehetnének – felelt bölcsen a tulaj. – Hát ez igazán finom volt. Henry valóságos varázsló, nem? – Letette a poharát, s elindult az ajtó felé. – Nos, fiúk, érezzék itthon magukat. Ha kell valami, csak szóljanak Houstonnak. – S zaklatottan ügetve kifontoskodott.

– Ülj le – mondta MacCallum. Odahúzott az asztalhoz egy széket, Bayard meg egy másikat, szemből. – Deaconnek aztán tudnia kell, hogy mi a jó whisky. Annyit megivott, hogy a pultján ülve akár ki is hajózhatna rajta az ajtón. – Megtöltötte a poharát, s odatolta az üveget Bayard elé, s ittak némán mind a ketten.

– Rossz bőrben vagy, fiam – mondta váratlanul MacCallum. Bayard fölkapta a fejét, s ott találta magán a másik szigorú, szilárd tekintetét. – Túl vagy hajtva – tette hozzá. Bayard egy hirtelen, tagadó kézmozdulatot tett, s fölemelte a poharát, de most is ott érezte magán a másik szilárd tekintetét. – Nos, azt legalább nem felejtetted el, hogyan kell jó whiskyt inni... Miért nem jöttél még ki hozzánk vadászni? Pedig tartogattunk neked egy vén vereset. Már vagy két esztendeje meg-megfuttatjuk a kölyökkutyákkal. De nem engedtük rá az öreg vezért, mert az öreglegény még elkapná az irháját, s nektek akartuk megőrizni. Hogy élvezte volna John azt a rókát. Emlékszel még arra az estére, mikor Johnny a kutyák élén átvágott Samson hídja felé, s mire mi odaértünk, ott úszott ő is, a róka is egy gerendán, a róka az egyik végén, Johnny a másikon, s bömbölte azt a bolond nótát, ahogy

a torkán kifért? Igen, John élvezte volna azt a rókát. Az a veres betyár mindig túljárt a kölyökkutyák eszén. De a vén vezér, az majd elkapja a frakkját.

Bayard ült, és forgatta kezében a poharat. Kivett a zsebéből egy pakli cigarettát, kirázott néhányat az asztalra, a keze ügyébe, s odapöckölte a paklit a másik elé. MacCallum komótosan iszogatta a puncsot, s újratöltötte a poharát. Bayard rágyújtott, kiitta a poharát, és a palackért nyúlt.

Pokoli rossz bőrben vagy fiam – ismételte MacCallum.

– Szikkadtan, azt hiszem – felelt Bayard éppoly egyenletes hanghordozással, mint a másik. Újabb puncsot kevert magának, cigarettája addig az asztal szélén füstölgött. Fölemelte a poharát, de ahelyett, hogy kiitta volna, az orra elé tartotta, míg az orra lika körül fehéren megfeszült az izom, majd elkapta maga elől és szilárd kézzel kiürítette a padlóra. A másik némán figyelte, amint a feléig teletölti a méregerős szesszel, egy kis vizet löttyint hozzá, s ledönti a torkán. – Istentelen sokáig voltam már rendes ember – mondta Bayard hangosan, majd elkezdte mondani a háborút. Nem a csatákat, hanem az életet, amit mint bukott angyalok, fiatal férfiak népesítettek be, az erőszak meteorhullását, mely szintén az angyalok bukására emlékeztetett, angyalokéra, akik túl mennyen és poklon, egyként részesei mindkettőnek: örökkévalóságra kárhoztatva, de kárhozottan az örökkévalóságig.

MacCallum ült, némán hallgatta, s kitartóan, lassan ürítgette poharát, szemmel láthatóan meg se kottyan neki, mintha csak tejet innék, Bayard meg mondta-mondta, majd azon kapta magát, hogy még meg sincs lepve, hogy eszik. Az üveg már alig volt feléig. A néger Houston hozta be az ételt, megkapta a maga italát, le is hajtotta, szeme se rezdült.

– Ha ollan tehenem lenne, amék ilyet ád, a bornya se kapna

szopni – mondta –, s köpülni se köpülnék soha. Köszönöm alássan, Mr. MacCallum.

Aztán kinn volt, és Bayard csak mondta-mondta, hangja betöltötte a kamrányi helyiséget, s a kutyafuttában készített olcsó étel és a kidűlt, erős whisky szagát megülte valami hisztérikus feszültség kísértete, fölizzott, mint hullócsillag a világ fekete retináján. Majd megint halk kopogás az ajtón, a tulaj tojásfeje, s forró, bátortalan tekintete.

– Uraim, megkaptak mindent, amit óhajtottak? – kérdezte, s combjához fente a kezét.

– Gyere, kaphatsz te is – hívta MacCallum, s fejével a palack felé bökött, a másik megkevert magának egy puncsot a régi poharában, s miközben Bayard végigmondta az esetét az ausztrál őrnaggyal meg a két hölggyel a Leicester bárban (ahol is, lévén a bár katonáknak tiltott terület, az ausztrál két fogát hagyta ott, meg a lányt, aki vele volt, ő maga meg monoklit kerített a szeme köré), az elbeszélőt leste olvadékony, elkerekedett szemű bámulattal.

– Szent egek – mondta –, ezek a repülősök aztán megkeverték, mi? Nos, azt hiszem, megint kellek elöl. Az ember manapság nem győz eleget ugrálni, hogy meglegyen a betevő falatja. – És megint kinyargalt.

– Istenverte sokáig voltam már rendes ember – jelentette ki újra harsányan Bayard, s nézte, hogy MacCallum megtölti a két poharat. – Ez az egy, amire Johnny jó volt. Vigyázott, hogy ki ne zökkenjen a kerékvágásból. Most aztán átkozottul benne vagyok a kerékvágásban, két vénasszony pöröl velem, és más dolgom sincs, mint hogy niggereket riogassak. – Kiitta a whiskyjét, s letette a poharat, de nem engedte el. – Az az istenverte sonkakezű német – mondta. – Bár, igaz, ő se tanult meg soha röpülni. Én megpróbáltam visszatartani,

hogy ne szálljon föl azon a nyomorult kis játék masinán – és vadul szidalmazta halott öccsét. Majd megint fölemelte a poharát, de a keze a szája felé félúton megállt. – Hova a fenébe lett az italom?

MacCallum áttöltötte a poharát Bayardéba, az megitta, a vastag fenekű poharat lecsapta az asztalra, fölállt és nekitántorodott a falnak. A széke fölborult; összeszedte magát, s a másik szemébe meredt. – Én megpróbáltam visszatartani, hogy ne szálljon fel azon a Tevén. De behúzott nekem egyet. A szemem közé.

MacCallum is fölállt. – Gyer ide – mondta halkan, és karját nyújtotta neki, de Bayard elhárította, átvágtak a konyhán, át a bolt hosszú alagútján. Bayard elég szilárdan állt a lábán, s a tulaj odabiccentett nekik a pult mögül.

– A mielőbbi viszontlátásra, uraim – mondta –, a viszontlátásra.

– Jól van, Deacon – felelt MacCallum. Bayard csak baktatott tovább hosszú léptekkel. Mikor a szódásballon előtt elmentek, egy fiatal ügyvéd állt ott egy idegennel, s köszöntötte őt.

– Sartoris kapitány – mondta –, szorítson kezet Mr. Grattonnal. Mr. Gratton ott volt tavaly nyáron az angol fronton.

Az idegen megfordult, kezet nyújtott neki, de Bayard üres tekintettel meredt rá, s csak baktatott tovább hosszú léptekkel, a másik meg önkéntelenül hátralépett, hogy Bayard neki ne menjen.

– A mindenségit – mondta az idegen a háta mögött. Az ügyvéd megragadta a karját.

– Részeg – suttogta sietve –, részeg.

– Bánom is én – kiáltott fel a másik. – Azt hiszi ez a francos repülőmókus, hogy amér ő...

Pssszt, pssszt – suttogott neki az ügyvéd. - A tulaj odajött a cukorkásszekrény sarkához, s forró, elkerekedett szemű rémülettel kandikált ki mögüle.

De uraim, uraim! – kiáltotta. Az idegen újabb heves mozdulatot tett, s Bayard megállt.

– Várj egy pillanatot, míg beverem a pofáját – mondta MacCallumnak, s megfordult. Az idegen félrelökte az ügyvédet és előrelépett.

– Azt maga nem éri meg... - kezdte. MacCallum keményen s könnyedén megfogta Bayard karját.

– Gyere ide, fiam.

– Beverem a pofáját - szögezte le Bayard, s üres tekintettel meredt a dühös idegenre. Az ügyvéd újra megragadta társa karját.

– Menj innét – mondta az idegen, és lerázta magáról. – Azt próbálja meg. Gyere, te takonypóc...

- De uraim, uraim! – jajongott a tulaj.

– Gyere ide, fiú – mondta MacCallum. – Mutatok neked egy lovat.

– Lovat? – mondta utána Bayard. Szófogadóan megfordult. Aztán megtorpant és visszanézett. – Most nem érek rá beverni a pofáját - mondta az idegennek. – Elnézést. Meg kell tekintenem egy lovat. Majd később, a szállodában fölkeresem. – De már az idegen is hátat fordított neki, és mögüle az ügyvéd vágott képeket és integetett MacCallumnak.

– Vigye innét, MacCallum, az isten szerelmére.

– Majd később beverem a pofáját – ismételte Bayard. – A tiedet, sajnos, nem verhetem be, Eustace – mondta az ügyvédnek. – Minket arra tanítottak a kisiskolában, hogy sose csábítsunk rosszra idiótát és ne üssünk meg kriplit.

- Gyere, menjünk innét – mondta MacCallum, s továbbve-

zette. Az ajtóban Bayardnak megint muszáj volt megállnia, hogy rágyújtson egy cigarettára; aztán folytatták az utat. Három óra volt, s megint hullámokban útnak eresztett iskolás gyerekek közt jártak. Bayard elég szilárdan lépegetett, s kissé harciasan is, MacCallum meg hamarosan befordult egy mellékutcába, ott mentek tovább, néger boltok előtt, majd egy működő kis darálómalom meg egy néma gyapotagrenáló közt befordultak egy fasorra, mely tele volt kipányvázott lovakkal és öszvérekkel. A fasor végén üllő csengett. Maguk mögött hagyták a vörös izzást, a kovácsműhely ajtajában három lábon türelmesen álldogáló lovat, s a fal tövében, az árnyékban kuporgó overallos férfiakat, majd kibukkantak egy magas ráccsal elrekesztett kapu elé, mely viharvert téglafalú, ammóniaszagú hosszú alagútra nyílt. A kapu tetején többen is ültek; néhányan karba tett kézzel támaszkodtak rá. Magából a karámból hangok hallatszottak, majd egy mozdulatlan, tükörsima lángalak csillant át a kapurácson.

A csődör úgy állt a béristálló kapujának ásító alagútja előtt, mint moccanatlan bronzláng, tükörfényes szőrén olykor egy-egy fakóbb láng halvány remegése futott végig, az idegesség és gőg egy-egy nyelvecskéje. De szeme nyugodt volt és kihívó, tekintete olykor-olykor fejedelmien finnyás megvetéssel söpört végig az embercsoporton a kapunál, de egyénenként nem vett tudomást senkiről, s megint fakó kis lángnyelvek borzolódtak végig a szőrén. Fején kötélkantár; a kapufélfához volt kikötve, s a háttérben, tiszteletteljes távolságban, tulajdonosi önérzettel tett-vett egy fehér ember, mellette néger lovász, derekán kenderzsák, madzaggal átkötve. MacCallum és Bayard megállt a kapuban, a fehér ember megkerülte a gőgös, mozdulatlan csődört, s odajött hozzájuk. Közelebb jött a néger lovász is, kezében koszos, puha szövetdarabbal, s valami

lágy dallamot kántált. A csődör odaengedte magához, hagyta, hogy ledörgölje a szőrén újra meg újra végigremegő ideges kis lángokat.

– Mint egy föstött kép, mi? kérdezte a fehér ember MacCallumtól, s rákönyökölt a kapura. Ócska nikkelórájának kortól puha, feketére koszolt nyersbőr szíja a hózentrágerja szárára volt ráhurkolva; nyírott szakálla sűrűn bodorodott szája sarkából az állára, mintha nyitott szájjal örökké bagót rágna. Hivatásos kupec volt, örökre perben állt a vasúttársasággal, a vasút alkalmazottainak hibájából bekövetkezett erőszakos állományelhullás miatt. Nézzék csak ezt a niggert tette hozzá. – Ez a fene ló csak hagyja, hogy Tobe tisztába tegye, akár egy csecsemőt. Én, ami engem illet, háromlépésnyire nem merek a közelébe menni. Vesszek meg, ha tudom, Tobe hogy csinálja. Mindig is mondtam, hogy az állat meg a nigger rokonok.

– Gondolom, magától fél, hogy majd áthajtja a vasúti keresztezésen, épp mikor jön a harminckilences – mondta MacCallum szárazon.

– Hát nálam több baj senkit nem ért a megyében – helyeselt a másik. – De most fizetnek; most nem bújnak ki a kártérítés alól.

– Igen – mondta MacCallum , a vasúttársaság jobban tenné, ha menetrenddel látná el a maga lovait. – A bámészkodókból kipukkadt a röhögés.

– Ó, van a vasútnak pénze – vágott vissza a kupec. Majd hozzátette: – Maga úgy beszél, mintha bizony szándékosan hajtottam volna az öszvéreket a vonat elé. Hadd mondjam el, hogy is volt az...

– Ezt, gondolom, nemigen hajtaná vonat elé – bökött a

fejével MacCallum a csődörre. A néger fényesre kefélte a ló reszkető irháját, s közben halkan, egyhangúan kántált neki. A kupec nevetett.

Azt hiszem ismerte be , hacsak Tobe is nem tartana vele. Nézzék csak. Úgy nem mennék a közelibe, mint ahogy röpülni se röpülnék szívesen.

Megülöm ezt a lovat – jelentette ki váratlanul Bayard.

Miféle lovat? kérdezte a kupec, s a sok szájtáti nézte, hogy Bayard fölmászik a kerítésrácson és beszökken a karámba.

– Hagyja békin azt a lovat, fiatalember – mondta a kupec.

De Bayard ügyet se vetett rá, folytatta az útját. A csődör fejedelmi tekintete végigsöpört rajta, aztán elfordította a fejét.

– Hagyja békin azt a lovat, hallja! – ordított a kupec. – Különben rendőrt hívok!

– Hagyja csak – mondta MacCallum.

– Még hogy hagyjam, hogy kárt tegyen egy ezerötszáz dolláros csődörben? Megöli az a ló. Hé, Sartoris!

MacCallum kihúzott a farzsebéből egy gumiszalaggal összefogott bankóköteget. – Hagyja csak – ismételte meg. – Ha egyszer azt akarja.

A kupec ránézett a bankókötegre és gyors számvetést végzett. – Uraim, önök a tanúim... – kezdte hangosan; aztán elhallgatott, s feszülten figyelte, mint közeledik Bayard a csődörhöz. Az állat megint ráemelte gőgös, izzó szemét, csöppet se riadtan fölszegte a fejét és prüszkölt. A néger hátranézett, aztán odakuporodott a ló elébe, s zümmögő kántálása meggyorsult. – Forduljon vissza, fehér ember – mondta.

Az állat megint prüszkölt, fölkapta a fejét, s mint az ökörnyálat tépte el a kötelet, a néger röptében kapta el a végét.

Menjen innét, fehér ember kiáltotta. – Menjen, de gyorsan.

De a csődör kisiklott a kezéből. Vicsorított, gonosz ívben meggörbítette a hátát, s a néger hasra vágta magát, elterült, ahogy az állat, mint egy bronzszín robbanás szökkent a levegőbe. Bayard félreugrott a kaszáló paták alól, s miközben a ló mint a tűz kavargott miriádnyi szikrát vetve, a nézők látták, hogy a férfinak sikerült a kötélvégből hurkot vetnie a ló pofája köré, majd látták, hogy a ló megint hátrál, fölrántja a férfit a földről, s mint egy rongyot csapja át villanó ívben. Aztán megáll, reszketve, Bayard meg szorosra húzza az orrán a meghurkolt kötelet, már fönn is van a hátán, a ló meg áll leszegett fejjel, forog a szeme, s a szőrén reszketeg lángnyelvek futkosnak, mielőtt robbanna újra.

A ló mintha széttárt bronzszárnyakon szállna, a nézők hanyatt-homlok menekültek a kapuból s verődtek össze biztonságos helyen, a kapu mint a gyufaszál tört darabokra, amint a ló mint a robajló vulkán rugaszkodott neki. Bayard a hátán kuporogva rántotta félre eszeveszett fejét, s már söpörtek is végig a fasoron, pokoli riadalmat keltve a kipányvázott s a kovácsműhely előtt vagy a szekerek közt türelmesen álldogáló lovak és öszvérek között. Ahol a fasor az utcába torkollt, egy csoport néger rebbent szét előlük, s a csődör töretlen tempóban szökkent át egy csíkos cukorpálcát szorongató néger gyerek fölött, aki épp útjában volt. Öszvérfogat fordult a fasorra; a két öszvér eszét vesztve curukkolt, mögöttük, szekéren, fehér ember tébolyult, leesett állú képe, s Bayard félrerántotta a mennykövét, a főtértől elfelé. Mögötte fasorhosszat üvöltve rohantak a nézők a porban, köztük a kupec is, meg Rafe MacCallum, kezében még mindig a bankóköteggel.

A csődör mint egy félelmes, őrült muzsika, szállt alatta, féktelenül, szépséges fékezhetetlenül. A kötél csak arra volt jó, hogy az irányát szabja meg, sebességét nem, s a kétfelől,

a járdákról hangzó üvöltés közepette beugratta az állatot egy másik utcába. Ez csöndesebb utca volt; hamarosan kinn lesznek a mezőn, s ott a csődör majd kiélheti dühét, anélkül, hogy az autósokat, járókelőket fenyegetné. Hangok fulladtak hátul a paták robajába: Elszabadult! Elszabadult! - De az utca kihalt volt, egy vele egy irányba tartó kis autót s azokat a színesen csillogó kis pontokat kivéve, amelyek távolabb szökdöstek ide-oda az utcán, a zöld alagút mentén. Gyerekek. - Remélem, ott maradnak - mondta magában. Kicsordult a könnye, alatta a hullámzó emelkedés-süllyedés; orrában a csípős düh, energia és sértett büszkeség, mely mintha az állat testéből gőzölgött volna; elhúzott a kocsi mellett, női arc villant a szemébe, kissé elnyílt száj, s két derűs, csodálkozástól elkerekedett szem. De az arc úgy villant el, hogy nem hagyott nyomot az emlékezetében, s látta a gyerekeket, amint összeverődnek az utca fél oldalán, és a két négert is, a másik oldalon, az egyik slauggal matatott, a másik vasvillát tartott a kezében.

Valaki, egy verandán, fölsikoltott, a gyerekhad visongva szétrebbent. Fehér inges, csöpp, halványkék nadrágos alak szökkent ki az útra, Bayard lehajolt, keze köré tekerte a kötelet, elrántotta a lovat a másik járda felé, ahol a két néger állt tátott szájjal. A csöppség csak ment, biztonságban villant a háta mögé; majd keskeny csík, vágtató zöld, egy fatörzs, mint hátraröpülő küllő, majd a csődör szikrát csiholt a nedves betonból. Megcsúszott, falnak vágódott, megpróbálta visszanyerni az egyensúlyát, megugrott, fölbukott, amit meg Bayard érzett, az vörös csattanás volt, aztán a fekete.

A ló föltápászkodott, megpördült, megállt egy helyben, s gonoszul a hason fekvő alak felé csapott a patájával, de a néger a vasvillával elkergette, mire mereven, fölvetett fejjel

végigügetett az utcán, el az egy helyben álló autó mellett. Az utca végén reszketve, prüszkölve megállt, s hagyta, hogy a néger lovász megérintse. Rafe MacCallum még mindig a bankóköteget szorongatta.

6

Fölszedték, s egy elrekvirált autón bevitték a városba, fölverték déli álmából dr. Peabodyt, s Peabody doktor istentelenül bepólyálta a fejét, belédiktált egy pohárral a palackból, amelyet a telitömött papírkosárból ásott elő, s megfenyegette, hogy ha nem megy haza egyenest, fölhívja Jenny kisasszonyt. Rafe MacCallum megígérte, gondja lesz rá, hogy hazamenjen, az elrekvirált kocsi gazdája meg fölajánlotta, hogy kiviszi. A kocsi Ford volt, hátsó ülése helyén miniatűr egyszobás kunyhó vaslemezből, nem nagyobb, mint egy kutyaház, két festett ablakából, egy-egy festett varrógép mögül festett háziasszony mosolygott elő negédesen, a házban meg egy takarosan fölszerelt varrógép, amit az ügynök így hordott körbe a vidéken. Az ügynököt V. K. Surattnak hívták, s most okos, bizalomgerjesztő képpel ült a kormánykeréknél. Bayard zúgó fejjel mellette, a sárhányón meg egy barna karú fiatalember, fején betyárosan félrecsapott új szalmakalap, s miközben megfontolt tempóban zötyögtek a völgyi úton kifelé a városból, rugalmas teste könnyed fesztelenséggel ellensúlyozta a zökkenőket.

Az ital, amivel Peabody doktor megkínálta, ahelyett, hogy megnyugtatta volna földúlt idegeit, lustán és melegen kavargott a gyomrában, s csak arra volt jó, hogy enyhe hányingere támadjon tőle, szemhéja mögött meg bizarr vörös minták tekeregtek lüktetve, fárasztó egymásutánban. Tompultan

figyelte őket, s nem ütközött meg, hogy egyre-másra merülnek föl a feketeségből, lustán kavarognak, majd miután önmagukat elemésztik, újra fölbukkannak, kissé mindig halványabban, amint az agya tisztul. S mégis, valahol velük elkeveredve, ugyanakkor külön és túl is rajtuk, derűsen, tartózkodón, s értelmetlen tekergésük közepette szilárdan egy arcot látott. Ugy rémlett, azzal a pillanattal van valami kapcsolatban, amely a reccsenő feketeségben csúcsosodott ki; s ugyanakkor úgy is, mintha minden távolságtartása ellenére része lenne az ezt követő kaotikus kavargásnak; része lenne, de a vörös örvénybe mégis mintha valami tartós hűvösséget vinne, akár egy hűs, lenge szellő. Így hát maradt, ami volt, távoli, mégsem egészen különálló, s miközben a tekergő alakzatok a kocsi zötykölésétől tompa, zavaros fizikai fájdalommá fakultak, úgy maradt meg körülötte, mint a hűvös derű visszfénye, s valami másé is – valami zsugorodó, s mégis elbűvölt nemtetszésé, aminek a tárgya ő maga, vagy valami, amit ő tett.

Közeledett az este. Kétoldalt gyapot és kukorica döfött zöld lándzsákat a zsíros fekete föld fölé, s az erdőcskékben, ahol épp lila árnyak közt áldozott le a nap, galambok búgtak békétlenül. Kis idő múltán Suratt rákanyarodott az országútról egy elmosódó, kerék szántotta szekérútra a mező meg egy facsoport közt, egyenesen beléhajtott a napba, Bayard meg levette a kalapját, s az arca elé tartotta.

– Bántja a szemét a nap? – kérdezte Suratt. – Mindjárt ott vagyunk. – Az út hirtelen bekanyarodott az erdőbe, ahova már csak közönként vágott be a nap, s onnét egy homokos dombélre hágott. Azon túl a táj vízmosta, hitványan művelt mezőkre szakadozott, s a távolban, szomorú gyümölcsfák közt, egy abszintfakó, szélcsöndben is szakadatlanul pislákoló ezüstnyárpagonyban viharvert kis ház gubbasztott. Mögötte jóko-

ra. szürkés a kortól komor csűrös istálló. Az út itt kettéágazott. Egyik, elmosódott, homokos ága a ház felé kanyarodott: a másik mindenféle alja gyom közt az istállónak fordult. A sárhányón kapaszkodó fiatalember bedugta a fejét a kocsiablakon. Hajtson az istállóhoz – rendelkezett.

Suratt engedelmeskedett. A telekhatáron, a gyomtengeren túl kerítés nyúlt el rendületlenül, s dülöngélt bénán; mellette, a gyom közül, ekeszarv meredt ki lapos szögben, az ekevasat békén ette a rozsda a dudva közt, mely még más, rozsdaette szerszámokat is rejtegetett – a munka csontvázait most ugyanaz a föld födi el szelíden, náluknál szelídebben, amelyen valamikor erőszakot kellett elkövetniük. A kerítés élesen elfordult, Suratt megállította a kocsit, a fiatalember leszállt, kinyitotta a megvetemedett fakaput, és Suratt behajtott az istálló-udvarra, ahol egy részeg kerekű szekér, egy házilag összeácsolt ágy, s egy Ford rozsdás csontváza állt. Kopasz, kerek motorházának lenn a két fényszóró olyan kifejezést adott, mintha dülledt szemmel, türelmesen csodálkoznék. Girhes tehén kérődzött az udvaron, s nézte őket morózusan.

Az istálló kapuszárnyai részegen csüngtek a törött forgópántokon, csak a megtekert rozsdás drót tartotta őket a kapufélfán; ezen túl a kapubolt ásított áporodott kietlenül – mint a föld betakarított bőségének és dús kövérségének szomorú travesztiája. Bayard leült a sárhányóra, bekötött fejét a kocsi oldalának támasztotta, s nézte, hogy Suratt és a fiatalember bemegy az istállóba, majd lassan fölkapaszkodik a láthatatlan létrafokokon. A tehén bánatos lassan kérődzött, s a pocsolya sárga színén, amelyet keményre taposott, s a nap hevétől megrepedezett agyag keretezett, mint sáros kis felhők, libák úsztak. A napfény laposan lejtett a hátukra és szelíd nyakukra, a tehén sovány, ritmikusan hullámzó horpaszára, s szegte

be piszkos arannyal kiálló bordáit. Egyszerre megint föltűnt a szeme előtt Suratt tapogatózó lába, majd óvatos teste is, aztán a fiatalember csusszant le könnyedén, fél kézzel a létrán.

Fölbukkant, cserépkorsóval a lába mellett. Suratt, csinos kék apacsingében, követte, fejével odaintett Bayardnak, s befordult az istálló sarkán a derékmagas maszlag közt. Bayard épp akkor érte utol őket, mikor a fiatalember a korsóval átcsusszant a két szál laza szögesdrót közt. Suratt megfontoltabban bújt át, majd kifeszítette a felső szál szögesdrótot, s rálépett az alsóra, míg Bayard is át nem jutott. Az istállón túl a föld árnyékba lejtett, dzsungelsűrű fűz- és bodzarengetegbe, e mellett, mint foltos szellem, roppant öreg bükk állt, s néhány bükkcsemete, köztük a nyirkos hideg mint a lélegzet érte az arcukat. A forrás a bükk gyökere közt fakadt, fehér homokba foglalt fakeretben, a homok szakadatlanul s kényesen rezgett kristálytiszta nyugtalansága alatt, majd vize továbbfolyt a fűz- és bodzarengetegbe.

A földet a forrás körül simára taposták, s keményre, mint a döngölt padlót. Oldalt négy téglán megfeketedett vasfazék állt, alatta nagy halom fakó fahamu, kialudt parázs és elszenesedett rőzsevég. A fazéknak nekitámasztva recés fémfelületű súrolódeszka, a fáról pedig, a forrás fölött, szögön, rozsdás bádogpohár lógott. A fiatalember letette a korsót, s ő is, Suratt is leguggolt mellé.

– Nem tom, nem lesz-e baj, ha Bayard úrnak whiskyt adunk, Hub – mondta Suratt. – De hisz Peabody doktor maga is adott neki egy kupicával, asszem, akkor mink is adhatunk eggyel. Igazam van, Bayard úr? – Guggoltában fölnézett Bayardra okos, bizalomgerjesztő képével. Hub kicsavarta a kukoricacsutkát a korsó szájából, a korsót továbbadta Surattnak, az meg Bayardnak nyújtotta. – Azóta ösmerem Bayard

urat, mióta hátulgombolós kisfiú volt közölte Suratt Hubbal.

De ez az első eset, hogy ő meg én együtt iszunk. Igaz, Bayard úr?... Gondolom, szívesebben innék pohárból, nem?

De Bayard már ivott is, a korsót vízszintesen tartott alsó karjára támasztotta, s annak a rendje és módja szerint ugyanazzal a kezével billentette az ajkához. Tudja ám, hogy kell korsóból inni, mi? - tette hozzá Suratt. - Tudtam én mindig, hogy rendes gyerek mondta bizalmas hangsúllyal. Bayard leeresztette a korsót, visszaadta Surattnak, s az udvariasan Hubnak kínálta.

Gyerünk - mondta Hub. - Igyék csak. - Suratt meg is tette, ádámcsutkája kimérten járt fel-alá, mint a dugattyú. A víz színe fölött, mint szálló arany pelyva, szúnyogok kavarogtak-sodródtak a nap egyre laposabb fényében. Suratt leeresztette a korsót, továbbadta Hubnak, s megtörölte a száját a keze fejével.

- Hogy érzi magát, Bayard úr? kérdezte. Majd nagy komolyan hozzátette. Már megbocsásson. Azt hiszem, Sartoris kapitányt kellett volna mondanom, nem?

– Miért? kérdezte Bayard. Maga is a sarkán guggolt, s a bükk törzsének támaszkodott. A domb a hátuk mögött eltakarta az istállót és a házat, időtől, világtól távol guggoltak hárman a békés kis mélyedésben, mely megtelt a forrás hűvös, tiszta lélegzetével, s a híg napfénnyel, ahogy a bodzák és füzek koronáján átszűrődött, mint a kissé zavaros bor. A forrás felszínén az ég tükröződött, s rákarcolva a bükk meg se rezzenő levelei. Hub előredőlve guggolt, barna karját összekulcsolta a térdén, kalapja betyárosan félrecsapva, szájában cigaretta. Suratt vele szemben a forrás másik oldalán. Kifakult kék ingben volt, s az arca-keze, az ingétől elütően, egyenletes

sötétbarna, akár a mahagóni. A korsó kövéren, jóakarattal ült középütt.

– Úgy ám – mondta Suratt. – Én mindig a whiskyt tartottam a legjobb orvosságnak minden sebre. A doktorok, ezek a beképzelt kis doktorok, mást mondanak az embernek, de az öreg Peabody úgy vágta le a nagyapám lábát a tulajdon kezével, hogy a nagypapa hanyatt feküdt a konyhaasztalon, demizsonnal a kezében, s a lábszárán keresztben egy matrac meg egy szék, és négyen fogták le, közben meg olyan csúful káromkodott, dalolt, hogy az aprónép meg a vászoncselédek mind futottak a legelőre, az istálló mögé, és ott várták, mi lesz. No, még egy kicsit – mondta, azzal átnyújtotta a korsót a forrás fölött, s Bayard meghúzta megint. – Asszem, kezdi magát már jól érezni, nem?

– Vesszek meg, ha tudom – mondta Bayard. – Ez dinamit, fiúk.

Suratt megemelte a korsót, hahotázott, aztán a szájához tartotta, s megint, mint a dugattyú járt föl-alá az ádámcsutkája a bodzafák és füzek falának háttere előtt. A bodza hamarosan virágozni fog, apró virágú sápadt ernyőket hajt. Jenny kisasszony minden évben főz egy kis pálinkát belőle. Jó pálinka, ha tudja az ember, hogyan főzze, s van türelme hozzá. Bodzavirág-pálinka. Mint egy szertartásos gyermekjáték; kislányok játsszák sápadt fehér ruhácskában, szürkület és vacsora közt. A forrás kávája fölött, amelyre még lapos sugárban hullott a napfény, szúnyogok örvénylettek-kavarogtak, mint porszemcsék egy nyugalmas, háborítatlan szobában. Suratt hangja csak folytatta nyájasan, idézte szakadatlanul az emlékeket, adózott udvarias csodálattal Bayard kemény fejének, s a ténynek, hogy ő meg Bayard most első ízben nyakalja együtt a whiskyt.

Megint ittak, Hub cigarettát tarhált Bayardtól, s most már ő is kissé közönségesen és vastagon adomázott széles vidéki tájszólásban szeszről, lányokról és kockáról; s egyszerre baráti vitába bonyolódott Suratt-tal a munka fogalmán. Úgy látszott, fáradhatatlanul és kényelmesen elüldögélnek a sarkukon akármeddig, de Bayard lába szára hamarosan elzsibbadt, kinyújtotta, megreszketett megeredő vérétől, s most a hátát a fának vetve ült, hosszú lábát kinyújtva, s bár hallotta Suratt hangját, nem figyelt rá.

Feje most puszta feszült rossz érzés volt; időnként mintha elszállt volna a válla közül, s ott imbolygott volna a zöld fal előtt, akár egy áttetsző léggömb, s benne, vagy lehet, túl rajta az arc, mely sem ki nem bontakozott, sem el nem enyészett teljesen, csak lebegett homályos megbotránkozással két döbbent, komoly csodálkozástól elkerekedett szem, két fölemelt kéz bevillan a kis fehér blúz halványkék nadrág megugró vágta leszakadó dobogás reccsenés feketeség...

Suratt lassú, meggyőző hangja csak mondta kitartón, de nem volt benne semmi bosszantó. Mintha tökéletesen beleillett volna a békés képbe, földszagú dolgokról szólt. – Én úgy tanultam meg gyapotot egyelni – mondta , hogy a legnagyobbik bátyám elvitt és beállított maga elé a sorba, s alig csaptam egyet-kettőt, már ott volt a nyakamon. S míg az én kapám egyet csapott, hallottam, hogy az övé kettőt. Akkortájt még cipőm se volt tette hozzá szárazon. Meg kellett hát tanulnom gyorsan egyelni, nehogy a kapája a csupasz sarkomba vágjon. De meg is esküdtem, hogy lesz, ami lesz, amint a magam gazdája leszek, egy fűszál nem sok, annyit el nem ültetek. Akié a föld, annak rendjénvaló, de a magamfajtának sose vót földje, s valahány barázdát meghúztunk, mindég másnak túrtuk vele a fődjét. – A szúnyogok most bolondabbul

örvénylettek, kavarogtak, még mindig a napon, a rejtőző vízáram fölött, s a nap fénye lassacskán sötét bronzszínt öltött. Suratt fölállt. No, fiúk, nekem muszáj visszaballagnom a városba. - Okos, nyájas képe megint Bayardra nézett. - Aszszem, Bayard úr mán el is felejtette, amit a fejire kapott, mi?

A keservit mondta Bayard -, ne urazzon már.

Suratt fölvette a korsót. Én mán akkor tuttam, hogy rendes gyerek, mikor te megösmerted mondta Hubnak. Én mán azóta ösmerem, hogy egy tücsöknek a térdiig ért, csak épp még sose gyüttünk össze így, mint most. Én szegény gyerek voltam, fiúk, a Bayard úrék meg abban a nagy házban laktak ott, tenger sok pénzük volt a bankban, és niggerek szolgálták ki őket. De ő azér rendes gyerek mondta újra. Senkinek meg nem mondja, kitől kapta ezt a whiskyt.

Hadd mondja, ha kedve tartja mondta Hub. Bánom is én.

Ittak. Már majdnem lement a nap, s a rejtett tocsogók felől kölyökbékák tündérsipogása hangzott. A láthatatlan girhes tehén elbődült az istálló felől, Hub visszahelyezte a csutadugaszt a korsó szájába, nyitott tenyérrel rácsapott, majd fölkapaszkodtak a parton, és átmásztak a kerítésen. A tehén ott állt az istállóudvaron, nézte, hogy jönnek, majd odébb húzódott, mogorván és szomorúan. A libák otthagyták a pocsolyát, s megfontoltan vonultak az istállóudvaron a ház felé, amelynek ajtajában, két kúszó mirtuszbokor közt, egy asszony állt.

Hub mondta vontatott falusias hangon.

Bemenek a városba - felelt kurtán Hub. Sue is megfejhet.

Az asszony mozdulatlanul állt az ajtóban. Hub bevitte a

korsót az istállóba, a tehén utánament, Hub meghallotta, megfordult, csattanósan oldalba rúgta, s szidta egykedvűen. Majd egyszerre fölbukkant újra, odament a kapuhoz, kinyitotta, és Suratt kihajtott. Becsukta, bedrótozta, majd fölszökkent a sárhányóra. Bayard odébb csúszott, s biztatta Hubot, hogy szálljon be. Az asszony még mindig ott állt az ajtóban, némán figyelte őket. A küszöb körül libák tolongtak összevissza, gágogtak fülsértően, nyakuk ünnepélyes pantomimmozdulattal hullámzott szelíden.

A gyümölcsfák árnyéka hosszan nyúlt el a gondozatlan mezőkön, s a kocsi mint óriás, púpos hátú madár tolta maga előtt megnyurgult árnyát. A lenyugvó nap utolsó fényénél kapaszkodtak fel a homokdombra, s lefelé menet napfényből ibolyaszín félhomályba buktak. Az út a homoktól nesztelen volt, a kocsi kivásott, váltakozó keréknyomokban bukdácsolt rá megint az országútra.

A dagadó hold ott állt a fejük fölött. Az esti sötétet azonban nem hozta még meg, s haladtukban a város felé olykor egy-egy hazafelé tartó szekeret kerültek. Suratt, aki majd minden lelket ismert a megyében, barna kezének komoly mozdulatával üdvözölte őket, majd ott, ahol az út fahídra futott rá, a még sűrűbb bodza és fűz közt, s ahol a homály is mélyebb volt és tapinthatóbb, Suratt megállította a kocsit, s kimászott az ajtaján.

Tik csak maradjatok benn – mondta. Egy perc az egész. Meg kell töltenem a hűtőt. Hallották, hogy a kocsi hátulján matat; majd látták, hogy felbukkan egy pléhvödörrel, és óvatosan leereszkedik a töltésen a híd mellett. Víz csobogott, surrogott a félhomályban láthatatlanul a híd alatt, s a surrogás ciripeléssel, vartyogással volt terhes. A víz futását jelző füzek fölött még mindig szúnyogok örvénylettek-kavarogtak, majd

a semmiből hosszan lebukó denevérek bukkantak fel, tűntek el buktukban, s bukkantak fel megint a derült égbolton, néma, mint az ablaküvegen lefutó esőcsepp; hirtelen, nesztelen, elszántan, mintha szárnyuk félhomály lett volna és csönd.

Suratt vödörrel a kezében fölkapaszkodott a töltésen, leszedte a hűtősapkát, és a vödröt megbillentette a hűtő fölött. A hold hangsúlytalanul lebegett odafönn; Suratt feje és válla mégis halvány árnyékot vetett a kocsi motorházára, s a híd sápadt pallóin halványan és finoman rajzolódott ki a fölébük hajló fűzfa lombja. A kocsi belseje gurgulázva nyelte el a víz utolját. Suratt visszarakta a vödröt, s bemászott a csukott ajtó fölött. A lámpákat áramfejlesztő működtette; Suratt most bekapcsolta. Mikor a kocsi lassan ment, crescendo izzottak, de amint ráengedte a kuplungot, izzásuk derengő árnyéknál alig fényesebb pislákolássá fakult.

Mire a városba értek, sötét lett. A bíróság órái a mezőről sárga gyöngyszemnek látszottak a fák fölött, s a zöld utóderengésben kiegyensúlyozott tollbokrétaként állt egy füstoszlop. Suratt kitette őket a vendéglőnél és továbbhajtott, ők bementek, a tulaj fölemelte csúcsos fejét és olvatag, kerek szemét a szódásballon mögött.

Szent egek, fiú! kiáltott fel. Még mindig nem ment haza? Peabody doki már vagy négy óta vadászik magára, és Jenny kisasszony hintón jött be a városba, magát kereste. Ez kész öngyilkosság!

Gyerünk a pokolba, hátra, Deacon mondta Bayard, és hozz nekem meg Hubnak vagy két dollár ára sonkás rántottát.

Később Bayard kocsiján visszamentek a korsóért, Bayard, Hub, és egy harmadik fiatalember, teherárú-irányító a vas-

útállomáson, a hátsó ülésen meg három néger kucorgott egy gordonkával. De nem mentek messzebb, csak a szántó széléig a ház fölött, ott álltak meg, s Hub gyalogszerrel vágott neki a homokos útnak az istálló felé. A hold sápadtan, hidegen csüngött a fejük fölött. s a poros fűben mindenfelől élesen cirregtek a tücskök. A hátsó ülésen a négerek egymás közt sutyorogtak.

– Szép éjszaka – kockáztatta meg Mitch, a teheráru-irányító. Bayard nem felelt. Kedvetlenül fújta a füstöt, fején a fehér kötés szoros sisakjával. Hold és tücsök egy volt, hallható és látható, forrásanincs és dimenziótlan.

Egy idő múltán Hub testet öltött az út szétfolyó homályában, kalapja ezüstrézsűjével koronázva, odajött, a korsót föllendítette a kocsi ajtajára, s kihúzta a dugót. Mitch továbbadta Bayardnak.

– Igyál – mondta Bayard, és Mitch ivott. A többiek is ittak.

– Nincs semmink, amiből a niggerek is ihatnának – mondta Hub.

– Bizony – helyeselt Mitch. Hátrafordult. – Fiúk, nincs nálatok valami csésze vagy mi? – A négerek megint sutyorogtak, s lágy hangon szörnyűködve kérdezgették egymást.

– Várjatok – mondta Bayard. Kiszállt, fölemelte a motorház fedelét és leszedte a beszívócső fémsapkáját. – Az első egy-két kortynak kicsit olajos íze lesz. De azután már észre se veszitek, fiúk.

– Nem ám – helyeseltek kórusban a négerek. Az egyik elvette a poharat, megtörülte a kabátja sarkával, és mind sorra ittak, nagyokat cuppogva. Bayard visszatette a csősapkát, és beszállt a kocsiba.

– Most szóljon ám, aki kér még – mondta Hub, s fölemelte a csutakdugót.

– Mitchnek adj még egyet – rendelkezett Bayard. – Neki még utol kell érnie minket.

Mitch ivott. Majd Bayard vette el tőle és döntötte meg a korsót. A többiek tisztelettel nézték.

– Vesszek meg, ha mind meg nem itta – mormolta Mitch. – Én a te helyedben nem merném ilyen sűrűn meghúzni.

– A miatt az átkozott fejem miatt. – Bayard leeresztette a korsót és visszaadta Hubnak. – Mindig azt hiszem, hogy ez majd lazít rajta.

– A doki nagyon is meghúzta a kötést – mondta Hub.

– Lazítsam meg egy kicsit?

– Nem tudom. – Bayard rágyújtott egy újabb cigarettára, és eldobta a gyufát. – Azt hiszem, leszedem. Már eleget volt rajta. – Fölemelte a kezét és a kötésen matatott.

– Jobb, ha békén hagyod – figyelmeztette Mitch. De ő csak matatott, ott, ahol a kötés meg volt erősítve; aztán becsúsztatta az ujjait a géz egyik tekervénye alá, s vadul megrántotta. Az egyik néger bicskával a kezében odahajolt, elvágta, s figyelték, hogy ő letekeri és elhajítja.

– Ezt nem kellett volna – mondta Mitch.

– Ugyan, hadd szedje le, ha akarja – mondta Hub. – Kutya baja. – Beszállt, a korsót beállította a két térde közé, és Bayard megfordult a kocsival. A széles kerekek alatt sziszegett a homokos út, majd agyagosra váltva vágott fel megint az itt-ott holdfényfoltos, tűnő és csalóka képekkel tarkított erdőbe. A fény és árnyék változó szövevénye közt láthatatlanul és ki tudja, honnét, kecskefejők cifrázták, mint a furulya. Az út kikanyarodott az erdőből, lefelé fordult, egymást váltó és ho-

moktól halk zökkenőkkel, s ők rátértek a völgyi útra, a várostól elfelé.

A kocsi ment tovább, tovább sziszegett szárazon a hangtompítós kipufogó. A négerek egymás közt sutyorogtak, s hátul, mint a tépett papiros, puha foszlányokban csapkodott a kacagás. Elhagyták a vaskapukat és Bayard derűs otthonát a fák közt a holdfényben, és a néma, dobozforma feltételes megállót és a bádogfedelű gyapotagrenálót a vágány mellett.

Az út végül hegyek közé vezetett. Sima volt, kihalt, kanyargós, és a négerek elnémultak, ahogy Bayard fokozta a sebességet. De ez még mindig nem az volt, amit vártak tőle. Megálltak még kétszer és ittak, majd az utolsó hegytetőről lenéztek egy újabb fényfürtre, mely mint egy marék gyöngy sűrűsödött a sápadt hasadékban, ahol a vasútvonal vezetett. Hub előteremtette a beszívócsősapkát, és megint ittak.

Utcáról utcára hajtottak lassan, mely mind szakasztott, mint az otthoniak, egy szakasztott az otthoni főtér felé. A főtéren az emberek megfordultak és kíváncsian néztek utánuk. Átvágtak a főtéren, befordultak egy újabb utcába, s nagy kertek, befüggönyözött ablakok közt folytatták az útjukat, aztán egy vaskapun túl, mélyen a fekete-ezüst fák közt egyszerre kivilágított ablakok lebegtek sorokban, mint ágak közé kifeszített négyszögű lampionok.

Itt megálltak, az árnyékban. A négerek kiszálltak, s kiemelték a gordonkát meg egy gitárt is. A harmadik karcsú, billentyűjegeces csövet tartott, amelyen meg-megcsillant a sápadt holdvilág, összedugták a fejüket, sutyorogtak valamit egymás közt, s panaszos halk futamokat pengettek a húrokon. Aztán a klarinétos szájához emelte a klarinétot.

A dalaik régi dalok voltak. Egy másik mesterkélt, s formailag bonyolult, de ez elveszett az előadásban, s mindet áthatot-

ta valami szomorú hasonlóság, egybemosódó, ritmikus együgyűség; telt, panaszos akkordok szálltak az ezüst égre, fakultak, haltak el, vissza-visszatérő moll akkordokban, a hold csalóka tájain. Megint játszottak, egy régi valcert. A kollégium cerberusa kijött a foltos gyepen a kerítéshez, rátámasztotta a karját, formátlan fülelő árnyak a többi árny közt. Az utca túloldalán, az ottani árnyékban, más hallgatók álltak. Egy kocsi jött, megállt a járda mellett, leállította a motort, kikapcsolta a lámpát, s sorokba rendezett ablakokból fejek hajoltak ki, a szobák hátulról jött fényében glória koszorúzta fejek, fölismerhetetlen, távoli, kényes és istenien fiatal női fejek.

Az *Otthon, édes otthon*-t játszották, s mikor a dús moll elhalt, odatúl halkan összeverődtek a finom tenyerek. Majd Mitch énekelte, hogy *Hölgyeim, jó éjt*, olvatag, hamisítatlan tenor hangján, a fiatal tenyerek még lelkesebben verődtek össze, s mikor elhajtottak, a fényes haj dicsfényével övezett finomka fejek kihajoltak a kivilágított ablakokon, s a halk taps még sokáig úszott utánuk, mind halkabban, halkabban az ezüstös csöndben s a holdfény határtalanságában.

A városon kívül az első hegy tetején megálltak, és Hub leszedte a beszívócsősapkát. Mögöttük itt-ott fények csillantak a fák közt, s mintha még mindig szállt volna utánuk a hallgató világon át a fiatal tenyerek tapsa, a fiatalságuk és férfi voltuk elé szórt kényes virág, ittak szótlanul, még mindig az elszállt pillanat fakuló varázsába burkolózva. Mitch magában énekelt halkan; a kocsi dorombolva siklott megint tovább. Az út simán kanyarogva lejtett, kihalt fehéren. Megszólalt Bayard, hangja harsány volt és éles.

– Mindent bele, Hub – mondta. Hub lehajolt, benyúlt a szerelvényfal alá, s a kocsi mintegy ébredő, mennydörgő szárnyakon, makacs, visszafojtott mozgással nekilódult; az út a

hosszú lejtő végén kisimult, hogy újra emelkedőbe váltson át, a morgás crescendóba szökkent, és a kocsi nyaktörő hévvel lőtt ki. A négerek abbahagyták a beszélgetést; egyikük üvöltve följajdult.

– Renónak lemaradt a kalapja – mondta Hub, hátranézve.

– Minek az neki? – felelt Bayard. A kocsi bőgve rontott föl a hegyre, át a gerincen, s villant bele egy szűk kanyarba.

– Uramisten! – jajongott a néger. – Bayard úr! A légroham, mint a leveleket tépdeste a szavait. – Ha'sszálljak ki, Bayard úr!

– Ugrás! – felelt Bayard. Az út úgy maradt el alóluk, mint a lejtős padló, át a völgyön, most húregyenesen. A négerek a zeneszerszámaikba kapaszkodtak, s görcsösen markolták egymást. A sebességmérő ötvenötöt, hatvanat mutatott, egyre feljebb mászott. Szétszórt, szunnyadó házak, mezők villantak el, s erdőfoltok, mint az alagutak.

Az út fekete-ezüst tájon vezetett. Kecskefejők feleseltek az út két oldalán, faggatták egymást, hajtogatták trillázva a magukét; s ha a fényszóró néha végigsepert egy-egy hirtelen kanyaron, két sápadt tűzpötty pislant előttük a porban, ahogy a madár ügyetlenül betévedt valahova a hűtő alá. A hegygerinc egyre emelkedett kétoldalt erdő borította lejtők közt. Itt-ott néger kunyhók gubbasztottak az út mellett vagy a lejtőn.

Az út alászállt, majd egy kisebb bukkanó kivételével hosszan emelkedett; majd mint egy fal meredt közvetlenül elébük. A kocsi csak repesztett fölfelé, át a bukkanón, elemelkedett az útról, félelmesen csapott le rá, s hagyta reménytelenül maga mögött a négerek jajongását. Aztán a hegygerinc elérte a legmagasabb pontját, s a kocsi mennydörgése megszűnt.

Megállt. A négerek lent kucorogtak a padlón, a hátsó ülés tövében.

- Ez a mennyország? mormolta az egyik kis idő múltán.

Téged oda be se engednének így, hogy pálinkától bűzlesz és hajadonfőtt - mondta a másik.

- Ha az Úr nem vigyáz rám jobban, mint a kalapomra, nem is akarok odakerülni vágott vissza az első.

Mmmmmm helyeselt a második , mikor arról az utolsó hegyrül lefelé gyüttünk, nemhogy a kalapom, de még az a te klarinétod is majd kirepült a kezemből.

– És mikor ollan nagyot ugrottunk ott azon a nemtudom min – tette hozzá a harmadik –, egy pillanatra mán azt hittem, hogy az ótót is elfújja a kezembül a szél.

Megint ittak. Itt magasan voltak, hidegen, komolyan fújt a szél. Kétoldalt völgy, tele ezüst ködděl és kecskefejőkkel; s a völgyeken túl az ezüst föld az égbe hömpölygött föl. A völgyön át, messze és gyászosan, egy kutya vonított. Bayard feje hideg volt és tiszta, mint egy nyelvenincs harang. S végre tisztán merült föl benne az arc: az a két, csodálkozástól elkerekedett komoly szem, amelyet derűsen fogott közre a haj két fekete szárnya. A Benbow lány, mondta magában, s megült a helyén, bámult föl az égre. A városi toronyóra fénye szilárd volt, sárga és rezzenéstelen a cseppfolyós távolban, de mindenütt másutt opálfehér, álmos hullámokban hömpölygött a világ.

Nem volt étvágya a vacsorához, de Sally Wyatt néni, miközben a vacsorapempőjét majszolta, motyogósan zsémbelt vele, hogy nem akar enni.

- Bezzeg anyám tett róla, ha durcásan ültem az asztalhoz és nem akartam enni, mindjárt megitatott velem egy jó csésze

kéregteát – jelentette ki Sally néni –, de manapság az emberek azt hiszik, hogy az Isten úgy is gondot visel rájuk, ha ők az ujjukat se mozdítják.

– Semmi bajom – erősködött Narcissa. – Csak nem kívánom a vacsorát.

– Mondod te. Majd leromlasz nekem, pedig Isten a tudója, nekem nincs hozzá erőm, hogy ápolgassalak. Az én időmben a fiatalok több tekintettel voltak az öregekre. – Gusztustalanul majszolt, zsémbes egyhangúsággal idézte a múltat, miközben Narcissa nyugtalanul piszkálta az ételt, amit képtelen volt megenni. Sally néni később, a hintaszékben folytatta a monológot, ölében a soha be nem fejezett kézimunkával. Soha el nem árulta senkinek, mi lesz az, ha kész lesz, sem azt, hogy kinek készül, pedig már tizenöt éve dolgozott rajta, mindig nála volt a kétes tisztaságú, alaktalan, kopott brokátzacskó, benne a legkülönfélébb színű és alakú rongyok. Képtelen volt rászánni magát, hogy valami mintára nyírja őket; így hát csak rakosgatta, illesztgette, töprenkedett, és megint illesztgette, rakosgatta őket, türelmesen, mint valami összerakós kép elemeit, hogy belepasszoljanak valamiféle mintába, vagy mintát alkossanak, anélkül, hogy ő ollóhoz folyamodnék; simogatta a színes rongyokat erőtlen, gittszínű ujjaival, s rakosgatta, rakosgatta őket. Ruhája keblén a tű, amelyet Narcissa fűzött be neki, mint egy pók lógatta szálát.

A szoba túlsó végében Narcissa ült könyvvel a kezében. Miközben olvasott, véget nem érően zsémbelt Sally néni hangja. Aztán Narcissa egyszer csak fölállt, letette a könyvet, átvágott a szobán, bement az alkóvba, ahol a zongora állt. De nem játszott le négy taktust sem, keze belecsapott a zongorába, becsukta, és odament a telefonhoz.

Jenny kisasszony csípősen mondott köszönetet a szíves törő-

désért; meri állítani, hogy Bayard jól van: hihetőleg cselekvő tagja még az úgynevezett emberfajnak, mivelhogy mind ez ideig nem kaptak hiteles értesítést a halottkémtől. Nem, semmit nem hallott felőle azóta, hogy Loosh Peabody fölhívta négykor, és közölte, hogy Bayard betört fejjel hazafelé tart. A betört fejet a maga részéről készséggel elhitte, de az üzenet másik felét illetően erős kétségei voltak, minthogy már nyolcvan éve él együtt ezekkel az átok Sartorisokkal, s tudja, hogy ha egy Sartorisnak betörik a feje, bárhova előbb megy, mint haza. Nem, még csak nem is érdekli, hogy pillanatnyilag hol van, s reméli, hogy a lónak sem esett semmi baja. A ló értékes állat.

Narcissa visszament a nappaliba és megmagyarázta Sally néninek, hogy kivel beszélt és miért, odahúzott egy mély karosszéket a lámpához, és fölvette a könyvet.

- Nos – mondta Sally néni egy idő múltán –, ha te nem vagy hajlandó beszélgetni... – Összeszedegette a rongyait és begyömöszölte a zsákba. – Néha hálát adok az Úristennek, hogy sem Horace, sem te nem vagy a vérem, úgy viselkedtek. De még ha meginnád is, nem tudom, hol kerítsek sassafrast neked: nem tudom, s te magad se tudnád megkülönböztetni az ebkaportól vagy ökörfarkkórótól.

– Semmi bajom – tiltakozott Narcissa.

Tessék – hajtogatta Sally néni –, essél csak ágynak, mi ketten meg azzal a léha nigger nővel majd gondoskodhatunk rólad. Egy képkeretet le nem törülgetett már vagy fél éve, ha jól tudom. Én mindent megtettem, épp csak hogy térden állva nem könyörögtem neki. – Fölállt, jó éjt kívánt, és kibicegett a szobából. Narcissa ült, forgatta a lapokat, hallotta, hogy Sally néni a lépcsőn fölfelé tart, botja szabályos időkö-

zönként buzgón koppan egyet, elüldögélt még egy darabig, forgatta a könyve lapjait.

Egyszerre félrehajította a könyvet, megint odament a zongorához, de Sally néni megkopogtatta a botjával feje fölött a mennyezetet, abbahagyta hát, és visszatért a könyvéhez. Így hát őszinte volt az öröme, amivel egy percre rá Alford doktort üdvözölte.

Itt mentem el a ház előtt – magyarázta a doktor –, és hallottam, hogy zongorázik. Csak nem miattam hagyta abba?

Narcissa megmagyarázta, hogy Sally néni lefeküdt, a doktor meg ült nyársat nyelten, s merev, kicsinyes módján értekezett hűvös és okos témákról vagy két óra hosszat. Majd elment, Narcissa meg kiállt az ajtóba, s figyelte, hogy végigmegy a kocsibejárón. Fejük fölött csüngött a hold; a bekötő út mentén kimért ívben sorakozó cédrusok a fakó, halvány pöttyös égre szegezték csúcsukat.

Visszatért a nappaliba, fogta a könyvet, leoltotta a lámpát, és fölment az emeletre. Sally néni szelíd nyugalmú hortyogása kihallatszott a hallba, Narcissa megállt egy pillanatra, az ismerős hangra fülelt. – De jó lesz, ha hazajön Horry – gondolta, s továbbment.

Villanyt gyújtott, levetkőzött, letette könyvét az ágyra, s megint szándékosan alámerítette a tudatát, mint ahogy az ember egy kölyökkutyát nyom víz alá, míg már nem kapálózik. Egy idő múltán esze megadta magát a könyvnek; tovább olvasott, időről időre abbahagyta, hogy jólesően eszébe jusson az alvás, aztán megint olvasott. Így hát, mikor a négerek rázendítettek az ablak alatt, épp csak futólag fölfigyelt rájuk:

– Hát ezek a gyagyák mit adnak nekem szerenádot? – gondolta csöndesen mulatva, mert nyomban megképzett előtte Sally néni, amint hálósapkában kihajol az ablakon, és kiál-

tozva zavarja el őket. Kinyitva letette a könyvét, s szétnyílt két lapján ott látta a maga alkotta képet, miközben a húrok és a klarinét panaszos ritmusa beúszott a nyitott ablakon.

Majd ültében hirtelen fölegyenesedett, élesen, tévedhetetlenül beléhasított a bizonyosság, becsapta a könyvet és kicsuszszant az ágyból. Átfutott a szomszéd szobába és lenézett.

A három néger ott állt a gyepen; a jegeces klarinét, a gitár, és a józan, mulatságosan testes gordonka. A kapubejárónál egy kocsi állt az árnyékban. A muzsikusok egyetlenegy dalt játszottak végig; akkor egy hang kiszólt a kocsiból, visszavonultak a gyepen, és a kocsi, vak lámpákkal, továbbment. Ekkor már biztosan tudta: nincs más, aki egyetlen dalt játszana el egy hölgy ablaka alatt, csak hogy fölverje álmából, aztán továbbálljon.

Visszament a szobájába. A könyv széthajtva feküdt az ágyán, de ő odament az ablakhoz, ott megáll a függöny két kulisszája közt, kinézett a fekete-ezüst világra, a békés éjszakába. Komolyan, hűvösen motozott arcán, haja lehulló szárnyai közt a szél. – A vadállat, a vadállat – suttogta magában. Hagyta, hadd csapódjon össze a függöny, majd nesztelenül leosont a lépcsőn, megkereste a sötétben a telefont, s mikor tárcsázott, befogta a csöngőt.

Jenny kisasszony hangja a szokott eleven és hűvös szigorral csendült fel, s nem volt benne sem meglepetés, sem kíváncsiság. Nem, még nem jött haza, mert mostanáig, hacsak a városi tisztviselők nem tulságosan korruptak ahhoz, hogy egy úrihölgy kérésének eleget tegyenek, már biztonságban van, lakat alatt. Hogy szerenádot adott? Szamárság. Már minek adna Bayard szerenádot? Hisz éjjeli zenélgetéssel nem tud kárt tenni magában, hacsak vasalóval vagy ébresztőórával agyon nem üti valaki. S ő meg egyáltalán miért érdeklődik?

Narcissa letette a kagylót, ott állt egy pillanatig a sötétben, öklével ütögette a telefon érzéketlen dobozát. A vadállat, a vadállat.

Narcissának aznap éjjel három látogatója volt. Az első szabályszerű; a második szabálytalan, a harmadik észrevétlen.

A garázs, ahol Narcissa a kocsiját tartotta, egy örökzölddel körülvett kis téglaépület volt. Egyik oldala a kertfal meghosszabbítása. A falon túl a fűvel benőtt fasor másik utcára vezetett ki. A garázs vagy tizenöt lépésnyire állt a háztól, s teteje az első emeleti ablakok szintjéig nyúlt: Narcissa hálószobájának ablaka a lejtős tetőre nézett.

Ez a harmadik látogató a fasoron jött, fölmászott a falra, a falról a garázstetőre, s most ott hasalt egy cédrus árnyékában, a holdfénytől védve. Sokáig hasalt ott. Mikor jött, sötét volt vele szemben a szoba, de ő állati mozdulatlanságban hasalt búvóhelyén és állati türelemmel, meg se moccant, csak néha-néha emelte fel a fejét, hogy egy-egy lopott pillantással földerítse a szint maga előtt.

De eltelt egy óra, és a szoba odaát sötét maradt. Időközben egy kocsi érkezett a behajtóúton (fölismerte: a városban minden kocsit ismert), s egy férfi ment be a házba. Eltelt a második óra is, de a szoba változatlanul sötét maradt, és a kocsi is ott állt még a behajtóúton. Aztán a férfi fölbukkant és elhajtott, s egy percre rá a földszinten kialudt a lámpa, aztán fölragyogott vele szemben az ablak, s a könnyű függönyön át látta, hogy a lány ide-oda járkál a szobában, figyelte vetkőzése elmosódó mozdulatait. Aztán eltűnt a szeme elől. De a lámpa még égett, ő tehát továbbra is ott hasalt mozdulatlanul és végtelen türelemmel; hasalt vagy egy óra hosszat, mikor is újabb kocsi állt meg a ház előtt, három férfi valami idétlen

szerszámot hurcolt be a behajtóúton, s állt meg a holdfényben az ablak alatt; hasalt, míg el nem játszottak egy dalt és el nem távoztak. Mikor elmentek, a lány odajött az ablakhoz, széthúzta a függönyt, állt egy darabig lehulló fekete haja kulisszái közt, s egyenesen az ő rejtőzködő szemébe nézett. Aztán összecsapódott a függöny, s mögötte megint homályos mozgást látott. Aztán kialudt a lámpa, s ő még jó darabig hasalt a meredek tetőn, teljes mozdulatlanságban, s a szeme sarkából szakadatlan gyors pillantásokat, mindent befogó lopott állati pillantásokat eregetett.

Narcissáék házát ejtették útba utoljára. Végiglátogatták a város minden hajadon lányának sötét otthonát, egyiket a másik után, s csak ültek a kocsiban, míg a négerek a kertben álldogáltak összehangzó zeneszerszámaikkal. Fejek tűntek fel a sötét ablakokban, lámpák gyulladtak ki; egyszer be is hívták őket, de Hub és Mitch félénken visszahúzódott; egy helyt italt küldtek ki nekik; egy helyt meg csúful lehordta őket egy fiatalember, aki történetesen épp a fiatal hölggyel üldögélt a sötét verandán. Időközben elvesztették a beszívócsősapkát, s ahogy házról házra jártak, egyazon kancsóból ittak mind a hatan, kézről kézre járt köztük testvériesen. Végül megérkeztek Benbow-ékhoz és eljátszottak egy dalt a cédrusok alatt. Az egyik ablak még világos volt, de nem jött ki senki.

A hold már jó alacsonyan járt. Fénye hideg volt a tárgyakon, ernyedt, kissé kimerült, s a világ üres, ahogy vak fényszórókkal végiggördültek az élettelen, s mintha csak holdbéli utcák lennének, fekete-ezüstbe merevedett utcákon. Szaggatott, pöttyös árnyékok alatt mentek el, távolba vesző útkereszteződéseket hagytak maguk mögött, s olykor egy-egy mozdulatlan néma kocsit a járda mellett, egyik-másik ház előtt.

Kutya ügetett át előttük az úton, ment be valamelyik kertbe és tűnt el szem elől, de ettől eltekintve semmi mozgás sehol.

A főtér szélesre tágult a bíróságot övező abszinthomályos szilfák körül. Közöttük, szabályos távközökben, a gömbölyű lámpaburák sápadt, hatalmas szőlőszemet formáztak, jobban, mint bármikor. A bankok védtelen kapuboltja fölött egy-egy magányos lámpa égett; a szálloda halljában, amely előtt egész sor kocsi állt, szintén egy. Több sehol.

Megkerülték a bíróságot, árnyék moccant a szállodaajtó közelében, valaki kiszakadt az árnyékból, és odaállt a járda szélére, fehér ing villant a nyitott zakó alatt; s ahogy a kocsi lassan a szomszéd utca felé gördült, a férfi odakurjantott nekik. Bayard megállt, s a férfi a kifehérült porban odajött hozzájuk, s kezét rátette az ajtóra.

– Szia, Buck – mondta Mitch. – Jó soká fönn vagy, hallod-e?

A férfinak jó szándékú józan lóképe volt. Fémcsillagot viselt kigombolt mellényén. Zakója a csípőjén kissé kidagadt. – Hát ti? – kérdezte. – Táncolni voltatok?

– Szerenádot adtunk – mondta Bayard. – Iszol egyet, Buck?

– Nem, köszönöm. – Állt higgadtan, komoly jóakarattal, keze az ajtón. – Nektek nincs még késő?

– Hát – ismerte el Mitch. A csendbiztos föltette lábát a hágcsóra. Kalapja alatt árnyékban volt a szeme. – Épp hazafelé tartunk – mondta Mitch. A másik némán töprengett, Bayard hát hozzátette.

– Igen; épp útban vagyunk hazafelé.

A csendbiztos egy csöppet elfordította a fejét és odaszólt a négereknek. – Gondolom, már ti is szívesen eltennétek magatokat holnapra, fiúk.

– Bizonyám – mondták a négerek, kiszálltak, és kiemelték

a gordonkát. Bayard egy bankót nyomott Reno kezébe, megköszönték, jó éjszakát kívántak, fogták a gordonkát, és csöndben elindultak a mellékutcán. A csendbiztos visszafordította a fejét.

Az a te kocsid ott, Mitch, a Rogers kávézó előtt? – kérdezte.

– Azt hiszem. Én legalábbis ott hagytam.

Akkor, gondolom, te majd hazaviszed Hubot, hacsak nem akar itt maradni éjszakára a városban. Bayard meg legjobb lesz, ha velem jön.

Az ördögbe is Buck – tiltakozott Mitch.

– Minek? – kérdezte Bayard.

– Az otthoniak aggódnak érte – mondta a másik. – Színét se látták, mióta az a csődör levetette. Hol a kötésed, Bayard?

– Leszedtem – közölte kurtán Bayard. – Ide hallgass, Buck, hazavisszük Mitcht, aztán Hubbal mi is egyenest hazamegyünk.

Te már négy óta állandóan mégy hazafelé, Bayard – felelt józanul a csendbiztos –, de láthatólag egy lépéssel se jutottál közelebb. Azt hiszem, az lesz a legjobb, ha velem tartasz ma éjszakára, ahogy a nénikéd mondta.

– Jenny néni mondta, hogy tartóztass le?

– Aggódnak érted, fiam. Jenny kisasszony az imént telefonált, és arra kért, hogy legyek szíves, vigyázzak rád reggelig, nehogy valami bajod essék. Azt hiszem, itt nincs mese. Haza kellett volna menned az este.

Legyen már szíved, Buck – kérlelte Mitch.

– Inkább Bayard haragudjon rám, mint Jenny kisasszony felelt a másik türelmesen. – Gyerünk, fiúk. Bayard meg legjobb lesz, ha velem jön.

Mitch és Hub kiszállt, Hub kiemelte a korsót, jó éjszakát

kívántak, s továbbmentek oda, ahol Mitch kocsija állt, a vendéglő elé. A csendbiztos beszállt Bayard mellé. A börtön nem volt messze. Egyszerre ott magaslott az udvarát övező kerítés fölött, zömökön és könyörtelenül, felső ablakhasadékai brutálisak, mint egy-egy kardcsapás. Befordultak egy sikátorba, a csendbiztos kiszállt, kinyitott egy kaput, s Bayard behajtott a kopár és szemetes telekre, megállt, a másik meg továbbment egy kis garázsba, amelyben egy Ford állt. A Forddal kifarolt, s odaintette Bayardot. A garázs azonban a Ford méreteire épült, s igy Bayard kocsijának jó egyharmada kinn maradt.

– A semminél több – mondta a csendbiztos. – Gyerünk. – A konyhán át bementek a börtönőr lakásába, s Bayard a sötét folyosón várakozott, míg a másik megkereste a kapcsolót. Majd beléptek egy sivár és rendes, gyér bútoregyveleget tartalmazó szobába, amelyben afféle férfiholmik hevertek szanaszét.

– Ugyan – tiltakozott Bayard –, csak nem akarod átadni az ágyadat?

– Reggelig úgysincs szükségem rá – felelt a másik. – Addigra meg már elmégy. Segítsek levetkőzni?

– Ne. Semmi bajom. – Majd kedvesebben: – Jó éjszakát, Buck. És nagyon köszönöm.

A csendbiztos rácsukta az ajtót, Bayard levetette a kabátját, cipőjét, nyakkendőjét, eloltotta a lámpát, és ledőlt az ágyra. Holdfény szivárgott a szobába, foghatatlan, visszavert és forrásanincs holdfény; az éjszakának nem volt hangja. Az ablakon kívül párkány rajzolódott ki sekély lépcsőfokokban az opálos, dimenziótlan égre. Feje tiszta volt és hideg; a whisky, amit megivott, nem hatott. Vagy inkább mintha a feje is külön Bayard lenne, aki itt hever egy idegen ágyon, s alkohollal tompított idegei mint a jégszálak sugározzák át a hideget

a testbe, melyet az örökkévalóságig kénytelen magával hurcolni e sivár és csupasz világon. – A fene – mondta, hanyatt fekve, s kifelé bámult az ablakon, de nem látott semmit, s az álomra várt, nem tudván, hogy megjön-e vagy sem, bár valami fenemód nem bánta volna azt se, ha megjön, azt se, ha nem. Semmit se látni, s az ember természetes léte olyan hosszú, hosszú. Háromszor húsz és egyszer tíz évig kénytelen magával hurcolni makacs testét, s kielégíteni teste makacs követeléseit. Háromszor húsz és egyszer tíz évig, mondja a Biblia. Az hetven. S ő még csak huszonhat. Alig több, mint az egyharmada. Hogy a fene.

1

Horace Benbow gyalázatosan szabott egyenruhában, amely csak még inkább hangsúlyozta finom és kényes céltalanságát, döbbenetes mennyiségű málhával, hátizsákkal, oldalzsákkal, papírcsomagokkal kászálódott le a kettő harmincas vonatról. A le-föl szálló, sűrűn összecsomósodott utasáradatban meghallotta a nevét, s zaklatott szemét, mint a riadt alvajáró, aki a forgalomból igyekszik kievickélni, végigfuttatta az összeolvadt arcokon. – Hello, hello – mondta; majd kiszabadította magát, zsákjait, csomagjait lerakta a peron szélére, s vad sietséggel megindult a vonat mentén a poggyászkocsi felé.

– Horace! – kiáltott újra a húga, s szaladt utána. A forgalmi irodából kijött az állomásfőnök, elébe állt, mint egy nyugtalan telivér lovat föltartóztatta, s megragadta a kezét. Így sikerült csak a húgának utolérnie. A hangja hallatára megfordult, teljesen kizökkent révületéből, fölkapta, hogy a lába nem érte a földet, s szájon csókolta.

– Édes kis Narcym! – mondta, és újra megcsókolta. Aztán letette, s megsimogatta az arcát, mintha gyerek lenne. – Édes kis Narcym – mondta újra, megérintette az arcát finom, lapos ujjú kezével, s úgy nézett rá, mintha inná a szeméből áradó derűt. Egyre csak azt hajtogatta, hogy „Édes kis Narcym", és simogatta az arcát, s amíg Narcissa rá nem szólt, eszébe se jutott, hogy más is van körülöttük.

– Hova az ördögbe mégy errefelé?

Akkor eszébe jutott, kiszabadította magát, továbbrohant,

húga a nyomában, megállt a poggyászkocsi ajtajánál, ahol a poggyászkezelő sorra billentette ki, a hordár és a vasúti rakodó meg sorra szedte le a bőröndöket, ládákat.

– Nem küldenél inkább érte valakit? – kérdezte Narcissa. De ő csak állt és lesett be a kocsiba, róla megint tökéletesen megfeledkezett. A két néger visszajött, ő félreállt, de most is mint egy madár, félrehajtott fejjel lesett be a kocsiba. – Majd érte küldünk valakit – mondta újra a húga.

– Hogy? Igen. Valahányszor átszállok, mindig megnézem – mondta, s tökéletesen kiment a fejéből, hogy húga mit is mondott. – Megütne a guta, ha most keveredne el, mikor már majdnem itthon vagyok, hát nem? – A négerek megint odébb mentek egy bőrönddel, ő előrelépett és belesett a kocsiba. – Egyszer már megtörtént; elfelejtették átrakni, mikor... ott van! – szakította félbe magát. – Vigyázva, főnök – kiáltott föl széles tájszólásban, lázas izgalommal, ahogy a poggyászkezelő kitaszította az ajtóba az idegen formájú, kincstári sablonnal, katonásan címzett ládát –, üveg van benne!

– Vigyázok, ezredes úr – hagyta rá a poggyászkezelő. – Semmi baja nem esik. S ha mégis, hát megfizetik a kártérítést, csak kérni kell. – A két néger visszament az ajtóhoz, s Horace rátette a kezét a ládára, mikor a poggyászkezelő kifelé döntötte.

– Vigyázva, fiúk, vigyázva – hajtogatta, s mellettük ügetett, ahogy átmentek a peronon. – Vigyázva tegyétek le, most. Gyere, hugi, segíts te is.

– Fogjuk mink azt, főnök – mondta a hordár –, nem ejtsük el. – De Horace egyre csak kocogtatta, s mikor lerakták, ráhajtotta a fülét.

– Rendben? – kérdezte a hordár.

Rendben – biztosította a vasúti rakodó. Elfordult. – Gyerünk – mondta.

– Azt hiszem, rendben – hagyta rá Horace, még mindig a ládát fülelve. – Nem hallok semmit. Rendesen be van csomagolva. – A mozdony füttyentett, Horace hirtelen kihúzta magát, beletúrt a zsebébe, és utánafutott a mozgó vonatnak. A rakodó épp az átjárókocsi ajtaját csukta be, de lehajolt Horace kezéhez, majd fölegyenesedett, s megérintette a sapkáját. Horace visszatért a ládához, s a második négernek is pénzt nyomott a markába. – Vigyétek be a házba – mondta –, de óvatosan. Pár perc múlva visszajövök érte.

– Igenis, Mr. Benbow. Majd vigyázunk rá.

– Egyszer már azt hittem, elveszett – vallotta be Horace, karját a húga karja alá csúsztatta, s elindultak Narcissa kocsija felé. – Brestben lemaradt, s csak a következő hajóval jött utánam. Az első készlet, amit vettem, a kisebbik, velem volt, de kis híján az is odalett. Épp fújtam egy kicsit a kabinomban, a hajón, egy szép napon, és az egész, a kabin meg minden, tüzet fogott. A kapitány úgy döntött, hogy inkább ne próbálkozzam, amíg partot nem érünk, azzal a rengeteg emberrel a fedélzeten. Bár a váza egész jól sikerült – locsogott –, bűbájos kis holmi. Kezd már menni, igazán. Velence. Kéjes álom, egy kicsit romlott. Majd egyszer el kell hogy vigyelek oda. – Megszorította a karját, s megint csak azt hajtogatta: – Édes kicsi Narcym –, mintha a megszokott becenévnek a nyelvén jóleső és soha el nem feledett íze volna. Néhányan még ácsorogtak az állomáson. Volt, aki megszólította, megállt, kezet szorított velük, s egy tengerészgyalogos, a második hadosztály indiánfejével a vállán, észrevette a háromszöget a zubbonya ujján, s lebiggyesztett ajka közt közönséges és megvető hangot hallatott.

– Adj' isten, pajtás – mondta Horace, s döbbent, félénk tekintettel fordult feléje.

– 'Stét, tábornokom – mondta a tengerészgyalogos, s kiköpött feléje, ha nem is pontosan a lába elé, de nem is kifejezetten máshova. Narcissa magához szorította bátyja karját.

– Most hazamegyünk, s valami tisztességes ruhát veszel – mondta.

– Vessem le az egyenruhát? – kérdezte Horace. – Azt hittem, jól áll – tette hozzá egy kicsit megbántva. – Igazán azt hiszed, hogy nevetséges vagyok benne?

– Ugyan, dehogy – vágta rá rögtön Narcissa, és megszorította Horace kezét. – Hogy gondolsz ilyet? Kár is, hogy mondtam. Addig járbut egyenruhában, ameddig kedved tartja.

– Jó egyenruha ez – mondta józanul. – Nem erre gondolok – mutatott a karján a rangjelzésre. Továbbmentek. – Még tíz év, és ha ez a civil hisztéria elült, mindenki rádöbben, a katonák is, hogy a csalódást nem a Szövetséges Expedíciós Haderő szülte.

– Hogy mit szült? – kérdezte Narcissa, s erősen magához szorította a karját, körülölelte szórakozott, derűs szeretetével.

– Tudj' isten... Édes kicsi Narcym – mondta megint, és átvágtak a peronon a kocsi felé. – Szóval már nincs ínyedre a katonaruha?

– Dehogyis nincs – ismételte meg Narcissa. – Addig viseled, amíg a kedved tartja. – Kinyitotta a kocsi ajtaját. Valaki utánuk kiáltott, hátranéztek, s látták, hogy a hordár lohol a nyomukban Horace kézipoggyászával; mikor kisétált, ott felejtette a peronon.

– Uramisten! – kiáltott fel –, végigvesződtem vele négyezer mérföldet, és most vesztem el, a házam kapujában. Nagyon köszönöm, Sol. – A hordár bezsúfolta a cuccot a kocsiba.

– Ez az első készlet, amit szereztem – fűzte hozzá Horace –, és a váza, amit a hajón fújtam. Ha hazaértünk, megmutatom.

Húga beszállt a kormányhoz. – És a ruháid? A ládában?

– Nincs semmim. A java részét el kellett dobnom, hogy elférjen a többi. – Narcissa ültében szeretetteli, de bosszús pillantást vetett rá. – Mi baj? – kérdezte ő ártatlanul. – Megfeledkeztél valamiről?

– Nem. Szállj be. Sally néni alig várja, hogy lásson.

Elindultak, föl a meneteles, árnyékos lejtőn, a főtér felé, s Horace vidáman nézelődött az ismerős vidéken. Mellékvágányokon tehervagonok; a rakodó, mely ősszel megtelik szorosan rakott, hasas sorokba rendezett gyapotbálákkal; a városi villanytelep téglaépülete, ahonnét szakadatlan, egyhangú zümmögés hallatszik ki, s amely körül tavasszal bütykös bálványfák lógatják rongyos lila virágjukat az okkerbarna-indiánvörös agyagrézsű elé. Aztán egy utcányi kisebb lakóház, javarészt újak. Csupa egyforma kis ház, szorosan egymás mellett, csöpp előkert, vidéken nőtt emberek építették, vidéki módra, közel az utcához; itt-ott egy-egy épülő ház valamelyik telken, mely tizenhat hónapja, mikor ő elment, még üresen állt. Majd jobbra-balra más utcák, zöld árkádok alatt, árnyékosabbak, házaik öregebbek, s ahogy az állomástól távolodnak, mind tekintélyesebbek; gyalogosok, ilyentájt leginkább csak ődöngő néger fiúk, vagy a déli álmuk végeztével a város felé tartó öregek, ahol majd józan és hiábavaló morfondírozással verik agyon a délutánt.

A lejtő belesimult a fennsíkba, amelyen száz éve vagy még annál is előbb az igazi város épült, s az utca egyszerre kifejezetten városias képet öltött a garázsoktól, kis üzletektől, az ingujjas kereskedőktől, vásárlóktól; a mozgóképszínháztól, amely-

nek előcsarnoka az élet legkülönbözőbb színes és litografált változataival volt kitapétázva. Aztán a főtér, viharvert téglaházainak alacsony, töretlen ereszsorával, a kifakult, de a pattogzó festék alatt makacsul tovább élő halott nevekkel, a sodródó, mindkét nembéli négerekkel, lompos és összevissza kincstáriban, s olykor-olykor egy-egy kiszolgált katonaruhás falusival; meg a fürgébb városiakkal, amint elvegyülnek az előbbiek ráérősen kérődző egykedvűsége és a boltok előtt, hátradöntött székeken üldögélő férfiak között.

Téglából épült a bíróság is, kő kapuboltjai két oldalán szilfák, s a fák közt a konföderáció katonája; lábhoz tett muskétával, amint kőkezével beárnyékolja szoborszemét. A bíróság oszlopsora alatt s kinn a zöldben, a padokon, a városatyák üldögéltek, s beszélgettek, szunyókáltak, egyikük-másikuk szintén egyenruhában – de ez az Öreg Jack és Beauregard és Joe Johnston szürkéje volt. Apró-cseprő politikai szinekúráik megállapodott komolyságával üldögéltek, pipáztak és köpködtek a sakktábla fölött, s ha rosszra fordult az idő, behúzódtak a bíróság segédhivatalának irodájába.

Itt csellengtek a fiatalemberek is, itt snúroztak, dekáztak vagy heverésztek a füvön, míg késő délután csapatostul el nem indultak a lányok tarka ruhácskáikban az olcsó illatszerek nosztalgikus illatában, a szatócsüzlet felé. S ha az idő rossz volt, a fiatalemberek a szatócsnál vagy a borbélynál verték agyon az idejüket.

– Még sok az egyenruha – jegyezte meg Horace. – Júniusra mindenki idehaza lesz. A Sartoris fiúk hazajöttek már?

John elesett – felelt a húga. – Nem tudtad?

– Nem – felelt rá hirtelen föltámadt érdeklődéssel, sietve Horace. – Szegény öreg Bayard. Rohadtul kifogták. Fura egy família. Elmennek minden háborúba, s minden háború-

ban ott maradnak. S azt írtad, kis Bayard felesége is meghalt.

– Meg. De ő idehaza van. Szerzett egy versenyautót, s most azzal tölti az idejét, hogy fel-alá száguldoz a környéken. Az ember nem tudja, melyik nap hallja majd, hogy kitörte a nyakát.

– Szerencsétlen flótás – mondta Horace, majd hozzátette: – Szegény öreg ezredes. Mint a kígyótól, úgy irtózott az autótól. Kíváncsi lennék, ehhez mit szól.

– Vele jár.

– Mi? Öreg Bayard kocsiban?

– Igen. Jenny kisasszony szerint, hogy Bayardot megfékezze, nehogy az árokba boruljon. De azt is mondja, hogy bár Sartoris ezredes nem tudja, Bayard hamarosan mindkettőjüknek ki fogja törni a nyakát; ki, mielőtt ő még meghalna. – Épp a főtéren hajtott át, a szekerek kikötött lovai és az összevissza, rendetlenül várakozó gépkocsik közt. – Utálom Bayard Sartorist – jelentette ki váratlan hévvel. – Utálok minden férfit. – Horace hirtelen ránézett.

– Mi baj? Mit követett el ellened Bayard? Nem; ez már nem divat; mit követtél el te Bayard ellen? – De Narcissa nem felelt. Befordult egy másik utcába, amelyet földszintes néger boltok szegélyeztek, s ahol a fém kirakaternyők árnyékában négerek ácsorogtak, hámoztak banánt, vagy bontogattak virágmintás kis süteményes dobozokat; majd egy malmot hagyott maga mögött, amelyet hektikás benzinmotor hajtott. A malom pelyvát párázott és szitáló port, s bejárata fölött ügyetlen, kézzel írt fölirat: W.C.BEARD MALMA. Közötte meg a por- és gyapotpihe girlandokkal díszes, néma, bedeszkázott gyapotagrenáló közt, üllő csengett a szekerekkel, lovakkal, öszvérekkel, s az eperfák árnyékában guggoló overallos gazdákkal zsúfolt rövidke utca végén.

– Több tekintettel lehetne szegény öreg fickóra – jegyezte meg bosszúsan Horace. – De hát amit ezek most átéltek, az alapjában rendítette meg az emberek igazságba és emberségbe vetett hitét, s akár tudják, akár nem, újabb megrázkódtatás vár rájuk, s az könnyen mindennek véget vethet. Csak idő kell hozzá egy kicsi. Bár, ami azt illeti, én személy szerint nem tudom, miért ne lenne szabad megölnie magát, ha épp arra vágyik. Jenny kisasszonyt sajnálnám, az igaz.

– Igen – helyeselt újra nyugodtan a húga. – És Sartoris ezredes szíve miatt is aggódnak. Mindenki, csak ő meg Bayard nem. Örülök, Horry, hogy te vagy a testvérem, s nem egy ilyen Sartoris. – Gyorsan, könnyedén megérintette bátyja keszeg térdét.

– Édes kicsi Narcym – mondta Horace. Aztán megint elsötétült az arca. – Átkozott csibész – mondta. – Bár... az ő bajuk. És hogy van Sally néni?

– Jól. – Majd: – Úgy örülök, hogy itthon vagy, Horry.

Elhagyták az ütött-kopott kis boltokat, s az út, a tágas és nyugalmas, árnyékos régi kertek közt kiszélesedett. Ezek a házak, legalábbis külsőre, nagyon régiek voltak, az utcától, s az utca porától ugyancsak messze épültek, nyájas, jóakaratú békét sugároztak, időtlent, mint egy szélcsöndes délután valami mozdulatlan, hangtalan világban. Horace körülnézett, s mély lélegzetet vett.

– Talán azért vannak a háborúk – mondta –, hogy értelme legyen a békének.

Befordultak egy keresztutcába, mely keskenyebb volt ugyan, de árnyékosabb, s aranyló idilli álmában még nyugalmasabb, aztán be egy lonccal befuttatott vaspálcás kerítés kapuján. A kaputól salakos bekötő út kanyarodott föl nagy

ívben, cédrusok közt. A cédrusokat egy angol építész ültette a negyvenes években, ugyanaz, aki a házat az ifjú Victoria szentesítette halottkomor Tudor-stílusban megépítette (épp csak hogy csöppnyi engedményt téve a verandával), s a cédrusok alatt és között még a legderűsebb napon is valami szívderítően gyantás homály lebegett. A fákat nagyon kedvelték a csúfolkodó rigók, a macskamadarak, s késő délután az édes szavú szerény sárgarigók, de a fű gyér volt alattuk, ha volt egyáltalán, és rovar sem akadt más, csak szentjánosbogár, alkonyatkor.

A bekötő út fölvitt a házhoz, elkanyarodott előtte, s a cédrusok töretlen íve közt vezetett ki újra az útra. Az ív egy magányos tölgyet fogott körül, az vaskos volt, terebélyes és alacsony; törzse körül fapad. A gyep félholdját, a bekötő út ívén kívül, időtlen öreg és kortól hatalmas spirea- és mirtuszbokrok szegték. Mintha fák lennének, akkorák; a kerítés egyik sarkában meg satnya banánpálmák meglepő csoportja, a másikban egy tömött füzérű lantánabokor, amelyet Francis Benbow hozott a köcsögkalapja dobozában a Barbados szigetekről, hetvenegyben.

A tölgy és a visszakanyarodó bekötő út gyászsarlója körül az út felé folyt le a kert szép pázsitja, s csak itt-ott szakította meg egy-egy pötty sárga vagy fehér nárcisz és kardvirág. A kert eredetileg lépcsőzetes volt, s a virágok szabályos ágyban nőttek az első lépcsőfokon. Majd Will Benbow, Horace és Narcissa apja, eltüntette a földlépcsőket. Ekével és földgyaluval dolgoztak, a kertet újra füvesítették, s Benbow azt hitte, hogy a virágágyak is elpusztultak. De a következő tavaszon a szétszórt virághagymák kihajtottak, s most a gyepet minden évben összevissza sárga, fehér és piros virágok pöttyözik. S néhány kislány minden tavasszal megkérdezi, hogy szabad-e

virágot szednie, és engedélyt is kap rá, a szomszéd gyerekek meg nyugodtan játszanak a virágok közt, s a cédrusok alatt. A bekötő út legmagasabb pontján pedig, ahol visszakanyarodik, ott állt a téglából épült babaház, Narcissa és Horace lakóhelye, s örökké a cédrusok hűvös, enyhén szorongató illata ölelte körül.

A ház fehérrel volt szegve, s osztott ablakkereteit Angliából hozták; a veranda eresze hosszán és az ajtó fölött, mint kátrányos hajókötél, karvastagságú glicíniainda tekergett. A kitárt alsó ablakokban szelíden dagadozó függönyök; az ember arra számított, hogy az ablakpárkányon sikált fatálat lát, vagy legalábbis szűzfehér és gőgös macskát. De a párkányon csak egy vesszőfonatú kézimunkakosár állt, amelyből, mint kihajló poinzécia, vörös-fehér rongytakaró csücske kandikált ki; az ajtóban csöpp kis csipke főkötős asszony, Sally néni támaszkodott aranygombos ébenfa sétabotjára.

Pontosan, ahogy lennie kellett; Horace megfordult, és viszszanézett húgára, aki épp a bekötő úton vágott át a csomagokkal, amelyekről ő persze megint megfeledkezett.

Vidáman locsált-csapkodott a fürdőszobában, s az ajtón átkiabált ki a húgának, aki ott ült az ágyán. Levetett egyenruhája a karosszéken, de a hosszú viseléstől a durva tapintású katonaszövet mintha még mindig őrzött volna valamit az ő kényes és feszes céltalanságából. Az öltözőasztal márványlapján az üvegfúvó készlet, amit elsőnek vásárolt, az olvasztótégely és a fúvócsövek, s mellettük a váza, amit a hajón fújt, szűzies kis tiszta üvegfigura, még négyujjnyi sincs, befejezetlen, törékeny, akár egy ezüstliliom.

– Barlangokban dolgoznak – kiáltotta ki az ajtón –, több emelet mélyen a föld alatt! Ha a lábaddal kitapintod a követ-

kező lépcsőfokot, érzed alatta a szivárgó vizet, s ha kinyújtod a kezed, hogy a falnak támaszkodj, érzed, hogy nedves. Mint a vér, olyan a tapintása.

– Horace!

– Igen, csudálatos. S távol meg látod a csillogást. Egyszerre alagút csillan elő a semmiből; aztán meglátod a kemencét is, mindenféle izék szállnak fel, ereszkednek le előtte, eltakarják a fényét, megint csak a falak derengenek. Ilyen alaktalan izék dudorodnak mindenfelé. Groteszkül hat, árnyékok a véres falon, vörös árnyékok. Derengő fény, és alakok, papírból kivágott bábok, imbolyognak, emelkednek, süllyednek előtte, mintha laterna magicán vetítenék. Aztán egy arc bontakozik ki, fúvó arc, és más sötétvörös, dagadt léggömbarcok.

– És maguk ezek az izék. Mezítelenül, tragikusan gyönyörűek. Tudod, mint a tartósított virágok. Hátborzongatók és épek; tiszták és nemesek, akár a bronz; és mégis kényesek, mint a szappanbuborék. Fúvós hangszerek kristállyá vált hangjai. Fuvoláé és oboáé, de leginkább mégiscsak a furulyáé. Zabszál furulyáé. A fenébe is, ott a szemed előtt virágoznak ki. Egy szalamander szentiváncji álma. – Hangja érthetetlenné vált, valami szárnyaló szöveget skandált, s Narcissa, bár nem ismerte fel, bátyja hangjának feszültségéből tudta, hogy Milton arkangyalai hanyatlanak zengzetesen a romlásukba.

Végül fölbukkant Horace, fehér ingben, zsávolynadrágban, de még mindig messzi lángoló szószárnyain; s miközben szótagokat skandált időmérték szerint, Narcissa előkerített egy pár cipőt a ruhásszekrényből, majd megállt, kezében a cipővel, ő meg abbahagyta a skandálást, s mint egy gyerek, újra megsimogatta a húga arcát.

Vacsorakor Sally néni egyszerre félbeszakította Horace staccato motyogását: – Hát a Snopesodat visszahoztad-e? –

kérdezte. Ez a Snopes fiatalember volt, annak a látszólag kimeríthetetlen családnak a tagja, amely az utóbbi tíz év alatt költözött be apródonként a városba egy Frenchman's Bend nevű kis településről. Flem, az első Snopes, minden bejelentés nélkül bukkant fel egy szép napon az egyik mellékutcában, egy kiskocsma söntése mögött, amely a vidékiekből élt. Miután megvetette a lábát, akár a valamikori Ábrahám, sorra behozta a városba a véreit, törvényes atyafiságát, egyik családot a másik után, egyik rokonát a másik után, s bedugta őket mindenhova, ahol keresni lehetett. Flem maga nemsokára a város elektromos és vízművének igazgatója lett, s a rákövetkező néhány évben afféle mindenese a helyi önkormányzatnak; három évvel ezelőtt meg öreg Bayard szentségtelen megdöbbenésére és leplezetlen bosszúságára a Sartoris bank alelnökévé választották, s máris egy rokona ott a könyvelő.

A vendéglőt még megtartotta, s mögötte a vászonsátrat is, ahol ő meg a felesége, meg a csecsemő első hónapjaikat töltötték a városban, ez szolgált hídfőül a beszármazó Snopesoknak, innét szivárogtak szét a legkülönbözőbb kis harmadosztályú boltocskákba – vegyeskereskedésekbe, borbélyüzletekbe (volt köztük egy, valami nyomorék, aki egy kéz alatt vásárolt földimogyoró-pörkölővel próbált szerencsét) – ahol aztán megsokasodtak és megtollasodtak. A régibb lakók öreg, jeffersoni mintára épült házaikban, úri üzleteikben-hivatalaikban először csak mulattak rajtuk. De azóta ez már rég valami megdöbbenésfélévé alakult át.

Snopest, akire Sally néni utalt, Montgomery Wardnak hívták, s közvetlenül azelőtt, hogy az általános hadkötelezettség életbe lépett volna tizenhétben, beállított egy memphisi toborzóirodába, s ott kiszuperálták a szíve miatt. Később mindenki, különösen Horace Benbow barátai meglepetésére, Horace-

szal együtt vonult be valamiféle Y.M.C.A. beosztásba. Azt beszélték, hogy mikor katonának jelentkezett, Memphisbe menet egész úton egy rúd bagót szorongatott a bal hóna alatt. De mire ennek híre járt, ő is, a pártfogója is elment már.

– Hazahoztad magaddal a Snopesodat? – kérdezte Sally néni.

– Nem – mondta, és szikár, ideges arca elborult a finom és hideg undortól. – Csalódtam benne. Beszélni se szeretek róla.

– Ezt akárki megmondhatta volna neked, mikor elmentél. – Sally néni lassan és kitartóan rágicsált a tányérja fölött. Horace egy pillanatra eltöprengett; keskeny keze mind görcsösebben szorította a villát.

– Az ilyen emberek, az ilyen élősködők... – kezdte, de húga közbevágott.

– Ugyan, kit érdekel egy ilyen senki Snopes? És különben is, késő van már ahhoz, hogy a háború borzalmairól beszélgessünk.

Sally néni valamit nyámmogott az étellel a szájában, fennsőbbsége jeléül.

– Ezek a mai tábornokok tehetnek róla – mondta. – Bezzeg Johnston vagy Forrest tábornok be se vett volna egy ilyet a seregébe. – Sally nénit semmi rokoni kapcsolat nem fűzte Benbow-ékhoz. Ott lakott két házzal arrébb, mint három vénkisasszony nővér közül a középső. Mióta Horace és Narcissa az eszét tudta, mindig bejáratos volt a házukba, s még mielőtt a pólyából kinőttek volna, jogot formált rá, hogy az életükbe beleszóljon, olyan előjogon, amelyet soha pontosan meg nem fogalmaztak, s amelyet sosem használt ki, de soha meg nem engedte volna, hogy kölcsönös elismertetése hatá-

lyon kívül kerüljön. Kopogtatás nélkül lépett be a ház bármelyik szobájába, s előszeretettel tartott unalmas és kissé tapintatlan előadásokat Horace és Narcissa gyerekbetegségeiről. Azt mondták, valamikor régen „szemet vetett" Will Benbowra, bár, mikor Will megnősült, ő már megvolt vagy harmincnégy-harmincöt éves; egy csöppet még mindig birtokba vevő fölénnyel emlegette, de szépen beszélt a feleségéről is. – Julia igazán áldott jó lélek volt – mondogatta.

Így hát, mikor Horace bevonult, Sally néni átköltözött, hogy Narcissa ne maradjon egyedül; hármuk közül egyiküknek se jutott eszébe, hogy másként is lehetne; hogy Narcissának meghatározatlan egy-két-három esztendőre a házába kell fogadnia Sally nénit, az éppoly elkerülhetetlennek tetszett, mint hogy Horace-nak be kell vonulnia. Sally néni derék öreg jószág volt, de nagyon a múltban élt, megvető makacssággal zárkózott el mindentől, ami 1901 óta történt. Eltelt fölötte a lovak vonta idő, s az autófék csikorgása sose hatolt be konokbékés vákuumába. Bőven akadtak olyan nehezen elviselhető tulajdonságai, amilyenekre az öregek jogosultak. Szerette a saját hangját, és soha nem szeretett egyedül lenni, képtelen volt hozzászokni a műfogsorához, amelyet vagy tizenkét éve csináltatott, nem is használta soha azonfelül, hogy hetenként cserélgette a vizet, amelyben állt, anélkül nyámmogta el csöppet sem étvágygerjesztő, de könnyen szétnyomható eledelét.

Narcissa az asztal alatt kinyújtotta a kezét, és megint megérintette bátyja térdét: – Úgy örülök, hogy itthon vagy, Horry.

Horace egy futó pillantást vetett rá, s amilyen hirtelen jött, olyan hirtelen távozott arcáról a ború, lelke meg, mint a tükörsima tengerbe az úszó, megint belemártózott húga rendíthetetlenül derűs szeretetébe.

Horace ügyvéd volt, s bár mindenekelőtt a családi hagyomány köteles tisztelete vitte rá, s nemigen kötötte hozzá más, mint a nyomtatott szavak, a könyvek, lakóhelyének szeretete, ha arra gondolt, hogy visszatér dohos irodájába, valami mégis felcsillant benne... nem, nem a lelkesedés; de a vonakodás olyan mélységes és tartós hiánya, hogy az már majdhogynem öröm. A béke értelme. A régi, mit sem változó napok; a lehet, hogy alant szálló, de nem is nyaktörő napok. Az ember nem látja, nem is érzi őket, csak távlatból. A szentjánosbogarak még nem jöttek meg, és a cédrusok töretlen sorban húztak az utca mindkét oldalán, mint egy merev és égbe nyúló tarajú, ébenfekete hullám. A lámpafény az ablakon és a verandán át az ágyásban a rózsanádra hullott – a kemény, bronzszerű, csöppet sem virágtörékeny tövekre; benn a szobában meg Sally néni zsörtölt egyhangúan. Ott volt Narcissa is, a lámpa mellett, könyvvel a kezében, lényének derűs nyugalma úgy töltötte el a szobát, mint a jázminillat; az ajtót figyelte, amelyen ő kiment; Horace megállt kinn a verandán, a kihűlt pipával kezében, s szinte foghatóan, mint egy élőlény, vette körül a cédrusok szívderítő hűvöse. A béke értelme mondta magában még egyszer, ejtette a két súlyos szót egymás után a nyugalom hűs burája alá, ahova végre maga is megtért, s hallotta, hogy lebegnek, majd elhalnak, mint a könnyedén összekoccanó kristály és ezüst csendülése.

– Belle hogy van? – kérdezte hazatérte estéjén.

– Jól – mondta a húga. – Új kocsijuk van.

– Ez igen – méltányolta szórakozottan Horace. – Ennyit mindenesetre hozott a háború.

Sally néni végre magukra hagyta őket, elkopogott a botján lefeküdni. Horace jólesően nyújtóztatta ki zsávolyba bújtatott

lába szárát, egy időre még azzal is fölhagyott, hogy mindenképp új meg új gyufával próbáljon rágyújtani konok pipájára, s csak nézte húgának a térdén tartott képeslapba hajló, múló semmiségek elől elzárkózó fekete fejét. Haja simább volt, mint bármi pihenő szárny, s csillogó belenyugvással folyt tarkóján egyszerű kontyba.

– Belle pocsék levélíró – mondta ő. – Akár a többi nő.

Narcissa nem nézett föl, lapozott.

– Te gyakran írtál neki?

– Mert tudják, hogy a levél csak arra jó, hogy áthidalja a felvonások közét, mint Shakespeare darabjaiban a közjáték – folytatta szórakozottan. – És ismertél te egyetlen nőt is, aki nem lapozta át a közjátékokat, ha Shakespeare-t olvasott? Ezt Shakespeare maga is tudta, nem is szerepeltet nőt a közjátékaiban. Hadd visszhangozzák a férfiak egymás dagályos szólamait, míg az asszonyok a színfalak mögött a vacsoraedényt mosogatják, vagy ágyba dugják a gyerekeket.

– Még nem láttam nőt, aki egyáltalán olvasott volna Shakespeare-t – helyesbített Narcissa. – Sokat beszél.

Horace fölállt, megállt mellette, és megsimogatta fekete fejét.

– Ó, micsoda mélység – mondta , ti minden bölcsességet egy mondatba fogtok, s magatokat csillaghoz méritek.

– Ha egyszer nem olvassák - ismételte Narcissa, s fölemelte az arcát.

– Nem? És miért nem? – Ellobbantott egy gyufaszálat, újra rágyújtott, s a tenyere öble mögül leste a húgát komolyan és mozdulatlan mohón, mint egy lecsapni készülő madár. – A ti Arlenjeitek és Sabatinieitek is rengeteget beszélnek, és nincs, akinek több mondanivalója lenne vagy bajosabban mondaná ki, mint az öreg Dreiser.

– De nekik vannak titkaik – magyarázta Narcissa. – Shakespeare-nek meg semmi titka. Mindent kifecseg.

– Értem. Shakespeare nem tud disztingválni, és nincs benne semmi ösztönös tapintat. Más szavakkal: Shakespeare nem úriember – szögezte le.

– Így van... így értettem én is.

– S ebből egyenesen következik, hogy ha az ember gentleman, titkai vannak.

– Jaj, de unalmas vagy. – Visszatért a képeslapjához, ő meg ült mellette a heverőn, kezébe vette a kezét, s végigsimogatta vele tulajdon arcát és rakoncátlan haját.

– Ez olyan, mintha kinn sétálnál a kertben, szürkületkor – mondta. – Ott az összes ismerős virág, hálóruhában, éjszakára fölcsavart hajjal, de te mégis rájuk ismersz. Nem akarsz alkalmatlankodni nekik, tehát továbbmégy, csak itt-ott állsz meg, és forgatsz meg egy-egy levelet, amin eddig még nem akadt meg a szemed, s lehet, hogy egy szál ibolyát találsz alatta, vagy harangvirágot, vagy szentjánosbogarat; az is lehet, hogy csak egy másik levelet vagy másik szál füvet. De egy harmatcsöpp biztos lesz rajta. – Csak simogatta az arcát a húga kezével. Narcissa másik keze lassan forgatta a magazin lapjait. Szeretettel, derűs nyugalommal hallgatta bátyja áradozását.

– Gyakran írtál Belle-nek? – kérdezte újra. – Mit írtál neki?

– Azt írtam, amiről tudtam, hogy szívesen olvassa. Amit minden nő szívesen olvas. Minden embernek joga van legalább a felére annak, amiről azt hiszi, hogy megilleti.

– Mit írtál neki? – makacskodott Narcissa, miközben lassan forgatta a lapokat, s keze követte bátyja kezének simogató mozdulatait.

– Azt írtam, hogy boldogtalan vagyok. S talán az is voltam

- tette hozzá. Húga nyugodtan kiszabadította a kezét, s ráfektette a lapra. Ő azt mondta:

- Bámulom Belle-t. Olyan okosan ostoba. Valamikor féltem tőle. Talán... Nem, nem igaz. Engem nem lehet megrontani: varázsszerem van ellene. Ami biztos jele, mondják a bölcsek, hogy előbb-utóbb megjárom – tette hozzá. - De végül is a szerzett bölcsesség szikkadt valami; könnyen porrá omlik valami ostoba szamár képtelen és vak, de kivédhetetlen szidalmaitól. – Egy pillanatra elrévült, ült nyugton, s egy ujjal sem érintette a húgát. – Nem olyanoktól, mint a tieid, ó, Megtestesült Derű – mondta, s fölriadt. Aztán megint csak azt hajtogatta: – Édes kicsi Narcym –, s megint megfogta a kezét. A kéz most nem húzódott vissza, de nem is adta meg magát teljesen.

– Muszáj folyton azt hajtogatnod Horry, hogy én milyen ostoba vagyok? – mondta Narcissa.

– Nem – hagyta rá Horace. – De valahogy csak muszáj bosszút állnom a tökélyen.

Később sötét szobájában feküdt. A folyosó túloldalán Sally néni hortyogott egykedvű rendszerességgel, a szomszéd szobában meg Horace feküdt, s féktelen, mesébe illő céltalansága magányában kóborolt, túl a holdon, a dolgok végzetéhez csillagokkal hozzászegezett mezőkön, ahol vágtató egyszarvúak nyerítették tele a semmit, vagy legelésztek, heverésztek jóllakottan, aranypatájú nyugalomban.

Horace hétéves volt, mikor Narcissa megszületett. A kislány józan gyermekkorának hátterében három lény állt – egy vad, sovány képű kölyök, örök, lankadatlan szenvedhetnékjével; egy gáláns, fekete, és a titokban hordott nyalánkságoktól romantikus alak, akinek a keze mindig valami izgalmas karbolszappantól szaglott, afféle Mindenható, akitől mégse kellett

soha félni; s végül egy szelíd figura, se lába, se semmije, ami mozgásra utal, s akár egy kis házioltárt, mindig a szelíd szomorúság dicsfénye övezi, s a színes selyemfonal, amivel örökké, finoman tesz-vesz. Ez utóbbi, szelíd és szomorú szerénységében, állandó volt; a második olyan pályán mozgott, amely szabályos időközönként kilendítette az űrbe, majd vidám és harsány férfiasságával megint visszatért ebbe az eleven világba. Az elsőt viszont józan és anyás állhatatossággal birtokába vette, s így, mire öt- vagy hatéves lett, ha Horace-t rá akarták venni valamire, már azzal fenyegették, hogy megmondják Narcissának.

Mikor Narcissa hétéves volt, Julia Benbow szelíden meghalt, úgy tűnt el az életükből, mint egy kis csokor levendula a fehérneműs szekrényből, valami finom és lebegő érintetlenség maradt a nyomában, s hét-nyolc-kilenc éves mérhetetlen érettségében akkor már ő kényeztette és vezényelte a másik kettőt. Aztán Horace elment Sewaneebe, iskolába, később meg Oxfordba, ahonnét még épp idejében jött meg, hogy lássa, mint tér meg Will Benbow a feleségéhez hegyes cédrusok, kőgalambok és más derűs márványfigurák közé; aztán Horace-t megint eltávolította tőle a magánügyek ostoba és szerencsétlen véletlene.

De most ott fekszik a szomszéd szobában, csillogó és biztonságos tájakon kóborol a holdon túl, ő meg itt a sötét ágyban, nyugton, békésen, egy kicsit nagyon is békésen ahhoz, hogy el tudná nyomni az álom.

2

Hamar és könnyedén hozzászokott az irodája és otthona közt folyó napok rendjéhez. A dohos és ünnepélyesen ismerős, borjúbőrbe kötött, soha nem háborgatott fóliánsok, amelyek poros kötésén még hihetőleg föl lehetne lelni a halott Will Benbow ujja nyomát; egy kis tenisz délután, többnyire Harry Mitchellék szép pályáján; este kártya, általában szintén Bellelel és Harryvel, vagy megint és még inkább a nyomtatott betűk mindig hozzáférhető és soha csődöt nem mondó varázsa, miközben húga ott ül vele szemben az asztal túloldalán vagy játszik halkan, magában, a hallra nyíló befüggönyözött szobában. Narcissának nagy néha férfi látogatója jött; Horace makulátlan udvariassággal és némi bosszúsággal fogadta őket, de hamarosan elbúcsúzott, csatangolt az utcán, vagy olvasott az ágyban. Hetenként egyszer-kétszer mereven beállított doktor Alford, és Horace, lévén a kazuisztikának afféle amatőr művelője, azzal szórakozott jó egy óra hosszat, hogy finoman feltollazott metafizikai nyilakat lődözött a doktor védtelen tudományos irhájába; annyi időbe telt, hogy rádöbbenjen, Narcissa egy szót nem szólt már vagy hatvan, hetven vagy nyolcvan perce. – Hisz azért járnak hozzád – mondta Horace –, érzelmi iszapfürdőbe.

Sally néni hazament a színes rongyos zsákjával és műfogsorával együtt, s valami személyes önfeláldozásért járó, ködös, kitapinthatatlan, de nagyon is létező, megrögzött lekötelezettséget hagyott maga után, meg az öreg asszonytest halvány, a házból lassan enyésző illatát, amely ott lebegett még a legváratlanabb helyeken is, annyira, hogy Narcissa, ha fölébredt, s feküdt a sötétben, és érzéki gyönyörűséggel gondolt rá, hogy

Horace itthon van, a ház miriádnyi sötét csöndje közt hallani vélte Sally néni szelíd és egyhangú horkantásait.

E szag néha oly határozott volt, hogy Narcissa hirtelen megállt s kimondta az üres szobában Sally néni nevét. És néha megesett, hogy Sally néni válaszolt is rá, mert megint élt régi előjogával, hogy akkor állítson be, amikor eszébe jut, bejelentetlenül, utánanézzen, hogy s mint vannak, és zsémbesen panaszkodjék saját háza tájára. Öreg volt, nagyon is öreg ahhoz, hogy könnyedén alkalmazkodjék a változáshoz, s most nehezére esett hozzászoktatnia magát a két testvére bogaraihoz, miután ily hosszan üdült egy olyan házban, ahol mindenki az ő akaratának vetette alá magát minden házi ügyben. Odahaza a legidősebb nővér vezette ügyesen és okosan a háztartást; ő meg, a legkisebb, úgy bánt Sally nénivel, mint azzal a kislánnyal, aki hatvanöt éves volt, s akinek a kosztját, öltözködését, időbeosztását szigorú aprólékossággal kell ellenőrizniük.

– Még a fürdőszobába se mehetek békességgel – panaszkodott zsémbesen. – Nagyon gondolkodom, hogy össze ne csomagoljak, és át ne jöjjek ide, aztán éljenek, ahogy akarnak. – Bosszúsan ringatózott a hintaszékben, amely kimondatlan megállapodás alapján elvitathatatlan az övé volt, s megfakult szemével méltatlankodva nézett körül a szobában. Mióta elmentem, ez a nigger félig se takarított itt ki. A bútort is hogy képzeli... nedves ruhával...

– Bárcsak visszavinnétek – mondta Narcissának a nénje, Sophia kisasszony. – Mióta nálatok volt, olyan tüskés, hogy képtelenség kijönni vele. Hát Horace meg mire kapott rá megint, csak nem üveget gyárt?

Az igazi olvasztótégelyek és görebek épen és baj nélkül megérkeztek. Horace kezdetben ragaszkodott hozzá, hogy a

pincében rendezkedjék be, kirakta a fűnyíró gépet, a kerti szerszámokat és a sok összegyűlt lomot, s befalazta az ablakokat, a pincét valósággal sötétzárkává alakította át. De Narcissának végül mégiscsak sikerült rávennie, hogy a garázs emeletén állítsa föl a kemencéjét; s miután egy ízben fölgyújtotta az épületet, és négy ízben balesetet szenvedett, létrehozott egy szinte hibátlan borostyánszínű vázát, az elsőnél nagyobbat, s még mélyebben, szűzibben derűset, s ezt aztán ott őrizte az éjjeliszekrényén, és mikor révült pillanataiban rá-rádöbbent a béke értelmére és megvalósulására, a húga nevén hívta, és akárcsak őt, így aposztrofálta: – Te, a nyugalom mindörökre szeplőtelen jegyese.

Hajadonfőtt, flanellnadrágban és kék zakóban, amelynek felső zsebére rá volt hímezve az oxfordi klub jelvénye, hóna alatt a teniszütővel, Horace megkerülte a házat, és megpillantotta a pályát, amelyen ketten épp heves és hullámzó mérkőzést vívtak. A fehér oszlopok és a szőlővel befuttatott keresztgerendák közén Belle, a pillanat kívánta kecses és harmonikus holmik összhangjában olyan volt, akár a pillangó. Ketten ültek vele, s alkottak világos domborművet a még virágtalan mirtusz sötét lombjának háttere előtt. Épp a másik asszony beszélt (a csoport harmadik tagja fehér ruhás, sűrű mézszín bubifrizurás fiatal lány volt, térdén teniszütővel). Belle valami bágyadt, birtokba vevő vigasztalansággal üdvözölte. Keze melegen kapaszkodott a kezébe, finom csontja, illatos, nyűgös húsa mint az eleven higany simult lágyan a tenyerébe. Két szeme mint egy-egy melegházi szőlőszem, s pirosan rebbenő ajka csupa panasz.

– Meloney itthagyott – mondta.

– Meloney átlátott az előkelőségeden – mondta Horace.

Valószínűleg nem vigyáztál. A te eleganciád messze elmarad Meloneyé mögött. De hogy is számíthattál rá, hogy egyszer s mindenkorra megtévesztesz valakit, aki oly ridegen kényelmetlenné tudja tenni az evés és ivás ceremóniáját, mint ő? Vagy megint férjhez ment?

Boltot nyit – felelt bosszúsan Belle. Kozmetikai szalont. De miért? Az életben nem fogom megérteni. Az ilyesmi itt holtbiztos megbukik. Hát el tudod képzelni, hogy a jeffersoni nők majd kozmetikushoz járnak, kivéve minket hármunkat? Mrs. Marders meg én még talán: mi legalább rászorulunk, de hogy Frankie-nek mi haszna belőle?

Csak arra lennék kíváncsi – mondta a másik asszony –, honnét kapta rá a pénzt? Az emberek azt hiszik, hogy tőled, Belle.

– Mióta vagyok én közjóléti intézmény? – kérdezte hidegen Belle. Horace halványan elmosolyodott. Mrs. Marders azt mondta:

– Ugyan, Belle, mindenki tudja, hogy milyen adakozó természetű vagy, csak ne szerénykedj.

– Közjóléti intézményt mondtam – ismételte Belle. Horace gyorsan közbeszólt:

– Nos, Harry egy vak lóért bármikor odaadna egy szobalányt. Így legalább szép pénzt megtakarít majd a pincén, nem kerül annyiba a fenntartása, nem lesz kénytelen a teádat olyan rengeteg nemtörődöm férfihasban semlegesíteni. Gondolom, nem is lesz idekinn több tea, mi? – tette hozzá.

– Ne légy szamár – mondta Belle.

Horace azt mondta: – Most döbbenek rá, hogy nem is a teniszért jártam én ide ki, hanem hogy újra meg újra megtapasztaljam Meloney roppant szorongató fölényét, ha teával kínál... Idefelé jövet láttam a lányodat.

- Itt lehet valahol, azt hiszem - vette tudomásul közömbösen Belle. - Még mindig nem vágattad le a hajadat - szögezte le. – Miért van az, hogy a férfiak olyan buták, ha borbélyról van szó – tette fel az általánosító kérdést. Az idősebbik asszony hidegen, okosan figyelte Belle-t és Horace-t petyhüdt dupla tokája fölött. A fiatal lány nyugton ült egyszerű, szűzies fehérben, ölében az ütő, s barna keze úgy hevert rajta, mint egy alvó, rozsdaszín kutyakölyök. Józan érdeklődéssel figyelte Horace-t, de mint a gyermekekében, az ő figyelmében sem volt semmi rosszakarat. – Vagy el se mennek a borbélyhoz, vagy ragaszkodnak hozzá, hogy a fejük ragacsos legyen a pomádétól, meg minden – tette hozzá Belle.

– Horace poéta – mondta a másik asszony. Húsa lazán lógott a pofacsontjáról, mint a lágy, kissé tisztátalan bársony; szeme, mint egy öreg pulykáé, mohó, rezzenéstelen; s egy kicsit obszcén. – A poétáknak meg kell bocsátani, akármit csinálnak. Ezt ne felejtsd el, Belle.

Horace meghajolt feléje. – A gyöngébb nem sose volt híján a tapintatnak, Belle - mondta. – Mrs. Marders az ismerőseim közül azon kevesek egyike, akik a jogász hivatást helyesen értékelik.

– Szerintem az is csak annyi, mint bármi más foglalkozás – mondta Belle. - Elkéstél ma. Narcissa mért nem jött?

– Úgy értem, azzal, hogy poétává koszorúzott – magyarázta Horace. – A jog, akár a költészet, a béna, a sánta, a hülye és a vak végső menedéke. Merem állítani, hogy Caesar azért agyalta ki a jogászmesterséget, hogy a poéták ellen védekezzék.

Hogy te milyen okos vagy – mondta Belle.

Váratlanul megszólalt a fiatal lány: – Miért zavarja, hogy

a férfiak mit tételnek a hajukra, Miss Belle? Hisz Mitchell úr kopasz.

A másik asszony elnevette magát, kenetteljesen, kitartóan nevetett, s pillátlan, nem nevető szemmel figyelte őket. Belle-re és Horace-ra szegezte a szemét, s csak nevetett kitartóan, okosan és hidegen. A gyermekszáj mindig... – mondta. A fiatal lány hol az egyikre, hol a másikra vetette tiszta, józan tekintetét. Fölállt.

– Talán megnézem, játszhatom-e már egy szettet – mondta.

Horace is mozdult. Akkor majd mi ketten... kezdte.

Belle a fejét se fordította feléje, csak megérintette a kezével.

– Ülj le, Frankie parancsolt rá a fiatal lányra. – Még nem fejezték be a játszmát. Neked meg éhgyomorra nem lenne szabad ennyit nevetned szólt oda Mrs. Mardersnek. – Ugyan, ülj már le, Horace.

A lány még állt, karcsún és félszeg-kecsesen, ütővel a kezében. Rápillantott Belle-re, majd megint a pálya felé fordult. Horace odaült Belle mögé. Az asszony keze titokban a kezére hullott, elbújt benne, majd tétlenné vált; mintha leoltotta volna valahol a villanyt; mint amikor sötét szobába lép be az ember, keres valamit, megtalálja, majd megint lekattintja a lámpát.

– Te nem kedveled a poétákat? kérdezte a lányt Horace Belle teste mögül. Az nem fordul feléje.

– Nem tudnak táncolni – mondta. – Bár egyébként, gondolom, rendes emberek. Elmentek katonának, mármint a java. Volt egy, aki nagyon jól teniszezett, az elesett. Láttam a képét, de a nevére nem emlékszem.

– Jaj, az isten szerelmére, ne kezdjétek már megint a háborút – mondta Belle. Keze megmoccant Horace kezében. Harry már két éve másról se beszél. Folyton magyarázza,

hogy ő miért nem ment el. Mintha engem érdekelne, hogy elment-e vagy sem.

– Családfenntartó volt – jegyezte meg okosan Mrs. Marders. Belle félig hátradőlt, fejét a szék támlájára hajtotta, s elbújt keze lassan fészkelődött Horace kezében, forgott, kutakodott szakadatlanul, mint egy külön, kíváncsi, de melegenincs akarat.

– Akadt köztük még repülő is – folytatta a lány. Fejletlen kis csípőjét az asztalnak támasztotta, s ütőjét a hóna alá szorítva lapozgatott egy képeslapot. Aztán becsukta a lapot, s megint a pályán futkozó két furcsa, szikár alakot nézte. – Egyszer táncoltam az egyik Sartoris fiúval. Magam sem tudom, melyikkel, annyira meg voltam rémülve. Hisz akkor még egészen kislány voltam.

Azok poéták? – kérdezte Horace. – Mármint, hogy amelyik hazajött? Mert a másik, aki elesett, tudom, hogy az volt.

Hát vezetni, azt tud – felelt a lány, s még mindig a játékosokat nézte. Egyenes szálú haja (ő viselt a városban először bubifrizurát) se barna nem volt, se aranyszőke, turcsi orra profilban látszott, barna, mozdulatlan keze az ütőt szorongatta. Belle megmoccant és kiszabadította a kezét.

– Menjetek, álljatok be – mondta. – Idegesítitek mind a ketten.

Horace élénken pattant föl. – Gyerünk, Frankie. Álljunk ki ellenük egy szettre.

Elfoglalták a helyüket, a két fiatallal szemben. Horace kivételes játékos volt, szeszélyes és ragyogó. De egy hidegfejű ellenfél, ha tud teniszezni, könnyedén fölébe kerekedhetett volna, elég, ha hagyja, hogy megverje önmagát. Ezek azonban nem értek fel hozzá. Partnere gyakran túlbecsülte a képességét, de Horace-nak sikerült egy-egy lecsapással vagy oly merész

stratégiával visszaszereznie a pontot, hogy az elhomályosította taktikai hibáit.

Épp mikor Horace megszerezte a szettlabdát, fölbukkant flanellnadrágban, fehér selyemingben és pompás, húszdolláros teniszcipőben Harry Mitchell. Patent tokba, présbe helyezett ütővel a kezében, kopasz golyóbisfejével, előreugró, csupa szuvas fog állkapcsával megállt kurta lábán, s elmerülten bámulta a feleségét. Később, miután Belle-nek sikerült belédiktálnia egy csésze teát, rendszerint összeszedte a jelenlevő férfiakat, és fölvitte őket a házba, a fürdőszobájába, megitatta őket whiskyvel, aztán töltött egy pohárral, s visszafelé menet bevitte a konyhába Rachelnek. Az ingét odaadta volna bárkinek. A gyapottőzsdén játszott, és jól; mint a bűn, olyan csúf volt, és jószívű és maradi és fecsegő, és Belle-t „kisanyámnak" szólította, míg az meg nem tiltotta neki.

Horace és a társnője együtt jött le a pályáról és ment oda a többiekhez.

Mrs. Marders ültében lógó tokája alá tartotta a teáscsészét.

A lány ellentmondást nem tűrő udvariassággal fordult Horace-hoz: – Köszönöm, hogy hajlandó volt játszani velem mondta. – Remélem, valamikor majd jobban megy. Megvertük őket – jegyezte meg csak úgy általánosságban.

– A hölgyikével jól elkalapáltátok őket, mi, öregem? – mondta Harry Mitchell, seszínű fogát mutogatva. Kemény, előreálló álla lefelé finoman elkeskenyedett, majd hirtelen ijedt-harciasan ugrott előre.

– Mr. Benbow érdeme – helyesbített tiszta hangján a lány. Leült Belle mellé. – Én mindig szabadon hagytam a folyosót.

– Horace – mondta Belle –, elhűl a teád.

A teát a kertész-lovász-sofőr hozta ki, aki pillanatnyilag épp fehér zakóban feszített, és vulkanizáltgumi- meg am-

mónia-szagot árasztott. Mrs. Marders eltávolította tokáját a csésze fölül.

Horace túlságosan is jól játszik – mondta –, igazán nagyon jól. A többi férfit nem is lehet hozzá hasonlítani. Nagy szerencse, hogy ő volt a partnered, gyerekem.

Az – helyeselt a lány. – Nem is hiszem, hogy még egyszer megkockáztatná.

Szamárság – torkolta le Mrs. Marders. – Horace élvezte, hogy veled, friss, fiatal lánnyal játszhat. Nem vetted észre, Belle?

Belle nem válaszolt. Kitöltötte Horace teáját, s e pillanatban a gyepen át odaért sáfrányszín ruhájában a kislánya. Szeme két csillag, lágyabb s meghatóbb, mint bármi őzikéé, s Horace-ra hirtelen fölragyogó pillantást vetett.

– Mi van, Titania? – kérdezte Horace.

Belle kissé elfordította a fejét, a teáskanna megállt a kezében a csésze fölött, Harry meg letette a csészéjét az asztalra, ment, és fél térdre ereszkedett a kislány előtt, mintha egy kölyökkutyát készülne kényeztetni. A gyerek folytatta az útját, még mindig makacsul sugárzó, élveteg tekintettel figyelte Horace-t, s hagyta, hogy apja megölelje, becézze kurta, nehéz kezével.

Apa kicsi lánya – mondta Harry. A kislány készséggel, bár kissé bosszúsan hagyta, hogy apja összezilálja takaros ruhácskáját. Szeme megint fölragyogott.

Gyűrött lesz a ruhád, hugi – mondta Belle. A kislány egy tartózkodó mozdulattal kitért az apja keze elől. – Mi van már megint? – kérdezte Belle. – Miért nem játsztok?

Semmi. Csak hazajöttem. – Odajött és félénken megállt az anyja széke mellett.

Talán szóba állnál mással is – mondta Belle. – Nincs

annyi eszed, hogy ha felnőttek közt vagy, kinyisd a szád?

A kislány szót fogadott, szégyenlősen és illedelmesen sorra mindenkinek köszönt, aztán az édesanyja odafordult hozzá, megsimogatta egyenes szálú, puha haját. Jól van, most menj szépen játszani. Miért kell neked mindig a felnőttek körül tekeregned? Hisz úgysem érdekel, amit csinálnak.

Ugyan, hadd maradjon, anyu mondta Harry. Szeretné látni, hogy a papája Horace-szal játszik.

Na, szaladj ismételte Belle fölcsattanó hangon. És vigyázz, nehogy piszkos legyen a ruhád.

Jó mondta a kislány, s Horace-ra még egy gyors, sugárzó pillantást vetve, szófogadóan megfordult. Horace a tekintetével követte, látta hogy Rachel kinyitja a konyhaajtót, s mikor odaér, mond neki valamit, s látta, hogy a kislány fölmegy a lépcsőn, be a konyhába.

Milyen jól nevelt kisgyerek jegyezte meg Mrs. Marders.

Nagyon nehéz velük mondta Belle. Az apja természetét örökölte. Idd meg a teád, Harry.

Harry fölvette a csészét az asztalról, s a langyos löttyöt hangosan és kötelességtudóan magába hörpölte. No, öregem, mit szólnál egy szetthez? Ezek az ürgék azt hiszik, hogy meg tudnak verni minket.

Frankie szeretne még egy szettet játszani – szólt közbe Belle. Hagyd a gyereket egy kicsit, Harry. – Harry épp buzgón csavarozta kifelé az ütőjét. Most abbahagyta, fölemelte vadul előreugró állát és jó buta szemét.

Jaj, dehogy tiltakozott gyorsan a lány. Nekem elég volt. Inkább nézném egy kicsit.

Ne légy szamár mondta Belle. – Ők bármikor játszhatnak. Szólj nekik, hogy játsszanak vele, Harry.

Hát persze hogy játszhat a hölgyike mondta Harry.

Parancsoljon; addig játszik, amíg csak kedve tartja. Lehajolt, visszatette az ütőt bonyolult tokjába; és egyszer az egyik, egyszer a másik oldalon húzta meg a szárnycsavart; még a háta is durcás volt, kisfiúsan durcás.

Nagyon kérem, Mr. Mitchell – mondta a lány.

Gyerünk – mondta Harry. – No, takonypócok, miért nem játszanak egy szettet a hölgyikével?

Ne törődj vele – mondta Belle a lánynak. Ők Horace-szal máskor is játszhatnak. Különben is szükség van rá mint negyedikre.

A két játékos megállt és udvariasan várt.

Igazán, Mr. Harry, parancsoljon. Majd én játszom Frankie-vel, maga meg Joe-val.

– Maguk csak játsszanak nyugodtan – ismételte Harry. – Nekem egy kis üzleti ügyem van odabenn Horace-szal. Játsszanak csak. – Lehengerelte udvarias tiltakozásukat, s ők fölálltak a pályán. Majd sokatmondóan odabökött a fejével Horace-nak.

– Menj csak vele – mondta Belle. – A kicsike! – Rá se nézett, hozzá sem ért, mégis gazdag, parázsló ígéretbe ölelte. Mrs. Marders vele szemben ült az asztalnál, kíváncsian, okosan, hidegen, kezében a teáscsésze. – Hacsak nem akarsz még ezzel a csacsi gyerekkel játszani.

– Csacsi? – ismételte Horace. – Ahhoz még fiatal, hogy magától csacsi legyen.

– Futás – mondta Belle –, aztán siess vissza. Mrs. Marders-szal már unjuk egymást.

Horace követte házigazdáját a házba, követte kurta, himbáló lépteit, elszánt, tar feje búbját. Mikor a konyha előtt elmentek, kihallották kis Belle egyenletes hangját, amint a nap valami meglepő eseményét idézte, s közbe-közbe, mintegy

antistrófaként, Rachel egy-egy lágy fölkiáltását. A fürdőszobában Harry előkerített egy palackot a szekrényből, majd kínkeserves, nehéz léptek közeledtek fölfelé a lépcsőn, s kopogtatás nélkül belépett Rachel egy kancsó jeges vízzel.

- Hát magik mér nem mennek oszt jádzanak, ha egyszer szeretnének? – kérdezte. – Maga meg mér hagyja, hogy az az asszony így bánjék magával meg a kicsivel, ahogy bánik, he? – kérdezte Harryt. – Ee kéne kapnia, oszt jól eltángálnia seprűnyéllel. Még hogy délután négykor összetapicskoltatni nekem a konyhát. És maga is egy mihaszna, hallja – mondta Horace-nak. – Adjon mán egy ujjnyit, Harry úr, kérem.

Nyújtotta a poharát, Harry töltött, aztán Rachel nehézkesen kikacsázott a fürdőszobából. Hallották, ahogy lassan, nehézkesen, lúdtalpasan lekászálódik a lépcsőn. Belle nem lenne meg Rachel nélkül – mondta Harry. Kiöblített két poharat jeges vízzel, és letette a klozettra. – Csak sokat jár a szája, mint minden niggernek. – Telitöltötte a két talpas poharat, letette a palackot. – Ha őt hallod, azt hinnéd, hogy Belle afféle bestia. Valami átok tigris vagy mi. Pedig mi Bellelel jól megértjük egymást. Persze, az embernek rá kell hagynia egyet-mást az asszonyokra. Mások, mint a férfiak. Születéstől mások: sírnak, ha nem a kedvükre teszel, de akkor is, ha igen. – Még egy kis vizet töltött a poharába; majd minden összefüggés nélkül, váratlanul kijelentette: – Csak próbálná egy férfi feldúlni az otthonomat, én széttaposnám, mint egy kígyót, úgy széttaposnám. Na, isten-isten, öregem.

Vizet löttyintett üres poharába, s azt is lehajtotta, majd visszatért korábbi sérelmére.

Hogy az ember ne játszhasson a saját istenverte pályáján – mondta. – Hogy miért kell Belle-nek ezt az istenverte népséget mindennap idecsődítenie. Másra se vágyom, csak egy pá-

lyára, ahol lejátszhatok két jó szettet minden délután, ha munkából hazajöttem. Hogy jólessen a vacsora. De nincs az az istenverte nap, hogy ha munkából hazajövök, ne találnék ott egy falka pisis lányt meg takonypócot, úgy járnak rá, mintha bérpálya lenne valami istenverte parkban. – Horace óvatosabban iszogatta a magáét. Harry rágyújtott egy cigarettára, a gyufát lehajította a padlóra, majd lovaglóülésben rátelepedett a klozettra. – Majd építek magamnak egy külön pályát, azt hiszem, szögesdróttal veszem körül, és a kapujára wertheimzárat szerelek, akkor Belle legalább nem tud ott népünnepélyt tartani. Lent, a kerítés mentén bőven van rá hely. Ott fák sincsenek. Csak süssön rá az az istenverte nap, akkor talán Belle megengedi, hogy néha-néha magam is használhassam. Na, gyerünk vissza.

Elindult a hálószobája felé, megállt, hogy megmutassa Horace-nak új ismétlőpuskáját, amit most vett, s hogy rátukmáljon egy pakli cigarettát, amit Dél-Amerikából hozatott, aztán lementek a lépcsőn, ki az immár alkonyra hajló délutánba. A nap laposan sütött át a pályán, ahol a három játékos szaporán és halkan csattogó gumitalpakon szökdelt-futkosott a fürgén pattogó labda nyomában. Mrs. Marders még ott üldögélt véget nem érő tokájával, bár amikor ők fölmentek a házba, már azt emlegette, hogy menni készül. Belle feléjük fordította a szék támláján nyugvó fejét, de Harry folytatta az útját Horace-szal.

Megyünk, és keresünk valami teniszpályának való helyet. Azt hiszem, a jövőben magam is teniszezni fogok – mondta Harry Mrs. Mardersnek maró gúnnyal. Mire visszajöttek, még jobban bealkonyodott. Mrs. Marders már elment, és Belle egyedül ült, képes újsággal a kezében. Frankie-ért beállított egy fiatalember egy viharvert Fordon, de az ő helyébe

beugrott egy másik kölyök, s mikor Horace meg Harry megérkezett, mind a három fiatalember zajos udvariassággal invitálta Harryt, hogy álljon be közébük.

– Itt van maguknak Horace – mondta Harry, akinek láthatólag hízelgett a dolog. – Majd ő megfuttatja magukat a pénzükért. – De Horace nemet mondott, s azok hárman tovább noszogatták Harryt.

– Na, hol az az ütő? – engedett végül, s Horace a szemével követte hátulról, amint nehézkesen átlohol a pályán. Belle fölpillantott.

– Találtatok helyet?

– Igen – mondta Harry, miközben az ütőjét szedte ki megint a tokból. – Ott majd magam is játszhatom, néha. Elég messze az utcától, hogy ne álljon meg bámészkodni minden járókelő. – De Belle már olvasott. Harry kicsavarozta a prést, és kivette az ütőt.

– Beszállok egy szettre; aztán, mielőtt besötétedik, még mi is lejátszunk egy gyors szettet – mondta Horace-nak.

– Jó – egyezett bele Horace. Leült, s nézte, hogy Harry nehézkesen beüget a pályára, elfoglalja a helyét, s nézte az első adogatást. Akkor megzörrent Belle képeslapja és lecsapódott az asztalra.

– Gyere – mondta, és fölállt. Fölállt Horace is, Belle elindult előtte, átballagtak a gyepen, be a házba. Rachel a konyhában tett-vett, ők keresztülvágtak a házon, ahol minden zaj távoli volt, és a bútor békés tétován csillogott az elhaló esti fényben. Belle a kezébe fogta a kezét, s odaszorította selymes combjához, végigvezette őt a homályos folyosón, be a zeneszobába. Ez a szoba is csöndes volt és üres, Belle megállt, félig feléje fordult, csókolóztak. De Belle egyszerre elvonta a száját, továbblépett, kihúzta a zongorapadot, leültek a két végére egy-

mással szemben, és megint csókolóztak. – Még nem mondtad, hogy szeretsz – mondta Belle, s megérintette az arcát, haja közt a ritkást, az ujja hegyével –, már régóta nem.

– Tegnap óta – ismerte be Horace, de most mondta, s az asszony nekinyomta a mellét, s révült, érzéki figyelmetlenséggel hallgatta, mint valami nagy, moccanatlan macska; s mikor ő befejezte, és ült, és az arcát, a haját simogatta féktelen finom ujjaival, Belle elvonta tőle a mellét, kinyitotta a zongorát, s végigfuttatta kezét a billentyűkön. Édeskés dalocskákat játszott, emlékezetből, az akkoriban divatos modorban, amelyet az ember bármelyik orfeum színpadán hallhatott, felszínes ügyességgel, kiélvezve túlédes árnyalataikat. Így ültek ott egy darabig, miközben egyre sötétedett, s Belle a boldogtalanság pillanatnyi légüres terében fölépített magának egy világot, amelyben romantikusan, kecsesen és egy csöppet tragikusan járt-kelt, Horace meg csak ült mellette, és figyelte Belle-t is a magára kényszerített tragikus szerepben, meg önmagát is, amint gyérülő hajú öreg színészként játssza a szerepét, öreg színészként, akit a tokája lassanként megfoszt nemes profiljától, de bármikor eljátszik bármi szerepet, míg a fiatalabb férfiakban csak úgy forr a düh a színfalak mögött.

Egyszer csak megint Harry gyors és súlyos, fölfelé dobogó léptei reszkettették meg a lépcsőt, harsány, tagolatlan üvöltéssel invitált valakit hátra, föl a fürdőszobába. Belle keze megállt a billentyűkön, odahajolt hozzá, belecsimpaszkodott és megcsókolta. – Ez kibírhatatlan – mondta, s egyetlen fejmozdulattal kiszabadította a száját. Egy pillanatig ellenállt Horace karjának, keze békétlenül csapott le a billentyűkre, aztán végigfutott Horace haján, s két tenyere közé fogta az arcát. Megint kiszabadította a száját. – Most pedig ülj át oda.

Horace engedelmeskedett; ő, a zongorapadon, félig árnyék-

ban volt. Már majdnem teljesen besötétedett; csak lehajtott fejének, hátának tragikus és mozdulatlan körvonala látszott, s ettől Horace úgy érezte, megint fiatal. Úgy leselkedünk önmagunkra, mint gyanakvó öreg hölgyek a szolgálólányra, gondolta Horace. Nem, mint a gyerek, aki megpróbál elébe kerülni a díszmenetnek. – Válni mindig lehet – mondta.

Hogy újra férjhez menjek? Két keze újra akkordokba kúszott; összeolvadtak, mollba fakultak a fél kezén. Fenn Harry járkált nehéz staccato léptekkel, rengett belé a ház. – Pocsék férj lennél.

– Amíg el nem veszlek, nem – felelt Horace.

Azt mondta: – Gyere – és ő odament hozzá, és Belle a sötétben megint tragikus volt és fiatal és ismerős a meg-megújuló elveszettségérzetben, és ő megismerte a világ szomorú termékenységét és az idő önmagát is rászedő reményteli illúziótlanságát. – Tőled szeretnék gyermeket, Horace – mondta Belle, és ekkor megjelent a hallban a saját gyermeke, és félénken megállt az ajtóban.

Belle egy pillanatra riadt és félelmében megzavarodott állattá lett. Vadul megpördült, egyetlen rándulással elszakadt tőle; majd megint sikerült úrrá lennie ösztönös, heves menekülhetnékjén, amely a homályban esztelen, védekező, átható gyűlöletbe csapott át, s vad, összegeződő hullámai Horace ellen is irányultak, belecsapott a zongorába.

– Gyere be, Titania – mondta Horace.

A kislány félénken megállt, csak a körvonala látszott. Belle hangja nyers volt a megkönnyebbüléstől. – Na, mit akarsz? Te ülj át oda – szisszent rá Horace-ra. – Mit akarsz, Belle? – Horace egy kicsit odább húzódott, de nem állt fel.

– Van egy új mesém, szeretném mielőbb elmondani neked

mondta Horace. - De kis Belle csak állt, mintha nem hallana, és az anyja azt mondta:

- Menj le szépen játszani, Belle. Miért jöttél be a házba? Még nincs vacsoraidő.

Mindenki hazament - mondta a kislány. Nincs kivel játszanom.

– Akkor menj ki a konyhára és beszélgess Rachellel – mondta Belle. Megint harsányan belecsapott a billentyűkbe. Halálra idegesítesz, örökké itt lógsz a házban. – A kislány egy pillanatig még nem mozdult; aztán szófogadóan megfordult és kiment. Te ülj át oda – ismételte Belle. Horace visszaült a fotelbe, és Belle zongorázott, hangosan, gyorsan, hideg és hisztérikus ügyességgel. Fent Harry végigdobogott az emeleten; most lefelé tartottak a lépcsőn. Még mindig Harry beszélt; a hangok elvonultak hátrafelé, aztán elhallgattak. Belle nem hagyta abba a játékot; mint az izomgörcs, ami a rémület múltán sem oldódik azonnal, még körülvette az egyre sötétebb szobában a vak, védekező gyűlölet. Fejét se fordította el, úgy kérdezte: – Itt akarsz maradni vacsorára?

- Nem – mondta ő, s hirtelen fölriadt. Belle nem állt föl vele, meg se fordult, Horace maga nyitotta ki magának a bejárati ajtót és ment ki a késő tavaszi szürkületbe, amelyben már megjelent egy halvány csillag a moccanatlan fák fölött. A bekötő úton, a garázs előtt, Harry új kocsija állt. Harry épp babrált valamit a motoron, és az inas-kertész-istállófiú patent szerelőlámpát tartott feje kinyúló sziklaszirtje fölé, a lány meg Rachel, kezükben szerszámokkal és a kocsi nemes szerveinek kioperált darabjaival, odahajtották érdeklődő, s egymáshoz annyira nem hasonló arcukat görnyedt háta fölé, a lámpa lágy, kékes fényébe. Horace folytatta útját hazafelé. Szürkült, s hamarosan sötét este lett. Mielőtt a sarokra ért

volna, ahol be kellett fordulniá, fényt fröccsentek, kialudtak az utcalámpák, majd kitartóan fölizzottak az utcasarkokon, a fák íve alatt.

3

A kis Belle vizsgaelőadásának estéje volt, zenei évének csúcspontja. Belle egész este rá se nézett Horace-ra, egy szava sem volt hozzá, s még a búcsúzkodó tolongásban is, miközben Harry mindenáron arra akarta rávenni, hogy menjen föl az emeletre és ürítsen vele búcsúpoharat, csak egy pillanatra érezte őt, nehéz parfümillatát, maga mellett. De akkor sem szólt hozzá egy szót sem, s neki sikerült végre leráznia Harryt, és az ajtó rácsukódott a kis Belle-re és Harry fényes koponyájára, Horace meg kifordult a sötétbe, s látta, hogy Narcissa nem várta meg. Már félúton járt az utca felé.

Ha történetesen egyfelé megyünk, mehetnénk együtt kiáltott utána. Narcissa nem felelt, nem lassította s nem gyorsította a lépteit akkor sem, mikor ő utolérte.

Miért van az, mit gondolsz – mondta ő –, hogy a felnőttek erőnek erejével igyekeznek nevetségessé tenni a gyerekeket? Belle telecsődítette a házat olyan emberekkel, akiket nem szível, s akik javarészt nincsenek róla nagy véleménnyel, kényszerítette a kis Belle-t, hogy fönn maradjon vagy három órával tovább, mint ahogy le kellett volna feküdnie, s az eredmény: Harry félig leszopta magát, Belle majd szétrobban, kis Belle annyira föl van húzva, hogy nem tud elaludni, mi ketten pedig, te meg én, azt kívánjuk, bár lennénk odahaza, és sajnáljuk, hogy eljöttünk.

– Miért jársz te hozzájuk egyáltalán? – kérdezte Narcissa.

Horace hirtelen elhallgatott. Mentek a sötétben, a következő utcalámpa felé. Mint fekete korall sárga tengervízbe, gallyak lógtak a fénybe.

– Ó – mondta Horace. Majd: – Láttam, azzal a vén csoroszlyával beszélgettél.

– Miért hívod Mrs. Marderst vén csoroszlyának? Mert elmondott valamit, ami rám is tartozik, s amit, úgy látszik, már a fél világ tud?

– Szóval ő volt az, ő szólt neked, ugye? Kíváncsi voltam... Becsúsztatta a karját Narcissa passzív karja alá. – Édes kicsi Narcym. – Átmentek a foltos árnyakon, a lámpa alatt, be, újból, a sötétbe.

– Igaz? – kérdezte Narcissa.

– Elfelejted, hogy a hazugság a létért folytatott küzdelem eszköze – mondta ő –, ügyefogyott kis férfipraktika, az ember úgy csűri-csavarja vele a körülményeket, hogy megegyezzenek az önmagáról, mint valakiről alkotott képpel. Bosszú az ártó isteneken.

– Igaz? – kérdezte Narcissa makacsul.

– Az emberek általában nem hazudnak olyasmiben, ami nem tartozik rájuk – felelt ő fáradtan. – Érzéketlenek a világ iránt, de nem az élet iránt. – Nem, ha a valóság oly sokkal szórakoztatóbb, mint a képzelgéseik – tette hozzá. Narcissa komoran, elszántan szabadította ki a karját.

– Narcy...

– Ne – mondta. – Ne hívj engem így. – A következő utcasarok, a következő utcalámpa alatt, már az övék volt; ott szoktak befordulni. Az utca összehajló szakadéka fölött az ártó istenek bámultak le fakó, rezzenetlen szemükkel. Horace a kabátja zsebébe dugta a kezét, s egy darabig ő is hallgatott, s közben az ujja valami szokatlan tárgyat érzett a zsebében. Előhúzta:

vastag levélpapír volt halványuló, sűrű illattal telített, kettébe hajtott levélpapír. Az illata ismerős, de most mégis megdöbbentette, mintha egy arc bámult volna rá a függöny mögül. Tudta, hogy az arc bármely pillanatban fölbukkanhat, de ahogy a levélpapírt az ujjai közt tartotta s az arcot kutatta pillanatnyi zaklatottságának folyosóin, húga váratlanul, szigorúan megszólalt az oldalán.

Csak úgy bűzlesz tőle! Ó, Horry, ez a nő piszkos!

– Tudom – felelt boldogtalanul. – Tudom.

Már jól benne jártak a júniusban, Jenny kisasszony átültetett jezsámenjeinek illata beúszott a házba, és mint a mélyhegedű elhaló visszhangja, dagadó hullámokkal töltötte meg. A korábbi virágok már elvirágoztak, már a madarak is fölhagytak az eprészéssel, és most a fügefákon üldögéltek naphosszat, várták, hogy megérjen a gyümölcs; a cinia és a sarkantyúvirág kivirított Isom közreműködése nélkül; mert Isom, mostanában, mióta Caspeynek többé-kevésbé megjött a józan esze, s amikor még messze volt a betakarítás, többnyire a fagyalsövény árnyékos felén volt megtalálható, ott nyírta egyenként a leveleket egy-egy gallyról birkanyíró ollóval, míg csak Jenny kisasszony vissza nem vonult a házba; akkor maga is odébbállt, és a patakparton heverészett a délután hátralevő részében, szemébe húzott kalappal és a lába ujjai közt föltámasztott nád horgászbottal.

Simon csak zsémbelt és tett-vett a ház körül. Vászon porköpenyét és pincskalapját belepte a törek és a por a szerszámkamra szögén, a lovak meg elhíztak, ellustultak és elpimaszodtak a legelőn. A porköpeny és a pincskalap csak egyszer került le hetenként a szögről, s a lovakat is csak egyszer fogták a hintóba – vasárnaponként, ha bementek a városi templomba.

Jenny kisasszony szerint az már túlzás lenne, ha az üdvözülés reményét vasárnaponként, templomba menet, ötven mérföldes sebességgel veszélyeztetné, hisz amúgy is annyi a bűne, hogy akkor is alig győzi, ha normálisan viselkedik, kiváltképp így, hogy a mennyországba kell bemesterkednie valahogy öreg Bayard lelkét is, mikor az minden áldott délután kis Bayarddal száguldoz, a nyaktörést kockáztatva, a környékben. Kis Bayard lelke miatt Jenny kisasszony egy fikarcnyit sem aggódott: neki amúgy sincs.

Kis Bayard meg a gazdaságot járta lóháton, a néger bérlőket gyötörte a maga hideg modorában, a mezőgazdasági gépeken és traktorokon bütykölt, amiket ő vétetett öreg Bayarddal; kétdolláros khaki csizmanadrágban és csizmában, ami tizennégy aranyba került, mert most majdnem hogy kultúrember volt megint. Csak néha-néha ment be a városba, nemegyszer lóháton, s a napjai oly hasznos ártalmatlanul teltek, hogy nagynénjét és nagyapját már-már elfogta némi kis ideges szorongás.

– Hidd el – mondta Jenny kisasszony Narcissának, mikor a lány megint kiment hozzá –, most annyi rosszaság gyűlik össze benne, hogy egy szép napon majd nem fér bele, és egyszerre robban ki. És akkor csak győzzed. A jó isten tudja, mi lesz... lehet, hogy ő meg Isom majd fogja a kocsit meg azt a traktort, és akadályversenyt rendez... Most mért jöttél ki? Újabb levelet kaptál?

– Többet is – felelt könnyedén Narcissa. – Megőrzöm őket, míg egy könyvet kitesznek; akkor majd kihozom olvasni mindet. – Jenny kisasszony ott ült vele szemben, szálegyenesen, mint egy testőr, szemében azzal a hideg figyelemmel, amitől az ügynökök és az idegenek alig bírták kinyögni a mondókájukat, s még el se kezdték, már tudták, hiába. A vendég mozdu-

latlanul ült, térdén a puha szalmákalappal. – Csak úgy látogatóba – tette hozzá, s arcára egy pillanatra úgy kiült a komoly és néma kétségbeesés, hogy Jenny kisasszony még jobban kihúzta magát, s átható szürke szemével élesen szemügyre vette látogatóját.

– Miért, mi a baj, gyermekem? Csak nem tört rád az az ember?

– Nem, nem. – Tekintete megváltozott, de Jenny néni most is ugyanolyan élesen figyelte szigorú öreg szemével, mely mintha sokkal többet látna, mint az ember hinné... vagy szeretné. – Játsszam egy kicsit? Már olyan rég nem játszottam, ugye?

– Jó – egyezett bele Jenny kisasszony –, ha van kedved.

A zongora poros volt. Narcissa egy kecses mozdulattal kinyitotta. – Ha kaphatnék egy portörlőt...

– Hagyd, majd én letörlöm – mondta Jenny kisasszony, fölkapta a szoknyája szegélyét, és egy erélyes mozdulattal végigtörülte a billentyűsort. – Tessék, most jó. – Aztán odahúzta karosszékét a zongora mögül és leült. Most is elgondolkodva és egy csöppet kíváncsian leste a másik arcélét, de a régi melódiák hirtelen megint fölkavarták az emlékeit, tekintete ellágyult, s Narcissa meg az arcára kiült futó gond beleveszett Jenny kisasszony leigázottan is fönnmaradó, halott napjaiba, s időbe telt, míg észrevette, hogy a lánynak, miközben játszik, némán peregnek a könnyei.

Jenny kisasszony előrehajolt és megérintette a karját. – Most pedig elmondod, hogy mi baj – parancsolt rá. S Narcissa komoly alt hangján, még most is csöndesen sírva, elmondta.

– Pfh – mondta Jenny kisasszony. – Mi mást várhatna az ember egy férfitól, akinek nincs több sütnivalója, mint Horace-nak. Nem értem, miért vagy ettől úgy kiborulva?

- De az a nő! – zokogott fel hirtelen Narcissa, mint egy kislány, s tenyerébe temette az arcát. – Olyan piszkos!

Jenny kisasszony a szoknyája zsebéből előkerített egy férfizsebkendőt és odaadta neki. – Ezt hogy érted? – kérdezte. – Nem mosakszik?

– Nem úgy. Úgy értem, hogy... hogy... – Narcissa váratlanul elfordult és fejét lehajtotta a zongorára.

– Ó – mondta Jenny kisasszony. – Minden nő az, ha épp arra gondolsz. – Ült, mereven és megtörhetetlenül, s elgondolkodva nézte a másik megroggyant vállát. – Pfh – mondta megint. – Horace-t annyit taníttatták, hogy a nagy tanultságtól nem jutott hozzá megtanulni valamit... Miért nem szakítottad végét időben? Hát nem láttad, hogy ez lesz a vége?

A másik most csöndesebben sírdogált. Fölállt, megtörölgette a szemét Jenny kisasszony zsebkendőjével. – Még azelőtt kezdődött, hogy elment volna. Hát nem tetszik emlékezni rá?

– Úgy van. Rémlik, hogy sápogtak róla. Mégis, neked ki szólt? Horace?

– Mrs. Marders. És Horace. De sose hittem volna, hogy ő... soha... – Feje megint a zongorára hanyatlott, s elbújt a karjai közé. – Akkor Horace-szal nem bántam volna így – zokogta.

– Sarah Marders? Igen? Gondolhattam volna... Bámulom az erős jellemet, még ha rossz is – jelentette ki Jenny kisasszony. – Mindegy, a sírás nem segít. – Fürgén fölállt. – Majd meggondoljuk, mit tehetünk. Csakhogy én hagynám, hadd csinálja: csak jót tesz neki, ha az a nő gondol egyet és beletörli a lábát... Kár, hogy Harryban nincs annyi bátorság, hogy... De ő, azt hiszem, örülni fog: tudom, hogy örülni fog... Ugyan, ugyan – mondta, a másik riadt mozdulata

láttán. – Nem hiszem, hogy Harry bántaná. Törüld meg a képed. Menj be a fürdőszobába, és hozd rendbe magad. Bayard mindjárt itthon lesz, és gondolom, nem szeretnéd, ha látná, hogy sírtál. – Narcissa gyors pillantást vetett az ajtóra, és Jenny kisasszony zsebkendőjével megtörülgette a képét.

Ilyenkor tűvé szokta tenni érte a házat, majd többnyire átvágott a behajtó úton, s leereszkedett a gyepen, a délutáni napsütésben oda, ahol ő ült, fehér ruhában, amit annyira szeretett rajta, a tölgy alatt, amelynek ágai közt minden délután egy csúfolkodó rigó énekelt; hozta üvegfúvó kísérleteinek legújabb eredményét. Már öt volt neki, mind más-más színű és majdnem hogy tökéletes, és mindnek megvolt a neve. Mert alighogy befejezett egyet, még alig hűlt ki, már hozta is ki a parkba, oda, ahol ő ült könyvvel a kezében vagy tán egy megdöbbent látogató társaságában – hozta foltos, zilált ruhában, kormos kezében, a váza illedelmesen, és mint a buborék, törékenyen nyugodott benne, arca meg füstös volt, fekete, s egy kicsit tébolyult, szenvedélyes és finom, szigorú.

4

Lenyűgözte a föld, s egy idő óta valami olyan üresség-ben tartotta, amelyet akár megelégedésnek is lehetne mondani. A nappal kelt, palántált, figyelte, mint nő, amit elültetett, s ápolta; szidta, mozgásra ösztökélte a niggereket és az öszvéreket, s nem hagyta nyugodni őket, rendbe hozta a malmot, és megtanította Caspeyt traktort vezetni, bejött délidőben és este, áradt belőle a gépolaj- istálló- és földszag, hálás izmok-

kal, testében a föld józan ritmusával feküdt le és aludt el. De időnként még föl-fölébredt szobája békés sötétjében, feszülten, váratlanul, a régi rettegés verejtékében. Aztán a föld hirtelen kisiklott alóla, és ő csapdába esett állat volt a kék magasban, megveszve az életéért, annak a ravasz masinának a csapdájában, mely álnokul elárulta őt, aki nagyon is sokat mert, s megint az jutott eszébe, hogy ha történetesen gólyó találja, bárcsak fölfelé reccsenne-robbanna; akárhová, csak földre ne. Nem a halál, nem; a reccsenés volt az, amit annyiszor kellett átélnie, mielőtt földnek csapódik, attól telt meg hányadékkal a szája.

De a napjai legalább megteltek, s megint fölfedezte a büszkeséget. Mostanság már csak megszokásból hajtott be a városba, fuvarozta a nagyapját, s bár az óránként negyvenöt mérföldet most is csak utazósebességnek tekintette, nem lelte többé hideg és ördögi gyönyörűségét benne, ha a kocsi a kanyarban két keréken fordult, vagy ha előzés közben úgy fogta kis az öszvért a más szekere elől, hogy a lökhárítóval letörte a felhércet. Öreg Bayard változatlanul ragaszkodott hozzá, hogy vele kocsikázzék, ha neki egyszer muszáj kocsikáznia, de fölszabadultabban lélegzett már, s egy ízben még annak a mind erősebb meggyőződésének is hangot adott Jenny kisasszony előtt, hogy Bayard már nem keresi mindenáron az erőszakos halált.

Jenny kisasszony, lévén vérbeli optimista – merthogy mindig a legrosszabbra számított, s így mindennap érték kellemes meglepetések – nyomban kiábrándította. Időközben töménetlen tejet megitatott Bayarddal, de a maga bakafántos módján egyébként is felügyelt a kosztjára, időbeosztására, s olykor éjszaka, miközben ő aludt, bement a szobájába, s leült egy kicsit az ágya szélére.

Kis Bayard szokásai mindazonáltal megszelídültek. Anél-

kül, hogy e fejlődéssel tisztában lett volna, belemerült a napok egyhangúságába, összecsapott fölötte az újra meg újra megismétlődő cselekvések ritmusa, amíg az izmai már úgy hozzá nem idomultak, hogy testét szinte az ő segítsége nélkül hurcolták végig napjain. Oly furfangosan rászedte a föld, ez az ősi Delila, hogy még csak észre se vette: fürtjeit levágták, s nem is sejtette, hogy Jenny kisasszony és öreg Bayard azon töpreng, vajon mennyi időbe telik, míg megint kinőnek. Asszony kell neki – gondolta Jenny kisasszony –, úgy talán megmarad nyírottan. Egy fiatal nő, aki majd gondját viseli – mondta magában. – Mert Bayard már öreg, s ahhoz nekem sok a dolgom, hogy ennek a nyurga ördögnek gondját viselhetném.

Bayard olykor-olykor találkozott Narcissával a házban, újabban már az asztalnál is, s még mindig érezte borzongását és ellenszenvét, Jenny kisasszony meg valahogy elgondolkozva nézte őket, elkeseredetten, hogy látszólag észre se vették egymást. – Bayard úgy kerülgeti, mint kutya az ólomkristály serleget, ő meg úgy néz rá, ahogy egy ólomkristály serleg nézne a kutyára – mondta magában.

Aztán végeztek a vetéssel, nyár lett, s Bayard azon kapta magát, hogy nincs mit csinálnia. Olyan volt ez, mint valami kába ébredés, mintha kikerült volna a meleg, napsütötte völgyből, valami olyan tájra, ahol az ádáz kétségbeesés hideg csúcsai magasodnak siváran az elveszett völgyek fölé fekete és vad csillagok közt.

Az út szelíd ívben, vörösen lejtett a fenyvesbe, amelyben, mint távoli vonatfütty, hosszan elnyúlva dagadozott a forró júliusi szél, s onnét tovább a füzek világosabb zöld tömegébe, ahol patak futott a kőhíd alatt. A kaptató tetején a girhes, nyúlforma őszvérek megálltak, a fiatalabbik néger leszállt,

kivett a kocsiderékból egy kérgevesztett fehértölgy suhángot, s a tengely meg a megvetemedett, összedrótozott küllők közé dugta, hogy a hátsó kereket befékezze. Aztán visszamászott a rozzant szekérbe, ahol a másik néger ült mozdulatlanul, kezében a kötéllel megtoldott gyeplővel, fejét a patak felé hajtva. – Mi a'? – kérdezte.

– Hogy micsuda mia? – kérdezte a másik. Az apa feszülten figyelt, s úgy ült ott, fülelt a fiatal néger is. De semmi más hang nem hallatszott, csak a szél elnyújtott sóhaja a komor fenyők közt és egy fürj csobogó füttye valahol a fenyők zöld búvóhelyén. – Mit hall, tata? – kérdezte újra.

– Arra valami leveszekedett. Tán egy fa. – Megrántotta a gyeplőt. – Nnee, te. – Az öszvérek hátracsapták nyúlfülüket, a szekér mozgásba zökkent, elindult lefelé a hűs árnyékfoltok közt, s a befékezett, csikorgó hátsó kerék fényes kék csíkot vont a puha vörös porban. A domb lábánál az út átvezetett a hídon, és megint fölfelé kaptatott; a híd alatt a víz fodrot vetett és barnán villant be a füzek közé, a híd tövében meg, a víz fenekén egy felfordult autó hevert. Két első kereke még forgott, motorja haszontalanul igyekezett, s bocsátott ki halványan csillámló kipufogógázt. Az idősebbik néger fölhajtott a hídra, megállt, s most csak ültek ott ketten, s bámultak le mereven a kocsi hosszú hasára. A fiatal néger hirtelen megszólalt:

– Ahun van, ni. Ahun e a vízben, alatta. Látom, kiáll a lába.

– Még bele tanál nyuvadni, ott alatta – mondta a másik, érdeklődve, rosszallóan, és leszálltak a szekérről. A fiatal néger lecsúszott a patakparton. A másik gondosan rátekerte a gyeplőt az egyik lőcsre, a meghántott hikorivesszőt belökte a bak alá, megkerülte a kocsit, kihúzta a rudat a küllők közül, és

bedobta a szekérbe. Aztán óvatosan ő is lecsusszant a parton, oda, ahol a fia guggolt, s leste Bayard víz alá merült lába szárát.

– Csak ne menj a közelibe, fiú – parancsolt rá. – Még fő tanál robbanni. Nem hallod, hogy még mindég darál?

– Ki kék húznunk azt az embert onnét – felelt a fiatal. – Belenyuvad.

– Ne nyúlj hozzá. Még aszongyák a fehérek, hogy mink csináltuk. Majd itt megvárjuk, míg erre gyün valami fehér ember.

– Addigra belenyuvad – mondta a másik. – Ott a víz alatt. – Meztélláb volt, belelépett a vízbe, s megint megállt, a víz meg csillogó barna szárnyat növesztett két szikár, fekete lábikrájára.

– John Henry, te! – mondta az apja. – Mész onnét, attul az izétül!

– Ki kék húznunk onnét – ismételte a fiú, s békésen elpörlekedtek, egyik a vízből, a másik a partról, közben a víz fodrot vetett Bayard csizmaszárán. Aztán a fiatal néger közelebb óvakodott, megfogta Bayard lábát, és húzott rajta egyet. A test megmoccant, változtatott a helyzetén, aztán mozdulatlanná vált megint, az öregebbik néger meg zsémbesen dörmögve leült, levetette a cipőjét, s maga is belelépett a vízbe. – Megakadt – mondta John Henry, a vízben guggolva, karjával a kocsi alatt. – Rajt van a kormánykerék. De a feje nincs egész víz alatt. Az a suháng kellenék.

Fölmászott a parton, kivette a suhángot a szekérderékból, visszament, oda, ahol az apja állt, s nézte józan, kíváncsi rosszallással Bayard lábát, aztán a rúddal, együtt, megemelték a kocsit, annyira, hogy Bayardot ki tudják húzni alóla. Kitették a partra, ott hevert széthányt tagokkal a napon, nyugodt,

vizes arccal, haja összetapadt, csizmájából folyt a víz, ők meg álltak fölötte, váltogatták a lábukat, s csavarták a vizet a kezeslábasukból.

– Ez a Sartoris ezredes gyereke, mi? – mondta nagy sokára az öreg, s mereven, nagyokat nyögve, dörmögve lehuppant a homokra. Cipőt húzott.

– Azám – mondta a másik. – Meghótt, tata?

– Mán hogyne hótt vóna meg – felelt bosszúsan az öregebbik. – Ha eccer az az ótomobil leveszekedett a hídrul, ü benne vót, aztán a' belényomta a patakba. Aszond meg, mi más lenne, ha nem halott? Oszt maj mit mond az ember, ha a röndérek megkérdik, mér épp ő lelt rá hóttan? Aszond meg.

– Maj mondja azt, hogy nekem segített.

– Nekem semmi közöm hozzá. Nem én ugrattam le a hídrul. Hallgasd csak, még mindig morog oszt pörög. Menjünk innét, mer még fő talál robbanni.

– A legjobb lesz, ha bevisszük a városba – mondta John Henry. – Lehet, hogy napestig nem gyün erre senki. – Lehajolt, alájanyúlt Bayard vállának, s föltámogatta ülő helyzetbe. – Segítsen mán fővinni a parton, tata.

– Nekem semmi közöm hozzá – hajtogatta az öreg. – De lehajolt, megfogta Bayard lábát, fölemelték, Bayard meg fölnyögött, bár nem tért eszméletre.

– No lássa? – kiáltott fel John Henry. – Hallja? Nem is hótt e' meg. – De igencsak közel állhatott hozzá, a nyurga, élettelen testével s a John Henry vállán gyötrődve tekergő fejével. Változtattak a fogásukon, s az út felé fordultak. – Hó-rukk! – kiáltott fel John Henry. – Gyerünk.

Fölkínlódtak az agyagos parton, kifordultak vele az útra, s ott az idősebbik leengedte a teher feléje eső végét a földre.

- Huhh. – Hangosan zihált. – Nehéz e', mint a liszteszsák.

- Gyerünk, tata – mondta John Henry –, rakjuk föl a szekérre. A másik megint lehajolt, fölemelték Bayardot, akinek vizes combjára veres por tapadt, s dörmögve, neki-nekirugaszkodva beemelték a kocsiba. – Minthacsak meghótt volna – jegyezte meg a végén John Henry , úgy is viseli magát. Maj én itt maradok vele hátul, oszt fogom a fejit, hogy be ne verje.

– Hozd azt a suhángot, amit otthattunk a parton – rendelkezett az apja, és John Henry leszállt, visszahozta a rudat, beszállt megint a szekérbe, s térdére emelte Bayard fejét. Apja letekerte a gyeplőt, fölült az előrebillent bakra, s fölvette a lehántott vesszőt.

– Nem kedvellem én az efféle közösködést – ismételte meg. – Nnee, te. – A szekér az öszvérek nyomában megint mozgásba zökkent, elindultak. Mögöttük az autó a hátán hevert a patak medrében, motorja még mindig duruzsolt, haszontalan serényen.

Tulajdonosa a rugótlan szekérben hevert, s ernyedten, tehetetlenül zötykölődött vele együtt. Így ment ez mérföldeken át, miközben John Henry a viharvert szalmakalapját tartotta a fehér ember arca és a nap közé. Aztán a zötyögés elhatolt odáig is, ahol Bayard hevert, s ő megint felnyögött.

– Hajtson lassabban, tata – mondta John Henry. - Még fölébred a zötyögéstül.

– Én nem tehetek róla – felelt az öregebbik. – Nem én hajtottam le az ótomobilt a hídrul. Nekem be kő mennem a városba, és vissza is kell gyünnöm. Nnee, öszvér, te.

John Henry úgy helyezkedett, hogy Bayard könnyebben viselje a zötyögést, de ő megint felnyögött és a mellkasához kapta a kezét. Megmozdult, kinyitotta a szemét. De nyomban

megint be is hunyta, belesütött a nap, hevert mozdulatlanul és szitkozódott, feje John Henry térdén. Aztán megint megmoccant, megpróbált fölülni. John Henry lefogta, mire küszködve kinyitotta a szemét.

– Engedj, hogy az isten verjen meg! – mondta. – Fáj!

– Persze hogy, kapitány úr, csak tessen mán nyugton maranni...

Bayard hevesen összerándult, oldalához kapott; foga megvillant a beszopott ajkán, s keze mint az acélkapocs markolt John Henry vállába. – Állj! – üvöltötte, s vadul meredt az idősebbik néger tarkójára. – Állítsd meg; állíttasd meg vele! Még átveri rajtam azokat az átkozott bordáimat. – Átkozódott; megpróbált föltérdelni, egyik kezével belemarkolt John Henry vállába, a másikkal az oldalát fogta. Az öregebbik néger megfordult, hátranézett. – Üsd le! – üvöltött Bayard. – Állíttasd meg vele. Fáj, hogy az isten verje meg!

A szekér megállt. Bayard most négykézláb állt, lógott a feje, s ide-oda himbált, mint egy sebesült vadállaté. A két néger csöndben figyelte, Bayard meg, még mindig az oldalát fogva, megpróbált lemászni a szekérről. John Henry leugrott, segített neki, Bayard lassan lekászálódott, s verejtékes, vértelen arccal, görcsös mosollyal nekidűlt a keréknek.

– Szálljon csak vissza a szekérbe, kapitány úr – mondta John Henry –, aztán gyerünk a városba a doktorhoz.

Mintha még a szeméből is kiszikkadt volna a szín. A szekérnek dűlt, megnedvesítette nyelvével az ajkát. Aztán megint lépett egyet, leereszkedett az út szélére, és az inge gombjaival babrált. A két néger nézte.

– Van egy késed, fiam? – kérdezte.

– Persze hogy. – John Henry elővette a kést, majd Bayard

utasítására levágta róla az inget. Aztán a néger segítségével Bayard szorosan körültekerte vele a testét. Talpraállt.

– Cigarettád van?

John Henrynek nem volt. – Tatánál van bagó – mondta.

– Akkor adj egy harapást. – Adtak neki bagót, visszasegítették a szekérre, föl a bakra. A másik néger fölvette a gyeplőt. A végtelenségig zörögtek, zötyögtek a vörös porban, árnyékból napra, dombra föl, dombról le. Bayard a mellkasára kulcsolta a karját, rágta a bagót és szüntelen átkozódott. Törött bordái újra meg újra, minden egyes zökkenésre, minden lélegzetvételre behatoltak, beledöftek a húsába; tovább-tovább, árnyékból napvilágra, s be az árnyékba megint.

Még egy domb, és az út kibukkant az árnyékból, keresztezte a sík, fátlan völgyet, és beletorkollt az országútba. Itt megálltak, tűzött a nap Bayard meztelen vállára és csupasz fejére, s ő meg az öreg néger összekapott, hogy hazavigyék-e vagy sem. Bayard dühöngött, káromkodott, de a másik csak zsémbelt konokul, mire Bayard kikapta a kezéből a gyeplőt, a völgy felé fordította az öszvérek száját, aztán a gyeplő végivel közibük vágott, és vadul megugratta a két megdöbbent jószágot.

Ez az utolsó mérföld volt mind közt a legrosszabb. Megművelt mezők nyúltak mindenfelől a csillogó hegyekig. A föld hőséggel telítődött, felhasogatták, megforgatták, megint telítődött, részegre itta magát, s mint az alkohol, áradt lélegzetéből a hő. Félig nőtt fák szegték gyéren az utat, és az öszvérek megint őrjítő lassan lépegettek a maguk verte vörös porban. Bayard visszaadta a gyeplőt, a vörös ködben az ülésdeszkába kapaszkodott, csak iszonyú szomjúságának volt tudatában, s érezte, hogy fordul vele a világ. A négerek is észrevették,

hogy mindjárt elveszti az eszméletét, a fiatal levette hát rongyos kalapját, és Bayard fejébe nyomta.

A mulatságos, irdatlan nagyfülű két öszvér mesébe illő alakokat váltott, összeolvadt, értelmetlen formát öltött; alakot váltott, ismét összeolvadt. Néha az a benyomása támadt, hogy hátrafelé mennek, s rémisztő lassan kúsznak el újra meg újra ugyanazon fa vagy telefonpózna mellett; úgy rémlett, ők hárman és a zötyögő szekér meg a két állat fennakadt valami értelmetlen taposókeréken: mozog az örökkévalóságig, de nem halad, és nincs menekvés.

De végül, s anélkül, hogy ő tisztában lett volna vele, a szekér befordult a vaskapun. Árnyék hullott csupasz vállára, kinyitotta a szemét, s otthona, sápadt álomkép, úszott előtte, lebegett a levegőben. A zötyögés megszűnt, a két néger lesegítette, a fiatalabbik fölkísérte a lépcsőn, fogta a karját. De ő lerázta magáról, fölment és átvágott a verandán. A hallban, a kinti csillogás után, egy pillanatig nem látott semmit, csak állt, tántorgott, pislogott, s kevergett kissé a gyomra. Aztán Simon elkerekedett szeme gurult elő a sötétből.

– Az isten szent szerelmére – mondta Simon –, maga meg mibe keveredett mán megint?

– Simon? – kérdezte. Megtántorodott, s kissé odébb tántorogva próbálta visszanyerni az egyensúlyát. Nekiment valaminek. – Simon.

Simon gyorsan odalépett s megérintette. – Mindég mondtam, hogy az az ótó fogja magát sírba vinni; mindég mondtam! – Simon átkarolta Bayard derekát, és elvezette a lépcső felé. De ő nem akart befordulni, erre aztán továbbmentek a folyosón, és Simon betámogatta az irodába; ott megállt, s nekitámaszkodott egy széknek.

A kulcsokat mondta rékedten. – Jenny nénit. És adj innom.

– Jenny kisasszony bement a városba Benbow kisasszonnyal – felelt Simon. – Nincs idehaza senki, az égvilágon senki, csak a niggerek. Én mindég mondtam! – jajdult fel újra, és megtapogatta Bayardot. – Bár vért nem látok. Gyüjjön a díványhoz, oszt dűljön le, Bayard úr.

Bayard megint lépett egyet. Simon megfogta, megkerülték a karosszéket, és Bayard, mellkasát szorongatva, belehanyatlott. – Vért, azt nem látok – motyogta Simon.

– A kulcsokat – ismételte Bayard. Add a kulcsokat.

– Igenis, hozom mán. – De továbbra is ott tett-vett kétségbeesetten Bayard körül, míg Bayard végül káromkodva, dühösen el nem hessentette. – Vért, azt nem látok – jajongta, aztán megfordult és kicsoszogott a szobából. Bayard előredűlt, s a mellkasát szorongatta. Hallotta, hogy Simon fölmegy az emeletre, és fönt végigdobog a padlón. Aztán megint ott volt, és Bayard figyelte, mint nyitja ki az íróasztalt, s veszi elő az ezüstdugós palackot. Letette, megint kicsoszogott, aztán visszajött egy pohárral, csak hogy Bayardot ott lelje az íróasztalnál, amint épp a palackból nyakal. Simon visszatámogatta a karosszékbe, s töltött neki a pohárba. Aztán hozott neki egy cigarettát, s csak téblábolt körülötte tehetetlenül, háborodottan. – Hadd hozzam ki a doktort, Bayard úr!

– Nem. Adj még egy pohárral.

Simon engedelmeskedett. – Emmán a harmadik. Hadd menjek el Jenny kisasszonyért meg a doktorért, nagyon kérem, Bayard úr.

– Nem. Hagyj békin. Menj innét.

Megitta ezt is. A hányingert, az álomképeket, mintha elvágták volna. Már jobban érezte magát. Az oldalát minden léleg-

zetvételnél mintha forró tűkkel böködték volna, ügyelt hát, hogy ne lélegezzék mélyen. Csak tudna visszaemlékezni rá, hogy... Igen; sokkal jobban érzi magát; így hát óvatosan fölállt, odament az íróasztalhoz, és töltött magának még egy pohárral. Igen; ez kell a sebre, ahogy Suratt mondta. Mint akkor, most is ott érezte a nyomjelzőt a gyomrában, és más meg se maradt volna benne, legfeljebb a gines tej. És ez, ugyan, ez is valami: csak néhány beszakadt borda. Egy kis zongorahúr, és tíz perc alatt meg lehet drótozni a törzsét. Nem úgy, mint Johnnyét. Azok egyenest a combjába fúródtak. A rohadt mészáros, hogy nem tudta egy csöppet följebb venni az irányzékot. Figyelem, nem szabad mélyen lélegezni.

Lassan átvágott a szobán. Simon ott sertepertélt a homályos hallban őelőtte, ő lassan fölfelé tartott a lépcsőn, a korlátba kapaszkodva, miközben Simon csak tett-vett és leste őt. Belépett a szobájába, a szobába, amely az övé volt, meg Johné, s a falnak támaszkodva álldogált egy darabig, míg sikerült megint aprókat lélegeznie. Aztán odament a lépcsőfülkéhez, kinyitotta, kezét az oldalára szorítva óvatosan letérdelt, s kinyitotta benn a szekrényt is.

Alig volt benne valami: egy ruhadarab, egy bőrkötésű könyvecske, egy puskagolyó, s kis darab dróttal hozzáerősítve összeszáradt medvemancs. Ez Johnny első medvéje volt, tizenkét éves korából, és a golyó, amivel MacCallumék szomszédságában a folyóágyban meglőtte. A könyv az Újszövetség; címlapján kifakult barna írás: „John fiamnak, hetedik születése napjára, 1900. március 16-án, az Édesanyja." Ő is kapott egy pontosan ugyanilyet; abban az évben, mikor nagyapa intézkedett, hogy a helyi tehervonat reggelenként álljon meg, s vegye fel őket, vigye be a városba, iskolakezdésre. A ruhadarab vitorlavászon vadászzubbony volt, foltos, ráfröccsent vala-

mi, ami valaha vér lehetett, töviskek karmolták, szaggatták, s még mindig enyhe salétromszaga volt.

Még térden állva kiemelte e tárgyakat, egyiket a másik után, s lerakta őket a padlóra. A zubbonyt újra fölemelte, s megcsapta az orrát halványuló, áporodott, de életről, melegről árulkodó fanyar szaga. – Johnny – suttogta. – Johnny. – Már-már, hirtelen, arcához emelte a zubbonyt, de megállt a keze, s kezében a félig fölemelt zubbonnyal gyorsan hátrapillantott. De nyomban összeszedte magát, visszafordult, fölemelte a ruhadarabot, beletemette az arcát, dacosan, elszántan, s így térdelt egy darabig.

Aztán fölállt, fogta a könyvet, a trófeát, a zubbonyt, odament a maga fiókos szekrényéhez, és kivett belőle egy fényképet. Csoportkép volt, John princetoni törzsasztalának tagjairól, ezt is hóna alá vette, lement a lépcsőn, s tovább a hátsó ajtóhoz. Mikor kilépett, Simon épp áthajtott az udvaron a hintóval, s mikor a konyha előtt elment, Elnora dúdolta lágy, végenincs dalainak egyikét.

A füstölő mögött a fekete kondér, s azok a dézsák guggoltak, amelyekben, ha jó volt az idő, Elnora mosni szokott. Ma is mosott; lengett a szárítókötél nedves, petyhüdt terhe, s a kondér alól, a puha hamu közül még füst tekergett. Fölbillentette lábával a kondért, odébb gördítette, kihozott a fáskamrából egy nyaláb illatos fenyőfát, és rádobta a hamura. A fa hamarosan tüzet fogott, sápadtan föllángolt a napsütésben, s mikor már javában égett, rádobta a zubbonyt, a Bibliát, a vadászzsákmányt, a fényképet, s addig piszkálta, forgatta, míg mind teljesen el nem hamvadt. A konyhában, munka közben, Elnora lágyan dúdolgatott. A levegő napsütötte hullámai elhozták Bayardhoz mély, panaszos, szomorú hangját. Figyelem, nem szabad mélyen lélegezni.

Simon lóhalálában hajtott be a városba, de már megelőzték. A két néger elmondta egy kereskedőnek, mint talált rá Bayardra az út szélén, a hír elért a bankba is, és öreg Bayard elküldött Peabody doktorért. De Peabody doktor horgászni volt, így aztán Alford doktort vitte ki őhelyette, s ők ketten, Alford doktor kocsijában, épp a város szélén hajtottak el Simon mellett. Megfordult, s a nyomukba eredt, de mire hazaért, kis Bayardot már elaltatták, így egyelőre nem tudott több kárt tenni magában; s mire egy óra múltán Jenny kisasszony és Narcissa gyanútlanul beállt a kapu elé, már be is kötözték és eszére is tért. Nekik fogalmuk se volt, hogy mi történt. Jenny kisasszony nem tudta, hogy a kocsi a ház előtt Alford doktoré, de csak egy pillantást vetett az idegen kocsira, s már mondta is: – Ez a bolond végül csak megölte magát.

Kiszállt Narcissa kocsijából, bevitorlázott a házba, s föl az emeletre.

Bayard sápadtan, mozdulatlanul, s kissé szégyenkezve feküdt az ágyban. Öreg Bayard és a doktor épp menni készült, s Jenny kisasszony megvárta, míg kimennek a szobából. Akkor kitört belőle a harag, lehordta mindennek, s közben simogatta a haját, Simon meg az ágy és a fal közt toporgott és vágta a pofákat: – Úgyám, Jenny kisasszony, Úgyám! Én mindég mondtam neki!

Aztán Jenny néni otthagyta, és lement a verandára, ott állt Alford doktor, makulátlanul, távozóban. Öreg Bayard az autóban várt rá. Alford doktor Jenny kisasszony láttán megint felöltötte merevebbik énjét, végrehajtotta a távozás szertartását, s öreg Bayarddal elhajtatott.

Jenny kisasszony erre is, arra is végignézett a verandán, aztán be a hallba. – Hol a... – mondta; aztán szólította: - Narcissa. – Válaszolt. – Hol vagy? – kérdezte. – Erre is

választ kapott, mire megint bement a házba, és a homályban megpillantotta Narcissa fehér ruháját; a lány ott ült a zongorapadon. – Eszén van – mondta Jenny kisasszony. – Feljöhetsz és megnézheted. – A másik felállt, s a fény felé fordította arcát. - Már meg mi bajod? – kérdezte Jenny kisasszony. – Még nála is pocsékabbul festesz. Fehér vagy, akár a fal.

– Semmi – felelt a másik... Én... – Egy pillanatig Jenny kisasszonyra meredt, ökölbe szorult keze az oldala mellett. - Mennem kell – mondta, s kilépett a hallba. – Késő van, és Horace...

– De azért csak följöhetsz, és szóba állhatsz vele, nem? – kérdezte kíváncsian Jenny kisasszony. – Ha történetesen attól félsz, hát nem vérzik.

– Nem is az – felelt Narcissa. – Én nem félek.

Jenny kisasszony közelebb ment hozzá, átható és kíváncsi pillantással. - Ha nem, hát nem – mondta nyájasan. – Ha egyszer nem akarsz. Csak azt hittem, szeretnéd látni, hogy jól van, ha már itt vagy. De ha nem akarsz, ne menj föl.

– De igen, igen. Szeretnék. Föl is megyek. - Megkerülte Jenny kisasszonyt, s már ment is. A lépcsőház aljában megállt, megvárta, míg Jenny kisasszony odaér; aztán továbbment, fürgén, félrefordított arccal.

– Tulajdonképpen mi bajod? – kérdezte Jenny kisasszony, s megpróbált a szemébe nézni. – Mi ütött beléd? Tán beleszerettél?

- Hogy én... hogy beleszerettem? Bayardba? – Megállt, aztán a korlátba kapaszkodva sietve továbbment. Sírósan elnevette magát, a szájára szorította a kezét. Jenny kisasszony odaért melléje, kíváncsian, hidegen, áthatóan nézte. Narcissa továbbsietett. A lépcső végére érve megint megállt, még mindig félrefordított arccal, előreengedte Jenny kisasszonyt, köz-

vetlenül az ajtó előtt megtorpant, nekitámaszkodott az ajtófélfának, megpróbált úrrá lenni a nevetésén és reszketésén. Aztán belépett a szobába. Jenny kisasszony már ott állt az ágy mellett és nézte.

A szobában émelyítő-édeskés éterszag terjengett, ő vakon közelebb ment az ágyhoz, s ökölbe szorított kezét elrejtve megállt mellette. Bayard feje sápadt volt, nyugodt, mint egy faragott maszk, bár egy leheletnyi nyomát még rajta hagyta a kitombolt erőszak. Őt figyelte, s ő egy darabig csak néztenézte: s Jenny kisasszony, a szoba, minden-minden elhomályosult.

– Vadállat, vadállat – sírt fel vékonyan –, miért kell mindig ilyeneket művelnie, csak hogy én lássam?

– Nem tudtam, hogy látni fogja – felelt Bayard szelíden, bágyadt megdöbbenéssel.

Jenny kisasszony kívánságára pár naponként kijött, leült az ágy mellé, és olvasott neki. Bayard fütyült minden könyvre; kérdés, hogy végigolvasott-e egyet is magától, de hajlandó volt mozdulatlanul feküdni így gipszben, miközben az ő komoly alt hangja csak zümmögött-zümmögött a csöndes szobában. Néha megpróbált szólni hozzá, de ő nem vett tudomást a próbálkozásról, csak olvasott tovább; ha makacskodott, fogta magát, és ment. Így aztán Bayard hamarosan megtanulta, hogy jobb nyugton hevernie, többnyire behunyt szemmel, s egyedül kószálnia kétségbeesésének sivár és kihalt tájain, miközben az ő hangja csak szárnyal-szárnyal a hozzájuk föléről távoli hangok fölött – míg Jenny kisasszony odalent vagy a kertben Isommal, Simonnal pörlekedett, az ablak előtt, a fán madár csivogott, s az istállón túl szakadatlan nyiszorgott a vízszivattyú. Ő néha elhallgatott, ránézett, s látta, hogy békésen alszik.

5

Öreg Falls átjött június buja zöldjén, bejött a városba a reggel még vízszintes sugarain át, és poros, takaros kezeslábasában most ott ült a makulátlan lenvászonba öltözött öreg Bayarddal s a vidám sebforma muskátlival szemközt. A szoba hűvös volt és csöndes a tiszta reggeli fényben, egykedvű porával, amit oly ritkán zavart meg az öreg néger portás. Most, hogy öreg Bayard vénült, mind merevebb szokásainak süket változatlanságában mind több tanújelét adta, hogy szívesebben veszi körül magát a hozzá hasonlókkal; hihetetlen hozzáértést tanúsított abban, hogy olyan szolgákat válasszon, akik piszmogós és reménytelen tehetetlenségükben az övéihez igazítják napjaikat. A portás, aki öreg Bayardot generálisnak titulálta, és végezte lomposan, a végtelenségig öreg Bayard és az ügyfelek csip-csup kis megbízatásait, s akit ők Doktor Jonesnak szólítottak, csak egy volt ezek közül. Fekete volt, s görnyedt a sok zsémbeléstől és a kortól, és kizsarolt mindenkit, aki hagyta, s Bayard üvöltött vele, ha ott volt körülötte, de eltűrte, hogy dézsmálja a dohányát, és vödörszám lopja a bank télire való szenét, és házaljon vele a többi négerek közt.

Az ablak, amelynél öreg Bayard és látogatója ült, egy csupa szemét és poros dudva telekre nyílt. A telket ilyen-olyan földszintes deszkaépületek viharvert hátsó fala határolta, ezekben sok kis üzlet – javítóműhely, ócskásbolt és más hasonló – tengette alantas és gyakran névtelen létét. A telekre magára napközben a falusiak álltak be szekereikkel. Máris ki volt kötve néhány ló, és töprengett álmosan; türelmes nemzedékeik ammóniaszagú aszott potyadéka közt verebek falánk felhői kavarogtak, vagy galambok rebbentek rozsdás redőnyhangú

szárnysuhogással és sétáltak peckesen, fényes tollú, zsákmányra éhes fontoskodással, egyhangú torokhangon búgva magukban.

Öreg Falls a hulladékkal teli kandalló túloldalán ült, s tiszta kék kendővel törülgette az arcát.

Ezek az átkozott vén lábaim – bömbölte egy csöppet mentegetőzve. – Valamikor tizenkét-tizenöt mérföldet is elgyalogoltam egy-egy mulatságra vagy egy jót nótázni, kevesebb fáradalommal, mint amennyit ma ez a kis három mérföldecske jelent ide be a városba. – Zebkendőjével végigtörölt a képén, amit megbarnított és megvidámított sok-sok egyszerű és röghöz kötött esztendeje.

– Úgy föst, hogy ki akarnak fogni rajtam, pedig még alig vagyok kilencvenhárom. – A csomagocska ott volt a másik kezében, de csak törülgette a képét, egy mozdulatot nem tett, hogy kibontsa.

– Mért nem várt egy szekeret az országúton? – üvöltötte öreg Bayard. – Mindig akad valaki, aki egy szekérrakomány gyommal befelé tart a városba.

– Azt hiszem, azt kellett volna – helyeselt a másik. – De ha olyan hamar beérek, oda az ünnepem. Nem úgy vagyok én, mint magik, városi népek. Nincs énnekem mán annyi időm, hogy siettessem. – Zsebébe gyűrte a zsebkendőt, fölállt, a csomagot óvatosan letette a kandallópárkányra, s az inge zsebéből elővett egy tiszta, kirojtosodott rongyba tekert valamit. Ügyetlen, tétova ujjai alatt kibontakozott egy bádog tubákos szelence, amely a kortól és használattól már réges-régen tompa és lágy ezüstfényt öltött. Öreg Bayard ült és figyelte, némán figyelte, amint a másik leszedi a szelence tetejét, és vigyázva azt is félreteszi.

- No, fordítsa a képit a világosság felé - rendelkezett öreg Falls.

Loosh Peabody azt mondja, ettől az izétől még vérmérgezést kapok, Will.

A másik, ártatlan kék szemében révült figyelemmel, csak folytatta lassú előkészületeit. - Loosh Peabody azt ugyan sose mondta - utasította rendre halkan. Valamék fiatal doktor mondhatta, Bayard. Hajtsa a képit a világosság felé. - Öreg Bayard feszesen hátratámaszkodott a karosszékben, keze a karfán, s szúrós öreg szemével józanul, egy kicsit sóváran leste a másikat; szeme, mint egy vén oroszláné, figyelmes volt, és csupa megnevezhetetlen indulat.

Öreg Falls egy kis fekete rögöt kent az ujja hegyére, a szelencét vigyázva letette a megüresedett székre, kezét meg öreg Bayard arcára helyezte. De öreg Bayard még mindig ellenállt, ha passzívan is, és leste, szemében valami kimondhatatlan bujkált. Öreg Falls határozottan, de gyöngéden az ablak fénye felé fordította az arcát.

- Gyüjjön idébb. Ahhoz én mán nem vagyok elég fiatal, nincs énnekem mán időm ahhoz, hogy ártsak valakinek. És ne mozgolódjon, akkor nem fogom a képit összemaszatolni. Nem ollan biztos mán az én kezem, mint amikor még két ujjal csíptem föl a puskagolót a forró kályhafödőrül.

Bayard végre engedett, és öreg Falls a balzsamot ügyes kis mozdulatokkal fölkente a helyére. Aztán fogta a rongyot, a fölösleget eltávolította Bayard arcáról, megtörülte az ujját, a rongyot bedobta a kandallóba, mereven letérdelt, és gyufát tartott hozzá. – Ezt mindég így szoktuk – magyarázta. – Még a nagyanyám kapta ezt itt egy csokta asszonytúl majd százharminc esztendeje. Azóta se árultuk el senkinek, hogy micsuda, és nyomát se hagyjuk. – Mereven fölállt, leporolta

a térdét. Majd ugyanazzal a komótos gondossággal becsukta és eltette a szelencét, fölvette a csomagocskát a kandallópárkányról, s visszaült a székébe.

– Hónapra megfeketedik, oszt amég fekete, addig dógozik. A képit ne mossa meg hónap reggelig, oszt tíz nap múlva megin elgyüvök és újra megcsináljuk, és ... – eltöprengett egy pillanatra, lassan számolt göcsörtös ujjain; ajka hangtalanul mozgott –... és július kilencedik napján maj leesik magától. És ne hagyja, hogy Jenny kisasszony, vagy akár azok a doktorok zargassák miatta.

Összezárt térddel ült. A csomagocska ott feküdt a térdén, a fáradságos ősi szertartással kibontotta, addig piszmogott a piros csomóval, hogy egy fiatalabb ember már rég üvöltött volna. De öreg Bayard csak szivarra gyújtott, lábát fölrakta a kandallóra, és idővel öreg Falls valóban meg is oldotta a csomót, leszedte a madzagot, és keresztben rátette a széke karfájára. Leesett, lehajolt érte, érzéketlen ujjával kitapogatta, visszatette a karfára, és figyelte egy kicsit, leesik-e újra; aztán kinyitotta a csomagot. Felül a szokott bagója volt, le is tört belőle egy darabot, megszagolta, forgatgatta a kezében, és újra megszagolta. De anélkül, hogy beleharapott volna, félretette ezt is, a többit is, és tovább motoszkált. Kinyitotta az előkerült papírzacskó száját, s ártatlan gyerekszemével józanul belepislantott.

– Néha mán igyenest röstellem magam – mondta –, hogy illen édesszájú vagyok. E' nem hágy nyugtot nékem. – Változatlanul ügyelve a többi holmira a térdén, megbillentette a zacskót, kirázott belőle két-három csíkos, apró, garnélarákhoz hasonló valamit a tenyerébe, egyet otthagyott, a többit visszarakta, azt az egyet a szájába dugta. – Mán attól félek, egy szép nap elhullatom a fogam, oszt szopogathatom, vagy

chetem puhát. A puha cukorkát meg sose szívelhettem. – Aszott pergamenképe mintha lélegeznék, lassú rendszerességgel ki-kidudorodott. Újra belekukkantott a zacskóba, s ültében mérlegelte a tenyerén.

– Vót idő hatvanháromba meg hatvannégybe, mikor ezér a zacskó édességér az ember fődet meg egy pár niggert kaphatott vóna. Sok ollan időre emlékszek, mikor minden így ellenünk fordult, nem vót se cukor, se kávé, lopott kukoricán éltünk, ha vót mit lopni, ha a'sse vót, hát dudván az árokpartrul; éccaka meg sátoroztunk az esőben, mint a... – Hangja a test és lélek megpróbáltatásainak ősi fantomjai közt bolyongott, a dicső és haszontalan kísértetlakta küzdelem tájain. Kuncogott, és majszolgatta az erős cukorkát.

– Arra az időre, mikor mink észak felé mentünkben a Grant seregit kerülgettük. Grant akkor épp Grenadában volt, és az ezredes riasztott minket, fiúkat, lóra kaptunk, és csatlakoztunk Van Dornhoz, arra lenn, útközben. Ez akkor vót, mikor az ezredesnek az a fakó csődöre vót. Grant még mindég ott vót Grenadában, de Van Dorn egy szép napon szedte a sátorfáját, és elindult északnak. Nohát, ezt mink, fiúk, nem tudtuk. Az ezredes a' biztos tudta, de nékünk nem mondta. Nem mintha mink sokat törődtünk vóna vele, amég hazafelé tartunk.

– Mink hát csak lovagoltunk magunkban, hogy aztán csatlakozzunk a maradékukhoz. Legalábbis azok azt hitték, hogy mink maj csatlakozunk hozzájuk. De az ezredesnek esze ágában sem volt, addigra mán beérett a kukoricája, s most hazakészült egy kis időre. Nem oldott kereket – magyarázta. – Tudtuk mink, hogy Van Dorn jól megbír vélek egy-két hétig. Máskor is megbírt. Derék ember vót a' – mondta öreg Falls –, derék egy ember.

– Akkortájt csupa derék ember élt – helyeselt öreg Bayard. – De maguk, csibészek, hagyták fenébe a háborút, és minduntalan hazalógtak.

– Hát – vágott vissza védekezésül öreg Falls –, az ember csak nem vadászhat örökké medvére, még ha annyi is a medve, hogy erdő-határ mind tele van velük. Csak abba kék hagynia ókor-ókor, ha másért nem, hogy pihentesse az ebeit meg a lovakat. Bár azok az ebek meg lovak bírták úgy a hajszát, mint akármellik más – tette hozzá józan büszkeséggel. – Persze, nem mindenik tudott lépést tartani azzal az ezüstfakó ménnel. Csak egy ló volt a konföderáció egész hadseregében, amellik fölért véle, azt Zeb Fothergill kötötte el Sherman egyik lovas előőrsétül, mikor utoljára járt Tennesseeben.

– Soha, senki nem tudta, hogy mit mível Zeb az illen kiruccanásain. Az ezredes állította, hogy csak lókötni mén. Ló nélkül sose térült, abbiztos. Egyszer hét olyan rossz természetű döggel jött vissza, hogy asziszem, ollyat még senki nem pipált. Megpróbálta elcserélni őket húsra meg kukoricalisztre, de a kutyának se kellettek. Aztán megpróbálta rásózni a hadseregre, de a hadsereg se állt rá. Végül kiverte őket, és fölszólította Joe Johnston törzsit, hogy fizesse meg a tíz lovat, amit Forrest lovasságának adott el. Hogy kapott-e választ, nem tudom. Nate Forrest nem szorult ám efféle lóra. Még azt is kétlem, hogy a vicksburgiak akár a húsukat kimérték volna ... Én éppenséggel nemigen bíztam meg Zeb Fothergill szavában, a magányos jövés-menésiben. De a lovakhoz értett, és legalább egy jót mindig hozott, valahányszor ott járt, ahol az ég zeng. De ilyet, mint ez volt, még sose.

A dudor leapadt a képén, előszedte hát a zsebkését, és levágott egy takaros szeletet a rúd bagóból, és a kés pengéjéről a szájába vette. Majd az egészet visszacsomagolta, és a mad-

zaggal megint átkötözte. Öreg Bayard szivarja végén az izzó mag körül finoman megreszketett a hamu, de még nem hullott le.

Öreg Falls egy szép barnát pökött a hideg kandallóba. – Aznap épp Calhoun megyében voltunk – folytatta. – Ollan szép nyári reggel vót, mint még soha; ember és ló kipihente magát, jóllakott, és mind tudta a dolgát, erdőn-mezőn át ügettünk az úton, madarak énekeltek, s nyúlfiak szökdöstek át előttünk. Az ezredes és Zeb egymás mellett lovagolt azon a két lovon, az ezredes a Jupiternek, Zeb meg annak a másodfű aranypejnek a hátán, és persze hencegtek, mint mindig. Az ezredes Jupiterjét ismertük mind, de Zeb csak mondta, hogy ő ugyan nem szíjja senki emberfia lovának porát. Az út a völgy fenekén szép egyenest vezetett a folyó fele, és Zeb addig noszogatta az ezredest, hogy keljen versenyre véle, míg az ezredes ráállt. Szólt a fiúknak, hogy csak folytassák az utat, ő meg Zeb maj' megvárják őket a hídnál, úgy négy mérföldnyire onnét, aztán ő is, meg Zeb is megugratta a lovát.

– Én még olyan szépet nem láttam, mint az a két jószág volt. Mint két sólyom szálltak, fej-fej mellett. Oszt egyszer csak mán nem is láttuk őket, csak a porukat, mán a felin jártak, csak néztük, nyelik az utat, mint ezek az ótomobilok itt. Mire odaértek, ahol az út a folyóra lejt, az ezredes vagy háromszáz lépéssel megelőzte Zebet. Vót ott egy gát, a túloldalán meg egy patakág. Ahogy az ezredes átszökkent a gáton, hát egy század jenki lovast lelt, a lovaik kikötve, a muskétáik gúlában, épp ettek a patakparton. Aszongya, csak ültek és bámultak a gátra, ahogy rajtuk ütött, kezükben a kávé meg a kenyér, maj' kiguvadt a szemük, a muskétáik meg gúlában vagy tízlépésnyire tőlük.

– Mán késő volt, hogy visszafordulhatott vóna, de én aszi-

szem, akkor se fordult volna, ha ideje van rá. Csak rúgtatott lefelé, közibük, szórta szét a tábortüzeket, puskákat, embereket, és üvöltött: – Körébük, fiúk! Aki moccan, halálfia! Egykettő megpróbált elinalni, de az ezredes pisztolyt rántott, utánuk durrantott, visszagyüttek, odakuporodtak a többi közé, s mire Zeb odaért, csak ültek, kezükben az ebédjükkel. És mink is így leltük őket, mikor tíz percre rá odaértünk. – Öreg Falls még egyet pökött, szép barnát, és kuncogott. Szeme csillogott, mint két particsiga. – Fene jó vót az a kávé – tette hozzá.

– Ott álltunk hát, egy rakás hadifogollyal, és nem tudtunk vélek mit kezdeni. Csak őriztük őket naphosszat, és ettük a prófuntjukat; aztán elgyütt az este, és fogtuk a muskétáikat, és beleszórtuk a folyóba, és elszedtük tőlük a muníciót meg a maradék prófuntot is, és őrt állítottunk a lovaik mellé; aztán mink, többiek, lefeküdtünk. Csak döglöttünk egész éjjel a finom jenki pakrócok alatt, és hallgattuk, hogy mint osonnak el a foglyok, egyik a másik után, csusszannak le a parton, bele a patakba, és uzsgyi. Időről időre csusszant valamék, vagy csobbant, vagy mi, oszt egy ideig szép csönd vót. De hamarost megin hallottuk őket, a folyó felé kúsztak a bokrok közt, mink meg csak feküdtünk, fejünkre húzva a pakrócot. Mán majdnem pitymallott, mire az utolsó is meglépett, amerre épp a kedve tartotta.

– Akkor az ezredes, fektiben, megeresztette a hangját, hogy a nyomorultak egy mérföldnyire is meghallották.

– Vigyázz, jenki! – ordította. – Megcsíp a kígyó!

– Reggel nyergeltünk, fölmálháztuk a zsákmányt, mindenki vitt magával egy vezetéklovat, oszt indíts haza. Otthun marattunk vagy két hétig, és az ezredes mán betakarította a tengerit, mikor hallotta, hogy Van Dorn rajtaütött Holly

Springsen, és fölperzselte Grant készleteit. Úgy látszik, nem is kellettünk nekije segíteni. – Egy darabig csak rágta a bagót, némán emlékezett, életre keltette azokat a vitéz, szűkös napokat, s velük együtt az embereket, akik ma abban a porban porlanak, amelyért, talán maguk se tudták, háborúztak, s ahova kevesen tarthattak vele azok közül, akik e földet ma tapodják.

Öreg Bayard lerázta a hamut a szivarjáról. – Will – kérdezte –, tulajdonképpen mi az istennek harcoltak maguk?

– Bayard – felelt öreg Falls –, vesszek meg, ha valaha is tudtam.

Miután öreg Falls elment a csomagocskájával és ártatlanul dudorodó képével, öreg Bayard csak ült, és szívta a szivarját. Aztán egyszerre fölemelte a kezét, és megérintette a göböt az arcán, de csak könnyedén, mert eszébe jutottak öreg Falls búcsúintelmei; és ahogy erre gondolt, eszébe jutott, hogy talán még nem késő, még lemoshatná arcáról a kenőcsöt.

Fölállt, és odament a szoba sarkába, a mosdóhoz. Fölötte egy szekrényke lógott, az ajtaján tükör, szemügyre vette arcán a fekete pöttyöt, újra megtapintotta, aztán jól megnézte a kezét. Igen, talán még lejön... De vesszen meg, ha leszedi; vesszen meg az olyan ember, aki nem tudja, mit akar. Elhajította a szivarcsonkot, kiment a szobából, végigdobogott a folyosón, az ajtó felé, ahol a széke állt. De mielőtt még odaért volna az ajtóhoz, sarkon fordult, s odament a pénztárablakhoz, amely mögött a zöld szemellenzős pénztáros ült.

– Res – mondta.

A pénztáros föltekintett: – Tessék, ezredes úr?

– Ki az az istenverte kölyök, aki örökké itt lóg, és naphosszat

leselkedik az ablakon? - Öreg Bayard úgy lehalkította a hangját, hogy az akár rendes társalgó hangnemnek is elment.

– Miféle kölyök, ezredes úr?

Öreg Bayard rámutatott, a pénztáros kihúzta magát támlátlan székén, kikandikált a választófalon, s a jelzett ablakban megpillantott egy tíz-tizenkét éves kisfiút, aki őt nézte ártatlanul és közömbösen. Ó, ez a Will Beard gyereke, odaföntről, a penzióból – kiáltotta. – Byron barátja, azt hiszem.

- Ennek mi dolga itt? Valahányszor erre jövök, mindig itt leskelődik. Mit akar?

- Talán a bankot akarja kirabolni - vetette föl a pénztáros.

- Hogy? - öreg Bayard vadul a füléhez kapta a tenyerét.

– Talán a bankot akarja kirabolni! – ordított a másik, a székén előredűlve. Öreg Bayard felhorkant, dühösen eldobogott, és a széke hátát nekicsaptą az ajtónak. A pénztáros lomhán, görnyedten ült a székén, nagyot böffentett tohonya teste mélyéből. Fejét se fordította el, úgy bökte ki: – Az ezredes hagyta, hogy Will Falls megkezelje azzal a kenyőccsel. – Snopes, az iróasztalánál, nem válaszolt. Makacsul leszegte fejét. Egy idő múltán a gyerek megmoccant, közömbösen és ártatlanul odébb baktatott.

Virgil Beardnak már volt egy pisztolya, amivel keserves fájdalmat okozó szalmiákos vizet lehetett belespriccelni a más szemébe, volt egy kis laterna magicája, s egy valamikor cukorkás kis üvegdoboza, amiben madártojást, gombostűn lassan kimúló rovarokat, s egy tisztes halom öt- meg tízcentest tartott.

Júliusban Snopes elköltözött. Virgilt kerülte az utcán, így vagy két hétig nem is látta a gyereket, egészen addig, amíg egy este, vacsora után, föl nem bukkant új lakása kapujában,

s ott nem találta Virgilt, amint nyájasan és udvariasan ül a küszöbön.

– Nicsak, Mr. Snopes – mondta Virgil.

6

Mikor öreg Bayard aznap délután hazaérkezett, Jenny kisasszony dühe és elkeseredése nem ismert határt. – Te konok vén szamár – tombolt –, talán nem fog úgyis Bayard elég hamar sírba vinni, hogy hagyod, hadd okozzon neked vérmérgezést egy ilyen vén kuruzsló, mint ez a Will Falls? Azután, amit Alford doktor mondott, s hogy még Loosh Peabody is egyetértett vele, pedig az azt hiszi, hogy a kinin vagy a purgó mindent gyógyít, a nyaktöréstől a fagydaganatig. Én mondom neked, néha már nem győzlek titeket türelemmel; vajon mi bűnöm volt, hogy veletek kell együtt élnem, és így levezekelnem? Alighogy Bayard úgy-amennyire lecsillapszik, és nem kell már ugranom, valahányszor megszólal a telefon, mégy te, és hagyod, hogy az a vén kódis bemázolja a képedet kocsikenőccsel meg lámpakorommal. Nagy kedvem lenne szedni a sátorfámat és elmenni innét, hogy új életet kezdjek, ahol még hírét se hallották soha Sartorisnak. – Így dühöngött, tombolt tovább; válaszképpen öreg Bayard is dühbe gurult, röpködtek a haragos és goromba szavak, s hangjuk csak dagadt-dagadt, elöntötte a házat, míg már Simon és Elnora is kíváncsian hegyezte fülét a konyhán. Végezetül öreg Bayard kidobogott a házból, lóra ült, és ellovagolt, s hagyta, hadd töltse ki dühét Jenny kisasszony a semmin, s akkor egy kis ideig békesség volt.

De vacsorakor megint megsűrűsödött és kitört a vihar. Si-

mon hallotta őket a tálalókonyha lengőajtaja mögött, sőt, kis Bayardot is, amint megpróbálja őket túlordítani. – Hagyjátok abba, hagyjátok már abba – bömbölt –, az istenfáját. Nem hallom a tulajdon csámcsogásomat.

– És te is megéred a pénzed – esett neki nyomban Jenny kisasszony. – Éppolyan istencsapása vagy, mint ő. Te meg az a mogorva konokságod. Csak száguldozol itt a környéken, mint az őrült, mert azt hiszed, hogy majd akad valaki, aki ennyit is törődik vele, hogy kitöröd-e vagy sem azt a haszontalan nyakadat, aztán amúgy büdösen, mint egy kocsis, letelepszel a vacsoraasztalhoz! Mert te háborúban voltál. Mit gondolsz, te vagy a világon az egyetlen, aki valaha háborúban volt? Azt hiszed, mikor az én Bayardom hazajött a háborúból, az is így terhére volt mindenkinek, aki kénytelen volt vele élni? Az úriember volt; az úriember módjára csapta a zenebonát is, nem úgy, mint ti, mississippi parasztok. Ti bugrisok. Azt láttad volna, mit művelt ő csak úgy lóháton – tette hozzá. – Neki nem kellett hozzá röpülőgép.

– Az ám, hogy milyen vicik-vacak kis háború volt az – vágott vissza kis Bayard –, olyan nyavalyás kis háború, hogy dédapa még csak ott sem akart maradni, ahol folyt, Virginiában.

– És nem is kívánta senki, hogy ott maradjon – torkolta le Jenny kisasszony –, egy olyan ember, aki megmérgelődik, csak mert a katonái leteszik, és egy jobb ezredest választanak a helyébe. Megmérgelődött, és visszajött ide, hogy élére álljon egy falka veres nyakú brigantinak.

– Kis vicik-vacak háború – ismételte kis Bayard –, lóháton. Lóháton akárki elmehet a háborúba. Nem sok alkalma nyílik rá, hogy valamit is csináljon.

– De legalább sikerült magát illendően megöletnie – vágott

rá Jenny kisasszony. Többet tett lóháton, mint te azon a te röpülőgépeden!

– Hűha – sóhajtott rá Simon a tálaló ajtaja mögött. – Ezek aztán belejöttek. Hiába no, úgy istenigazából marakodni csak a fehérek tudnak.

Így dagadozott, apadozott az indulat az elkövetkező napokban; elnyűvődött, majd megint föltámadt, mikor öreg Bayard az arcán újabb kenőccsel tért haza. De eddigre már Simonnak is megvolt a maga gondja, olyan gondja, amit végül öreg Bayarddal tanácskozott meg egy délután. Kis Bayard fönn feküdt a törött bordáival, Jenny kisasszony anyáskodott fölötte áldáz és becéző szeretettel, látogatóba Benbow kisasszony járt hozzá és olvasott föl neki, Simon meg visszatért a saját mesterségéhez. A pincskalap és porköpeny lekerült a szögről, öreg Bayard szivarkészlete naponta eggyel csökkent, és az összeillő két kövér ló mindennap meghordozta felhalmozódott lustaságát a ház és a bank közt, amely elé Simon, mint régen, minden délután nagy lendülettel beállt, szája sarkában a szivarcsonkkal, kezében az elegánsan visszahajló ostorral, és a szép pillanat minden színpadi kellékével. – Az ótomobil – bölcselkedett Simon – nagyon jó szórakozásul, meg izgalom végett, de egy *vér*-beli úriember szemiben csak egy az igazi: a ló.

Így hát Simon számára kéznél volt az alkalom, ki is használta, alighogy kijutottak a városból, és a két ló fürge kocogása állandósult.

– Nos, ezredes úr – mondta –, én asziszem, mink most egy pénzügyi megállapodást kötünk.

– Hogy? – öreg Bayard visszatérítette a figyelmét onnét, ahol eddig bolyongott, a jól ismert szántók, s azokon túl a kéklő, csillogó hegyek körül.

Aszondom, hogy asziszem, mink most egy kis készpénz-megállapodást kötünk.

– Nagyon köszönöm, Simon – felelt öreg Bayard –, de épp nem vagyok pénzszűkében. De akkor is, nagyon köszönöm.

Simon vidáman fölkacagott. – Nohát, ezredes úr, hogy maga millen muris! Még hogy egy illen gazdag ember pénzszűkiben! – Megint fölnevetett kenetesen, halva született vidámsággal. – Bizonyám, hogy maga millen muris! – Aztán elhallgatott, egy pillanatra lekötötték a lovak. Ikrek voltak: a fényes szőrű, szép kerek almafarú Roosevelt és Taft. – Taft, te, hallod-e, nee! Csak lustálkodj, maj' adok én neked. – Öreg Bayard ült, és nézte Simon majomforma fejét, betyárosan félrebillentett pincskalapját. Simon aszott, megnyerő képe hátrafordult a válla fölött. – Mánpedig valahogy le köll csöndesítenünk azokat a niggereket.

– Mi van velük? Nem találnak senkit, aki elfogadja a pénzüket?

– Mer hogy az úgy van, ezredes úr – magyarázta Simon. – Fura egy ügy, akárhogy is nézzük. Tudja, gyűjtöttek a templomra, amék leégett, oszt mikor a pénz összegyütt, od'adták nékem, mer hogy én hivatalt viselek az egyháztanácsban, oszt a legjobb itteni családhoz tartozok. Ez úgy karácsonytájt vót, most meg kőne nekik a pénz.

– Különös – mondta öreg Bayard.

– De millen – egyezett bele készségesen Simon. – Szerintem is.

– Nos, ha ragaszkodnak hozzá, azt hiszem, a legokosabb, ha visszaadod nekik.

– Hát ez az. – Simon megint hátrafordult; modora bizalmas volt, s fojtott, drámai hangon robbantotta föl a bombát: – De nincs meg.

Vesszek meg, azt sejtettem – felelt öreg Bayard, s nyomban oda volt a gondtalansága. De hova lett?

– Mentem, oszt kikölcsönöztem – mondta Simon, még mindig bizalmasan, de némi megdöbbenéssel a világ értetlenségén. – S mámeg azzal vádolnak a niggerek, hogy elloptam vót.

– Szóval, hogy azt mondod, rád bízták a mások pénzét, és te kölcsönadtad valakinek?

– Maga mindennap azt csinálja – felelt Simon. Hát nem abbul él, hogy pénzt ád kölcsön?

Öreg Bayard dühösen fölhorkant. – Hallod-e, kerítsd meg a pénzt, és add vissza azoknak a niggereknek, különben becsuknak.

– Épp úgy beszél, mint azok a szájas városi niggerek – mondta Simon fájdalmas hangon. – Most épp ki van adva az a pénz, hisz ez az emlékeztette a gazdáját.

– Kérd vissza. Nincs rá semmi zálogod?

– Hogy mim?

– Valamid, ami ugyanannyit ér, mint a pénz, és amit magadnál tartasz, amíg a pénzt vissza nem fizetik.

– Mán hogyne lenne – kuncogott újfent Simon, kenetesen, sokatmondón önelégült, szatírkuncogással. – Bezony, van ám, de mennyire, hogy van. Csak azt nem tudtam eddig, hogy azt zálognak híjják. Nem is hogy az, uram.

– Odaadtad a pénzt valami nigger cafkának? – kérdezte öreg Bayard.

– Mer hogy az úgy vót... – kezdett bele Simon, de a másik közbevágott.

– Ó, az ördögbe is. Most meg arra számítasz, mi, hogy majd én fogom visszafizetni helyetted. Mennyi volt?

– Mán nem emlékszek pontosan. Ezek a niggerek aszon-

gyák, valami hetven, vagy kilencven dollár, vagy mi. De ne fizesse ki mind, csak amennyit jónak lát; belemennek.

– Vesszek meg, ha kifizetem. Hasítsák ki abból a semmirekellő irhádból, vagy dugjanak börtönbe, bánom is én, de vesszek meg, ha egy vasat is fizetek.

– Ugyan mán, ezredes úr – mondta Simon –, csak nem hagyja, hogy ezek a városi niggerek megvádoljanak a családbul valakit, hogy tolvaj.

– Hajts! - ordította öreg Bayard. Simon visszafordult; csettintett a lovaknak, és továbbhajtott, szivarja fölágaskodott a kalapja karimája felé, könyökét kitartotta, kezében az ostor elegánsan hátrahajlott, s ő olykor egy-egy türelmes, enyhén megvető pillantást vetett a gyapotsorok közt gürcölő mezei niggerekre.

Öreg Falls visszatette a fedelet a kenőcsös szelencére, a szelencét a ronggyal gondosan megtörülte, aztán letérdelt a hideg kandalló elé, s gyufát tartott a rongydarabhoz.

– Gondolom, a doktorok most is mondogassák, hogy ez maj megöli magát, mi? – kérdezte.

Öreg Bayard fölrakta a lábát a kandallóra, tenyere mögött rágyújtott a szivarjára, s a tenyere mögött két kis gyufaláng gyulladt a két szemében. A gyufát eldobta, és mordult egyet.

Öreg Falls nézte, mint kap bele lustán a rongyba a láng, s mint bodorodik szét a mozdulatlan levegőben a sárgás, csípős szagú füstceruza. – Néha-néha valakinek csak oda kell mennie, és szemközt kell köpnie a vesztit, vagy mi, a maga érdekiben. Valahogy csak ki kell fenje magát, mint ahogy a fejszét tartsa a köszörűkőhöz – mondta, s közben, mintha valamiféle pogány kis szertartást művelne, guggolt a csípősen bodorodó füst előtt. – Ha az ember ókor-ókor szemibe néz a vesztinek,

a veszte békin hagyja, amíg csak el nem gyün az ő ideje. Mer hogy a vész a' szereti hátba támadni az embert.

– Hogy? – kérdezte öreg Bayard.

Öreg Falls fölállt, és gondosan leporolta a térdét.

– Ollan a vész is, mint bárki más, gyáva – bömbölte. – Arra nem sújt le, aki a szemibe néz neki, hacsak nem mén hozzá túl közel. A maga apjaura a' tudta. Odaállt az istálló ajtajába, hetvenkettőben, aznap, mikor az a két jöttment jenkibérenc behozta a niggereket, hogy rájuk szavazzanak. Csak állt ott császárkabátban, köcsögkalapban, karba tett kézzel, mikor mindenki más elpárolgott, és nézte, hogy az a két missouri fickó mint tereli a niggereket az istálló felé az országúton. Odaállt az ajtó közepibe, osztán a két gyüttment csak hátrált zsebre vágott kézzel, és szitkozódott, míg csak faképnél nem hagyta a niggereket. Ő meg csak állt ott, így. – Összefonta a karját a mellén, mutatta a kezét, s egy pillanatra öreg Bayard is, mintha csak homályos üvegen át, de látná az ismerős, dölyfös alakot, akit az öreg, viharvert kezeslábasában, valahogy elővarázsolt, hogy feláldozza és meg is óvja tulajdon megtagadott énjének légüres terében.

– Aztán, mikor visszafordultak az országúton, az ezredes benyúlt az ajtó mögé, kiemelte a szavazatszedő ládát, és letette a két lába közé.

– Ti niggerek azér gyüttetek, hogy szavazzatok, mi? – kérdezte. – No jó, gyertek, oszt szavazzatok.

– Oszt mikor szétszaladtak, megeresztett a fejük fölé kettőt, abbul a fene mordálybul; osztán újratöltötte, és végigmasérozott az úton a Winterbottom kisasszony házáig, ahun az a két fickó megszállt.

– Madám – mondta, és megemelte a köcsögkalapját –, e'kkis megbeszélnivalóm lenne a két lakójával. Megengedi?

– mondta, oszt fejibe nyomta a kalapot, és keményen, mint egy parádén, fölmasérozott a lépcsőn, Winterbottom kisasszony meg csak nézte tátott szájjal. Ment igyenest a szobájukba, azok ott ültek az asztalnál, szemben az ajtóval, a pisztolyuk meg ott volt előttük az asztalon.

– Mikor mink odakinn meghallottuk a három lövést, beszaladtunk. Ott vót Winterbottom kisasszony, állt, és bámult föl a lépcsőn, oszt egy perc, és masérozott mán lefelé az ezredes is, méltóságosan, mint egy főbíró, szemire billent köcsögkalapban, és a zsebkendőjivel törülgette a császárkabátja elejit. Mink meg csak álltunk ott, és néztük. Megállt Winterbottom kisasszony előtt, és újfent kalapot emelt.

– Madám – mondta –, kénytelen voltam ugyancsak összemocskolni a vendégszobáját. Nagyon kérem, bocsásson meg, takaríttasson ki a niggerjével, és küldje el a számlát. Még egyszer elnézését, madám, hogy kényszerítő szükségből épp az ön helyiségében irtottam férget. Uraim – mondta nekünk –, jó reggelt. – S megbillentette a köcsögkalapját, oszt ment.

– És Bayard – mondta öreg Falls –, úgy éljek, majdnem hogy irigyeltem azt a két északit. Mer az ember megnősülhet, és együtt élhet sokáig az asszonnyal, akkor se a vére neki. De aki világra hoz, vagy kisegít onnét...

A tálaló ajtaja mögött settenkedve Simon jól hallotta Jenny kisasszony és öreg Bayard kitartóan viharzó hangját; mikor átmentek az irodába, Elnorát, Caspeyt meg Isomot, aki a konyhán üldögélt, az asztalnál és Simont várta, Jenny kisasszony dühének és öreg Bayard sziklakemény konokságának ütközése már csak távoli hullámverés fátyolos hangjaként érte el.

- Mánmeg min civódnak? kérdezte Caspey. - Te vótál, te csináltál valamit? - kérdezte az unokaöccsét.

Isom némán forgatta a szemét fáradhatatlan állkapcája fölött. Ugyan mán morogta. - Nem csináltam én semmit.

– Tán idővel csak ráunnak. Papa mit csinál, Elnora?

Fönn van a hallban, fülel. Menj, oszt mondd meg neki, Isom, hogy gyüjjék, egye meg a vacsoráját, hadd végezzek mán én is.

Isom még nyelte a falatot, de lecsusszant a székéről, s kiment a konyhából. A két hang kitartó tombolása fokozódott; onnét, ahol nagyapja mint gyanús küllemű vén madár álldogált és mosódott bele formátlanul a hall homályába, Isom már egyes szavakat is ki tudott venni: mérgezés... vér... azt hiszed, levághatod a fejedet is, majd meggyógyul... inkább a csizmádra kenetted volna, te bolond, nem... arc... fej... meghalsz és végre megszabadulok tőled... a bolondja képes meghalni csak konok ostobaságból... előbb nyúlsz ki annál, bár...

Már sírba visztek, te meg ez az átkozott doktor, annyit bosszantotok! öreg Bayard hangja átmenetileg elfojtotta a másikét. – Akkor osztán Will Falls is lesheti, hogy fog megölni. Nem tudok úgy kiülni a székembe, hogy az a pimasz fráter ott ne ódalogjon körülöttem, és ne vágjon csalódott pofát, mert még nem fordultam fel. És ha hazajövök, és végre megszabadulok tőle, még békén megvacsorázni se hagysz. Muszáj neked mindig azokat a rohadt színes képeket mutogatnod, arról, hogy milyennek képzeli valami marha az ember belsejét?

– Ki fog meghalni, papa? – kérdezte suttogva Isom.

Simon feléje fordította a fejét. – Te meg mit lógsz itt, kölyök? Mars vissza a konyhába, ott a helyed.

Várja a vacsora – mondta Isom. Ki akar meghalni?

– Senki se. Tán azt hiszed, aki meg akar halni, ekkora hanggal van? Mars ki a házbul, hallod?

Végigmentek a folyosón, be a konyhába. Mögöttük dühöngtek, tomboltak a hangok, ha a falaktól kissé tompábban is, de ellentmondást nem tűrően és parancsolóan.

– Most min csatéroznak? – kérdezte csámcsogva Caspey.

– Az a fehérek dolga – mondta Simon. – Te törődj a magadéval, egész jól meglesznek nélküled is. – Leült, Elnora fölállt, a tűzhelyen álló kávéskannából megtöltött egy csészét, és odahozta neki. A fehéreknek csakúgy megvan a gondjuk, akár a niggereknek. Add'e azt a tál húst, kölyök.

A házban a vihar éjszakába fordult, s mintegy kölcsönös megállapodással elült, de mindkét fél szilárdan beásta magát; aztán másnap este, vacsorakor, újra kitört. Így ment nap nap után egészen addig, míg július második hetében, hat napra rá, hogy kis Bayardot törött bordákkal hazaszállították, Jenny kisasszony, öreg Bayard és Alford doktor el nem utazott Memphisbe, hogy egy jó nevű hematológus és onkológus szakorvossal konzultáljon, akivel Alford doktor, némi nehézség árán, szabályosan megállapodott az időpontban. Kis Bayard fönn feküdt az emeleten, gipszben, de Narcissa Benbow megígérte, hogy kijön és aznap vele marad.

A kora reggeli vonaton öreg Bayardot, aki még most is gorombán tiltakozott, mint egy makacs és rémült ökröt fogták közre ketten. Voltak a kocsiban mások is, akik ismerték őket, s szemük megakadt Alford doktor padszomszédján, elfogta őket a kíváncsiság és az aggódhatnék. Öreg Bayard minden ilyen alkalmat megragadott, hogy álláspontját hangoztassa, de mérges morgolódásáról Jenny kisasszony nem vett tudomást.

Mint egy dacos kisfiút, elvitték a klinikára, ahol a szakorvossal találkozniuk kellett, és egy szobában, amely nagyon hasonlított valami nyaralószálló fesztelen és kényelmes halljára, leültek a suttogva beszélgető, halk várakozók és a rendetlen újság- és képeslapnyalábok közé, s várták, hogy megjöjjön a szakorvos. Soká vártak.

Alford doktor olykor-olykor támadást intézett a telefonos hölgy bevehetetlen nyájassága ellen, de vereséget szenvedett, visszatért, és mereven leült a betege mellé, tudván, hogy Jenny kisasszony róla alkotott véleménye percről percre romlik. Eddigre már öreg Bayard is megjuhászodott, bár olykor-olykor, reménykedve még meg-megmorogta Jenny kisasszonyt.

– Ó, hagyd már abba a szitkozódást – vágott végül a szavába Jenny kisasszony. – Most már úgyse mehetsz ki. Tessék, itt a reggeli lap, fogd és maradj nyugton.

Aztán fürgén beállított a szakorvos, odament a telefonos hölgyhöz, Alford doktor észrevette, fölállt, és odalépett hozzá. A szakorvos megfordult – mozgékony, jól vasalt ember volt, mozdulatai kihívók, hirtelenek, mintha csak tőrrel gyakorlatozna –, s fordultában majdhogy rá nem lépett Alford doktorra. Személytelen, türelmetlen pillantást vetett rá; majd kezet fogott vele, és szapora, száraz szóáradatban tört ki. – Pontosan, értem. Hogy azonnal, azonnal. Nagyon helyes. A beteg? Itt van? Bírta az utat a hölgy, igen?

– Igen, doktor, az öreg...

– Helyes, helyes. Levetkőzött már, és kész a hölgy, igen?

– A beteg...

– Egy pillanat. – A szakorvos elfordult. – Ó, Mrs. Smith.

– Tessék, doktor úr. – A telefonos hölgy még a fejét sem emelte föl, s e pillanatban egy másik szakorvosféle, megtermett ember, méltóságteljes és titokzatoskodó, akár egy királyi te-

metkezési vállalkozó, lépett be és tartóztatta fel Alford doktor emberét, egy darabig egymás közt hadartak, pusmogtak, Alford doktor meg, akiről tudomást se vettek, csak álldogált mellettük, nyársat nyelten, udvariasan füstölgött, s érezte, hogy szakmai tekintélye mint hanyatlik mind lejjebb-lejjebb Jenny kisasszony szemében. Aztán a két szakorvos végzett, és Alford doktor odavezette emberét a betegéhez.

- A páciens készen van, azt mondja? Helyes, helyes, az idő pénz. Ma a városban ebédelek. Már ebédeltek?

– Nem, doktor. De a beteg...

– Szóval nem – vette tudomásul a szakorvos. – Mindegy, ráérünk. Fürgén a lefüggönyözött ajtó felé fordult, de Alford doktor határozottan, bár udvariasan megragadta a karját, és megállította. Öreg Bayard újságot olvasott. Jenny kisasszony hűvösen figyelte őket, kalapkája pont a feje búbján.

- Mrs. Du Pre... Sartoris ezredes mondta Alford doktor.

– Brandt doktor. A beteg Sartoris ezredes...

- Jó napot... jó napot... a beteg kísérői, igen? A lányuk, unokájuk? - Öreg Bayard föltekintett.

– Hogy? – kérdezte, füléhez tartotta a tenyerét, s észrevette, hogy a szakorvos a képébe bámul.

- Mi az ott az arcán? – kérdezte, keze előrerándult és megérintette a megfeketedett szemölcsöt. A valami ott maradt az ujjai közt, s a nyomában öreg Bayard aszott, de szeplőtlen arcán kerek, és mint a csecsemő bőre, szép rózsaszín kis folt maradt.

Aznap délután a vonaton öreg Bayard, aki jó darabig mélyen a gondolataiba merülten üldögélt, egyszer csak megszólalt.

– Jenny, ma hányadika van?

- Kilencedike - felelt Jenny kisasszony. - Miért?

Öreg Bayard még ülve maradt egy darabig. Aztán fölállt. Azt hiszem, én most kimegyek, és elszívok egy szivart közölte. - Gondolom, egy kis dohány csak nem árt, mi, doktor?

Három hétre rá ötvendolláros számlát kaptak a szakorvostól. Most már tudom, hogy miért olyan jó nevű - jegyezte meg csípősen Jenny kisasszony. Aztán az unokaöccsének: Hálát adhatsz a jó sorsodnak, hogy nem a kalapodat vette le.

Alford doktor iránt ádázul és harciasan pártfogó modort tanúsított; öreg Fallsnak a lehető legrövidebben és leghűvösebben biccentett oda, aztán az orrát fönnhordva vitorlázott el mellette, de Loosh Peabodyval egyáltalán szóba sem állt.

7

A reggel friss melegéből betért a hűvös hallba, ahol Simon, kezében tollseprűvel, mihaszna és tulajdonosi fontoskodással odabiccentett neki. Elmentek ma Memphisbe mondta. - De Bayard úr várja. Tessék csak fölmenni, kisasszonka.

Köszönöm - mondta, és ment tovább, föl a lépcsőn, s otthagyta Simont, hadd kergesse a port egyik felületről a másikra, aztán megint vissza. Erős huzatban ment fölfelé, mely a hall végén a nyitott ajtókon áramlott befelé. Az ajtókon át látta a kék hegyek és a sószín ég egy darabját. Bayard ajtajában megállt, s a könyvet a mellére szorítva álldogált egy darabig.

A ház, hiába buzgólkodott Simon odalenn a hallban, egy csöppet baljósan csöndes volt, hiányzott belőle Jenny kisasszony megnyugtatóan serény jelenléte. Halvány neszek érték

messziről kinti neszek, az élénk júliusi levegő sodorta be utolsó álmos rezzenéseiket a házba; nagyon is álmosak és távoliak, hogy maguktól elhaltak volna.

De a szobából ott előtte semmi hang nem hallatszott. Talán alszik... s ettől Narcissa eredeti indítékai adott szava, kétségbeesett lelkének ereje, mely képessé tette rá, hogy kijöjjön ide, akkor is, ha Jenny kisasszony távol van – céljukat betöltve mind cserbenhagyták, s így csak állt az ajtó előtt, s remélte, hogy Bayard alszik, hogy egész nap aludni fog.

De akkor be is kell mennie, hogy megbizonyosodjék róla, valóban alszik-e, így hát megérintette az arcát, mintha attól visszanyerné szemének szokott derűs nyugalmát, s belépett.

Simon? kérdezte Bayard. Hanyatt feküdt, keze a feje alatt, s a szoba túlsó felébe bámult, ki az ablakon. Ő megint megtorpant, közvetlenül az ajtóban. Bayardot megzavarta a hallgatása, feléje fordította a fejét és üres pillantását. – Mi a csuda. Nem is hittem, hogy ma kijön.

– Kijöttem – felelte. – Hogy érzi magát?

– Merthogy féllábbal mindig kinn van a hallban, ha Jenny néni nincs a szobában – folytatta Bayard. Vagy épp ő parancsolta ki?

Megkért, hogy jöjjek el. Nem akarta, hogy egész nap egyedül legyen, úgy, hogy csak Simon van a házban. Ma jobban érzi magát?

– Úgy? – húzta el a szót Bayard. – Akkor talán lenne szíves helyet foglalni. – Ő átvágott a szobán a sarokba, ahova elrakták a megszokott karosszékét, és a padlón odahúzta az ágyhoz. Bayard figyelte, mint fordítja meg a széket és ül belé.

– És magának mi a véleménye erről?

– Miről?

– Arról, hogy kijön ide, nehogy egyedül maradjak.

– Hoztam egy új könyvet – mondta ő. – Egy H-t. Most kaptam. Remélem, ez tetszeni fog.

– Én is remélem – hagyta helyben Bayard, nem éppen mély meggyőződéssel. – Egyszer már csak tetszhet egy, nem? De mi a véleménye arról, hogy kijött ma ide?

– Nem hiszem, hogy egy beteg embert szabad lenne csupa négerre bízni, magára hagyva – mondta ő, és arca a könyv fölé hajolt. – A címe pedig...

– Akkor miért nem küldtek ki egy ápolónőt? Semmi értelme, hogy maga jöjjön. – A lány végül kétségbeesetten, komolyan nézett farkasszemet Bayarddal. – Miért jött ki, ha egyszer nem akart? – kötötte az ebet a karóhoz.

– Nekem így is jó – felelt ő. Kinyitotta a könyvet. – A címe pedig...

– Hagyja – vágott a szavába Bayard. – Úgyis egész nap hallgathatom ezt a feneséget. Beszélgessünk egy kicsit. – De ő leszegte a fejét, és keze még mindig a nyitott könyvön nyugodott. – Miért fél szóba állni velem?

– Félek? – ismételte. – Menjek inkább haza?

– Micsoda? A fenébe is, dehogy. Szeretném, ha egyszer ember lenne, és szóba állna velem. Jöjjön ide. – Nem akart ránézni, s védekezőn föltartotta a kezét kettőjük közé, mintha Bayard nem is hanyatt feküdne, tehetetlenül, tőle két jó lépésnyire. – Jöjjön közelebb – parancsolt rá Bayard. Ő fölállt, becsukta a könyvet.

– Megyek – mondta. – Majd szólok Simonnak, hogy maradjon a közelében, ahol hallja, ha szólítja. Isten vele.

– Jöjjön ide! – kiáltotta Bayard. Ő fürgén elindult az ajtó felé.

– Isten vele.

Azután, amit az imént mondott, hogy nem szabad engem magamra hagyva csupa niggerre bízni? – Ő megtorpant az ajtóban, s Bayard hűvösen, alattomosan hozzátette: – Azután, hogy Jenny néni is megkérte?... majd mit mondok neki az este? Miért fél egy férfitól, aki egy ilyen istenverte öntöttvas kényszerzubbonyban fekszik a hátán? – De ő csak nézte Bayardot komoly, kétségbeesett szemével. – Na jól van, hogy a fene egye meg mondta Bayard hevesen. – Menjen. – Rándított egyet a fején a párnán, s miközben ő visszatért a karosszékhez, az ablakon bámult ki megint. Aztán megszólalt, szelíden: – Szóval hogy mi is a címe? – Megmondta. – Hát akkor rajta. Azt hiszem, úgyis hamar elalszom.

Kinyitotta a könyvet, és nekifogott olvasni, sietősen, mintha csak bekucorodna a szavak függönye mögé, amelyet a hangja vont közébük. Kitartóan olvasott, jó darabig, miközben Bayard meg se moccant az ágyban, feje a könyv fölé hajolt, s mintha versenyt futna vele, érzékelte az idő múlását. Aztán egy mondat végére ért, és megállt anélkül, hogy a fejét fölemelné, de Bayard szinte azon nyomban megszólalt:

– Gyerünk, még itt vagyok. Legközelebb több szerencsét.

Így telt a délelőtt. Valahol egy óra kondult negyedóránként, de ezenkívül más hang nem volt a házban. Simon már régóta nem tett-vett a földszinten, de őt néha emberi hangok zümmögése csapta meg valahonnét, zümmögőn összefolyó hangoké. Az ablak előtt az ágon levél se rezzent, s a hőségben a miriádnyi nesz egyetlen álmos dongássá olvadt – a négerek hangja, az állathangok az istállóudvarról, a vízszivattyú ritmikus nyiszorgása, az aprójószág hirtelen támadt kakofóniája az ablak alatt, amit át- meg átszőtt Isom értelmetlen kiáltozása, amint hesgette őket.

Bayard aludt, s ő, mikor erre rádöbbent, rádöbbent arra

is, hogy nem tudja pontosan, mikor is hagyta abba az olvasást. Csak ült, a könyv nyitva a térdén, agyában a szavak semmi visszhangot nem vertek, s Bayard nyugodt arcát nézte. Az olyan volt megint, mint egy bronzmaszk, a betegség megtisztította az erőszak hevétől, de az erőszak most is ott szunnyadt rajta, csak épp kifinomult kissé... Ő félrenézett, csak ült a nyitott könyvvel, bámult ki az ablakon, keze mozdulatlanul hevert a lapon. A függöny mozdulatlanul csüngött. Mozdulatlanul csüngtek a levelek az ágon, az ablak előtt, a nap babirkáló ujjai közt, s ő is élettelenül ült, észrevehetetlen lélegzetvételétől ruhája se rezzent, és arra gondolt, hogy ő olyan világban lelne csak békességet, ahol nincsen férfi.

Az óra tizenkettőt kongatott. Nyomban utána, szortyogós zihálást, és egy roppant patkány óvatos neszeit, s a hallból behallatszó más egyéb, patkányra való hangokat követőleg, mint minden majmok ősapja, Simon dugta be fejét az ajtón.

Még alszik? kérdezte rekedten suttogva.

– Pssszt – mondta Narcissa, és föltartotta az ujját. Simon lábujjhegyen, zihálva beóvakodott, s a lába alatt megnyikordult a parkett. – Csönd – mondta sietve Narcissa. Még fölébreszted.

– Kész az ebéd – mondta Simon, még mindig rekedten suttogva.

– Talán nem tudod melegen tartani, amíg fölébred? – suttogta Narcissa. – Simon! – suttogta. Fölállt, de Simon már odament az asztalhoz, ügyetlenül babrált az egymás hegyébe rakott könyvekkel, míg végül sikerült az egész halmot nagy csattanással ledöntenie. Bayard kinyitotta a szemét.

– Uramisten – mondta –, már megint?

– Jaj nekem – kiáltott fel Simon készséges rémülettel , csak nem ébresztettük fel Benbow kisasszonnyal?

– Nem értem, miért nem bírod elviselni, hogy valakit behunyt szemmel, fekve láss – mondta Bayard. – Istennek hála, hogy nem tenyészel felhőszám, mint a szúnyogok.

– Na tessék – mondta Simon. – Civódva alszik el, civódva ébred. Elnora megfőzte mind a kettejük ebédjit.

– Akkor miért nem hozod fel? – kérdezte Bayard. – Benbow kisasszonyét is. Hacsak nem akar inkább lemenni? – tette hozzá.

Simon minden mozdulata önmaga karikatúrája volt. Lerítt róla a sértett szemrehányás.

– A vendégnek az ebédlőben a hele – mondta.

– Nem – mondta Narcissa. – Lemegyek. Nem akarok Simonnak gondot okozni.

– Nem is a gond – hárította el a megjegyzést Simon. Csak épp hogy a' nem...

– Jövök – mondta Narcissa. – Menj csak, és hozd Bayard úr tálcáját.

– Igenis, kisasszony – mondta Simon. Elindult az ajtó felé. – Mingyán gyühet is. Mire leér, Elnora mán tálal. – Kiment.

– Én megpróbáltam... – kezdte Narcissa.

– Tudom – vágott a szavába Bayard. – Ebédidőben az istennek nem hagyna senkit aludni. És most jobb, ha megy és kedvükre tesz, különben mindent visszavisznek a konyhába. És nem kell rohannia a kedvemért – tette hozzá.

– Nem kell rohannom? – Megállt az ajtóban, és visszanézett rá. – Ezt hogy érti?

– Gondolom, talán belefáradt az olvasásba.

– Ó – mondta ő, félrenézett, csak állt ott komoly kétségbeesésébe burkolózva...

– Nézzen rám – mondta Bayard hirtelen. – Maga beteg, vagy mi? Inkább hazamenne?

Nem – mondta ő. Mozdult. – Mindjárt jövök.

Elfogyasztotta az ebédjét egymaga a komor ebédlőben, miközben Simon, azután, hogy Isom megszabadította Bayard tálcájától, ott téblábolt az asztal körül, s szelíd makacssággal kínálgatta, vagy a kredencet támasztva mondta dörmögős monológját, amelynek láthatólag nem volt kezdete, és kilátás se volt rá, hogy valaha véget érjen. Még akkor is gáttalanul hullámzott mögötte, mikor átment a hallon; mikor megállt az ajtóban, még mindig folyt, céltalanul, szinte belerévülve önmaga létébe, s a tulajdon tehetetlenségéből táplálkozva.

A veranda előtt az elviselhetetlen fehér fényben harsány színfoltokat fröccsentett szét a szalviaágy. Azontúl a behajtó út reszketett a hőségben, egész odáig, ahol a szentjánoskenyérfák és a tölgyek fölébe borultak, onnét hűvös zöld alagút lejtett a kapuhoz, s ki a tikkasztó útszalagra. Az úton túl reszkető mezők, itt-ott mozdulatlan facsoportok nyúltak a július párájába kéken beolvadó hegyekig.

Nekitámaszkodott az ajtónak, fehér ruhájában, arcát ráhajtotta a hűvös, sima ajtófélfára az enyhe huzatban, mely kitartóan áramlott valahonnét, bár kinn levél se rezzent. Simon végzett az ebédlőben, álmosan zümmögő hangok hatoltak fel a konyhából a hallba a lusta légáramlattal, mely meleg volt ahhoz, hogy szellőnek lehetett volna hívni.

Nagy sokára mozgást hallott az emeletről, s eszébe jutott Isom Bayard tálcájával, megfordult, széthúzta a szalon ajtaját, és belépett. A zsaluk mind szorosan be voltak húzva, s a fénycsík a nyomában csak mélyebbé tette a homályt. Megtalálta a zongorát, megállt mellette, megérintette poros lapját, s Jenny kisasszonyra gondolt, ott látta maga mellett a karosszékben szálegyenesen, megtörhetetlenül. Hallotta, hogy Isom lefelé tart a lépcsőn; léptei hamarosan elhaltak a hallban.

ő kihúzta a zongorapadot, leült, és karját végigfektette a zongora zárt fedelén.

Simon megint bement az ebédlőbe, magában motyorászott, majd utánament Elnora is, edényekkel csörömpöltek, beszélgettek, lágyan hullámzottak mássalhangzótlan, megkülönböztethetetlen szavaik. Aztán elmentek, de ő csak ült, karja a hűvös fán, a sötét, csöndes szobában, ahol egy kissé még az idő is megrekedt.

Az óra újra megkondult, s ő megmoccant. – Sírtam – gondolta. Sírtam suttogta szomorú hangon, amelyen megérződött magánya és szomorúsága. A szalon ajtajából, ahol állt, önmaga homályos tükörképét nézte a nagy falitükörben, s megérintette szemét az ujja hegyével. Aztán elindult, de megint megállt, és fülelt a lépcsőn. Majd fürgén folytatta az útját fölfelé, betért Jenny kisasszony szobájába, onnét a fürdőszobájába, s megmosta az arcát.

Bayard ugyanúgy feküdt, ahogy otthagyta. Cigarettázott. Egy-egy szívás közt szórakozottan le-leverte a hamut maga mellé, a tányérba. – Nos? – kérdezte.

Még fölgyújtja a házat – mondta ő, s elvette mellőle, az ágyról, a tányért. – Tudja jól, hogy ezt Jenny kisasszony nem tűrné.

Tudom – hagyta rá Bayard, egy csöppet szégyenlősen, ő meg odahúzta az ágy mellé az asztalt, és rátette a tányért.

– Így eléri?

– El, köszönöm. Elég volt az ebéd?

Ó, igen. Tudja, Simon milyen erőszakos. Most olvassak, vagy aludna inkább?

Olvasson, ha nincs ellenére. Azt hiszem, most nem fogok elaludni.

– Ez fenyegetés?

Miközben leült, s kezébe vette a könyvet, Bayard egy gyors pillantást vetett rá. Mondja, mi lelte magát? – kérdezte. Ebéd előtt már olyan volt, mint akibe hálni jár a lélek, most meg... Simon inni adott magának, vagy mi?

Nem, azt azért nem. Fölnevetett, egy kicsit erőltetetten, s kinyitotta a könyvet. Elfelejtettem megjelölni, hogy hol tartottunk – mondta, és szaporán lapozgatott. Nem emlékszik? Nem... persze, hisz aludt, ugye? Visszamenjek oda, ahol még figyelt rám?

Nem. Olvasson akárhonnét. Körülbelül mindegy, azt hiszem. És ha egy kicsit közelebb jönne, azt hiszem, még ébren is tudnék maradni.

– Aludjon csak, ha kedve tartja. Engem nem zavar.

Ez annyit jelent, hogy nem hajlandó közelebb jönni? – kérdezte Bayard, és sötét tekintettel figyelte. Ő közelebb húzta a székét, újra kinyitotta a könyvet, és tovább lapozgatott.

– Azt hiszem, körülbelül itt tarthattunk – mondta határozatlanul. – Igen. Magában olvasott egy-két sort, aztán mondani kezdte, hangosan, végigolvasta az oldalt, s zavartan elhalt a hangja. Lapozott egyet, aztán visszafordította a lapot. – Ezt már olvastam, most már emlékszem. – Tovább lapozott, összevonta derűs szemöldökét. – Úgy látszik, én is aludtam – mondta, s nyájasan, révedezve pillantott Bayardra. Csak olvastam, olvastam oldalszám...

– Ó, kezdje akárhol – ismételte Bayard.

– Nem. Várjon csak: megvan. – Újra belekezdett, fölvette a történet elejtett fonalát. Olykor-olykor lopva fölvetette a szemét, s látta, hogy Bayard figyeli, zordan, de nyugton. Aztán egy idő múltán már nem figyelte, s végül a szeme lecsukódott. Azt hitte, elaludt. A fejezet végére ért, elhallgatott.

Nem – mondta álmosan Bayard. Még nem. – Majd, mikor ő mégse folytatta, kinyitotta a szemét, és cigarettát kért. Ő félretette a könyvet, tüzet adott neki, majd a könyvet újra kezébe vette.

A délután már vége felé járt. A négerek elmentek, s más hang nem hallatszott a házban, csak az övé, meg negyedóránként az óra kondulása; mind jobban és jobban megnyúltak kinn az árnyak, az este békés hírnökei. Bayard hiába nem akarta, mégis elaludt, egy idő múltán ő is elhallgatott, és letette a könyvet. Bayard nyurga teste mereven feküdt a gipszkötésben a takaró alatt, ő meg csak ült, és nézte merész, mozdulatlan arcát, lénye összezúzott travesztiáját, s nyugodt szomorúsága most egyszerre felkavarodott benne, annyira megesett rajta a szíve. Annyira nincs benne semmi érzés semmi iránt: olyan... olyan... kemény... Nem, nem is ez a helyes szó. De a „hideg" nem jött a nyelvére; a keménységet még csak megértette, de a hidegséget...

Telt a délután; az este kezdett magára lelni. Ült töprengve, mozdulatlanul és csöndben, bámult ki az ablakon, szellő se rezdült a levelek közt, s mintha arra várt volna, hogy valaki majd megmondja, mit tegyen; most nem érezte másnak az időt, csak lusta, sötét folyóvíznek, amelybe addig bámul, amíg a víz okozta révületben maga a víz is eltűnik a szeme elől.

Bayard valami leírhatatlan hangot hallatott, ő hirtelen fölkapta a fejét, s látta, hogy Bayard teste iszonyatosan megfeszül a gipszkötésben, keze ökölbe szorul, foga kifehérlik fölvont ajka alól, s miközben halottsápadtan ült és mozdulni se tudott, Bayard megismételte az előbbi hangot. Sziszegés tört ki a foga közül, sikolyba ment át, szótlan hangba, mely trágár szavak özönébe olvadt, s mire ő végre képes volt fölállni, s szájára szorított kézzel nézett le rá, Bayard teste már eler-

nyedt, s verejtékes szemöldöke alól kitágult, figyelő szemmel leste őt, szemében rettegés bujkált, és tébolyult, hideg düh, kétségbeesés.

– Hát átok kevés hiányzott, hogy leszedjen – mondta száraz, könnyed hangon, s tűnő gyötrelme mögül még mindig őt leste tágra nyílt szemével. – Mintha hurkot írt volna le a mellkasom körül, s valahányszor géppuskavégre kapott, mindig szűkebbre vonta a hurkot is... – A takarón matatott, megpróbálta az arcára húzni. – Kerítene nekem egy zsebkendőt? Ott lel valahol, a legfelső fiókban.

– Igen – mondta ő –, hozom – s odament a fiókos szekrényhez, belekapaszkodott, hogy meg tudja őrizni reszkető teste egyenes tartását, megkereste a zsebkendőt, s odavitte neki. Megpróbálta ő megtörülgetni Bayard izzadt homlokát és szemöldökét, de Bayard végül elvette tőle a zsebkendőt, és maga törülközött meg. – Úgy megrémített – nyögte ő. – Csúnyán megrémített. Már azt hittem...

– Bocsánat – mondta ő kurtán. – Nem volt szándékos. Kérek egy cigarettát.

Adott, gyufát is gyújtott, de Bayard megint kénytelen volt megfogni a kezét, hogy mozdulatlanul tartsa a lángot, s nem is engedte el, míg többször, mélyen meg nem szívta a cigarettát. Ő megpróbálta a csuklóját kiszabadítani, de Bayard ujjai, mint az acél; cserbenhagyta reszkető teste, visszahanyatlott a karosszékbe, s iszonyodva, rettegve bámult rá. Bayard mély, gyors szippantásokkal szívta végig a cigarettát, majd minden előzmény nélkül, nyersen, még mindig a csuklóját szorongatva, halott bátyjáról kezdett beszélni. Nyers, elejenincs történet volt, vaskos és szükségtelenül erőszakos, néha közönséges és goromba, bár épp a vadságától nem bántó, s a gorombaságától nem trágár. És mindezen túl ott volt Bayard hamis és konok

büszkeségének keserű gyötrelme, s ő ült, megfeszített karja Bayard markában, másik keze meg szájára szorítva, s nézte Bayardot rettegve, lenyűgözve.

– Kanyargott: ezért nem tudtam én ráülni a németre. Valahányszor benne volt az irányzékban, John mindig becsúszott közénk, és én kaphattam föl a gép orrát, nehogy valamelyik másik lecsapjon rám. Aztán abbahagyta a fordulózást. Amint észrevettem, hogy csúsztat, tudtam, hogy mindennek vége. Aztán láttam, hogy a tűz végigfut a szárnyán, s ő hátranézett. Nem a németre, szó sincs róla: énrám. A német akkor már nem lőtt, s egy darabig valahogy mintha mind csak ültünk volna a fenekünkön. Nem tudtam, John most mit akar, míg észre nem vettem, hogy kilendíti a lábát. Aztán orrot mutatott nekem, mint mindig, odaintett a németnek, elrúgta a gépét, és ugrott. Lábbal lefelé ugrott. De az ember nem sokáig zuhan lábbal lefelé, ő is elég hamar hasra fordult. Közvetlenül alattunk egy felhőbodor volt, úgy zuhant bele hasmánt, békafejessel, ezt mi annak idején úgy hívtuk. Tudom, én hamarabb értem alája, mint ahogy ő a felhőből kizuhant volna, mert alighogy ott voltam, már jött egyenest rám a lángoló gépe. Kicseleztem, de az az átok jószág elzúgott mellettem, pördült egyet, s megint a hegyembe, alig győztem kitérni előle. Így aztán nem láttam, hogy a felhőből kiesett volna. Nyomtam a gépet, amíg azt nem hittem, hogy már alatta vagyok, s megint fölnéztem. De nem találtam, és azt hittem, hogy talán nem vagyok elég mélyen, és megint átmentem bukórepülésbe. Láttam, hogy a gép földhöz csapódik vagy három mérföldnyire tőlem, de Johnt nem láttam többé. S akkor tüzet nyitottak rám lentről...

Mondta-mondta, ő meg elvette a kezét a szája elől, végig-

csúsztatta a karján, s megpróbálta a csuklójáról lefejteni Bayard ujjait.

– Kérem – mondta. – Kérem! – Bayard elhallgatott, ránézett, ujja megmozdult, s épp mikor már azt hitte, hogy szabadult, egyszeriben mindkét csuklója fogságba esett. Huzakodott, rettegve, de Bayard rávillantotta a fogát, s keresztbe tett kezét leszorította maga mellé az ágy szélére.

– Kérem, nagyon kérem – esedezett huzakodva; érezte tulajdon csuklója húsát, érezte a csontját is, amint forgolódik laza köntösében, látta Bayard zord szemét, a megrögzött gúnyt, ahogy a foga rávillant, s egyszerre előrehanyatlott a székén, fejét két fogságba esett karja közé ejtette, s kitört belőle a csüggedt és rettegő, hisztérikus zokogás.

A szobában egy darabig megint néma csönd volt, Bayard megmozdította a fejét, ránézett az ő fekete feje búbjára. Fölemelte a kezét, és észrevette a kék foltot, amit az ujjai hagytak a csuklóján. De ő még akkor se moccant, s Bayard megint ráejtette a kezét a csuklójára, feküdt mozdulatlanul, s egy idő múltán az ő reszketése és borzongása is alábbhagyott.

– Bocsásson meg – mondta Bayard. – Többé nem csinálom.

Csak a fekete feje búbját látta, az ő keze meg tétlenül hevert a keze alatt.

– Bocsásson meg – mondta újra. – Többé nem csinálom.

– Soha többé nem fog gyorsan hajtani? – kérdezte ő, s nem mozdult; hangja fátyolos volt.

– Hogy?

Ő nem felelt. Bayard meg gipszkötésestül, fájdalmas kis mozdulatokkal, lassan, fokról fokra, az ajkát rágva és fojtottan szitkozódva oldalt fordult, s a másik kezét a hajára tette.

– Mit csinál? – kérdezte ő, de nem emelte föl a fejét. – Újra el akarja törni a bordáit?

– El – mondta Bayard, s ügyetlenül simogatta a haját.

– Látja, ez az – mondta ő. – Ez az, hogy mindig ilyeneket művel; . . . hogy . . . hogy csak bántja magát, hogy másokat aggasszon. És semmi örömöt nem lel benne.

– Nem – hagyta helyben Bayard. Feküdt, mellkasát mintha izzó tűk döfködték volna, s kemény, ügyetlen kezével csak simogatta az ő fekete fejét. Magasan fölötte a hegycsúcs a fekete és vad csillagok közt, körülötte meg a nyugalom és a béke völgyei. Már későre járt; a szobában megsűrűsödött a homály, s még mélyebb homályba veszett, az ablakon kívül a napsütés fátyolos ragyogás volt, forrásanincs, de fogható. Valahol tehenek bődültek egymásra, ingerülten, szomorúan. Narcissa nagy sokára fölült, megérintette az arcát, a haját.

– Maga egészen az oldalára fordult. Ha nem viselkedik jól, sose gyógyul meg. Tessék a hátára fordulni. – Bayard engedelmeskedett, lassan, kínlódva, ajkát beharapva a foga közé, homlokán gyöngyökben ütött ki a veríték, s közben ő aggódó komolyan nézte. – Fáj?

– Nem – mondta Bayard, s keze megint rácsukódott a csuklójára. Most meg se próbálta visszahúzni. A nap lenyugodott, a szürkülő szobát megülte a homály, a nyugalom és békesség védőgátja, s az este magára lelt.

– Soha többé nem fog gyorsan hajtani? – kérdezte ő újra, makacsul, a szürkületben.

– Nem – mondta Bayard.

8

Időközben újabb levelet kapott névtelen levélírójától. Horace hozta be neki, mikor egy este, amint ő épp ágyban feküdt és olvasott, bejött hozzá; bekopogott, kinyitotta az ajtót, egy pillanatra félénken megállt, s elidegenedésük, makacs büszkeségük sorompója fölött egy darabig nézték egymást.

– Elnézést, hogy zavarlak – mondta Horace mereven. Az ernyős lámpa alatt feküdt, haja sötét tócsa a vánkoson, szeme követte Horace-t, amint átjött a szobán, s megállt, ahol ő feküdt, kezében a lebocsátott könyvvel. Józan, érdeklődő szemmel figyelte.

– Mit olvasol? – kérdezte Horace. Válaszként rácsukta az ujjára a könyvet, hogy borítólapja és színes betűs felirata kerüljön fölülre. De Horace rá se nézett. Inge nyaka nyitva volt a selyem háziköntös alatt, s keze ott matatott az asztalon az ágy mellett; fölvett egy másik könyvet. – Nem is tudtam, hogy ilyen rengeteget olvasol.

– Most több időm van – mondta.

– Igen. – Keze még az asztalon matatott, itt-ott megérintett valamit.

Feküdt, s várta, hogy Horace majd megszólal. De nem szólalt meg, föltette hát a kérdést: – Mi az, Horace?

Odajött, és leült az ágy szélére. De az ő szeme még mindig ellenséges volt és kérdőre vonó, s a szája árnyéka konokul hideg. – Narcy – mondta Horace. Ő lesütötte szemét a könyvre, Horace meg hozzátette: – Először is szeretnék bocsánatot kérni, hogy mostanában olyan gyakran hagytalak magadra éjszakánként.

– Igen?

Horace a térdére tette a kezét. – Nézz rám. – Ő fölemelte

az arcát s ellenséges tekintetét. Szeretnék bocsánatot kérni, hogy éjszakánként magadra hagytalak – ismételte Horace.

Ez annyit jelent, hogy többé nem fogsz, vagy hogy többé egyáltalán nem is jössz haza?

Horace egy darabig töprengett ültében, keze makacsul az ő betakart térdén nyugodott. Aztán fölállt, újra odalépett az asztalhoz, s meg-megérintett ezt-azt; majd visszajött, és leült az ágyra. Ő olvasott, s Horace megpróbálta kivenni a könyvet a kezéből. Nem hagyta.

– Mit akarsz, Horace? – kérdezte bosszúsan.

Megint eltöprengett, miközben ő az arcát leste. Fölnézett: Összeházasodunk Belle-lel – bökte ki végül.

Ezt miért velem közlöd? Harryvel közöld. Hacsak nem kívánjátok Belle-lel mellőzni a válás formaságait.

– Igen – mondta Horace. – Ő is tudja. – Megint rátette a kezét a térdére, és megsimogatta a takarón át. – Még csak meg sem vagy lepve, mi?

Rajtad vagyok meglepve, nem Belle-en. Belle mindig affé-le falmelléki természet volt.

– Igen – hagyta rá; majd: – Ezt ki mondta neked? Ezt nem magad találtad ki. Csak feküdt, a könyvet félig leeresztve, s Horace-t nézte. Horace nyersen megragadta a kezét; megpróbálta kiszabadítani, de hiába: – Ki volt az? – kérdezte.

– Senki. Engedj el, Horace.

Elengedte a kezét. – Tudom, hogy ki volt. Mrs. Du Pre.

– Senki – mondta ő még egyszer. – Menj innét, és hagyj békén, Horace. – S az ellenséges tekintet színe alatt szeme csüggedt volt és kétségbeesett. – Hát nem látod, hogy itt nem segít a szó?

De – mondta Horace fáradtan, mégis elüldögélt egy darabig, és simogatta a térdét. Aztán fölállt, zsebre vágta a kezét,

majd fordultában megtorpant, s kihúzott a köntöse zsebéből egy borítékot. Leveled jött. Délután elfelejtettem odaadni. Elnézést.

Már olvasott. – Tedd csak le – mondta, s a szemét sem emelte föl. Horace letette a levelet az asztalra, és kiment. Az ajtóból még visszanézett, de ő már a könyvébe temetkezett.

Mikor Horace levetkőzött, úgy rémlett neki, hogy ruháira rátapadt Belle testének nehéz és halványuló illata, és hogy ott van a kezén is, még azután is, hogy ő lefeküdt; s hogy hozzátapadva lassan felölti mellette Belle dús érzékiségének alakját, s aztán a meleg, még nem álom tartományban, ahol az álmok anyja él, úgy válik egyre foghatóbbá, ahogy a saját teste mindinkább eltávolodik tőle. És ott volt Harry is, makacs puhányságával és sértett bizonytalanságával, mely részben megbántott hiúságból és megbotránkozásból eredt, de javarészt mégiscsak egy gyerek zavara volt, mely most félelmes módon mozifeliratok formájában tört ki belőle. Közvetlenül azelőtt, hogy elnyomta volna az álom, Horace agya, az agyak rejtélyes képességével, hogy fölidézzék a mellékeset, mint egy döbbenetes és kísérteties diktafon játszott vissza egy jelenetet, amelyet ő annak idején lényegtelennek ítélt. Belle kiszabadította a száját, s miközben a teste még hozzátapadt, két tenyere közé fogta az arcát, és átható, kérdő tekintettel nézett a szemébe. – Ugye, neked sok pénzed van, Horace? – Sok – felelt ő nyomban –, hát persze. – Aztán Belle megint magába ölelte, mint valami gyilkos kábítószer, lusta és émelyítő tenger, amelybe, látta, beléfullad.

A levél éjszaka ott hevert az asztalon, elfeledve; csak másnap reggel fedezte föl és nyitotta ki.

„Megpróbállom elfelejteni de nem tudom elfelejteni a két

nagy szemét a fekete Haját és hogy a Hajától mijen fehér az arca. És nézem, hogy sétál és hogy ojan illatos mint egy Virág. És a szemében titok ragyog és ha éjszaka eszembe jut hogy sétál lázas vagyok mintha beteg lennék. Meg tudnám érinteni hogy észre se venné. Bármelyik nap De nem tehetem csak a szememet meregetem csak papíron beszél magához a nem tudja kicsoda Az ajka ojan lesz mint az Ámorok nyila ha egy napon majd rászoritom az enyimet Mint ahogy lázasan álmodom a Menny és Pokol közt Tudom hogy mindig mit csinál többet tudok magáról mint gondolná és keserüen látom hogy férfiak járnak magához Vigyázzon én kétségbeesett ember vagyok Nekem már semmi hogy ha Maga bünössen beleszeret egy férfiba én megöljem.

Nem válaszol. Tudom hogy a leveleimet megkapja láttam az egyiket a táskájában. Jól tenné ha hamar válaszolna Kétségbe vagyok esve elemészt a láz aludni se tudok tőle. Magát nem fogom bántani de kétségbe vagyok esve. Ne felejtse el hogy Magát nem fogom bántani de kétségbe vagyok esve."

Időközben halmozódtak a napok. Nem szomorú és nem magányos napok: nagyon is lázasak ahhoz, hogy gyászosak legyenek, hisz természete kétfelé szakadt, nyugalmas kertjének falai ledűltek, s őt magát, mint egy éjjeli lepkét vagy madarat foglyul ejtette egy fénycsóva, és hiába próbált menekülni. Horace eltökélten járta a maga útját, mint két idegen pergették hétköznapjaikat, a semmiségek sekély kérge alatt mindjobban kihűlt régi szeretetük, s távolodott egymáséhoz annyira hasonló büszkeségük. Most mindennap Bayardnál ült, a diszkrét kétlépésnyi távolságban.

Bayard kezdetben heveskedéssel aztán hízelkedéssel próbált fölébe kerekedni. De ő szilárd volt, s Bayard végül retirált,

s már csak feküdt, nyugton, s bámult ki az ablakon vagy aludt, miközben ő olvasott. Jenny kisasszony időről időre megjelent az ajtóban, benézett és továbbment. Neki, ha vele volt, már elmúlt a félénksége, szorongása, rettegése, olvasás helyett néha beszélgettek, halkan és személytelenül, s bár egyikük sem utalt rá, mindig ott kísértett köztük az a délután. Jenny kisasszonyt egy kicsit izgatta, hogy is telt az a nap, de Narcissa komolyan és aggályosan semmitmondó válaszokat adogatott, és Bayard se beszélt róla soha. És ettől újabb, csöppet sem kellemetlen kötelék jött létre kettőjük között. Jenny kisasszony hallotta a Horace-ról és Belle-ről szóló pletykákat, de Narcissának erre sem volt semmi mondanivalója.

– Úgy is jó – jelentette ki Jenny kisasszony csípősen. – Én akkor is levonhatom a következtetéseimet. Képzelem, Belle és Horace mire megy majd együtt. De csöppet se bánom. Az a férfi már épp vénkisasszonyt faragott volna belőled. Még nem késő, de ha még öt évet vár, hogy bolondot csináljon magából, neked már nem marad más hátra, mint hogy zongoraleckéket adj. Így viszont most férjhez mehetsz.

– Azt tetszik mondani, hogy menjek férjhez? – kérdezte Narcissa.

– Én senkinek nem mondom, hogy menjen férjhez. Boldog nem leszel, de a nők még nem elég kulturáltak, hogy úgy legyenek boldogok, ha nem mennek férjhez, s így éppenséggel megpróbálhatod. Különben is, mi nők mindent kibírunk. És a változatosság senkinek sem árt. Legalábbis azt mondják.

De Narcissa ebben nem hitt. – „Soha nem megyek férjhez – mondta magában. – A férfiak... ők minden boldogtalanság okai, ha az ember beengedi őket az életébe. És ha Horace-t sem tudtam megtartani, pedig mennyire szerettem..." – Bayard aludt. Fölvette a könyvet, és magában olvasta tovább,

régi emberekről olvasott egy régi világban, ahol minden úgy történt, ahogy történnie kellett. Az árnyékok megnyúltak kelet felé. Tovább olvasott, elzárkózott a változó világ elől.

Egy idő múlva Bayard felébredt; cigarettát hozott neki, és meggyújtotta. – Ezt se kell többé csinálnia - mondta Bayard. – Gondolom, sajnálja.

Másnap lekerül róla a gipsz, arra gondolt; feküdt, szívta a cigarettát, és arról beszélt, hogy mihez kezd majd, ha megint fönnjár. Az első, hogy megjavíttatja a kocsiját; valószínűleg be kell majd vinnie Memphisbe. És egy kiruccanást is tervezett hármuk – Jenny kisasszony, Narcissa meg az ő – részvételével, amíg a kocsit javítják. Az legalább egy hétig eltart – tette hozzá. – Elég rossz bőrben lehet. Remélem, nem zsigereltem ki nagyon.

– De többé nem hajt gyorsan – juttatta eszébe Narcissa. Bayard mozdulatlanul feküdt, ujjai közt égett a cigaretta. – Megígérte.

– Mikor ígértem?

– Nem emlékszik? Akkor... aznap délután, mikor ők...

Mikor magára annyira ráijesztettem? – Ő csak ült, s nézte Bayardot komoly, gondterhelt szemmel. – Jöjjön ide – mondta Bayard. Fölállt, odament az ágyhoz, s Bayard megfogta a kezét.

– Ugye nem hajt többé gyorsan? – kérdezte ő újra, konokul.

– Nem – mondta Bayard. – Megígérem. – S így maradtak, keze a kezében. A függönyt meglibbentette a szellő, s az ablak előtt az ágon megcsillantak, megrezzentek s egymáshoz súrlódtak a levelek. A napnyugta már nem volt messze. Akkor majd eláll a szél. Bayard megmozdult.

– Narcissa – mondta. Ő ránézett. – Hajtsd ide az arcod.

Ő félrenézett, s egy darabig egyikük se moccant, egyikük se szólt.

– Mennem kell – mondta ő nagy sokára, halkan, és Bayard elengedte a kezét.

Levették róla a gipszet, fölkelt és fönnjárt megint, egy kicsit óvatosan, az igaz, de Jenny kisasszony máris kissé aggódó pillantással méregette. – Hiszen ha tenni tudnánk róla, hogy, mondjuk, havonta eltörje valami kisebb csontját, csak épp hogy benn tartsuk a házban...

– Nem lesz rá szükség – mondta Narcissa. – Mostantól kezdve jól viseli magát.

– Honnan tudod? – kérdezte Jenny kisasszony. – Ezt mi az ördögből gondolod?

– Megígérte.

Hanyatt fekve mindent megígér – vágott vissza Jenny kisasszony. – Mind ilyenek; mindig. De miből gondolod, hogy meg is tartja?

– Megígérte – felelt Narcissa derűs nyugalommal.

Az első dolga az volt, hogy utánanézzen a kocsijának. Bevontatták a városba, s megfoldozták, épp annyira, hogy elmenjen a maga lábán, de mindenképpen be kellett vinni Memphisbe, hogy kicgyengessék az alvázát, és megjavítsák a karosszériát. Bayard mindennek maga akart utánajárni, a frissen összeforrott bordáival, de Jenny kisasszony megkötötte magát, s egy haragos félóra múltán Bayard behódolt neki. S így a kocsit Memphisbe egy kölyök vitte be, aki ott lógott a városbeli egyik garázs körül. – Ha mindenáron muszáj kocsikáznod, Narcissa majd elvisz az ő kocsiján.

– Azon a kis mogyorópörkölőn? – kérdezte Bayard megvetően. – Hisz az huszonegy mérföldnél nem tud többet.

- Istennek hála, nem – felelt Jenny kisasszony. – És vedd tudomásul, hogy írtam Memphisbe, és megkértem őket, hogy úgy csinálják meg a tiedet is, hogy annál gyorsabban ne menjen.

Bayard rosszkedvűen és komoran bámult rá. – Hát képes voltál ilyet művelni?

– Ó, vidd innét, Narcissa! – kiáltott fel Jenny kisasszony. – Vidd a szemem elől. Már látni se bírlak.

Kezdetben nem volt hajlandó beülni Narcissa kocsijába. Egyetlen alkalmat el nem mulasztott volna, hogy maró gúnynyal ne viccelődjön rajta, de bele nem ült. Alford doktor rugalmas kötést alkalmazott a mellkasára, így lovagolni épp tudott volna, de döbbenetes hajlamot mutatott rá, hogy ott csellengjen a házban, ha Narcissa ott van. És Narcissa ugyancsak gyakran jött. Jenny kisasszony azt hitte, Bayard kedvéért, s szokott szókimondásával ezt fejére is olvasta, mire Narcissa elmondta neki Horace és Belle dolgát, miközben ő ott ült a zongora mellett megtörhetetlenül és szálegyenesen.

– Szegény gyerek – mondta Jenny kisasszony. – Uramisten, hát nem szamarak? – Majd: – Nos, igazad van, én ugyan egyikhez se mennék hozzá.

– Nem is megyek – mondta Narcissa. – Bár egy se lenne a világon!

Jenny kisasszony csak annyit mondott: – Hm.

Aztán egy délután beültek Narcissa kocsijába, és hiába is tiltakozott kezdetben Narcissa, Bayard vezetett. De egész értelmesen viselkedett, s Narcissa végül fölengedett. Végighajtottak a völgyi úton, befordultak a hegyek közé, ő megkérdezte, hova mennek, de csak homályos választ kapott. Így hát némán ült Bayard mellett, az út meg egyszerre nagyokat

kanyarodva kaptatott föl a sötét fenyők közé a késő délután lapos fényében. Az út csak kanyargott, s fordulónként hol a napsütötte völgyre, hol a szemközti hegyre kínált kilátást, mindig a szívderítő illatú sötét fenyők közt. Egy idő múltán hegytetőre értek, s Bayard lassított. Alattuk az út meredeken lejtett, majd szelíden tartott egy sor fűz felé, keresztezett egy kőhidat, azon túl meredek vörösen, nagy ívben veszett bele a sötét fák közé.

– Az az a hely – mondta Bayard.

– Az a hely? – mondta utána ő álmatagon; a kocsi megint előregördült, fölgyorsult, ő erőt vett magán, és megértette, hogy Bayard mit ért ezen. – Mit ígért! – kiáltotta, de Bayard beletaposott a gázba, ő meg belécsimpaszkodott, és sikoltani próbált. De nem jött hang a torkán, szemét se volt képes behunyni, ahogy a keskeny híd táncolva közeledett. Elállt a lélegzete és a szívverése... átvillantak rajta... élesen ropogott, mint jégeső a bádogtetőn... be a füzek közé... egy pillanatra látta a vizet... s már húztak is föl a lejtőn. A kanyarban a kis kocsi megbillent, megcsúszott, bele az árokba, visszapattant, és átfarolt az úton. Aztán Bayard egyenesbe hozta, egyre csökkenő sebességgel ringott föl a hegyre, s fönn megállt. Ő meg csak ült Bayard mellett, vértelen ajka nyitva, s könyörgött neki tágra nyílt, csüggedt szemével. Aztán visszanyerte a lélegzetét, és fölsírt.

– Nem akartam... – kezdte Bayard ügyetlenül. – Csak azt szerettem volna látni, hogy meg tudom-e csinálni még – mondta, és köréje fonta a karját, ő meg belécsimpaszkodott, s keze bolondul tapogatódzott Bayard vállán. – Nem akartam... – próbálkozott újra Bayard, ő meg vadul zokogott, a szájára hajolva, s keze eszét vesztve matatott Bayard arcán.

9

Egész délelőtt a pénztárkönyv fölé görnyedt, s némi csodálkozással figyelte, mint írja keze a takaros számjegyeket a megvonalazott oszlopokba. Álmatlan éjszakája után valamiféle kábulatban dolgozott, agya még ahhoz is fáradt volt, hogy eltöprengjen gerjedelme kavargó képein, amelyek most egyszer s mindenkorra szétfoszlottak, és nem maradt belőlük más, csak a tompa csodálkozás, hogy a képzelet nem tölti meg többé a vérét dühvel és kétségbeeséssel, így hát némi időbe telt, míg eltompult idegei felfogták a friss fenyegetést, s rávették, hogy fölemelje a fejét. Virgil Beard lépett be az ajtón.

Gyorsan lecsúszott az ülőkéjéről, végigsurrant a folyosón, és beugrott öreg Bayard irodájának ajtaján. Odakuporodott az ajtó mögé, hallotta, hogy a gyerek udvariasan érdeklődik a hollétéről, hallotta, hogy a pénztáros azt mondja, egy perce még itt volt, s talán csak kiszaladt valamiért; hallotta, hogy a gyerek azt mondja, jó, akkor talán megvárja, amíg visszajön. Ő meg ott kuporgott az ajtó mögött, és zsebkendővel törülgette nyáladzó száját.

Egy idő múlva vigyázva nyitotta az ajtót. A gyerek türelmesen és nyájasan guggolt a sarkán a falnak dőlve, Snopes meg reszkető kezét ökölbe szorítva ácsorgott tovább. Nem átkozódott: kétségbeesett dühére nem volt szó, de lélegzete sziszegve járt ki-be a torkán, és úgy rémlett, szeme visszahúzódik a koponyájába, mind mélyebben-mélyebben, míg a kocsánya, ami tartja, pattanásig meg nem feszül. Kinyitotta az ajtót.

– Nicsak, Mr. Snopes – mondta szívélyesen a gyerek, és fölállt. Snopes továbbment, belépett a rácson, a pénztároshoz.

– Res – mondta, majdnemhogy artikulálatlan hangon –, adj öt dollárt.

– Mit?

Adj öt dollárt – ismételte rekedten. A pénztáros odaadta, megírt egy bont, s rátűzte az irathorogra maga mellett. A gyerek odajött az ablakhoz, de Snopes továbbment, a gyerek meg utána az irodába, meztelen talpa surrogott a linóleum padlón.

– Kerestem tegnap este – magyarázta. – De nem volt otthon. Aztán fölnézett, meglátta Snopes arcát, s egy pillanat múlva, mikor a döbbenete fölengedett, visítani kezdett, megfordult, futásnak eredt. De a férfi elkapta a kezeslábasát, ő meg tekergett, rángatta magát, holtra rémülten visított, miközben Snopes keresztülrángatta az irodán, s kinyitotta a telekre nyíló ajtót. Snopes megpróbált szólni valamit eszeveszett, reszkető hangján, de a gyerek kitartóan visított, s tehetetlenül lógott az egyik kezében, míg ő a másikkal megpróbálta zsebébe gyömöszölni a bankót. Végül sikerült neki, a gyereket elengedte, az odébb tántorodott, visszanyerte az egyensúlyát, és kereket oldott.

– Mért tángáltad el azt a gyereket? – kérdezte a pénztáros kíváncsian, mikor Snopes visszatért az íróasztalához.

– Mert beleártja magát a más dolgába – vágta rá, és újra kinyitotta a pénztárkönyvet.

Mikor átvágott a már üres főtéren, fölnézett a toronyóra kivilágított számlapjára. Tíz perccel múlt tizenegy. Életnek semmi más jele, csak a csendbiztos magányos alakja a postahivatal kivilágított előterében.

Elhagyta a teret, befordult egy utcába, megállás nélkül folytatta az útját az ívlámpák alatt, s az utca csak az övé volt, meg a sarkában lépdelő árnyékáé, mely rendszeres időközönként föl-fölbukkant a fénytócsákban, majd újra meg újra

homályba merült. Az egyik sarkon befordult egy még csöndesebb utcába, s onnét, a feje fölé nyúló sűrű s az éjszakában édesen illatozó loncfalak közt, egy fasorba. A fasor sötét volt, s ő megszaporázta a lépteit. Kétoldalt a lonc fölött odalátszott a házak emelete, s a sötét fák közt itt-ott egy-egy kivilágított ablak. Ott maradt szorosan a fal mellett, most hátsó kerteket hagyott maga mögött. Egy idő múlva újabb ház magasodott fölébe, s a sápadt égbolt háttere előtt egy tömött sor cédrus. Itt belopózott a kőfal mögé, és a garázzsal szemközt bukkant elő. Megállt, valamit keresett a buja fűben a fal tövében, fölemelt egy póznát, és nekitámasztotta a falnak. A pózna segítségével fölmászott rá, s onnét tovább a garázs tetejére.

A ház sötét volt, ő egyszerre lecsusszant a földre, átosont a gyepen, és megállt az ablak alatt. Valahol elöl égett egy lámpa, de hang semmi, mozgás semmi; állt egy darabig és fülelt, lapos pillantásokat vetett erre-arra a szeme sarkából, szüntelenül, mint egy sarokba szorított állat.

A háló könnyedén engedett késének; fölemelte, és fülelt. Majd egyetlen hirtelen mozdulattal benn termett a szobában, és leguggolt. Még mindig egy hang sem, csak a szíve kalapált, az egész ház félreérthetetlenül sugározta, hogy most épp elhagyatott. Előhúzta a zsebkendőjét, és megtörülte a száját.

A lámpa a szomszéd szobában égett, továbbment hát. A lépcső ennek a szobának a végében volt, némán átosont, és gyorsan föl a fönti sötétbe, s addig tapogatózott, míg keze falat, majd ajtót ért. Elfordította az ajtógombot.

Ez az a szoba; tudta rögtön. Körülvette az ő levegője, s ettől kezdve torkában dobogott a szíve, és rázta a düh, a kéjvágy és a kétségbeesés. Összeszedte magát: gyorsan ki kell kerülnie innét, odatapogatózott hát az ágyhoz, arccal rávetette magát, fejét belefúrta a párnába, vonaglott, s tom-

pán nyöszörgött, mint egy állat. Muszáj már mennie; fölállt, áttapogatózott a szobán. De ami kis fény volt, azt most maga mögött hagyta, s az ajtó helyett egy fiókos szekrénybe ütközött. Egy pillanatra megállt, kitapogatta a formáját. Aztán találomra kihúzott egy fiókot, és beletúrt. Tele volt halvány illatú, habkönnyű ruhadarabokkal, de keze nem tudta megkülönböztetni egyiket a másikától.

Gyufát keresett a zsebében, meggyújtott egyet a tenyere mögött, s még mielőtt ellobbant volna, fölfedezett a fiók sarkában egy köteg levelet. Rögtön ráismert; az égett gyufát ledobta a padlóra, a köteget zsebre vágta, s a levelet, amit most írt, betette a fiókba, majd egy darabig elálldogált még, arcához szorítva egy ruhadarabot; így maradt, míg meg nem ütötte a fülét valami; fölkapta a fejét, és hallgatózott. Kocsi közeledett a behajtó úton, s ahogy odaugrott az ablakhoz, a fényszóró végigsepert alatta, fénye a nyitott garázsra esett, s ő rémülten guggolt az ablakban. Aztán odarohant az ajtóhoz, leguggolt, zihált, és fogát csikorgatta tehetetlenségében.

Visszaszaladt az ablakhoz. A garázs sötét volt, és két fekete alak közeledett a házhoz. Guggolva várt az ablakban, míg el nem tűntek a szeme elől. Aztán, még mindig a ruhadarabot szorongatva, kimászott az ablakon, egy pillanatig ott lógott az ablakpárkányon csimpaszkodva, majd behunyta a szemét, és leugrott.

Üveg csörömpölt, s ő a döbbenettől zsibbadtan terült el a meg-megroppanó törmelék közt, a felcsapó, áporodott száraz porban. Egy alacsony melegágyra ugrott; kikászálódott, megpróbált megállni, de megint elesett, s közben a hányinger kerülgette. A térde volt az; kavargó gyomorral, zihálva, beharapott szájjal feküdt, miközben a nadrágja szára lassan, melegen átázott, szorongatta a ruhadarabot, és a sötét eget bámul-

ta tágra nyílt, tébolyult szemmel. Hangokat hallott a házból, kigyulladt fölötte a lámpa az ablakban, ő hason kúszva megfordult, bicegve átrohant a gyepen, a garázs mellett beleveszett a cédrusok árnyékába, elnyúlt, s leste az ablakot, amelyen egy férfi hajolt ki és nézett körül; halkan nyöszörgött, miközben térdére szorított ujjai közül patakzott a vér. Aztán továbbvonszolta magát, fölvonta vérző lábát a falra, leszökött a fasorba, és ledobta a póznát. Vagy száz lépéssel arrébb megállt, fölhúzta szakadt nadrágját, és megpróbálta bekötözni lábán a sebet. De a zsebkendője szinte azon nyomban átvérzett, és a vér változatlanul csurgott-csurgott le a lábaszárán, be a cipőjébe.

A bank hátsó szobájában végre fölgyűrte a nadrágja szárát, leszedte a zsebkendőt, és a mosdóban megmosta a vágást. Még vérzett; a vére láttán fölfordult a gyomra, nekitántorodott a falnak, s úgy nézte a vérét. Aztán levetette az ingét, s amilyen szorosan csak tudta, a lába köré tekerte. Még mindig kavargott a gyomra, nagyot húzott hát az állott csapvízből. Vissza is öklendezte, savanyúan azon nyomban; belekapaszkodott a mosdóba, s verítékezve próbálta a hányást visszatartani, amíg elmúlik a rosszulléte. Lába szára elzsibbadt és érzéketlenné vált; gyöngének érezte magát, szeretett volna lefeküdni, de nem mert.

Bement a rács mögé, s a bal sarka minden lépésnél vörös nyomot hagyott a padlón. A páncélszekrény ajtaja hangtalanul kinyílt; a sötétben is megtalálta a készpénzkassza kulcsát, a kasszát is kinyitotta. Csak a papírpénzt vette ki, de amit talált, azt mindet. Aztán becsukta és bezárta a páncélszekrényt, visszament a mosdóba, megnedvesített egy törülközőt, és a linóleum padlóról eltávolította a sarka nyomát. Aztán

kiment a hátsó ajtón, s úgy állította a zárat, hogy kintről is rácsukódjon. A bíróság órája épp éjfélt ütött.

Egy sikátorban, két néger bolt közt, néger férfi ült egy viharvert Fordban és várt. Bankót nyomott a néger kezébe, az bekurblizta a motort, odajött, és kíváncsian bámult a véres vászonra a szakadt nadrág alatt. – Mi történt, főnök? Csak nem sebesült meg?

– Valami szögesdrót... – felelt kurtán. – Benzin van elég? – A néger rábólintott, s ő elindult. Ahogy a téren áthajtott, Buck, a csendbiztos, ott állt a lámpa alatt a postánál, s Snopes keserűen megvető, néma átkokat szórt rá. Továbbhajtott, befordult a sarkon, eltűnt szem elől, s hamarosan még a távolodó kocsi hangja is elhalt.

1

Napsütéses vasárnap délután volt, október. Narcissa és Bayard röviddel ebéd után elment autózni, Jenny kisasszony meg öreg Bayard kinn ült a veranda napos végében, mikor a deputáció, Simon vezetésével ünnepélyesen előkanyarodott a sarkon a ház mögül. Hat néger alkotta a vasárnapi ünneplő minden létező változatában; élükön egy roppant termetű, bikanyakú, papi galléros, császárkabátos néger, tekintete vad és parancsoló, modora zengzetes.

– Hát ők vónának, ezredes úr – mondta Simon, és meg sem állt, egyenesen fölment a lépcsőn, ott megfordult, senkiben nem hagyva a legcsekélyebb kétséget sem, hogy melyik oldal szövetségesének tartja magát. A deputáció megtorpant, és egy darabig tisztességtudó ünnepélyességgel toporgott.

– Hát ez meg mi? – kérdezte Jenny kisasszony. – Te vagy az, Bird bácsi?

– Igenis, Jenny kisasszony – vette le a kalapot gyapjas ősz fejéről, és hajolt meg a bizottság egyik tagja. – Hogy szolgál a kedves egészsége? – A többiek egyik lábukról a másikra álltak, és sorra mind levették a kalapjukat. Vezetőjük a magát a melléhez szorította, akár egy lencsevégre kapott kongreszszusi képviselő.

– Hallod-e Simon – kérdezte öreg Bayard –, ez meg micsoda? Minek csődítetted ide ezeket a niggereket?

– A pénzér gyüttek – magyarázta Simon.

– Hogy?

– Pénzért? – ismételte érdeklődő hangon Jenny kisasszony. – Miféle pénzért, Simon?

– Azért a pénzért, amit megígért nekik – ordította Simon.

– Megmondtam, hogy azt a pénzt nem fizetem ki – mondta öreg Bayard. – Simon azt mondta, hogy én majd kifizetem? – kérdezte a deputációt.

– Miféle pénzt? – érdeklődött újólag Jenny kisasszony. – Miről beszélsz, Simon? – A bizottság vezetője már szóra igazította a száját, de Simon megelőzte.

– Ugyan mán, ezredes úr, há' nem maga mondta, hogy kifizeti, csak mondjam meg nekik?

– Egy szóval se mondtam – jelentette ki dühösen öreg Bayard. – Én azt mondtam, hogy ha börtönbe akarnak dugni, tessék, csak dugjanak. Én azt mondtam.

– Ugyan mán, ezredes úr. Ha egyszer aszonta. Csak épp elfelejtette. Jenny kisasszony is megmondhassa...

– Én aztán nem – szólt közbe Jenny kisasszony. – Most hallok róla először. Kinek a pénzéről van szó, Simon?

Simon fájdalmas, szemrehányó pillantást vetett rá. – Ő aszonta nekem, hogy megmondhatom nekik, maj' ő kifizeti.

– Vesszek meg, ha egy szóval is mondtam! – ordított öreg Bayard. – Kereken kijelentettem, hogy egy vasat se fizetek. És azt is megmondtam, hogy ha ezért a nyakamra mered szabadítani őket, elevenen nyúzlak meg, hallod!

– Én nem szabadítom a nyakára őket – felelt csillapítólag Simon. – Eszem ágába' sincs. Csak megadja nekik a pénzüket, aztán a többit maj' mink elintézzük egymás közt.

– Itt kárhozzak el, ha megadom; még hogy egy naplopó nigger, aki a betevő falatot...

– De valakinek csak ki kell fizetni őket – érvelt Simon türelmesen. – Há' nincs igazam, Jenny kisasszony?

– Tökéletesen – hagyta rá Jenny kisasszony. – De az nem én leszek.

– Szóval hát a' nem vitás, hogy valakinek fizetnie kell. Mer ha valaki le nem csillapítsa őket, akkor engem börtönbe dugnak. És akkor maguk itt mind micsinálnak, ha nincs aki etesse, meg csutakolja a lovakat, kitakarítsa a házat és az asztalnál főszolgáljon? Nekem mindegy, én bemenek a börtönbe, még ha az a kőpadló nem is tesz jót a fájós öreg csontjaimnak. – Maga volt a fennkölt, grállovaghoz illő elvhűség és önmegtagadó türelem. Öreg Bayard toppantott.

– Mennyi az?

A vezető kidüllesztette a mellét a császárkabátban. – Moore testvér – mondta –, lenne szíves közölni a végösszeget, amit Strother volt presbiter mint az egyházközség pénztárosa a tervezett második baptista templomnak visszafizetni tartozik?

Moore testvér – félénk kis ébenfekete néger, komor bő feketében – némi zűrzavart idézett elő a csoport hátsó sorában, különféle készséges kezek közreműködésével egyszerre ott bukkant föl, ahol a méltóságteljes tiszteletes, szerét ejtvén, hogy ráirányuljon a figyelem, helyet teremtett neki. Kalapját lerakta a földre, a lába elé, kabátja jobb oldali zsebéből kihúzott egy veres selyem zsebkendőt, egy cipőkanalat, egy rúd bagót, s mindezt a szabad kezében tartva, arcán szelíd riadalommal, lelkiismeretesen újra beletúrt. Majd szép sorjában visszarakta, s most a bal zsebéből teremtett elő egy zsebkést, egy pálcikát, ami végig piszkos cérnával volt betekerve, egy rövid szíjdarabot, végén rozsdás és láthatólag haszontalan csattal, s végül egy maszatos, szamárfüles noteszt. A többit mind visszagyömöszölte, a szíjat leejtette, lehajolt érte és fölvette; aztán a lelkésszel rövid, suttogó megbeszélést tartott. Kinyitotta a noteszt, s addig lapozgatta, lapozgatta, míg a lelkész a válla

fölött áthajolva rá nem lelt a megfelelő oldalra, s az ujjával rá nem bökött.

Szóval mennyi az, tiszteletes? – kérdezte türelmetlenül Bayard.

– Moore testvér majd közli önnel a végösszeget – zengte a lelkész. Moore testvér révült tekintettel bámulta a lapot, s valamit mormolt, kivehetetlenül.

– Hogy? – kérdezte öreg Bayard, s füléhez tartotta a kezét.

– Csak mondassa meg vele – mondta Simon. – Így senki sem érti, hogy mit beszél.

– Hangosabban – dörögte a lelkész, egy csöppet türelmetlenül.

– Hetvenhét dollár és negyven cent – nyilatkoztatta ki végül Moore testvér. Öreg Bayard hátravágta magát a székében, s egy teljes percig káromkodott, miközben Simon aggódva figyelte a szeme sarkából. Aztán fölállt, s még mindig káromkodva végigtrappolt a verandán, be a házba. Simon megkönnyebülten felsóhajtott. A deputáció megint toporogni kezdett, Moore testvér meg fürgén visszaosont hátra. A lelkész azonban megőrizte korábbi baljós és lenyűgöző komolyságát.

– Mi lett a pénzzel, Simon? – kérdezte kíváncsian Jenny kisasszony. – Nálad volt, mi?

– Azt állítsák – felelt Simon.

– És te mit kezdtél vele?

– Jó helyt van – biztosította Simon. – Hogy úgy mondjam, kihelyeztem.

– Azt gondolom – hagyta rá szárazon Jenny kisasszony. – Gondolom, ki se hűlt nálad. Már csak azért is megérdemelnék, hogy elveszítsék, mert a te kezedbe adták. Kinek adtad oda?

– Ó, azt mink mán az ezredessel rég elintéztük – mondta

könnyedén Simon. Öreg Bayard megint betrappolt a hallba, s egy csekket lobogtatott.

– Nesztek! – ordította, és a lelkész odalépett a rácshoz, elvette tőle, összehajtogatta, zsebre vágta. – És ha még egyszer olyan marhák vagytok, hogy pénzt adtok a kezébe, hozzám aztán ne gyertek többé, halljátok? – Egy pillanatig a deputációra, majd Simonra meresztette a szemét. – S téged meg, ha legközelebb ellopod a más pénzét, és hozzám jössz, hogy én fizessem vissza, magam csukatlak le és állíttatlak bíróság elé. Zavard el innét ezeket a niggereket.

A deputáció már egy emberként indult volna, de a lelkész parancsoló keze megállította. Ránézett Simonra. – Strother testvér – mondta –, mint a volt első baptista templom fölszentelt lelkésze, és a tervezett második baptista templom megbízott lelkésze, hivatalomnál fogva ezennel visszahelyezlek a fent említett második baptista templom presbiteri tisztségébe. Amen. Sartoris ezredes, asszonyom, isten önökkel. – Majd megfordult, s kiterelte a bizottságot a színről.

– Hála az Úrnak, ez is lement a lelkünkről – mondta Simon. Odajött, s kéjesen nyögve leült a legfelső lépcsőfokra.

– Te meg jól jegyezd meg, hogy mit mondtam – figyelmeztette öreg Bayard. – Csak még egyszer történjék meg, hogy...

De Simon arrafelé nyújtogatta a nyakát, amerre az egyháztanács eltűnt. – Hát ezek – mondta –, mit gondol, mit akarnak mán megint? – Mert a bizottság visszajött, s tagjai félénken leskelődtek a sarkon.

– Nos? – kérdezte öreg Bayard. – Mi baj?

Megint megpróbálták előrelökdösni Moore testvért, de most nem állt kötélnek. Végül a lelkész szólalt meg.

– Fehérember, megfeledkezett a negyven centről.

– Hogy?

– Aszongya, nem adta oda nékiek a negyven centet – ordította Simon. Öreg Bayard robbant; Jenny kisasszony fülére tapasztotta a kezét, a bizottság tagjai meg félős csodálattal forgatták a szemüket, miközben ő fenséges magasságban szárnyalt, hogy végül lecsapjon Simonra.

– Add oda nekik a negyven centjüket, és takarodjanak innét! – tombolt öreg Bayard. – És ha még egyszer a színüket látom, lovaglóostorral verem ki az egész bandát, de veled együtt!

– Uramisten, ezredes úr, nincs nékem negyven centem, tudhassa jól. Minek a' nekik, ha egyszer mán megkapták a többit.

– De igenis van, Simon – reccsent rá Jenny kisasszony. – Fél dollárod maradt, azután, hogy tegnap este megrendeltem neked azt a cipőt. – Simon ismét fájdalmas meglepetéssel nézett rá.

– Gyerünk, odaadni – parancsolt rá öreg Bayard. Simon lassan belenyúlt a zsebébe, elővett egy féldollárost, és lassan forgatta a tenyerében.

– Még elkelhet nékem ez a kis pénz, ezredes úr – protestált. – Igazán meghagyhatnák nekem.

– Gyerünk, odaadni! – mennydörgött öreg Bayard. – Azt hiszem, negyven centet csak kifizethetsz te is. – Simon vonakodva fölállt, és a lelkész közelebb lépett.

– Hun a visszajáró apró? – kérdezte Simon, s addig nem adta ki kezéből a pénzt, míg ott nem volt tenyerében a két ötcentes. A bizottság elvonult.

– Most pedig – mondta öreg Bayard –, tudni akarom, hogy mit csináltál azzal a pénzzel.

– Hát szóval – kezdte Simon készségesen –, az úgy volt... szóval hogy kihelyeztem azt a pénzt. – Jenny kisasszony fölállt.

– Uramisten, még újrakezditek? – S otthagyta őket fakép-

nél. A szobájában, az ablakán besütő napfényben üldögélve, még egyre hallotta őket s öreg Bayard tomboló dühét, és Simon nyájas, meggyőző köntörfalazását, amint fölcsapott, elhalkult az Úr napjának álmos levegőjén.

Egyetlen rózsa, egyetlen szál rózsa maradt meg. A nyárutó szomorú, halott idején is megőrizte virágát, s bár a datolyaszilva már rég elhányta aprócska napjait a hernyógirlandos ágak közé, a gumifa, a juhar és a hikoridió két arany-bíbor hétig páválkodott, és a fűszálakat, amelyek közt a szöcskenagyapák, mint nyolcvanéves aggok guggoltak mogorva lustán, kétszer is finoman átsatírozta a dér, és a déli napsütésben már sassafras illatozott, s még virágzott – túléretten, s egy csöppet csakazértis ziláltan, akár egy öregedő operettprimadonna. Jenny kisasszony szvetterben dolgozott, s a kezében, földes kesztyűjében, megcsillant a kerti lapát.

– Olyan ez, mint egyik-másik ismerős öregasszony – mondta. – Nem tudja, hogy adja meg magát elegánsan, ha belép a nagymamakorba.

– Hadd élvezze ki a nyarat – tiltakozott a sötét gyapjúkosztümös Narcissa. Neki is volt kerti lapátja, derűsen piszmogott a zsémbes és fürgén türelmetlen Jenny kisasszony nyomában, és nem végzett semmit. Sőt, a semminél is kevesebbet, még Isomnál is kevesebbet, mert Isomnak, aki nyomban, kimondatlanul szövetségre lépett a bal, a tétlen szárnnyal, szintén elvette a munkakedvét. – Joga van a nyarához.

– Van aki képtelen tudomásul venni, hogy elmúlt a nyár – vágott vissza Jenny kisasszony. – A vénasszonyok nyara nem mentség rá, hogy szenilis kamasz legyen valaki.

– Ez még csak nem is szenilitás.

– Jól van. Majd meglátod magad is egy szép napon.

– Ó, egy szép napon! Még éppenséggel nem készültem fel rá, hogy nagymama legyek.

– De ugyancsak jól haladsz. – Jenny kisasszony óvatosan és nagy szakértelemmel kiemelt egy tulipánhagymát, s a gyökereiről eltávolította a földcsimbókokat. – Azt hiszem, a Bayardot, legalább egyelőre, elkoptattuk egy kicsit – folytatta. Gondolom, legjobb lenne, ha Johnnak keresztelnénk.

– Igen?

– Igen – ismételte meg Jenny kisasszony. – Majd Johnnak kereszteljük, Isom, te!

A gyapotagrenáló most egy hónapig egyfolytában dolgozott előbb a Sartorisék, aztán a völgyben följebb, meg a hegyek közt meredek kis táblákon gazdálkodó ültetvényesek gyapotján. A Sartoris birtokot részben művelték. A legtöbb bérlő megszedte már a gyapotot, és letörte a kései tengerit; s estefelé, mikor a vénasszonyok nyara megülte a földet, és a szélcsendben mint az égő fa füstje csípett az ősi szomorúság, Bayard és Narcissa ki-kiautózott az erdőszéli forráshoz, ahová a négerek hordták a cukornádat, és főzték a téli közös nádmézet. A négerek egyike amolyan pátriárkaféle volt a bérlők közt, az övé a prés és az öszvér is, amely a hajtóerőt szolgáltatta. Ő intézte a szecskázást, ő ügyelt fel a lé főzésére, s szedte utána a vámot, s mikor Bayard meg Narcissa megérkezett, az öszvér többnyire egyhangú köreit rótta türelmesen, patája alatt zörgött a száraz nádbél, a pátriárka valamelyik unokája meg a szecskázót etette náddal.

Az öszvér csak járt körbe-körbe, kecses, szarvasforma lábát kényesen szedte a zizegő nádbél közt, nyaka rugalmasan hajladozott, mint egy gumicső a foglalatában, véknyán a szőrt kikoptatta az istráng, füle élettelenül leffegett, félig hunyt

fakó szemhéja alatt álmatag-epés volt a tekintete, szemmel láthatólag elszenderítette tulajdon mozgásának egyhangúsága. A gyapotföldek valamely Homérosza megénekelhetné az öszvért, helyét a Délen. Ő volt az, aki minden és mindenki másnál makacsabbul kitartott e földön, mikor a körülmények reménytelen és gyilkos kegyetlensége elől minden és mindenki más meghátrált, s mert epésen és türelmesen csak a mosttal törődött, s fittyet hányt mindennek, amitől az ember szíve megszakad, kimentette az arcára borult Délt a rekonstrukció vaspatája alól, megaláztatása által újra önérzetre tanította, s legyőzött balsorsa által bátorságra; ő, aki a kilátástalan helyzetben megvalósította a már-már lehetetlent, csupáncsak bosszúvágyó türelmével. Apjára-anyjára nem hasonlít, fia-lánya sose lesz; türelmes és bosszúvágyó (közismert tény, hogy tíz esztendeig is eldolgozik készségesen és türelmesen, csak hogy egyszer jót rúghasson a gazdájába); magának való, de nem gőgös, önelégült, de nem hiú; hangja önmaga kigúnyolása. Kitaszított és pária, se barátja, se felesége, se szeretője, se szívszerelme; nőtlen és szűz, nincs sem oszlopa, se barlangja a sivatagban, nem gyötrik kísértések, nem korbácsolják álmok, és nem csitítják látomások; a hit, remény, szeretet nem az övé. Mizantróp, hat napot dolgozik ellenszolgáltatás nélkül egy olyan teremtménynek, akit gyűlöl, egy másikhoz béklyózva, akit megvet, s a hetedik napot azzal tölti, hogy vagy ő rugdossa osztályos társait, vagy azok őt. Félreismeri még az is, a nigger, aki hajtja, s akinek indulata, agyműködése annyira az övéhez hasonló, idegen munkát végez idegen környezetben; nemcsak saját fajtáját tartja el, hanem egy egész létformát; jámbor, amit örökül hagy, elfőzik, a lelkével együtt, egy enyvgyárban. Csúf, fáradhatatlan, perverz, sem észérvekkel, se hízelkedéssel, sem a jutalom ígéretével nem lehet moz-

gásra bírni; panasz nélkül végzi az egyhangú aljamunkát, s jutalma ütleg. Míg él, csak hajsza a része, megvetés tárgya mindenütt; nem siratják, nem becsülik és nem éneklik meg, csúf és vádló csontjai rozsdás konzervdobozok, törött cserép, elvásott autógumik közt fakulnak elhagyatott domboldalakon, teste meg észrevétlen szárnyal az ég kékjére dögkeselyűk bendőjében.

Ahogy közeledtek, a szecskázóról a csikorgás-nyiszorgás adott először hírt, hacsak nem fújt szemükbe a szél; ilyenkor a csípős, finoman izgató erjedés- és fövő nádméz-szag. Bayard szerette ezt a szagot, többnyire fölhajtottak, és megálltak egy kis időre, megbámulták a türelmes öszvért, a fortyogó katlan fölé görnyedő öreget, a fiú meg, miközben a garatba etette a nádat, lopva figyelte őket a szeme sarkából. Bayard néha kiszállt, odament az öreghez, és szót váltott vele, Narcissát meg ott hagyta a kocsiban; ilyenkor körülvette őt a tűnő nyár érett illata és minden dús, szétfolyó szomorúsága, szeme megpihent Bayardon meg az öreg négeren – a magas, ösztövér, végzetesen fiatal férfin, meg a másikon, akit meggörnyesztett a kor –, s ilyenkor lelke derűs, kitartó hullámokban áradt ki rájuk, ölelte körül őket észrevétlenül.

Aztán Bayard visszatért, beszállt mellé, ő pedig megérintette durva ruháját, olyan könnyedén, hogy Bayard észre se vette, visszahajtottak a fakó, hepehupás úton, az égve lobogó erdők mentén, s a körbeforduló szentjánoskenyér-fák és tölgyek fölött hamarosan föltűnt fehér tömegével a szilárd és egyszerű ház, majd a távoli hegyek fölébe kúszó nyár végi hold sárga korongja, éretten, mint a sajt.

Néha sötétedés után is visszamentek. A szecskázó ilyenkor már állt, hosszú karja mozdulatlanul nyúlt át a színen a tűz világába. Az öszvér az istállóban evett, vagy toporgott, s bö-

ködte orrával az üres jászlat, vagy aludt álltó helyében, s nem a holnapra várt; a tűz fényében táncolt a sok-sok árnyék. A négerek már összeverődtek; öregasszonyok, öregemberek üldögéltek a ropogó nádkévéken a tűz körül, egyikük kisajtolt szárral etette, míg illatterhes, kavargó dühe már az ágakat nyaldosta a fejük fölött, s festette még aranyosabbra a szikrázó arany leveleket; fiatal férfiak, lányok, gyerekek guggolták körül, s bámulták mozdulatlanul, mint az állat. Néha dúdoltak is - hullámzó, szótlan dallamokat, a lágy basszus időtlen, szomorún lebegő panaszos mollba olvadt, sötét, komoly képük a lángok felé hajlott, s ajkuk meg se moccant.

De ha fehérek jöttek, az énekszó elhalt, csak ültek, heverésztek a tűznél, a kormos, fortyogó katlan körül, beszélgettek szaggatott, mormoló felhangokkal, bánatos kacagásra mindig készen, s közben a szárazon surrogó nádkévék közt fiúk és lányok suttogtak, vihorásztak.

Egyikük mindig, de néha mindketten betértek az irodába öreg Bayardhoz és Jenny kisasszonyhoz. Most fahasábok égtek a tűzhelyen, annak a fényében üldögéltek – Jenny kisasszony a lámpa alatt, kezében szenzációhajhász napilapja; öreg Bayard papucsos lábát a kandallóra fölrakva füstfelhőbe burkolózott, az öreg szetter meg idegesen álmodozott a karosszéke mellett, talán régi és dicső vadállásokat idézett, talán annál is régebbre gondolt vissza, szeles, ösztövér kölökkutya korára, mikor az egész világ még csupa szimat volt, hogy felforrt tőle a vére, s a büszkesége nem tanította meg még az önuralomra; Narcissa és Bayard ott ült kettőjük közt. Narcissa is álmodozott komolyan és nyugodtan, kis Bayard meg egyik cigarettát szívta a másik után mogorva, megzabolázott nyugtalanságában.

Öreg Bayard végül behajította szivarját a tűzbe, lerakta

lábát a padlóra, a kutya fölébredt, fölemelte a fejét, pislogott, egy nagyot, jóízűt ásított, akkorát, hogy Narcissát is, aki nézte, mindig elfogta az ásíthatnék.

– Mi lesz, Jenny?

Jenny kisasszony ilyenkor félretette az újságot, és fölállt.

Majd én – mondta Narcissa. – Hadd menjek én. – De Jenny kisasszony sose hagyta, s már hozta is a tálcát, rajta a három pohárral, öreg Bayard meg kinyitotta az íróasztalát, kivette az ezüstdugós palackot, és szertartásos gonddal megkeverte a három puncsot.

Bayard egyszer rávette Narcissát, hogy húzzon kezeslábast és csizmát, és menjen el vele oposszumra. A kifutó kapujában Caspey várta őket koromcsíkos lámpával, vállán tülökkel, s Isom jutazsákkal, fejszével, meg négy homályba vesző, nyugtalan kutyával; aztán nekiindultak az erdő felé a kísérteties kúpokba rakott kukoricakóró közt, ahol Bayard nap nap után csapatszám riasztotta fel a foglyokat.

– Ma este hol kezdjük, Caspey? – kérdezte Bayard.

– Hátul, Henry bá'éknál. Ott a szöllőben, a gyapotcsűr megett. Kormos mán tegnap főkergette a fára.

– És honnan tudod, hogy itt lesz ma este is, Caspey? – kérdezte Narcissa.

– Visszagyün a' – jelentette ki magabiztosan Caspey. – Mán ott is van, oszt lesi a lámpát, s fülel, hogy vannak-e vélünk kutyák.

Átmásztak a kerítésen, Caspey lehajolt, és letette a lámpát. A kutyák, ahogy elengedte őket, nyüzsögtek, huzakodtak a lába körül, szimatoltak, és torokhangon meg-megmorogták egymást. – Rubint, te! Maradsz má nyugton. Ott maradsz, te tányérnyaló! – Vinnyogtak, kavarogtak, meg-megcsillant olvadékonyan a szemük, majd nesztelenül, gyorsan belevesz-

tek a sötétségbe. – Adjunk nékiek egy kis időt – mondta Caspey. – Oszt meglássuk, itt van-e mán. – Elölről, a sötétből egy kutya csahintott háromszor, izgatottan. – Ez a kölökkutya – mondta Caspey. – Csak megjátssza magát. Nem fogott a' szimatot. – Fenn a csillagok halványan úsztak a párás mennybolton; még nem volt hideg, a föld meleg tapintású az ember tenyere alatt. A lámpafény biztos oázisa vette körül őket az egydimenziós világban, a sötétség gyér fénnyel teli és szétfoszló csillagok szélenincs takarójával lefödött ciszternájában. A lámpa füstöt s halvány melegszagot árasztott. Caspey fölemelte, lejjebb tekerte a kanócot, aztán visszatette a lábához. Aztán a sötétből fölhangzott egy magányos hang, visszhangos, mély és komoly.

– Megvan – mondta Isom.

– Ez Rubint – bólintott rá Caspey, és fölvette a lámpát. – Kiszagolta. – A kölökkutya mégint vadul, hisztérikusan csaholt; aztán egyetlen, mély hangú vonítás csapott fel. Narcissa belekarolt Bayardba. – Nem sietnek – mondta Caspey. – Még nem kergették föl a fára. Heeé! Fogd meg, te! – A kölökkutya abbahagyta a csaholást, a másik időről időre mély hangon kaffantott egyet, s ők elindultak a nyomába. – Fogd meg, te!

Sötétbe vesző barázdákon botorkáltak át Caspey ugrándozó lámpása nyomán, s a sötét egyszer csak megzendült crescendo, négy hangnemben, a sok rövid, kemény vakkantástól. – Megkerítették – mondta Isom.

– Meg – helyeselt Caspey. – Gyerünk. Szorítsátok! – Most szaladtak, Narcissa Bayard karjába csimpaszkodva, a sűrű fűben, aztán át egy másik kerítésen, majd a fák közt. Szemek csillantak meg előttük a sötétben; az ugatás újabb vihara,

közbe-közbe feszült, mohó vinnyogás, s ahogy botladoztak, kutyák nyüzsögtek körülöttük a félhomályban.

– Fönn van mán – mondta Caspey. – Az öreg Kormos lássa.

– Ott a Henry bá' kutyája is – mondta Isom.

– Tudtam, hogy itt lesz – morgott Caspey. – Mán nem bír egy oposszummal, de nem hanná a más kutyáját, hogy a'kkergesse föl a fára, ha hallja... – Fejéhez emelte a lámpát, s fölnézett a fiatal fát elborító indarengetegbe, Bayard meg elővett egy zseblámpát, és a fényét fölfelé irányította a fára. A három javakorabeli kutya meg Henry bá' koszlott szőrű vén ebe feszülten ülte körül a fát, s csak olykor-olykor eresztette neki a hangját vinnyogva, ugatva, a kölökkutya azonban eszét vesztve, hisztérikus kitartással csaholt. – Rugd mán ódalba azt a kölköt, ha maradjon nyugton – rendelkezett Caspey.

– Gyömbér, elhallgatsz! – ordított Isom. Letette a fejszét és a zsákot, elkapta a kölökkutyát, s a lába közé fogta. Caspey és Bayard lassan megkerülte a fát, a sóvár kutyák közt. Narcissa a nyomukban.

– Sűrű odafönn az a sok inda... – jegyezte meg Caspey.

– Ott van a' – mondta hirtelen Bayard. – Megtaláltam. – Rászegezte a fénycsóvát, Caspey odaállt mögéje, és fölnézett a válla fölött.

– Hol? – kérdezte Narcissa. – Látod?

– Az ám – hagyta helyben Caspey. – Ott van. Rubint nem hazudik. Ha aszongya, hogy ott van, hát ott van.

– Hol, Bayard? – kérdezte újra Narcissa. Bayard odavonta őt maga elé, feje fölé emelte a lámpát, s egyszerre ráizzott az indaszövevényből két, egymástól alig gyufaszálnyira lévő, vöröses tűzpötty, majd kialudt, s fölizzott újra.

– Odébb mén – mondta Caspey. – Kölökoposszum. Menj

föl, oszt rázd le, Isom. – Bayard az állat szemébe irányította a fényt, Caspey letette a lámpást, s odagyűjtötte lába köré a kutyákat. Isom fölfelé kapaszkodott a fán, aztán eltűnt az indák tömegében, de így is követni tudták az előrehaladását a rázkódó ágak és a ziháló felkiáltások nyomán, ahogy az állatot hívogatta, hol hízelkedve, hol ünnepélyes udvariassággal.

– Hm – dörmögte –, nem bánt téged senki. A hajad szála se görbül, csak fazékba dugnak. Ügyeljen kéremássan, menek föl uraságod után. – Újabb mozgás; aztán megszűnt; hallották, hogy óvatosan mozgatja az ágakat. – Itt van! – kiáltotta hirtelen. – Fogjátok meg a kutyákat.

– Kicsi, mi? – kérdezte Caspey.

– Azt nem tudom. Csak a pofáját látom. Ügyeljetek a kutyákra. – A fiatal fa csúcsa dühösen és kitartóan hajladozott: Isom mind hangosabban és hangosabban hujjogatott, ahogy az ágakat rázta. – Huu... itt gyün! – ordította, s valami lassan, vonakodva pottyant egyik láthatatlan ágról a másikra, aztán csönd lett; a kutyák feszülten, csaholva álltak. A zsákszerű valami továbbpottyant, Bayard fényszórója nyomon követte, míg nagyot puffanva le nem huppant a földre, és el nem tűnt a kutyák kavargásában.

Caspey és Isom kiáltozva szökkent közibük, végül sikerült is félreráncigálnia őket, s Narcissa megpillantotta az állatot a zseblámpa fénytócsájában, oldalán hevert összekucorodva, pofáján merev vigyor, szeme csukva, rózsaszín, csecsemőforma keze keresztbe téve a mellén. Szánakozva és ugyanakkor utálkozva nézte a mozdulatlan jószágot – micsoda ellentmondás, ez a halálfejre emlékeztető farkasvigyor és azok a csöpp, emberi kezek meg a hosszú patkányfarok. Isom leugrott a fáról, Caspey a három feszült és csaholó kutyát átadta unokaöccsé-

nek, fölvette a fejszét, s miközben Narcissa borzongó kíváncsisággal nézte, nyelét keresztbe fektette a jószág nyakán, rálépett a két végére, majd megragadta az állat farkát... Narcissa megfordult, s szájára szorított kézzel menekült.

De a sötétség fala megállította, s csak állt, reszketve, kissé fölkavarodott gyomorral, s figyelte, mint járkálnak a lámpa körül. Aztán Caspey félrehúzta a kutyákat, Henry bá' agg ebét jól oldalba rúgta, hogy csak úgy puffant, az eb döbbenten, vérfagyasztó vonítással hazatakarodott, Isom földobta vállára a bő zsákot, s Bayard megfordult, szemével őt kereste.

– Narcissa?

– Itt vagyok – felelt. Bayard odament hozzá.

– Ez egy. Még vagy tucatnyit kéne ejtenünk az éjjel.

– Jaj, ne – borzongott meg. – Ne. – Bayard az arcát firtatta; aztán szemébe világított a zseblámpával. Ő fölemelte a kezét, és félretolta a lámpát.

– Mi baj? Csak nem fáradt el máris?

– Nem. Csak... – Elindult. – Gyerünk; még itthagynak minket.

Caspey bevezette őket az erdőbe. Most szárazon susogó levelek közt jártak, zörgő avarban. Fák magasodtak fölébük a lámpa fényében, fent, a ritkuló ágak közt csillagok úsztak a néma, seszínű égen. A kutyák jártak elöl, ők a nyomukban a felmagasodó fatörzsek közt, bele-belecsúszva egy-egy vízmosásba, ahol homok csillogott a fénytócsában, s Caspey lábának roppant ollózó árnya akadék vadrózsaágak közt küszködött, aztán megint föl, a túlsó partra.

– Jobb lesz, ha kimászunk ebbül a vízmosásbul – tanácsolta Caspey. – Még egy mosómedvére akadnak, oszt reggelig se visszük haza őket. – Megint tisztás felé törtetett; kikeveredtek az erdőből, sásos réten vágtak át, nap- és porszaga volt, s

a portól a lámpát halvány fényudvar kerítette. – Fogd meg, te!

Megint erdőbe hatoltak be. Narcissa már kezdett elfáradni, de Bayard csak ment, ez eszébe se jutott, ő meg követte, egyetlen szó panasz nélkül. Végül, messze elölről, újra felhangzott az az egy zengő vonítás. Caspey megállt. – Lássuk, merre mén. – Álltak a sötétben, az év szomorú, hívesedő hanyatlásában, a haldokló fák közt, s füleltek. – Huuii! – kiáltott lágyan Caspey. – Gyerünk, kerítsd meg!

A kutya visszafelelt, s ők megindultak, lassan, meg-megálltak, s közben hallgatóztak. A kutya csaholt; most két hang hallatszott, s ők mintha körbekerültek volna az ösvényen. – Huuii! – kiáltott Caspey, s a hangja beleveszett a fák közt ide-oda verődő visszhangokba. Folytatták az utat. A kutyák megint jelt adtak, nagy ívben távolodva attól a helytől, ahol az első kiáltás elhangzott. – Arrafele csalja őket, vissza, ahonnét gyüttek – szólalt meg Caspey. – A' lesz a legjobb, ha itt megvárjuk, amég egyenesbe hozzák a dolgot. – Letette a lámpát, melléje guggolt, Isom ledobta a terhét, s leguggolt ő is, Bayard meg leült, nekivetette a hátát egy fatörzsnek, és Narcissát odavonta maga mellé. A kutyák most közelebb csaholtak. Caspey belebámult a sötétbe, a hang irányába.

– Mosómedvére bukkantak, a'sszem – mondta Isom.

– A'llehet. Hegyi mosómedvére.

– És a' most az odvas fa fele tart, mi?

– Úgy hangzik. – Füleltek, mozdulatlanul. – Akkor oszt meg vagyunk áldva – tette hozzá Caspey. – Huuii! – Valami halavány hűvösség volt a levegőben, azután, hogy a napfény fölhült a földről, s Narcissa közelebb húzódott Bayardhoz. Az elővett egy pakli cigarettát a zubbonya zsebéből, egyet

odakínált Caspeynek, s maga is rágyújtott. Isom a sarkán kuporgott, s a szeme fehéren forgott a lámpa fényében.

– Tessék mán egyet nekem is anni – mondta.

– Te még ne bagózz, gyerek – mondta Caspey. De Bayard őt is megkínálta, s most ott kuporgott ösztövéren, s félénk fekete ujjai közt fogta a kis fehér rudat. A levelek közül, a hátuk mögül loholós zaj és feszült vinnyogás hallatszott, s vékonyan vinnyogva, ijedten ide-oda járó foszforos fényű szemmel odaódalgott Caspey lábához, a fénybe, a kölökkutya. – Hát te meg mit akarsz? – kérdezte Caspey, s rátette kezét a fejére. – Megijettél? A kölökkutya esetlenül tekergett, s vinnyogva böködte az orrával Caspey kezét. – E'mmedvét talált odalenn – mondta Caspey. A többi meg nem segített, hogy megfogd, mi?

– Szegény kicsi kölök mondta Narcissa. – Igazán megijedt valamitől, Caspey? Gyer ide, kutyus.

– A többi kutya csak ment tovább, emmeg ott maradt, magára – felelt Caspey. A kutya félősen dörgölőzött Caspey térdéhez; aztán fölágaskodott, és belenyalt a képébe.

– Mész innét! – kiáltott fel Caspey, és ellökte a kutyát. Az ügyetlenül lehuppant a száraz avarra, aztán föltápászkodott, ebben a pillanatban csaholni kezdett a többi eb, lágyan, összhangzó mélyen, s a kölökkutya megpördült, majd élesen csaholva elloholt a hang irányába. A kutyák tovább csaholtak; Isom és Caspey hallgatózott. – Egen – mondta Caspey –, arra, a kidűlt fa felé.

– Te úgy ismered ezt az egész vidéket, mint a tenyeredet, ugye, Caspey? – kérdezte Narcissa.

– Még szép. Vagy százszor vótam itt, mióta világra gyüttem. Bayard úr is ismeri. Majdnem olyan rég vadászik itt, mint én. Ő meg Johnny úr. Jenny kisasszon kűdött el velük,

mikor az első puskájukat kapták; éngem, azzal az egycsövű puskával, amit úgy kellett összedrótoznom, ha lőni akartam vele. Emlékszik még arra az öreg egycsövűre, Bayard úr? De célozni jól lehetett vele. Hány mókust nem lőttünk mink ebben az erdőben? Meg nyulat is. – Bayard a fa törzsét támasztotta. A fák csúcsát bámulta, azon túl a lágy eget, s cigarettája lassan égett az ujja közt. Narcissa Bayardnak a lámpa fényében kirajzolódó fakó arcélét nézte, s közelebb bújt hozzá. De Bayard nem adta tanújelét, hogy észrevette volna, s Narcissa belecsúsztatta kezét az övébe. De jéghideg volt, Bayard megint otthagyta őt, beleveszett kétségbeesése magányos magasába. Caspey újra megszólalt, lassú, mássalhangzótlan hangján, lágyan, szomorú felhangokkal. – Johnny úr, hát ő aztán jól lőtt. Arra emlékszik-e, mikor ő, meg maga, meg én...

Bayard fölállt. Eldobta a cigarettát, és gondosan beletaposta sarkával a földbe. – Gyerünk – mondta. – Ma már nem vernek fel többet. – Fölsegítette Narcissát, aztán fordult és indult. Caspey fölállt, leakasztotta és ajkához emelte a tülkét. Ott dagadozott körülöttük a hang, tisztán, komolyan és hosszúra nyúltan; aztán beleveszett a visszhangokba és újra a csöndbe, s a mozdulatlan sötét fodrot se vetett tőle.

Már majdnem éjfélre járt, mikor elváltak Caspeytől és Isomtól a kalyibájuknál, és a fasoron át elindultak a ház felé. Egyszerre ott feketéllett mellettük az istálló, aztán a ház is a gyérülő fák közt, a párás égbolt színe előtt. Bayard kaput nyitott, ő bement, utána Bayard, aztán bezárta a kaput, s mikor megfordult, ott lelte Narcissát maga mellett. Megállt.

Bayard? – suttogta ő, s hozzásimult, Bayard megölelte, állt, s feje fölött az eget bámulta. Ő a két tenyere közé fogta Bayard arcát, s odavonta magához; hideg volt az ajka, érezte

a végzet és kárhozat ízét, de csak csüngött rajta, s feje a mellére hajlott.

Többé nem ment el vele. Így hát Bayard egyedül járt, s valamikor hajnal és éjfél közt tért vissza, halkan hántotta le magáról a ruhát a sötétben, és óvatosan csusszant be az ágyba. De mikor már nem mozdult, ő megsimogatta, s a sötétben, az oldalán, nevén szólította, s az álomtól melegen és puhán feléje fordult. És így feküdtek egymásba kapaszkodva, a sötétben, s egy időre lefoszlott Bayardról a kétségbeesés és – amitől nem volt menekvése – a kárhozat magánya.

2

– Szóval – jegyezte meg Jenny kisasszony élénken a leves fölött –, a lány elment, otthagyott titeket, s így sikerült időt szakítanod rá, hogy kijöjj és meglátogasd a tieidet, mi?

Horace halványan elmosolyodott. – Hogy őszinte legyek, azért jöttem, hogy egyem valamit. Nem hiszem, hogy tíz közül egy asszony is akadna, aki ért a háztartáshoz, de hogy én nem lelem otthon a helyem, az biztos.

– Ezt úgy érted – helyesbített Jenny kisasszony –, hogy tíz közül egy férfinak ha van annyi esze, hogy tisztességes szakácsnőt venne feleségül.

– Talán több eszük van, és nagyobb belátással vannak mások iránt, mint hogy elrontanának egy tisztességes szakácsnőt – mondta ő.

– Úgy ám – mondta kis Bayard –, még egy szakácsnő is fölhagy a munkával, ha férjhez megy.

– Bizony – helyeselt Simon, aki gallértalan keményített ingében és vasárnapi nadrágjában (Hálaadás napja volt), hét-

köznapi szagán felül némi whiskytől is illatozva egy csöppet virágos kedvében támasztotta a kredenc sarkát. – Mikor Euphronyt elvettem, az első két hónapban négyszer kellett neki helyet keresnem.

Megszólalt doktor Peabody: – Simon ugyanis a más szakácsnőjét vette el.

– Inkább vegye el a más szakácsnőjét, mint a más feleségét – vágta rá Jenny kisasszony.

– Jenny kisasszony! – mondta szemrehányóan Narcissa. – Ilyet mondani...

– Elnézést – jelentette ki rögtön Jenny kisasszony. – Ez nem neked szólt, Horace; csak épp eszembe jutott. Magához beszélek, Loosh Peabody. Azt hiszi talán, hogy mert minden Hálaadás napján és karácsonykor föleszik minket már vagy hatvan éve, jöhet és kinevethet a tulajdon házamban?

– Jenny kisasszony, ilyet mondani! – ismételte Narcissa. Horace letette a kanalát, s Narcissa keze az asztal alatt megkereste az övét.

– Hogy? – Öreg Bayard asztalkendője be volt gyűrve a mellényébe; most letette a kanalát, és füléhez tartotta a kezét.

– Semmi – mondta kis Bayard. – Jenny néni meg a doki megint összekapott. Mozgás, Simon. – Simon megmoccant, leszedte a levesestányérokat, de restül, mert a szóváltást figyelte lankadatlan érdeklődéssel.

– Igen – folytatta sietve Jenny kisasszony –, csak mert az a vén szamár Will Falls kocsikenőcsöt kent egy kis dudorra a Bayard képén, és ő nem halt bele, maga most fuvalkodik, mint a döglött kutya. Magának ehhez mi köze, mondja? Hogy le nem szedte, az biztos. Talán bizony maga varázsolta a képére?

– Simon, nincs egy darab kenyered, vagy valami más, ami-

vel Jenny kisasszony betömhetné a száját? – kérdezte szelíden Peabody doktor. Jenny kisasszony rámeredt; aztán dühösen hátravágta magát a székén.

– Simon! Meghaltál? – Simon leszedte és kivitte a tányérokat, a vendégek pedig ültek és egy darabig gondosan kerülték egymás tekintetét, miközben Jenny kisasszony a csészék, kannák és korsók fedezékéből továbbra is tüzet és kénkövet fújt.

– Will Falls... – ismételte öreg Bayard. – Jenny, mondd meg Simonnak, hogy ha a kosarat bepakolta, jöjjön be hozzám az irodába. Valamit még bele akarok tenni. – Ez a valami egy pintes üveg whisky volt, amely hozzátartozott Will Falls hálaadásnapi és karácsonyi ajándékkosarához, és amit az öreglegény, amíg futotta, kanalanként osztott szét régi időből való vén és otthontalan kenyeres pajtásai közt; öreg Bayard kivétel nélkül mindig figyelmeztette Jenny kisasszonyt, hogy szóljon Simonnak arról, amiről véletlenül sem feledkezett volna meg egyikük sem.

– Jó, jó – vágott vissza Jenny kisasszony. Fölbukkant Simon egy irdatlan ezüst kávéskannával, letette Jenny kisasszony mellé, és visszavonult a konyhába.

– Hányan kérnek kávét? – kérdezte Jenny kisasszony csak úgy általánosságban. – Bayard ugyan hamarébb ülne repülőgépbe, mint asztalhoz kávé nélkül. És te, Horace? – Horace nemet mondott, mire Jenny kisasszony, anélkül, hogy ránézett volna, megkérdezte doktor Peabodyt: – Gondolom, maga is kér, nem?

– Ha nincs akadálya – felelt az orvos szelíden. Rákacsintott Narcissára, és siralmasan félénk képet vágott. Jenny kisasszony kitöltött két csészével, Simon meg fölbukkant egy roppant sültestállal, amit vitézül és bizonytalanul egyensúlyozott a

tenyerén, s méltóságteljesen meghajolva letette öreg Bayard elé.

– Uramisten, Simon – mondta kis Bayard –, hol kerítetted az évnek ebben a szakában ezt a bálnát?

– Hát e' hal, azt elhiszem – ismerte el Simon. Az volt, hal a javából. Méter hosszú, és széles, mint egy nyeregtakaró; szép veresen hevert a tálon, s tátotta el a száját, mókásan, kicsattanó jókedvében.

– Az ördögbe is, Jenny – zsörtölt öreg Bayard –, mit akarsz ezzel az izével itt? Ki fogja neked hallal tömni a hasát novemberben, mikor oposszummal, pulykával és mókussal van tele a konyha?

– Más is ül az asztalnál, nemcsak te – vágott vissza Jenny néni. – Ha nem akarsz, hát ne egyél. Nálunk, odahaza, mindig volt hal – tette hozzá. – De ezeket a mississippi parasztokat akkor se tudja az ember leszoktatni a húsról és kenyérről, ha az élete rámegy. Ide, Simon! Simon letett öreg Bayard elé egy oszlopnyi tányért, s odament a tálcával Jenny kisasszonyhoz, az rárakott két kávéscsészét, s Simon felszolgálta öreg Bayardnak meg Peabody doktornak. Jenny kisasszony magának is töltött, s Simon továbbadta a cukrot és a tejszínt. Öreg Bayard, még mindig komoran dörmögve, fölszeletelte a halat.

– A magam részéről semmi kifogásom a hal ellen egyik évszakban sem – jegyezte meg Peabody doktor.

– Hát magának aztán nincs – mordult rá Jenny kisasszony. A doktor sokatmondón rákacsintott Narcissára.

– Csakhogy – folytatta – szeretem magam kifogni, a magam tavából. Úgy táplálóbb.

– Még megvan a halastava, doki bácsi? – kérdezte kis Bayard.

Meg. De az idén nem volt valami jó fogás. Abe a télen megkapta az influenzát, azóta mindig elalszik nekem, s én kénytelen vagyok megülni a fenekemen, és kivárni, amíg fölébred, hogy leszedje a halat, és fölcsalizza a horgot. De végül kigondoltam, hogy madzagot kötök a lába szárára, a másik végét a padra, s így, ha harap a hal, csak át kell nyúlnom, megrántanom a madzagot, és fölébred. Majd hozd ki egyszer a feleségedet, Bayard. Ő még sose látta a tavamat.

Nem? kérdezte Bayard Narcissát. Nem látta. Körös-körül padok állnak, mindnek lábtámasza van, s egy korlát, pont olyan magas, hogy rá tudd támasztani a botot, és minden horgászhoz egy nigger, aki fölcsalizza a horgát, és leszedi róla a halat. Nem értem, minek tartja azt a sok niggert, doki bácsi.

Hát, már olyan régóta vannak itt körülöttem, hogy nem tudom, hogyan szabadulhatnék tőlük, hacsak vízbe nem nyuvasztom őket. Bár épp elég gond ennyit etetni. Mindent elvisz, amit megkeresek. Ha ők nem lennének, már rég abbahagyhattam volna az orvosi gyakorlatot. Ezért ebédelek én más háznál, valahányszor csak lehet; ha potya az ebéd, az annyi nekem, mint munkásembernek egy szabad délután.

És hányat tart odakinn, doktor? kérdezte Narcissa.

Hát pontosan nem tudnám megmondani felelt. Van hat vagy hét törzskönyvezett, de hogy növendék hány, azt magam sem tudom. Új ellést majd mindennap lelek. Simon elragadtatott érdeklődéssel figyelte.

Nincs odakinn hely, doktor úr? – kérdezte. – Én csak dolgozom itt, mint a rabszolga az életem végéig, kosztolom őket, meg minden.

Képes lennél napról napra csak hideg halat és zöldséget enni? kérdezte Peabody doktor halálos komolyan.

– Hát, ami azt illeti – felelt Simon kétkedve –, ollan nagyon nem vagyok megesve érte. Valamikor, fiatal koromban, még maj' megvesztem a halér, de most mán gyenge hozzá a gyomrom.

– Márpedig mást nincs mit ennünk odakint.

– Jól van, Simon – mondta Jenny kisasszony. Simon mozdulatlanul támasztotta a kredenc sarkát, s eltöprengő bámulattal figyelte Peabody doktort.

Még hogy hideg halon és zöldségen megmarad illen derék egy embernek? Illen koszton én csont-bőr lennék mán két hét alatt, abbiztos!

– Simon! – csattant fel élesen Jenny kisasszony. – Miért nem tudja békén hagyni, Loosh, hogy végezze a dolgát? – Simon fölriadt révületéből, és eltakarította a halat. Az asztal alatt Narcissa megint Horace kezébe csúsztatta a kezét.

– Szállj le a dokiról, Jenny néni – mondta kis Bayard. Megérintette nagyapja karját. – Nem tudod megmondani neki, hogy hagyja békén a doktort?

– Mi bajod vele, Jenny? – kérdezte öreg Bayard. – Nem akar enni?

– Egyikünk se kap semmit enni, ha ő csak ül itt és lukat beszél Simon hasába mindenféle hideg halról meg répalevélről – felelt Jenny kisasszony.

– Szerintem nem szép, hogy így bánik vele, Jenny kisasszony – mondta Narcissa.

– Nos, legalább hálás lehetek – mondta Peabody doktor –, hogy nem engem választott, mikor módja volt rá. Én ugyanis egyszer régen megkértem Jenny kezét – mondta a többieknek.

– Maga deres fejű vén hazug – mondta Jenny kisasszony. – Soha nem kérte meg.

– Dehogynem. Igaz, John Sartoris érdekében. Azt mondta, elég baja van neki a politikával házon kívül is. És, tudják...

– Loosh Peabody, maga a legnagyobb hazug a világon!

– ... már-már sikerült is rávennem. Azon az első tavaszon történt, mikor az a sok gyom, amit Carolinából hozott magával, mind kivirágzott, és kinn voltunk a kertben, és telihold volt, és egy csúfolkodó rigó...

– Egy szó sem igaz az egészből! – kiáltotta Jenny kisasszony. – Soha...

– Nézzenek csak rá, ha nem hiszik, hogy igazat beszélek – mondta Peabody doktor.

– Nézzetek csak rá – visszhangozta tapintatlanul kis Bayard. – Elpirult.

Hát elpirult, igaz, de az arca mint a harci lobogó, s a feje most is fölszegve a csúfolkodó nevetés közt. Narcissa fölállt, odament hozzá, és átölelte feszes, szálegyenes vállát. – Nem hallgatnak el rögtön – mondta. – Örülnének inkább, hogy egyáltalán hozzámegy magukhoz valaki, s tartanák megtiszteltetésnek még azt is, ha kosarat kapnak.

– Én annak tartom – helyeselt Peabody doktor –, különben nem élnék most özvegysorban.

– Ugyan, ki ne lenne özvegy, akinek ilyen hordóhasa van, és hideg halon meg répalevélen él? – mondta Jenny kisasszony. – Ülj le, aranyom, nem félek én senki eleven férfitól.

Narcissa visszaült a helyére, s Simon újra felbukkant, most Isommal körmenetben, s az elkövetkező pár percben kitartóan jártak ide-oda a konyha és az ebédlő közt, pulykasültet hoztak, füstölt sonkát, egy tálon foglyot, egy másikon mókuspecsenyét, egy sült oposszumot batátával körítve, reszelt répasalátát, krumpli- meg batátasalátát, rizst meg kukoricakását, friss süteményt és piskótatortát, finom, hosszú kukoricakenyeret,

málna- és körtebefőttet, birs- és almazselét, párolt áfonyát és őszibarackkompótot.

Egy időre abbamaradt a beszélgetés, s igazában nekiláttak. csak olykor-olykor néztek egymásra az asztal fölött kipirultan, a békesség és a gőzölgő illatok hevében. Időről időre megjelent Isom, friss meleg kenyeret hozott, Simon meg úgy tekintett körül a sík mezőn, mint Caesar Galliában, mikor már biztosan a kezében tartotta, vagy az Úristen, mikor az utolsó kémiai kísérletét kifundálta, és látá, hogy jó.

– Ezek után, Simon – mondta Peabody doktor, és halkan felsóhajtott –, azt hiszem, fölfogadhatlak, s olykor-olykor kerít-hetek neked egy kis sózott szalonnát.

– Azt elhiszem – helyeselt Simon, s úgy figyelte őket, mint egy sasszemű generális, aki a fenyegetett pontokra rohanvást küldi a tartalékot; ahogy meginogtak, újabb meg újabb fogásokat tukmált rájuk. De egy idő múltán Peabody doktor is beismerte, hogy alulmaradt; Simon ekkor behozott háromféle gyümölcspástétomot, egy gyilkos szilvás lepényt, s egy ravasz módon whiskyvel, dióval és gyümölccsel sütött tortát, mely mennyei illatában csalfa volt és elbűvölő, és végzetes, mint a bűn; s végül, titokzatosan és ünnepélyes komolyan, egy palack oportóit. A nap lustán hevert az izzó nyugaton, mind laposabban és laposabban sütött be az ablakokon át a tálaló-asztalon sorakozó ezüstneműre, álmodott lágyan csillogva de-rűs görbületeiken, s a nyugati falon, fönn, a szellőzőablak színes üvegszemein.

November volt, a párás, bágyadt napok ideje, mikor az ősz első lángja kilobbant már, de a tél egy darabig még a fonnyadt látóhatár alatt zihál... november, mikor az év, mint nagy kendős öregnéne hal meg gyermekei közt békésen,

hisz nem fáj semmije, és nem beteg. S december elején megeredt az eső, az év beleszürkült a bomlás és halál évszakába. Naphosszat és egész éjszaka súgott a tetőn és az ereszek hosszán. A fák belehullajtották utolsó makacs leveleiket, gyászfekete águk egybemosódó táj előtt ágált; csak az egy szál magányos hikori őrizte meg leveleit a park végében, csillogott, mint ázott láng az ég örökkévaló kékjén, a völgyön túl pedig a hegyeket elrejtette, bepólyálta az eső.

Bayard, hiába Jenny kisasszony minden parancsa, gáncsoskodása, s hiába Narcissa szemében a szomorú tiltakozás, majd mindennap útra kelt sörétes puskával és a két kutyával, hogy alig sötétedés előtt, bőrig ázva térjen haza. És átfázva: ajka hideg volt az ajkán, tekintete komor és hajszolt, s ő a szobájuk sárga tűzfényében ölelte, vagy némán sírva feküdt a sötétben rideg teste mellett, közbül a kísértettel.

– Ide hallgass – mondta Jenny kisasszony, mikor egyszer öreg Bayard odújában a tűz előtt töprengve akadt rá –, te mostanában túlságosan sok időt töltesz így; már egész kótyagos vagy. Hagyd már abba ezt az örökös aggódást érte; a fél életét bőrig ázva töltötte, de amennyire én visszaemlékszem, még csak meg se fázott egyikük sem.

– Nem? – kérdezte szórakozottan. Jenny kisasszony megállt a karosszéke mellett, s vizsga szemmel nézte. Majd rátette a kezét Narcissa fejére, ahhoz képest, hogy Sartoris, egész szelíden.

– Azért aggódsz, mert tán nem szeret úgy, mint szerinted kéne neki?

– Nem is az – felelt ő. – Senkit nem szeret. Nem fogja szeretni a kicsit se. Nem örül, nem szomorkodik, nem érez semmit.

– Nem – hagyta rá Jenny kisasszony. Ropogott, táncolt

a tűz a gyantás hasábok közt. A szürke ablakon túl a nap a végtelenbe foszlott. – Ide hallgass – szólalt meg hirtelen Jenny kisasszony. – Nekem még egyszer be ne ülj vele abba a kocsiba. Hallod?

– Nem. Akkor se hajt lassan. A világért se.

– Persze hogy nem. Senki se hiszi, hogy valaha is fog. A nagyapja sem. Ugyanazért jár vele, amiért ő. Mert Sartoris. A vérükben van. Vademberek, mindegyik az. Az égvilágon semmi haszna belőlük senkinek. – Együtt bámultak a táncoló lángokba. Jenny kisasszony keze még Narcissa fején nyugodott. – Sajnálom, hogy ebbe beleugrattalak.

– Nem Jenny kisasszony volt. Senki sem ugratott bele. Én magam kerestem.

– Hm – mondta Jenny kisasszony. Majd: – Másodszor is megtennéd? – A másik nem felelt. Megismételte a kérdést: – Meg?

– Meg – felelt Narcissa. – Hát nem tetszett tudni? – Megint ott volt közöttük a csend, amelyben szavak nélkül, az asszonyok szép és passzív bátorságával pecsételték meg reménytelen szövetségüket. Narcissa fölállt.

– Ha Jenny kisasszonynak nincs ellenére, azt hiszem, most bemegyek, és Horace-szal töltöm a napot – mondta.

– Helyes – mondta Jenny kisasszony. – A te helyedben, gondolom, én is azt tenném. Horace-nak mostanára már alighanem elkel egy kis gondoskodás. Mikor a múlt héten itt volt, nagyon nyúzottnak látszott. Úgy látszik, nem kap rendesen enni.

Mikor a konyhaajtón belépett, Eunice, a szakácsnő, odafordult a kenyérvágó deszkától, s egy puha, sötét mozdulattal

fölemelte a kezét. – Nicsak, Narcy kisasszon. Mán egy hónapja nem láttuk. Végig illen esőben gyütt?

– Hintón jöttem. Ahhoz nagyon esik, hogy autóval lehetett volna. – Bement a szobába. Eunice komoly gyönyörűséggel figyelte. – Hogy boldogultok?

– Kap ám eleget enni – felelt Eunice. – Teszek én róla. Csak úgy kell beléje diktálnom. Nagyon kellenék maga itt.

– Itt vagyok, legalábbis ma. Mit főzöl ebédre? – Sorra emelgették a födőket és kukkantottak bele a fortyogó edényekbe a takaréktűzhelyen meg a sütőben. – Ó, csokoládékrém!

– Azzal kell lépre csalnom – magyarázta Eunice. – Akármit megeszik, csak főzzek neki csokoládékrémet – tette hozzá büszkén.

– Azt elhiszem – dicsérte Narcissa. – Olyan csokoládékrémet mint te, nem főz senki.

– Ma nem sikerült jól – mondta megvetően Eunice. – Nem vagyok tőle elragadtatva.

– Miért, Eunice? Hisz ez maga a tökély.

– Nem a', nem ollan, mint szokott – makacskodott Eunice. De ragyogott, szégyenlős komolyan, s pár percig, míg Narcissa sorra bekukkantott a konyhaszekrényekbe és ládákba, barátságosan elbeszélgettek.

Aztán visszament a házba, föl, a régi szobájába. Az öltözőasztalról hiányoztak a szokott ezüst- és kristályholmik, a fiókok üresek, s a szoba, mozdulatlan és fonnyadó magányában, mintha korholná. S hideg is volt: tavasz óta nem égett tűz a rostélyon, s az ágy mellett, az asztalon, a kék vázában, egy kis csokor elfeledett, aszott és halott virág. Megérintette, szétporlott az ujja közt, foltot hagyott rajta, s a víznek a vázában undok rothadásszaga volt. Ablakot nyitott, s kidobta.

Ahhoz hideg volt, hogy hosszan ott tudott volna maradni,

elhatározta hát, hogy megkéri Eunice-t, gyújtson be a kandallóba, hadd érezze jól magát a lelkének az a fele, amely még mindig itt időzik, megfontoltan és kissé szomorúan e hűvös és korholó magányban. A fiókos szekrénynél megint megtorpant, s bosszúsan, némi töprengő riadalommal gondolt a levelekre, s megint csak megrótta magát könnyelműségéért, hogy nem semmisítette meg őket. De az is lehet, hogy igen, s azzal, hogy megpróbálta fölidézni, mit is csinált velük, megint csak ott találta magát első ijedelme és zavara zárt körében. De abban biztos volt, hogy itt hagyta őket, a fiókban, az alsóneműk alatt, nem kétséges, hogy ide rakta. De nem találta, és nem tudott róluk Eunice vagy Horace sem. Épp az esküvő előtti nap vesztek el, aznap, hogy összepakolta a holmiját. Aznap vesztek el, s talált a helyükön egy más, addig még sose látott írással írott levelet. A lényege elég világos volt, még ha nem is értette pontosan minden részletét. De aznap valami derűs szórakozottsággal olvasta: most meg már egyszer s mindenkorra túl volt mindenen, amit a levél fölidézett. S minthogy már ez az egy se volt meg, azt se csodálta volna, ha megérti. Egy kicsit egyik-másik szava talán furcsa, ez minden.

De arra képtelen volt visszaemlékezni, hogy a többi levéllel mit csinált, s minthogy képtelen volt rá, időnként kifejezetten elfogta a félelem, ha arra gondolt, hogy az emberek megtudják, mit gondolt, s mit írt le róla valaki. Mindegy, elmúlt: már nincs mit tennie, mint hogy reméli, megsemmisítette a többit is, mint azt az utolsót, vagy ha nem, hát bízik benne, hogy soha nem kerülnek elő. De ez mégis visszahozta eredeti undorát és rettegését: az a lehetőség, hogy mély, és mindmostanáig érintetlen derűje a véletlen szeszélyétől függ; hogy

vakvéletlenre kell bíznia magát, remélnie, hogy egy idegen majd nem vesz fel egy kallódó papírdarabot a földről...

De ezt most elszántan félre kell tennie, legalábbis pillanatnyilag. Ez a nap Horace-é s az övé is – föl kell ébrednie, hogy véget érjen a lidérces álom, amelyből nem tud kiszakadni. Lement a lépcsőn. A nappaliban égett a tűz. De elhamvadt már, csak zsarátnok volt, szenet rakott rá, s addig piszkálta, míg föllángolt. Ez lesz az első, amit meglát, ha belép; lehet, hogy elcsodálkozik, de az is lehet, mielőtt belép, már tudni fogja, hogy ő itt van, megérzi a jelenlétét. Arra gondolt, hogy fölhívja, tétován töprengett egy ideig a tűznél, majd úgy döntött, legyen csak meglepetés. De mi lesz, ha ebben az esőben nem jön haza ebédre? Elgondolkodott rajta, elképzelte, ahogy megy az utcán, az esőben, s nyomban, ösztönös megérzéssel odament a szekrényhez a lépcsőfeljáró zugába. Igen, tudta: az esőkabátja is ott lógott, meg a felöltője is, és valószínű, hogy esernyőt se vitt; s megint felbuzdult benne a bosszúság, az aggodalom és a zavartalan szeretet, s megint úgy volt minden, mint régen, s ami azóta közébük leereszkedett, most egyszerre eloszlott, mint a felhő.

Azelőtt a zongoráját, ha beállt a hideg, mindig begördítették a nappaliba. De most még ott állt a kis alkóvban. Ott is van kandalló, de még nem gyújtották be, a szoba fagyos. Keze alatt a hideg billentyűkön lusta akkord bontakozott ki, vádló, megrovó ez is, visszatért hát a tűzhöz és ott maradt, onnét az ablakon át lelátott a szomorú, csöpörgő cédrusok alatt a behajtó útra. A kicsi óra a kandallópárkányon tizenkettőt ütött, s ő odament az ablakhoz, megállt, orra hozzáért a hideg üveghez, s ráfagyott a lélegzete. Most már hamarosan; szeszélyes az időbeosztása, de késni nem szokott; s valahány-

szor meglátott egy esernyőt, egy kicsit mindig megugrott a szíve. De sohasem ő volt az, s addig követte egy-egy esernyő gazdájának cammogó lépteit, míg úgy nem fordította az ernyőt, hogy megállapíthassa, ki az, így történt, hogy nem vette észre Horace-t, míg már a behajtó út felénél nem járt; kalapját arcába húzta, kabátja gallérját a füléig fölhajtotta, s mint ahogy gondolta, nem volt nála még esernyő sem.

– Ó, te gyagyás – mondta, odaszaladt az ajtóhoz, s a lefüggönyözött üvegen át látta, hogy Horace homályos alakja jókora léptekkel közeledik a lépcsőn. Kicsapta az ajtót és belépett, lába szárán leverte a vizet ázott kalapjáról, s így, míg előbbre nem lépett, nem vette őt észre. – Te gyagyás – mondta –, hol az esőkabátod?

Egy pillanatig vad és félénk nyugtalansággal meredt rá; majd azt mondta: – Narcy! –, földerült a képe, s vizes karjával hevesen megölelte.

– Vigyázz! – kiáltotta. – Csuromvíz vagy! – de Horace már föl is kapta, csuromvíz mellére szorította, s csak mondogatta: – Narcy, Narcy! –, aztán hideg orra ott volt az arcán, s ő érezte rajta az eső ízét.

– Narcy – mondta megint, ölelte, ő meg felhagyott az ellenállással, és belékapaszkodott. Aztán Horace hirtelen elengedte, fölkapta fejét, s szomorú kíváncsisággal szegezte rá a szemét. – Narcy – mondta, s még mindig az arcát firtatta –, ez a goromba gazember csak nem...

– Ugyan, dehogy – válaszolt élesen. – Megbolondultál? – Aztán megint belécsimpaszkodott, vizes ruha ide, vizes ruha oda, mintha el sem akarná engedni többé. – Ó, Horry – mondta –, olyan gonosz voltam hozzád!

3

Ez alkalommal egy Ford kocsi volt az, és Bayard látta vad szökkenését, amint a sofőr megpróbálta átugratni az álnok, latyakos úton, s az elvillanó pillanatban hirtelen élvezettel fedezte fel, mint zsákba dugott rémült kölyökkutyát, a sofőr ádámcsutkáját a nyakravalótlan gallér és a kalapja alatt fejére tekert és az álla alatt megkötött női harisnya közt. Elvillant, hátramaradt, s Bayard megtekerte a kormánykereket. A lelassult Ford hányingert keltően úszott be megint a látókörébe, amint a nagy kocsi megfarolt a taknyos útfelületen, s motorja üresjáratban dörgött. Aztán a Ford, amint megtekerte a kormánykereket, s a nagyobb biztonság kedvéért rácsattantotta a tengelykapcsolót, megint kiúszott a látóköréből; és megint ugyanaz a hányingerkeltő komótosan sima száguldás – a kocsi képtelen volt megtapadni az úton, és a fagyos decemberi világ átlósan húzott el a szeme előtt. Öreg Bayard nekitántorodott; szeme sarkából látta, hogy az öregfiú az ajtó szélét markolássza. Most a magaslattal voltak szemben, amelyen a temető terült el; közvetlenül fölöttük John Sartoris kő képmása tartotta fel dagályos mozdulattal a kezét, s meredt a mozdulatlan cédrusok közt le a völgybe, ahol az általa épített vasút vagy két mérföldes szakaszon kőbe vésett szeme előtt futott. Bayard megint tekert egyet a kormánykeréken.

Az út, túloldalán meredek szakadék, gyalogcédrusok, s ahol nap nem érte, fagyott rideg és sáros jéggel borított sziklavonulatok porló csontváza közt. A kocsi fara időtlen ideig csüngött fölötte, míg vissza nem farolt teljes erővel, s tovább nem farolt, míg már az orra irányult a lejtő felé, anélkül hogy bármit is veszített volna sebességéből. De még most se sikerült egyenesbe jutnia, lecsúszott az úttestről, s bár már majdnem a

hegy lábánál jártak, Bayard látta, hogy odáig már nem jutnak le. Közvetlenül azelőtt, hogy lecsúsztak volna, még egyet tekert a kormánykeréken, egyenest neki a lejtőnek, a kocsi egy lusta pillanatig egyensúlyozott, mintha lélegzetet venne. – Kapaszkodj! – kiáltotta a nagyapjának; aztán a kocsi leadta az orrát.

Egy néma pillanat, amelyben teljesen megszűnt a mozgás érzete. Aztán gyalogcédrusok robbantak ropogva körébük, ágkorbácsok csaptak a hűtőre, s vertek rájuk gonoszul, amint a lábukat megvetve előredültek, s a kocsi nagyot szökkenve körbefordult. Újabb légüres pillanat, egy lökés, Bayard mellkasa nekivágódott a kormánykeréknek, a kerék a kezében megrándult, kis híján kitépte a karját. Nagyapja mellette előrebukott, s ha idejében el nem kapja, kitöri a szélvédőt. – Kapaszkodj! – üvöltötte. A kocsi nem borult fel; Bayard elfordította az ugrándozó kormánykereket, a kocsit átlendítette a szakadék hosszirányába, bekapcsolta a motort, s a motor meg a zuhanás lendületének segítségével recsegve-ropogva végigbukdácsolt a vízmosáson, aztán az immár sekély partnak fordult és fölkaptatott az útra. Ott megállt.

Egy pillanatig mozdulatlanul ült. – Hhű – mondta. – Majd: – Nagy isten, ki a hegyekben lakozol. – Nagyapja nem mozdult mellette, keze még mindig az ajtó szélét markolta, s feje kissé előrebillent. – Azt hiszem, ezek után megérdemlek egy cigarettát – tette hozzá Bayard. Előkotort egyet a zsebéből, s gyufát is hozzá; reszketett a keze. – Megint az az átkozott híd jutott eszembe, ahogy átbuktunk – magyarázta mentegetőzve. Nagyot szívott a cigarettán, s rápillantott a nagyapjára. – Nem esett bajod? – Öreg Bayard nem felelt, s ő cigarettával a kezében nézte. Ugyanúgy ült, mint az előbb, feje kissé előrebil-

lent, keze az ajtón. – Nagyapa? – mondta Bayard élesen. Öreg Bayard most se moccant, még arra sem, hogy unokája elhajította a cigarettát, és gorombán megrázta.

4

Már az utolsó hegyre vitte föl a fáradhatatlan póni, s a mélyen járó decemberi nap fényében árnyékuk áthullott a gerincen, túloldalt be a völgybe, ahonnét a fagyos, szélcsöndes levegőben kihallatszott a kutyák éles-magas csaholása. Fiatal kutyák, szögezte le magában Bayard, lovát ráirányította az út halvány forradására, s átható hisztériájukra fülelt, amint visszhangot verve söpörtek át hallómezején. Így, hogy nem mozdult, érezte a fagyot a levegőben. Fölötte a fenyők, bár nem fújta őket a szél, száraz és vad hangon zúgtak szakadatlan, mintha csak a fagy lelte volna meg hangját a levegőben; s azok fölött, a magos esti kéken, vadlibák tág V-je kúszott. – Az éjjel fagyni fog – gondolta, miközben a libákat nézte, s eszébe jutottak a fekete öntések, ahol majd éjszakáznak, s a halott sás durva bajnétjai, amelyek körül a víz hamarost merev és üveges fodrokba zsugorodik a törékeny sötétben. Háta megett gerinc gerinc után hullámzott a föld, kéken, mint az égő fa füstje, rá a hártyavékony alvadtvér-színű égre. Megfordult nyergében, s rezzenéstelen szemmel bámult bele a napba, mely mint feltört bíbortojás folyt szét a távoli hegyeken. Ez zimankót jelent: beleszagolt a mozdulatlan, csípős levegőbe, s remélte, hogy havat szimatol.

A póni felhorkant, kísérletképpen fölkapta a fejét, majd leszegte, érezvén, hogy laza a szár, s belehorkantott a száraz avarba, az aszottfinom fenyőtűkbe a lába alatt. – Gyerünk,

Perv – mondta Bayard, s megrántotta a szárát. Perry fölemelte a fejét, és merev, zötykölős ügetésbe kezdett, de Bayard ügyesen kizökkentette belőle, és egyenletes, sima rövidvágtába ugratta.

Még nem jutott messzire, mikor bal felől és váratlanul közel megint kitört a kutyák vad ricsaja, s ahogy visszafogta Perryt, és végigtekintett az út halavány forradásán, megpillantotta középen a nyugodtan feléje kocogó rókát. Észrevette Perry is, hátracsapta finom fülét, s fiatal szeme kitágult. De az állat nem tudott róluk, egyenletesen, komótosan kocogott, s közben hátra-hátratekintett. – „Hát ilyet, vesszek meg" – suttogta Bayard, s keményen tartotta térde közt Perryt. A róka már negyven lépésnyire sem volt; csak jött-jött, szemmel láthatólag nem vette észre a lovast. Ekkor Bayard elkiáltotta magát.

Az állat rávetette a szemét; vörösen csillant benne a mélyen járó nap; majd egyetlen mértéktartó barna villanással eltűnt. Bayard kieresztette a lélegzetét; szíve a torkában kalapált. – Huuii! – kiáltotta. – Rajta, kutyák! – A zenebona fülsértő hangzavarrá dagadt, s a horda a pöttyös irhák, lógó nyelvek és fülek káoszában habzott ki az útra. Egyikük sem volt még túl a növendékkoron, s a lóra meg a lovasára fittyet hányva ömlöttek lármásan a bokrok közé, ahol a róka eltűnt, s csaholtak tova eszeveszetten; s ahogy Bayard fölállt a kengyelben és utánuk nézett, még élesebb s még ádázabb csaholó hangjuk nyomán két, még kölykebb kutya veszekedett elő az erdőből, s vágtatott el mellettük kurta lábán, nyíva-kaffogva, pofáján nevetséges, vad aggodalommal. Aztán a hangzavar hisztérikus visszhangokba veszett és elhalt.

Továbblovagolt. Kétoldalt hegygerinc; az egyik bronzbástyaként sötétlett, a másik vörösen nyúlt el a tűnő nap fényében.

A levegő percegett-csikart az orrában, s pezsdítő tűkkel szurkálta a tüdejét. Az út a völgy vonalát követte. De a nap fele még látszott a nyugati fal fölött, s a szétszórt fák közt, mintha jeges vízben járna, kengyelig árnyékban lovagolt. Épp ha sötétedésre odaér a házba, megnoszogatta hát egy kicsit Perryt. Megint fölcsapott elöl a kutyák ricsaja, az úthoz közelített, s ő könnyű vágtába ugratta Perryt.

Egyszerre egy irtás nyílt meg előtte – zsályával benőtt régi ugar, amelyen már jó ideje begyógyult a barázdák sebe. Megtelt a nap haldokló aranyával, ő egy pillanatra megállította Perryt, s az irtás csücskében, az út szélén, ott ült a róka. Fenéken ült, mint egy kutya, a fákat figyelte az irtás túloldalán, s Bayard megnoszogatta Perryt. A róka feléjük fordította a fejét, lopott, futó pillantást vetett rájuk, de nem riadt meg, s Bayard mély megdöbbenésében megint visszafogta a lovat. A kutyák lármája rohamosan közeledett az erdőben; de a róka csak ült a fenekén, szeme sarkából lopott pillantásokkal méregette az embert, a kutyákra ügyet se vetett.

Még akkor sem árult el semmi riadalmat, mikor a kölyökkutyák vadul csaholva kitörtek az irtásra. Egy darabig elveszkelődtek az erdőszélen, s a róka figyelme megoszlott köztük és az ember közt.

Végül a legnagyobbik kölyökkutya, szemmel láthatólag a vezér, észrevette az üldözött vadat. Nyomban mind abbahagyták a zajongást, átloholtak az irtáson, s lógó nyelvvel körülülték a rókát. Majd egy akarattal megfordultak, szembe a sötétedő erdővel, ahonnét mind közelebbről és közelebbről hallatszott az az élesebb, fáradt és eszeveszett csaholás. A legnagyobbik kutya csahintott egyet; a csaholás a fák közt megduzzadt, megtelt vad megkönnyebbüléssel, fölbukkant a két kisebbik kölyökkutya, s mint két vakondok fúrta át magát

a zsályán, került közelébb. Majd a róka fölállt, újabb gyors, firtató pillantást vetett a lovasra, s a kimerült tarka kutyák baráti koszorújával körülvéve fölloholt az útra, és eltűnt a fák közt. – Háát, vesszek meg – mondta Bayard, és utánuk bámult. – Gyerünk, Perry.

Végül elöl, a fák közt, sápadt és mozdulatlan füstbokréta magasodott; kiért az erdőből, s a ház sötétbe olvadó falából egy ablak csillant hívogató vörösen a félhomályba. A kutyák csengő, messze hangzó zajjal voltak; Bayard így is ki tudta venni köztük a kölyökkutyák tiszta tenor hangját, s a rájuk dörrentő emberhangot, s épp mikor Perryt megállította az udvaron, akkor tűnt el a róka, félénken, de minden sietség nélkül, a ház alatt. Egy nyurga emberalak nézett szembe vele a félhomályban, kezében fejsze és egy nyaláb fa, s Bayard megkérdezte:

– Hát ez meg mi az ördög, Buddy? Ez a róka itt?

– Ez Ellen – felelt Buddy. Megfontoltan letette a fát, a fejszét, odajött, s lazán, egyszer, vidéki ember módjára megszorította Bayard kezét, de a marka kemény volt és határozott. – Hogy s mint?

– Jól – felelt Bayard. – Azért jöttem ki, hogy elkapjam azt a vén rókát, amit Rafe emlegetett.

Háát – helyeselt Buddy szűkszavúan, elnyújtva a szót. – Vártunk. Rakodj le, majd bekötöm a lovadat.

– Nem, majd én. Te csak vidd be a fát; majd én elintézem Perryt. – De Buddy határozott volt, bár nem durva és nem erőszakos, és Bayard ráhagyta a lovat.

– Henry – kiáltott be Buddy a házba –, Henry. – Az ajtó vidáman lobogó lángokra nyílt; zömök figura állt a keretében.

Bayard van itt – mondta Buddy. – Kerülj beljebb, és melegedj meg – tette hozzá, és elvezette Perryt. Bayardot kutyak

vették körül; fölvette a fát és a fejszét, és elindult a ház felé a kutyák kísérteties pöttyös nyüzsgedelmében, s az alak, míg ő fel nem ért a tornácra és a falnak nem támasztotta a fejszét, a világos ajtónyílásban várt.

Hogy s mint? – kérdezte Henry, s megint a laza kézfogás, megint a kemény és nyájas kéz; ha erőtlenebb is, mint Buddy kemény fiatal keze volt. Elvette Bayardtól a fát, és bementek a házba. A szoba fala hasított gerenda. Két-három öreg naptár lógott rajta, meg egy szabadalmazott gyógyszer színes, litografált plakátja. A padló csupasz, a kézzel gyalult deszkát nehéz csizmák sikárolták, és a kutyák nemzedékeinek mancsától volt fényes; a tűzhelyen két ember is elalhatott egymás mellett. Az agyag tűzfal előtt méteres hasábok lángoltak, a tűz vadul kavarogva bokrétázott a kémény fekete torkába, s előtte, haja ezüst bozontjának dicsfényében, mint önnön árnyképe ült Virginius MacCallum. – Apa, itt van Bayard Sartoris – mondta Henry.

Az öreg komolyan és megfontoltan, mint egy oroszlán fordult meg karosszékében, s amúgy ülve kezet nyújtott neki. 1861-ben, tizenhat éves korában, elgyalogolt a virginiai Lexingtonba, leszolgált négy esztendőt a Stonewall-brigádban, aztán visszagyalogolt Mississippibe, megépített magának egy házat, és megnősült. Felesége minden hozománya egy állóóra és egy hasított disznó; az ő apjától meg egy öszvért kaptak. Felesége már réges-régen meghalt, meghalt az utódja is, de ő változatlanul ott ült a tűzhely előtt, amelyen azt a bizonyos disznót megsütötték, a hatvanhatban épített tető alatt, s fölötte, a tűzhely párkányán ott állt az óra, megvetvén az időt, amelynek valaha a szolgálója volt. – No, fiam? – kérdezte. – Ugyancsak sokára jöttél ki. A tieid?

– Megvannak, bátyám – felelt Bayard. Élesen figyelte az

öreg egészséges, pirospozsgás arcát. Nem, még nem hallották.

– Azóta várunk, hogy a tavaszon összeakadtál Rafe-fel a városban, Henry, szólj Mandynek, hogy tegyen föl még egy tányért.

A nyomában négy kutya jött be a szobába. Három közülük komolyan, csillogó szemmel figyelte őt; a negyedik, egy fekete pöttyös, méltóságteljes komolyan odajött hozzá, és hideg orrát odanyomta a kezéhez. – Jól van, Vezér – mondta ő, és megvakarta a füle tövét, mire odajött a másik három is, és mind a kezét böködte az orrával.

– Húzz ide egy széket – mondta Mr. MacCallum. Megfordította a magáét, s Bayard engedelmeskedett. A kutyák követték, idétlen méltósággal tolongtak a térde körül. – Folyton csak üzengetek nagyapádnak, hogy gyüjjön ki ő is – folytatta az öreg –, de vagy fenemód büszke, vagy fenemód rest, hogy kijönne. Vezér, idegyüssz! Nem mész oda, hallod? Csak rúgj beléjük, zavard el őket, Bayard. Henry! – kiáltotta. Henry fölbukkant. – Hajtsd ki innét ezeket az istenverte kutyákat, míg meg nem vacsorázunk.

Henry kizavarta a szobából a kutyákat. Mr. MacCallum fölvett egy hosszú fenyőforgácsot a kandallóról, meggyújtotta, rágyújtott vele a pipájára, aztán kioltotta a hamuban, s visszarakta a kandallóra. – Rafe meg Lee bement ma a városba – mondta. – Kigyühettél volna vélek szekéren. De gondolom, inkább jársz a magad lován.

– Így van, bátyám – mondta halkan. Szóval ma megtudják. Egy darabig a tüzet bámulta, kezével lassan dörgölgette a térdét; egy pillanatra hidegen fölrémlett előtte utóbbi hónapjainak minden hiábavaló meggondolatlansága, értelmetlensége; mint egy gyorsan visszapergetett filmen, a maga teljességében látta életét, amint abban teljesedik ki, amit egy bolond

is előre láthatott volna, és amit jó előre meg is mondtak neki. Mindegy, a fene egye meg, tegyük fel, hogy igen: akkor is, ő a hibás? Ő akarta, hogy a nagyapja vele menjen? Talán miatta volt az öregnek rozzant a szíve? majd, hidegen: *Féltél hazamenni. Egy niggerrel csempésztetted ki a lovat magadnak. Te, aki szántszándékkal csináltál csupa olyasmit, amire a józan eszed azt mondta, nem lesz jó vége, sőt, nem is lehet, most félsz szembenézni a tetteid következményével.* Aztán valahol mélyen föllobbant benne a soha nem alvó keserűség, védekezésül, igazolásul és vádlón: hogy mi, azt nem tudta: hogy mi ellen, ki ellen, nem tudta. *Te tetted! Te vagy az oka mindennek; te ölted meg Johnnyt!*

Henry is odahúzott egy karosszéket a tűzhöz, egy idő múltán az öreg gondosan kiverte tajtékpipáját a tenyerébe, aztán előhúzott kordbársony mellénye zsebéből egy répaforma hatalmas ezüst zsebórát. - Fél hat – mondta. – A fiúk még nem gyüttek meg?

– Megjöttek – felelt kurtán Henry. – Mikor a kutyákat kizavartam, akkor fogtak ki, hallottam.

– Akkor hozd a kancsót – parancsolt rá az apja. Henry fölállt, újból kiment, aztán nehéz léptek dobbantak a tornácon, Bayard ültében megfordult, és zordul az ajtóra nézett. Az kinyílt, s bejött Rafe meg Lee.

– Nicsak – mondta Rafe, és szikár, sötét képe egy kicsit földerült. – Hát végül mégis kijöttél? – Kezet szorított Bayarddal, s utána Lee is. Lee arca, mint valamennyiüké, sötét és komor maszk volt. Termete nem olyan zömök, mint Rafe-é, s mindnyájuk közül ő volt a legszótlanabb. Szeme fekete és nyugtalan; tekintetében valami vad szomorúság bujkált. Egyetlen szó nélkül szorított Bayarddal kezet.

De Bayard Rafe arcát leste. Nem látott rajta semmit; sem hideg nem volt, sem kérdő. Lehetséges lenne, hogy benn jártak

a városban, és mégsem hallották? Vagy az egészet csak ő, Bayard, álmodta volna? De eszébe jutott, mikor megérintette nagyapja testét, azt nem lehetett félreérteni; eszébe jutott, mint roskadt össze hirtelen, mintha a teste szövete, amelyet a büszkeség és a családi végzet perverz kényszerűsége oly soká s oly feszesen, keményen tartott, egyszerre megadta volna magát, s végre nyugodalmat engedélyezett volna a csontvázának.

– A postán voltatok? – kérdezte Mr. MacCallum.

– Nem jutottunk be a városba – mondta Rafe. – Eltört a tengely még Vernontól innen. Szét kellett kapcsolnunk a szekeret, és bemennünk Vernonba, hogy megcsinálják. Akkor már késő lett volna elindulnunk. Bevásároltunk ott, és hazajöttünk.

– Úgy is jól van. Majd bementek a jövő héten, karácsonyra – mondta az öreg. Bayard mély lélegzetet vett, és rágyújtott egy cigarettára, majd egy ajtónyílásnyi eleven sötétet hozva bejött Buddy, és szikáran bekuporodott a kandalló homályos szögletébe.

– Megvan-e még az a róka, amiről a múltkor beszéltél? – kérdezte Bayard Rafe-et.

– Meg. De most elkapjuk. Talán holnap. Változik az idő.

– Hó lesz?

– Talán. Ma éjjel milyen idő lesz, papa?

– Esni fog – felelt az öreg. – Holnap is. Szerdáig nem lehet lesz szimatot fogni. Henry! – Egy pillanat múlva másodszor is elkiáltotta magát, hogy „Henry!", s Henry jött is egy gőzölgő megfeketedett kannával, egy cserépkorsóval és egy öblös üvegpohárral, amiben fémkanál volt. Henryben, amilyen köpcös és gömbölyded, amilyen szelíd barna a szeme és amilyen ügyes és nyugodt a keze, volt valami házias és nőies

Ő felügyelt a konyhára (s már jóbban is főzött, mint Mandy) és a házra, javarészt ott is lehetett megtalálni, amint komolyan piszmogott valami végenincs munkán. A városba majdnem olyan ritkán járt, mint az apja; a vadászatot nemigen szívelte, s az egyetlen kikapcsolódása, ha whiskyt főzött, jó whiskyt, csak a családnak, valami titkos zugban, amit csak ő ismert, meg a néger, aki segített neki, egy réges-régi recept szerint, mely szeszen nőtt ősei hosszú során át szállt végül őrá. Letette a kannát, a korsót és a poharat a tűzhelyre, elvette a tajtékpipát az apja kezéből, rátette a kandallópárkányra, aztán lenyúlt egy csorba csésze cukorért és hét másik üvegpohárért, amelyben mind egy-egy kanál volt. Az öreg előrehajolt a tűz fényében, és hosszadalmasan, ünnepélyes gonddal sorra keverte az italokat. Mikor egy rundot körbekínált, két pohár megmaradt. A többiek még nem jöttek be? – Senki se válaszolt, bedugaszolta hát a korsót. Henry a két poharat visszatette a kandallópárkányra.

Egyszer csak megjelent az ajtóban Mandy, s az ajtónyílás megtelt otthonos kalikó terebélyével. – Gyühetnek mind – mondta, s miközben fordult lúdtalpasan, Bayard utánaszólt, megállt, a férfiak meg fölkeltek, és sorban kimentek. Az öregember szálas volt, mint egy indián, s az ösztövér, hajlékony és hórihorgas Buddyt kivéve egy fejjel fölébe tornyosult valamennyi fiának. Mandy ott várt az ajtó mellett, s kezet nyújtott Bayardnak. – Rég nem járt idekinn – mondta. – De fogadok, hogy Mandyről azért nem feledkezett meg.

– Nem ám – felelt Bayard. Pedig megfeledkezett. Mandy szemében a pénz nem pótolta a semmi kis értéktelen ajándékot, amiről, ha kijött, John soha nem feledkezett meg. Bayard utánament a többieknek a fagyos sötétbe. Talpa alatt már kemény volt a talaj; fenn az ég csillagoktól ragyogott. Valami-

vel a tolongó hátak mögött botorkált, aztán Rafe kinyitotta egy különálló ház ajtaját, s félreállt, míg mind be nem mennek. A helyiség meleg volt, tele ízesen konyhaszagú gyér kék párával, benn egy hosszú asztalon egyenletes fényű petrollámpa állt. Az asztalfőn egyetlen karosszék; háromfelől támlátlan fapadok. A túlsó falnál a tűzhely, s egy roppant, gyalult deszka pohárszék, meg a fásláda. A tűzhely mögött két néger férfi s egy kamaszfiú ült, arcuk fénylett a hőségben, s világított a szemük fehérje; lábuknál öt kölyökkutya acsargott egymásra megjátszott haraggal, harapdálta nyálasan a négerek mozdulatlan bokáját, vagy kutakodott a tűzhely alatt s mellette a padlón suta, céltalan érdeklődéssel.

– Hogy s mint, fiúk – mondta Bayard, s nevükön szólította őket, ők meg udvariasan dörmögve, szégyenlősen villantották rá a fogukat, és biccentettek oda neki.

– Takarítsd el azokat a kölyköket, Richard – rendelkezett Mandy. A négerek sorra összeszedték a kutyakölyköket, bezsúfolták mindet egy kisebb ládába a tűzhely mögött, ott aztán tovább mocorogtak nagy kaparászás, tompa puffanások és olykor-olykor fojtott felhörkenések közepette. Miközben ettek, időről időre felbukkant a láda pereme fölött egy-egy fej, ünnepélyes kíváncsisággal rájuk pislogott, aztán egy hirtelen puffanás, és eltűnt, hörkenés, mocorgás, és megint fölcsapott a gyereklárma. – Elhallgattok végre! Tessék aludni! – reccsentett rájuk Richard, s az öklével megdöngette a ládát. Egy idő múltán a zajongás abbamaradt.

A magányos karosszéket az öregember foglalta el, körül a fiai meg a vendég; némelyikük ingujjban, valamennyien gallér nélkül, sötét, komor arcukra rá volt írva, hogy mindet egy fából faragták. Ettek – volt kolbász, füstölt oldalas, egy tál sült édesburgonya, egy tál puliszka, kukoricakenyér, egy

kancsó nádméz, s Mandy kávét töltött egy irdatlan zománcos kávéskannából. Vacsora közben megjött az a kettő is, aki eddig még hiányzott – az ötvenkét éves, széles és magas homlokú, busa szemöldökű Jackson, a legidősebb, akinek az arca mintha örökké töprengene vagy álmodoznék – afféle félénk és gyakorlatiatlan Cincinnatus –; és a negyvennégy éves Stuart, Rafe ikertestvére. Bár ikrek voltak, nem hasonlítottak egymásra jobban, mint bármelyik kettő a többiek közül: nagyon is egy anyag mind, és a bélyeg rajtuk túlságosan fölismerhető, hogy akár a természet is elkapkodhatta vagy módosíthatta volna. Stuartban nem volt semmi Rafe könnyedségéből (Rafe volt köztük az egyetlen, akit némi túlzással, beszédesnek lehetett volna nevezni); másrészt viszont sok volt benne Henry szelídségéből. Jó gazda volt, és ravasz kupec, s a saját bankbetétje is tekintélyes. Az ötvenéves Henry volt a második fiú.

Csöndben és nyugodt illedelemmel ettek, csak annyit szóltak, amennyit éppen kellett, de azt barátságosan. Mandy ide-oda járt a tűzhely és az asztal közt.

Mielőtt végeztek volna, váratlanul fölcsapott az éjszakában a kutyák zengő ricsaja, s még a falon át is beszűrődött a szobába. – Nocsak – A néger Richard fölkapta a fejét. Buddy kezében megállt a kávéscsésze.

– Hol vannak, Dick?

– Épp a forrásház megett. Elkapták. – Buddy fölállt, s fülét hegyezve osont el az asztaltól.

– Veled megyek – mondta Bayard, s fölállt. A többiek folytatták az evést. Richard levett egy lámpát a pohárszék tetejéről, meggyújtotta, s ők hárman kimentek a szobából, a sötétbe, amelyen át dallamos hullámokban, mint a fagyott üveg csöngése, hatolt át a kutyák csaholása. Dermesztő sötét volt. A ház feketéllett, elmosódott alacsony falát csak az ablak vörhe-

nyes csillogása törte meg. Mintha már átfagyott volna a talaj – jegyezte meg Bayard.

– Az éjjel nem lesz fagy – felelte Buddy. Lesz, Dick?

– A'nnem. Esni fog.

– Ugyan már – mondta Bayard. – Kötve hiszem.

– Papa is azt mondta felelt Buddy. – Melegebb van, mint naplementekor.

– Én ugyan nem érzem. – Elmentek a csillagok fényében mozdulatlan szekér mellett, amelyen selyemszalagként csillogtak a kerékráfok; el a hosszú, elmosódott körvonalú istálló mellett, ahonnét békés hersegés, és amint a lámpás elhaladt, egy-egy fújtató horkantás hallatszott ki. Aztán, ahogy az ösvény lefelé fordult, a lámpás már fatörzsek közt pislákolt. A kutyák ricsaja közvetlenül alattuk dagadozott, kísértetalakjuk ott imbolygott a derengő homályban, s egy fiatal fán, közvetlenül a forrásház mögött, alig hatlábnyira a földtől egy ágvillában ott lelték a mozdulatlanul összekucorodott, görcsösen behunyt szemű oposszumot. Nem is védekezett, Buddy a farkánál fogva vette le. – A mindenit – mondta Bayard.

Buddy odébb kergette a kutyákat, s megint fölmentek az ösvényen. Egy használaton kívüli sufniból a konyha mögött, ahol mintha ötven szem csillant volna gyufaveres pontként, mikor Buddy belendítette a lámpást, és rávillantotta fényét a dróthálós ketrecre, undok, meleg bűz áradt; benn fakó gyapjas testek mozogtak lassan, vagy hegyes, koponyaszerű pofák lendültek a fénybe. Buddy kinyitotta a ketrec ajtaját, és bedugta legújabb foglyát a többi közé, aztán a lámpást Richard kezébe nyomta. Kimentek. Az égbolt már kissé bepárásodott, már nem sziporkázott olyan ridegen.

A többiek félkörben ültek a lángoló tűz körül; az öreg

lábánál a fekete pöttyös eb szundikált. Helyet teremtettek maguk közt Bayardnak, s Buddy megint bekucorodott a kandallózugba.

– Megvan? – kérdezte Mr. MacCallum.

– Meg bizony – felelt Bayard. – Úgy vettük le, mint egy kalapot a szögről.

Az öregember pöffentett egyet a pipáján. – Mielőtt elmégy, még vadászunk véle egy jót.

Rafe megszólalt: – Hány van már, Buddy?

– Még csak tizennégy – felelt Buddy.

– Tizennégy? – mondta utána Henry. – Soha meg nem eszünk tizennégy oposszumot.

– Akkor majd szabadon engessük őket, aztán fölhajtsuk megint – mondta Buddy. Az öreg lassan pöfékelt. A többiek is vagy füstöltek vagy bagóztak, Bayard szintén elővette a cigarettáját, és megkínálta Buddyt. Buddy a fejét rázta.

– Buddy még sose szívott – mondta Rafe.

– Nem? – kérdezte Bayard. – Hogyhogy nem, Buddy?

– Tudja fene – felelt Buddy a homályból. – A'sszem, csak nem volt időm megtanulni.

A tűz ropogott, kavargott; Stuart, aki legközelebb volt a fásládához, időről időre rádobott egy-egy újabb fahasábot. Az eb az öreg lábánál álmában fújt egyet; a puha hamu fölkavarodott a tűzhelyen az orránál, prüsszentett, fölriadt, fölpislantott az öreg arcára, aztán elszunnyadt megint. Szótlanul üldögéltek, mozdulni is alig mozdultak, komoly karvalyképüket mintha az árnyékos homályból véste volna ki a tűz, s mintha egy gondolat formálta, egy kéz csiszolta és színezte volna mindnyájukat. Az öreg gondosan kiverte a pipát a tenyerébe, s megnézte kövér ezüst zsebóráját. Nyolc.

– Mink négykor kelünk, Bayard – mondta. – De néked nem muszáj fölkelned, míg hasadra nem süt a nap. Henry, a korsót.

– Szóval négykor – ismételte Bayard, amikor ő meg Buddy a melléképület lámpavilágos hidegében vetkőződött, a hatalmas, fakó paplanos faágy előtt, amelyben Buddy aludt. Ahogy megszólalt, lélegzete megfagyott a jeges levegőben.

– Hát – helyeselt Buddy, miközben a fején át lerántotta az ingét, s lerúgta inas versenylólábáról a nyűtt khakinadrágot. – Nálunk nem tart soká az éccaka. Te persze vendég vagy, az más – tette hozzá, s a hangjában csipetnyi irigység és vágyakozás csengett. Mert soha olyan élvezet nem lesz többé délig aludni, mint amíg a huszonötöt be nem tölti az ember. Éjszakai előkészületei egyszerűek voltak; ledobta csizmáját, nadrágját, ingét, s gyapjú alsóban belebújt az ágyba, már feküdt, s csak kerek feje látszott ki, Bayardot nézte, aki ujjatlan atlétatrikóban és rövid alsóban állt ott. – Hát így nem lesz valami meleged az éjszaka – mondta Buddy. – Ne adjak egy vastagot a magaméból?

– Nem fogok fázni, azt hiszem – felelt Bayard. Elfújta a lámpát, odatapogatózott az ágyhoz, lába ujja is összerándult a jéghideg padlón, s belebújt. A szalmazsák kukoricacsuhéval volt megtömve; zörgött alatta, szárazon sziszegett, s valahányszor ő vagy Buddy megmoccant, vagy akár csak mély lélegzetet vett, a csuhé halkan zörögve változtatta helyét.

– Jól gyűrd magad alá a takarót – tanácsolta a sötétben Buddy, s nagyot nyújtózva rövidet, mélyet sóhajtott. Ásított, hallhatóan, de láthatatlanul. – Régóta nem láttalak – mondta.

Bizony. Lássuk csak, mikor is? Két... három évvel ezelőtt, nem?

– Tizenötben – felelte Buddy –, mikor utoljára vele... – Majd halkan hozzátette: – Újságban olvastam. A nevét. Valahogy rögtön tudtam, hogy ő az. Egy ángol újságban.

– Igen? Hol voltatok?

Ott fenn – felelt Buddy , ahol az ángolok. Ahova ők küldtek minket. Lapos vidék. Amennyit ott esik, máig sem értem, hogyan tudják eléggé lecsapolni, hogy be is takarítsanak valamit.

– Igen. – Bayard orra hideg volt, mint a jég. Érezte, hogy a lélegzetétől valamennyire megmelegszik; ahogy lélegzetet vett, szinte látta a sápadt párát; érezte, hogy a beszívott levegő az orra likában megint megfagy. Úgy rémlett, még a mennyezet pallóit is érzi, amint rálejtenek Buddy felén az alacsony falra, érzi a sarokban lent megszorult levegőt, keserű, fagyos és sűrű, nagyon is sűrű ahhoz, hogy be lehetne lélegezni, mint a láthatatlan latyak, olyan, s ő ez alatt fekszik... Tudatában volt a csuhé száraz zörgésének, s rádöbbent, hogy gyötrelmes mélyeket lélegzik, s hogy iszonyatosan vágyik rá, bár lenne fönn, mozogna, tűznél, világoson; akárhol, akármerre. Buddy ott feküdt mellette a nyomasztó, már-már szilárddá alvadt hidegben, s vontatottan, hangsúlytalanul a háborúról mesélt. Homályos, álmatag mese volt ez, se kezdete, se vége, telis-tele botladozó utalásokkal kegyetlenül elferdített nevű helységekre – emberekről támadt benyomása tőle, teremtményekről, akikben nincs kezdeményezés, akiknek se hátterük, se jövőjük, akik mint a magasban összeverődő faágak, időtlen időkre belevesztek magányos, egymást keresztező igyekezetükbe, amelynek célja valami közeli, de érthetetlen borzalom elhárítása.

– S hogy érezted magad a seregben, Buddy? – kérdezte Bayard.

– Hát nem jól – felelt Buddy. – Az ember ott csak a hasát vakarja. Rest embernek való élet a'. – Töprengett egy darabig. – Adtak ám egy olyan kis fityegőt is – tette hozzá hirtelen feltörő szégyenlős és félénk bizalommal és tartózkodó örömmel.

– Kis fityegőt? – ismételte Bayard.

– Mhm. Egy ollan kis réz micsodát színes pántlikán. Meg akartam mutatni neked, de kiment az eszemből. Maj' holnap. Átok hideg ez a padló itt ahhoz, hogy rálépjek, amég nem muszáj. Maj' hónap meglelem a módját, ha a papa nem lesz idehaza.

– Miért? Nem tudja, hogy kaptad?

– Tudja a' – mondta Buddy. – Csak nem szereti, mert hogy aszongya, e' jenki fityegő. Rafe aszongya, hogy papa és Stonewall Jackson nem adta meg magát soha.

– Nem – hagyta rá Bayard. Buddy elhallgatott, majd még egyszer fölsóhajtott, megüresítette testét az alváshoz. De Bayard mereven, tágra nyílt szemmel feküdt a hátán. Olyan volt ez, mint mikor részeg az ember; valahányszor behunyja a szemét, a szoba mindig fordul egyet, inkább fekszik hát mereven, nyitott szemmel a sötétben, nehogy a gyomra fölkavarodjon. Buddy fölhagyott a mesével, lélegzetvétele megnyúlt, állandósult, rendszeressé vált. A csuhé, ahogy Bayard lassan az oldalára fordult, panaszosan sziszegve változtatta helyét.

Buddy egyenletesen, békésen szuszogott a sötétben. Bayard hallotta a tulajdon lélegzetvételét is, de azon túl, körös-körül, ez a másik szuszogás kerítette. Mintha fojtottan, fáradtan ziháló jószág lenne a Buddyval együtt lélegző önmagán belül; mintha elhasználna minden levegőt, s annak a kisebbiknek már úgy kéne levegő után kapkodnia. Közben a nagyobbik

mélyeket lélegzik, egyenletesen, öntudatlanul, alva és távol; igen, talán meghalt. Talán ő is, meghalt; s fölidézte azt a bizonyos reggelt, feszült figyelemmel keltette életre attól kezdve, hogy az első nyomjelző lövedék füstcsíkját megpillantotta, egészen addig, míg meredek zuhantában azt nem látta, hogy John Tevéjének orrán, vidáman, mint egy narancssárga kopjalobogó, fölcsap a láng, s észre nem vette öccse jól ismert kézmozdulatát, majd zuhanó testét, amint a levegőben elveszti egyensúlyát, idétlenül elterpeszkedik; úgy keltette életre megint, ahogy az ember gyakran olvasott könyvet fut át; megpróbálta fölidézni, érzékelni a golyót, mely őt is megölhette volna ugyanabban a pillanatban, ahogy az ő testébe, fejébe fúródik. Ez érthetővé tenné, ez mindent megmagyarázna; hogy ő is meghalt, és ez a pokol, ahol már örökkétig bolyong, s úgy érzi, tévesen, hogy száguld, öccsét keresi, az meg őt, de soha többé össze nem akadnak. Megint a hátára fordult; a csuhé száraz megvetéssel sziszegett alatta.

A ház csupa hang volt; élessé vált érzékeinek a csönd miriádnyi nesze: a fa száraz kínja a fekete fagyban; a csuhé zizzenése minden lélegzetvételre; maga a levegő, mint a hideg prése alatt latyakká vált jég, amely a tüdejére nehezedik. Lába feje fázott, lábszára izzadt, forró szíve körül a teste merev volt és didergett, csupasz karját kitette a takaróra, otthagyta egy darabig, s rajta a hideg, mintha ólommal öntötték volna körül. S mindeközben Buddy egyenletes szuszogása, s a maga fojtott, ziháló lélegzetvétele, forrása egyiknek sincs, de valahogy mindkettő a másikból következik.

A takaró alatt karja a mellkasán megint hideg volt, keze a bordáin mint a jég, megmozdult, végtelen óvatosan, a hideg közben lefelé kúszott a vállán, s a rejtőzködő csuhé rázördült. Letette a lábát a padlóra. Tudta, hogy az ajtó hol van, lábujj-

hegyen, lába ujját begörbítve, odatapogatózott. Jégsima farúddal volt bereteszelve, matatott rajta, s közben, oldalt, megérintett valamit a keze, valami hideg, hengeres egyeneset, ujja végigcsúszott rajta, majd kezében a vadászpuskával egy pillanatra megállt a jeges vaksötétben, s miközben állt és elgémberedett kézzel babrált a závárzaton, eszébe jutott a töltényesdoboz a ládán, a lámpa mellett. Így álldogált még egy percig, fejét egy kicsit lehajtva, elgémberedett kezében a puskával; aztán a puskát visszatámasztotta a sarokba, majd a reteszt óvatosan és nesztelenül kiemelte a hornyából. Az ajtó megbicsaklott sarokvasán; amint megnyikordult, elkapta a szélét, visszanyomta, s megállt.

Az égen nem csillant egyetlen csillag sem, az égbolt önmaga petyhüdt hullája volt. Úgy hevert a földön, mint egy leeresztett léggömb; a konyha sötét körvonala távlattalanul mélyedt belé, és azon túl a fák és az ismert körvonalak szomorú kísértetek a jeges hullafényben – a farakás; egy gazdasági eszköz; egy hordó a konyha beroskadt tornáca mellett, ahol vacsorára menet megbotlott. A szürke fagy úgy szüremkedett belé, mint víz a homokba, neki-nekieredve; elakadt, körültapogatott valami akadályt, majd megint megeredt, s végül végigcsordult védtelen csontjain. Lassan, kitartóan rázta a hideg; keze alatt a teste darabos volt és érzéketlen; mégis meg-megrándult, mintha odabent valami szabadulni igyekeznék halott hüvelyéből. Feje fölött, a deszkamennyezeten valami könnyedén egyet koppant, s erre, mint egy adott jelre, a szürke csend foszladozni kezdett. Némán becsukta az ajtót, és visszabújt az ágyba.

Az ágyban, a csuhé hideg, zizegő megvetésére, jobban didergett, mint valaha, s csak feküdt hanyatt, nyugton, és hallgatta, mit súg a tetőn a téli eső. Nem dobolt, mint amikor nyári eső esik a vidám égről, hanem súgott hangsúlytalanul,

mintha a tetőt súlyosan megfekvő levegő ott foszlanék szét és csöpögne le lustán, kitartón az ereszről. Vére megint meglódult, s az ágyruha mint a vas vagy jég ért a testéhez; miközben mozdulatlanul feküdt az eső alatt, vére még jobban fölhevült, végül már a reszketése is abbamaradt, s valami elkínzott, görcsös álomfélében hevert ott kavargó képekkel, a makacs kétségbeesés szülte kísértetekkel körülvéve, s szakadatlanul küzdött... nem is annyira, hogy igazolást, mint inkább, hogy megértést leljen; egy kezet, mindegy, hogy kiét, amely az érintésével kiszabadítja fekete zűrzavarából. El fogja lökni, az biztos, de már attól is visszanyeri hideg önbizalmát.

Az eső csak csöpörgött, csöpörgött, kitartóan; mellette Buddy szuszogott szelíden és egyenletesen: még csak meg se fordult. Bayard időnként, rendszertelenül, el-elszenderedett; de elszenderedve is ébren volt; ébredni meg ködös révületre ébredt, tele valószínűtlen nyüzsgedelemmel, amelyben sem megkönnyebbülést, sem nyugalmat nem lelt; az eső csöppről csöppre nyűtte az éjszakát, nyűtte az időt. De így is hosszú volt, istentelen hosszú. Kimerült vére, mely belefáradt a küzdelembe, lassú dobbanásokkal keringett a testében, mint az eső, nyűtte a húsát. Mindenkit utolér... a Bibliában... vagy valami imádságban. Talán tudta. Álom. Mindenkit utolér.

Végre, a falon túl, mozgást hallott. Kivehetetlen volt; mégis tudta, hogy emberi eredetű, olyan emberektől származik, akiknek a nevét, arcát ismeri, s akik most ismét ráébredtek e világra, amelyet még átmenetileg sem tudott odahagyni; olyan emberektől, akik számára ő... megvigasztalódott. A neszezésnek nem szakadt vége; ez ajtócsapkodás, ez emberi hang, s ha figyel, némi erőfeszítéssel meg is tudná mondani, kié; és ami a legjobb, tudta, hogy most fölkelhet, és odamehet, ahol a többiek verődnek össze a ropogó tűz körül, világoson,

melegben. S végre nyugalomban feküdt, még egy perc, és föl akart kelni, oda akart menni a többiekhez, csak épp halogatta egy kicsit, míg a vér lassan átjárja a testét és megnyugszik a szíve. Buddy egyenletesen szuszogott mellette, s most már az ő lélegzetvétele is könnyű volt, mint Buddyé, s közben az emberi hangok zümmögve hatoltak be a hideg szobába komoly és meghitt megnyugtatásul. Mindenkit utolér, mindenkit utolér, vigasztalta fáradt szíve, s végül. nagy sokára, elnyomta az álom.

Szürke reggelre ébredt, teste fáradt volt, nehéz és eltompult; álmában nem pihente ki magát. Buddy eltűnt, az eső még esett, bár most határozott, céltudatos hangot adott a tetőn, és melegebb is volt, bár a levegő nyirka a csontjáig hatolt; harisnyában, csizmáját kézben tartva átment a hideg szobából oda, ahol Lee, Rafe és Stuart aludt, s Rafe-t meg Jacksont a nappali tűzhelynél lelte.

– Nem keltettünk fel – mondta Rafe; majd: – Uramisten, gyerek, olyan vagy, mint a hazajáró lélek. Mondd, aludtál te egyáltalán az éjjel?

– Nagyon jól – felelt Bayard. Leült, belelépett a csizmájába, s becsatolta a szíjat a térde alatt. Jackson a tűzhely sarkánál ült. A homályos zugban, a lába körül apró, eleven lények mocorogtak csöndben, s Bayard, még mindig a csizmájára hajolva, megkérdezte:

– Hát te mit őrzöl ott, Jackson? Ezek miféle kölykök?

– Új fajta; most kísérletezem vele – felelt Jackson. Rafe fél pohár Henry-féle halvány borostyánsárga whiskyvel jött vissza.

– Ellen kölykei – mondta. – Majd kérd meg Jacksont, hogy beszéljen róluk, ha megreggeliztél. Gyere, ezt idd meg. Holtfá-

radtnak látszol. Biztos Buddy nem hagyott aludni, lukat beszélt a hasadba – tette hozzá száraz iróniával.

Bayard megitta a whiskyt, és rágyújtott egy cigarettára.

– Mandy töltette már melegedni a reggelidet – mondta Kate.

– Ellené? – kérdezte Bayard. – Ja, az a róka. Már tegnap is kérdezni akartam. A te nevelésed?

– Az. A tavalyi kutyakölykökkel együtt nevelkedett. Buddy fogta. S most Jackson forradalmasítani akarja vele a vadászatot. Olyan fajtát akar kitenyészteni, amelyiknek a szimata és türelme a kutyáé, de ravasz és gyors, mint a róka.

Bayard odament a sarokba, és kíváncsi érdeklődéssel vizsgálgatta a kicsi jószágokat. – Hát én még nem sok rókakölyköt láttam – jegyezte meg végül –, de olyat, ami ezekhez hasonlított volna, még egyet sem.

– Láthatólag Vezérnek is ez a véleménye – mondta Rafe.

Jackson beleköpött a tűzbe, és a kölykök fölé hajolt. Megismerték a kezét, a mocorgás megélénkült, s Bayard akkor vette észre, hogy semmi hangot nem adnak, még a szokott kölyökvinnyogást sem. – Csak kísérlet – magyarázta Jackson. A fiúk csúfot űznek belőlük, pedig még el sincsenek választva. Majd meglátjuk, csak várjuk ki a sorát.

– Nem tudom, mit kezdesz majd velük – jegyezte meg nyersen Rafe. – Ahhoz, hogy munkára foghasd őket, nem lesznek elég nagyok. Jól tennéd, ha megreggeliznél, Bayard.

– Majd meglátjuk, csak várjuk ki a sorát – ismételte meg Jackson. Gyöngéd, apás mozdulattal simogatta a nyüzsgő kis testeket. – Az ember még kutyáról se mondhat semmit, amíg legalább kéthónapos nincs, ugyi? – fellebbezett Bayardhoz, s félénk, kérdő tekintettel nézett fel rá busa szemöldöke alól.

– Menj, oszt edd meg a reggelidet, Bayard – erősködött Rafe. – Buddy mán rég odajár.

A tornácon egy bádoglavór jéghideg vizében megmosta képét, aztán megette a reggelijét – szalonnás rántottát, palacsintát, nádmézet – s Mandy közben Johnról mesélt neki. Mire a házba visszatért, az öreg Mr. MacCallum már ott volt. A kölykök egy kupacban nyüzsögtek a sarokban, az öreg térdére fektetett kézzel ült, és nyers, szemérmetlen gyönyörűséggel figyelte őket, Jackson meg tétova aggodalommal gubbasztott mellettük, mint egy tyúk.

– Gyer ide, fiam – parancsolt rá az öregember, mikor belépett. – Rafe, hozd ide a csalétkes zsineget. Rafe kiment, s mindjárt vissza is jött egy zsineg végére kötött bőrös húsdarabbal. Az öreg elvette tőle, s a kölyköket kíméletlenül kirámolta a világosságra, s most ott kucorogtak nyomorultul – furább almot Bayard még sose látott. Két hasonló nem volt köztük, és semmi más jószághoz nem hasonlított egyikük sem; se rókák, se kutyák, mindkettőből volt bennük valami, mégsem azok; és hiába puha kölyökségük, az összbenyomás mégis torz, ellentmondó és ocsmány: itt egy róka éles, kegyetlen orra két olvatag, szomorú kutyaszem és szelíd kutyafül közt, ott egy leffegő fül próbál vitézül fölmeredni, de vall egy ponton csúfos kudarcot; a rövid puha farkokat borító bozont sápadt arany színe mint a gesztenye burkának belseje. Ami a színüket illeti, az a veresbarnától a csíkos barnán át az alul egérszürke, fenn csupa foltig terjedt, s az egyik vonásról vonásra megörökölte az öreg Vezér képét, csak mulatságosan lekicsinyítve, még azt a szomorú és méltóságteljesen csalódott tekintetét is. – No, most figyelj ide – rendelkezett az öregember.

Mindet arccal előre fordította; aztán odalógatta a húst közvetlenül a hátuk mögé. Egyikük sem ébredt tudatára, hogy ott van; aztán ide-oda lengette a fejük fölött; egy se nézett föl. Aztán meglengette a szemük előtt; most is félénken kuco-

rogtak bizonytalan kölyöklábukon, s kíváncsian, de minden személyes érdeklődés nélkül bámulták, majd megint nyüzsgölődni kezdtek, hangtalanul egy kupacban.

– Az ember még egy kutyáról se... – kezdte Jackson, de apja szavába vágott.

– No, ezt nézd. – Sorra kezébe vette a kölyköket, a másik kezével meg a szájukba nyomta a húst. Nyomban ügyetlenül és mohón mocorogni kezdtek a markában, de elvette tőlük, aztán a zsineg végén végighúzta a padlón, közvetlenül előttük, míg sikerült végre elérnie, hogy tülekedve nekieredjenek. A szoba közepén egy csöppet félrerántotta a húst, de a kölykök egyenest tovább botladoztak, be a homályos sarokba, s onnét egyszerre fölhangzott a türelmes, hangtalan nyüzsgedelem. Jackson odament, fölszedte és visszahozta őket a tűzhöz.

– No, mi a véleményed róluk, mint leendő vadászkutyákról? kérdezte az öregember. – Se szaglásuk, se ugatni nem tudnak, s vesszek meg, ha egyáltalán látnak.

– Az ember még egy kutyáról se... – próbálkozott türelmesen Jackson.

– Majd a Vezér megmondja – vágott a szavába az apja. – Rafe, hídd be a Vezért.

Rafe odament az ajtóhoz, elkiáltotta magát, s a Vezér mindjárt meg is jelent, karma halkan zörgött a csupasz padlón, pöttyös bundáján esőcseppek gyöngyöztek, megállt, s érdeklődő-komolyan nézett az öreg szemébe. – Gyer ide – mondta Mr. MacCallum, s az öreg kutya lassan és méltóságteljesen újra megmozdult. E pillanatban észrevette a kölyköket Jackson széke alatt. Jártában megmeredt, egy pillanatig mozdulatlanul, elbűvölten és döbbenten, valamiféle komoly iszonyattal nézte őket; aztán egy sértett és szemrehányó pillantást vetett

a gazdájára, s farkát a lába közé kapva távozott. Mr. MacCallum leült, és nehézkesen göcögött magában.

– Az ember még egy kutyáról se... erősködött Jackson. Lehajolt, s összeszedte a gondozottait, majd fölegyenesedett.

Mr. MacCallum csak göcögött, hogy rázkódott bele a teste. – Én nem hibáztatom az öreget – mondta. Ha nékem kéne ránéznem egy ilyen alomra, s magamban bevallanom, hogy „Ezek az én gyerekeim..." – De Jackson már elment. Az öregember ült, s göcögött, nehézkes gyönyörűséggel. – Bezonyám, azt hiszem, én is ugyanolyan büszke lennék, mint a Vezér. Rafe, add a pipám!

Egész nap esett, és másnap is, s még azután is. A kutyák ott ődöngtek a ház körül egész délelőtt, láb alatt, vagy rövid kirándulásokat tettek az esőbe, s visszatérve lerázták magukról a vizet a tűzhely előtt, s büdösen, gőzölögve szundikáltak, míg be nem jött Henry, és ki nem zavarta őket; az ajtóból Bayard kétszer is látta Ellent, a rókát, fürgén, félénken osont át az udvaron. Henry meg Jackson kivételével, akinek volt egy kis reumája, a többiek mind kinn voltak majd egész nap az esőn. De étkezés idejére összeverődtek, kinn a tornácon lehántották magukról ázott felsőruhájukat, s bedobogtak, hogy sáros, gőzölgő csizmáikat a tűz mellett szárogassák, Henry meg már hozta is a kannát és a korsót. És utolsónak megjött Buddy is, bőrig ázva.

A hórihorgas, ösztövér Buddy általában csak fogta magát, és se szó, se beszéd fölállt a kandalló mellől, a zugából, és ment, a nap bármelyik szakában, hogy két óra, vagy hat, tizenkettő, esetleg negyvennyolc múltán térjen vissza, és ilyenkor, hiába volt odahaza Jackson, Henry, s többnyire Lee is, valahogy kihalt a ház, s Bayard csak később döbbent rá,

hogy a kutyák java része is távol van. Vadászni ment, mondták, mikor Buddy már reggel óta távol volt.

– Nekem miért nem szólt? – kérdezte Bayard.

– Tán azt hitte, nem szíveled ezt az időt kockáztatta meg Jackson.

– Buddy fütyül az időre – magyarázta Henry. Neki az egyik nap olyan, mint a másik.

– Fütyül a' mindenre – mondta Lee, keserű, szenvedélyes hangján. Ült, a tüzet bámulta töprengve, s nőies keze nyugtalanul meg-megrebbent a térdén. – Ott tölti az életét a folyóágyban egy jó darab hideg kukoricamálén, s egy falka kutya a társasága. – Váratlanul fölállt, s kiment a szobából. Lee a harmincas évei vége felé járt. Gyerekkorában sokat betegeskedett. Szép tenor hangja volt, és vasárnaponként sokfelé hívogatták énekelni. Állítólag viszonya volt egy fiatalasszonnyal, aki ott lakott hat mérföldnyire egy falucskában, Mount Vernonban. Ideje jó részét azzal töltötte, hogy mogorván és magában járta a környéket.

Henry beleköpött a tűzbe, s fejével utánabökött távozó öccsének. – Volt mostanában Vernonban?

– Két napja jártak ott Rafe-fel – felelte Jackson.

Bayard megszólalt: – Tán én sem olvadnék el. Utolérem még?

Töprengtek egy darabig, elgondolkozva köpködtek a tűzbe. – Kötve hiszem – mondta nagy sokára Jackson. – Már vagy tíz mérföldnyire járhat. Maj' legközelebb kapd el, mielőtt elindul.

Ezután Bayard így is tett, s Buddyval kettesben madarakra cserkészett a csontváz mezőkön, az esőben, amelytől a puska tompán, gyászosan dörrent, s a hang mint a piszokfolt terjedt a párás levegőben, vagy a meder menti holt vizű öntéseket

járta, hogy libát, kacsát lőjön; vagy, hébe-hóba, ha Rafe is velük tartott, mosómedvét, vadmacskát kergettek a folyóágyban. Néha messziről megütötte fülüket a vadul vágtató kölyökkutyák éles csaholása. Ilyenkor Buddy megjegyezte: - Ott megy Ellen. – Aztán, a hét vége felé, kitisztult az idő, s egy fagyot ígérő alkonyatkor, mikor a szag jól megtapad a nedves földön, a vén Vezér megriasztotta a veres rókát, mely annyiszor járatta már a bolondját vele.

A csengő-bongó hangok egész éjjel trilláztak, hullámzottak, visszhangoztak a hegyek közt, s Henry kivételével valamennyien lóháton követték a kutyákat a hangoktól, de többnyire az öregember és Buddy rejtelmes látnoki képességétől vezettetve, amellyel előre megérezték a hajsza jövendő útirányát. Néha megálltak, s Buddy meg az apja összevitatkozott, hogy merre is fordul a vad, de többnyire egyetértettek, szemmel láthatólag már azelőtt megsejtették az állat hadmozdulatait, hogy az maga tudta volna; olykor-olykor megállították a lovukat valami hegytetőn, s addig ültek a fagyos csillagfényben, amíg föl nem harsant a sötétben a szomorú és csengő kutyaugatás, öblösebbé nem vált, közelebb nem került és el nem húzott alattuk láthatatlanul, majd mind halkabban-halkabban, elhalón, mint a harangszó, bele nem veszett megint a csöndbe.

– Ejha! – kiáltott fel az öreg, köpenyében, fehér lován, alaktalanul. – Hát nem muzsika ez a férfiember fülinek?

– Remélem, most elkapják – mondta Jackson. – Ha bolondot csinál belüle, a' mindig sérti a vén Vezér büszkeségit.

– Nem fogják – mondta Buddy. – Ha belefárad, bébúvik a lukába a sziklák közt.

– Addig kell várnunk, a'sszem, amég a Jackson kölkei elég nagyok lesznek – hagyta rá az öreg –, ha ugyan hajlandók

lesznek megkergetni a tulajdon nagyapjukat. Mer' eddig még másra se voltak hajlandók, csak tömni magukat.

– Csak várjatok – erősködött fáradhatatlanul Jackson. – Ha ezek a kölkök már elég nagyok lesznek...

– Pszt.

A beszélgetés abbamaradt. Az éjszakában, a hegyek közt, megint fölcsendült a kutyák hangja, hosszú vonítások halkultak, haltak el reszketeg hosszan, amint a megütött harang vagy húr zengése, újra meg újra, kitartón; a csengő visszhang föl-föltámadt, el-elhalt a sötét hegyek közt, kristálytisztán, gyászosan és vitézül, s egy kicsit szomorúan időzött tovább a fülükben.

– Nagy kár, hogy Johnny nincs itt – mondta halkan Stuart. – Élvezné a hajszát.

– Vérbeli vadász volt – helyeselt Jackson. – Tán még Buddyval is fölért.

– John derék gyerek volt – mondta az öregember.

– Az ám – tódította Jackson – igaz, melegszívű gyerek. Henry aszongya, soha nem gyütt ki ide úgy, hogy ne hozott volna valami boltba vett ezt-azt Mandynek meg a fiúknak.

– És ha vadászott, sose húzta semmiért az orrát – mondta Stuart. – Mindegy volt neki, hogy esik-e, fagy-e, már mikor kis kölyök volt, és nem volt neki mása, csak az a kis egycsövűje, amit a maga pénzin vett, és amelyik maj' fölrúgta, valahányszor elsütötte. És mégis mindig azzal járt, nem a tizenhatossal, amiket az öreg ezredestül kapott, csak mer úgy spórolta össze rá a pénzit és maga vette.

– Bizony – helyeselt Jackson –, ha az ember önszántából csinál valamit, azt vidáman csinálja végig.

– És hogy tudott a' nótázni meg kurjongatni – mondta Mr. MacCallum. – Felvert a' minden vadat tíz mérföld járás-

ra. Emlékszek, egy éjjel itt volt fenn, amikor elébe vágott a hajszának arra a Samson hídja felé, s már csak azt láttuk, hogy sodorja a víz lefelé azon az uszadékgerendán, őt meg a rókát, és énekel, ahogy a torkán kifér.

– Hát ilyen volt Johnny – helyeselt Jackson. – Eshetett akármi, ő fenemód jól érezte magát.

– Derék egy gyerek volt – szögezte le még egyszer Mr. MacCallum.

– Pszt.

A kutyák odalent újra jeleztek a sötétben. A hangok fölröppentek a fagyos levegőbe, visszhangba fúltak, az addig ismételgette őket, míg forrásuk elveszett, s mintha maga a föld lelt volna komoly és szomorú, csupa szánalom és mégis vad hangjára.

Még két nap volt hátra karácsonyig, s megint a tűz körül üldögéltek vacsora után, s a vén Vezér megint ott szundított gazdája lábánál. Másnap már szenteste; úgy volt, hogy a szekér bemegy a városba, s bár komoly és kifogyhatatlan vendégszeretetükben egy szóval nem céloztak Bayardnak az elutazásra, mind szentül meg voltak győződve, hogy másnap, karácsonyra, hazamegy; s minthogy ő maga nem említette, volt bennük egy kis kíváncsiság, és némán törték a fejüket az okán.

Megint hideg lett, az az eleven fagy, amitől a lángoló hasábok pattognak-pukkannak, s köpik a gonosz szikrát meg apró parazsat, mely ki-kiszökken a padlóra, csak hogy eltaposs a egy-egy lusta csizma, s Bayard álmatagon üldögélt, fáradt izmai, akár a meleg vízben, kilazultak a hőség összetorlódó hullámaitól, s ez, legalább pillanatnyilag, elaltatta szíve konok éberségét is. Még holnap is ráér eldönteni, hogy megy-e vagy

sem. Lehet, hogy egyszerűen itt marad, s nem kínál rá magyarázatot, amit úgyse követel tőle senki. Aztán rádöbbent, hogy Rafe, Lee vagy akármelyikük, aki megy, úgyis beszél emberekkel, és úgyis megtudják, amit nem volt bátorsága megmondani nekik.

Buddy előjött homályos zugából, és most a félkör közepén guggolt, háttal a tűznek, térdét átölelve. Szemmel láthatólag a végtelenségig meg tudott ülni a sarkán, mozdulatlanul, anélkül hogy belefáradt volna. Ő volt a gyerek, a húsz évével. Anyja az öreg második felesége volt, s Buddy mogyoróbarna szeme, golyófején kefére vágott rőt haja feltűnően különbözött bátyjai barna szemétől és fekete üstökétől. De Buddy arca éppoly világosan magán viselte az öreg bélyegét, mint bármelyikük, s fiatalsága ellenére hasonlított rájuk – karvalyorrú és szikár, zárkózott és komoly, jóllehet a bőre finom és hamvas, bár egy csöppet vöröses.

A többiek termete közepes volt vagy annál is kisebb, s a változatok Jackson aszott, szürkén jellegtelen soványságától Henry nyájas pohosságán meg a higgadtan izmos Rafe – Raphael Semmes, mert úgy hívták – és Stuart köpcösségén át Lee nyugtalan szikárságáig terjedtek; de Buddy növendékfakarcsúsága hajszálra megegyezett az apáéval, aki mint a könynyű köpenyt viselte hetvenhét évét. – Te hórihorgas, nyakigláb csibész – mondogatta az apja becsmérlő jóindulattal. – Olyan leszel, mint az árnyék, ha mind lefutkozod, amit megeszel. – És ültek csöndben, nézték a bicskaként behajlott égimeszelő Buddyt, és mindnek ugyanaz járt az eszében; s mind azt hitte, csak ő gondol rá, és egyik se bökte ki soha – hogy egy szép napon Buddy majd megnősül és továbbörökíti a nevüket.

Buddy ráadásul az apja keresztnevét viselte, bár kérdéses,

hogy ezt a családtagokon és a hadügyminisztériumon kívül bárki is tudta volna. Tizenhét éves korában szökött meg és állt be katonának; abban az arkansasi gyalogsági gyűjtőtáborban, ahova küldték, egy regrutatársa egyszer Virge-nek szólította, és Buddy minden harag nélkül állhatatosan, hét percig verte; New Jerseyben, mikor behajózásra vártak, még valaki elkövette ugyanezt, s Buddy őt is megverte, állhatatosan, alaposan és minden harag nélkül. Európában, még mindig természetének mélyről fakadó, de cseppet sem bonyolult parancsára, talán maga sem tudván, hogy mit tesz, kiagyalt egy csínyt, amelyről a fölsőbbség utóbb megállapította, hogy ugyancsak borsot tört vele az ellenség orra alá, s ezért megkapta, ahogy ő hívta, azt a kis fityegőt. Hogy mit tett, azt sose lehetett kiszedni belőle, s e csecsebecse nemhogy nem csökkentette apja haragját azon, hogy fia belépett a szövetségi hadseregbe, sőt, olaj volt a tűzre, a zsuzsu ott lapult Buddy ritka ingóságai közt, s a fiú katonai pályafutásáról családi körben említés sem esett; s most, hogy Buddy, mint szokott, ott guggolt köztük, háttal a tűznek, térde köré kulcsolt kézzel, miközben ők, kezükben az esti punccsal, a tüzet körülülték, a karácsonyról folyt köztük a szó.

– Még hogy pulykát – mondta az öregember, finnyás, dörmögős megvetéssel. – Mikor az ól teli oposszummal, a folyóágy teli mókussal és rucával, a füstölő teli disznóhússal, ezeknek az átkozott kölyköknek muszáj épp a városba menniük, hogy pulykát vegyenek a karácsonyi vacsorára.

– Nem karácsony a karácsony, ha kicsit se különbözik a többi napoktul – jegyezte meg szelíden Jackson.

– Mer nektek, kölyköknek, minden ürügy jó, csak hogy bemehessetek a városba, ellófráljatok egész nap, és szórjátok a pénzt – vágott vissza az öreg. – Több karácsonyt megértem

már, gyerek, mint te, s ha bótba vett holmi kell hozzá, a'mmár nem karácsony.

- És a városiak? – kérdezte Rafe. Akkor nekik nem is lehet karácsonyuk?

- Hát nem is érdemlik meg – torkolta le az öreg –, ott élnek azokon a tenyérnyi telkeken, a szomszéd hátsó ajtajában, és konzervával tömik a hasukat.

– Tegyük föl, hogy mind otthagynák a várost mondta Stuart –, kigyünnének ide, és elfoglalnák a földet; akkor hallanád, papa hogy átkozza a várost. Ha város nincs, ahol az emberek megrekednek, tudod te jól, hogy hova jutunk, papa.

– Még hogy pulykát venni – ismételte vad undorral Mr. MacCallum. – Venni. Én még jól emlékszek, amikor fogtam a puskám, kiálltam ide az ajtóba, és félóra sem telt belé, megvolt a pulykakakas. Még egy óra, és az őzsonka is. Mit tudtok tik arról, hogy mi a karácsony. Mit ismertek tik mást, mint a bolti kirakatot, teli kókuszdióval, jenki játék puskákkal meg más effélivel.

Bizony mondta Rafe, és rákacsintott Bayardra. – Az volt a világon a legnagyobb hiba, hogy Lee megadta magát. Azóta se heverte ki az ország.

Az öreg fölhorkant. Vesszek meg, ha van a világon még olyan átok, szájas banda, mint ezek a kölykök itt. Az ember nem mondhat nékiek semmit, nem taníthassa őket semmire, még csak meg sem ülhet nyugton a maga tűzhelyinél, mer még ők mondják meg, hogy ezt az átok országot hogy kell eligazgatni. Gyerünk, kölykök, mars az ágyba.

Másnap, pirkadatkor, Jackson, Rafe, Stuart és Lee szekéren elindult a városba. Még most sem adta semmi jelét egyikük sem, mintha érdekelné, hogy itt találja-e őt az este, mikor

hazajön, vagy újabb három évbe telik, míg viszontlátja. És Bayard ott állt a zúzmara lepte tornácon, szívta a cigarettáját a fagyos, szeles napkeltében, bámult a szekér és négy bebónyált utasa után, s azon töprengett, hogy három év múlva-e vagy soha. Odajöttek a kutyák, körülszaglászták, lelógatta a kezét a jéghideg orrok és a melegen csapdosó nyelvek közé, és a fákat bámulta, amelyeken akadálytalanul áthallatszott a tiszta és csöndes hajnalon a száraz szekérzörgés.

– Mehetünk? – kérdezte Buddy a háta mögül, s ő megfordult, fölvette a falhoz támasztott vadászpuskát. A fagyott leheletű kutyák türelmetlenül nyüszítve nyüzsögtek körülöttük, Buddy átvezette és beterelte őket az ólba, és döbbent tiltakozásuk ellenére rájuk zárta az ajtót. Egy másik ólból kiengedte a fiatal angol vizslát, a Dant. Hátuk mögött a többi eb továbbra sem hagyott fel lágy és csalódott panaszával.

Délig a rögös, vetetlen mezőket, erdőszéleket vadászták az enyhülő időben. A fagy hamarosan fölengedett, szélcsöndes, bágyadt meleg lett, s kétszer is látták, hogy mint vörös lángnyíl, röppen a vadrózsabokron a magvájó. Bayard végül rebbenéstelen szemmel belenézett a napba.

– Muszáj hazamennem, Buddy – mondta. – Délután elmegyek.

– Jó – egyezett bele Buddy ellentmondás nélkül. – Majd a jövő hónapban visszajössz.

Mandy adott nekik valami hideget, megették, s miközben Buddy fölnyergelte Perryt, Bayard bement a házba, ahol Henryt nagy munkában lelte, csizmát talpalt, az öreg meg egyhetes újságot olvasott drótkeretes pápaszemén.

– Azt elhiszem, hogy a tieid hazavárnak – helyeselt Mr. MacCallum, és levette a pápaszemét. – De mink is visszavárunk a jövő hónapban, és akkor majd megkerítsük azt a rókát.

Ha nem kerítsük meg hamarost, a vén Vezér nem tud emelt fővel odaállni a kölykök elé.

– Köszönöm, bátyám – mondta Bayard. – Jövök.

– S próbáld meg rávenni nagyapádat, hogy ő is veled jöjjön. Alunnia van hol, és éppúgy dagadtra eheti magát, mint odahaza, a városban.

– Köszönöm, bátyám, megpróbálom.

Buddy elővezette a pónit, s az öreg ültében kezet nyújtott. Henry félretette a fódozómunkát, s kikísérte a tornácra. – Gyere megint – mondta félszegen, s szivattyúzó mozdulattal kezet szorított vele, Buddy meg a szeretettől nyáladzó, kíváncsi növendék kutyák sokadalmából nyújtotta fel a kezét.

– Aztán lássunk – mondta kurtán, s Bayard elkocogott; ahogy visszanézett, mind komolyan föltartották a kezüket. Aztán Buddy utánakiáltott, ő megfordította Perryt, és visszament. Henry nem volt sehol, aztán fölbukkant egy nehéz jutazsákkal.

– Majd elfeledem – mondta. – Papa küldi nagyapádnak, házi főzet. Ennél jobbat városon nem kapsz, se másutt – tette hozzá csöndes büszkeséggel. Bayard megköszönte, s Buddy fölkötötte a nyereggomb elé, ahol jól nekifeküdt a lábának.

– Úgy. Itt elmegy.

– El. Jól. Nagyon köszönöm.

– 'sten áldjon.

– 'sten áldjon.

Perry elindult, s ő visszanézett. Még ott álltak, némán, komolyan és mozdulatlanul. A konyhaajtóban ott ült Ellen, a róka, s a szeme sarkából leste őt; mellette a növendék ebek henteregtek, hancúroztak a napon. A nap már csak egyórányival volt fölötte a hegyeknek nyugaton; az országút az erdőbe kanyarodott. Még egyszer visszanézett. A hosszú ház beleol-

vadt a sivár délutánba; füstje mozdulatlan tollbokréta a szellőtlen égen. Az ajtóban senki; ő Perryt könnyed, pihentető ügetésbe ugratta, s a whiskys korsó neki-nekizöttyent a térdének.

5

Ahol a MacCallumékhoz vezető elmosódott, ritkán járt hegyi csapás az országútba torkollt, megállította Perryt, s egy darabig elült a nyeregben, míg a nap lefelé tartott. Jefferson: 14 mérföld. Még időbe telik, míg Rafe és a fiúk ideérnek, ilyenkor, hogy a város karácsonyra készül, és lassan, ünnepélyesen ott gyűlik össze az egész megye. Mégis, előfordulhat, hogy hamar odahagyták a várost, mert sötétedésre haza akarnak érni; ahhoz pedig tán egy óra se hiányzik. A nap laposan lejtő sugarai szabadon eresztették a fagyot, amit, míg függőlegesen hullottak, fogva tartottak a földön, s az most lassan körülvette Perry nyergében, az országút közepén, s a ló mozgása szűntén fokról fokra jobban áthűlt a vére. Félrefordította a ló fejét, a várostól elfelé, s könnyű ügetésbe ugratta megint.

Hamarosan utolérte a sötétség, de továbblovagolt a kopár fák alatt, a fakó országúton a csillagok lassan erőre kapó fényében. Perrynek már istállón és abrakon járt az esze, figyelmeztetésül, kérdőn föl-fölkapta a fejét, aztán, ha némi kételyek közt is, de bizakodva s engedelmesen továbbkocogott, nem lassított a léptén, bár sem azt nem tudta, hova mennek, sem, hogy miért, csak annyit, hogy mind távolabb kerülnek hazulról. A fagy a csöndben, a magányban, az egyhangúságban mind keményebb lett. Bayard megállította Perryt, le-

szedte a korsót, meghúzta, majd visszakötötte a nyereg elébe.

Feketén, vadul szöktek föl körülöttük a hegyek. Nem találkoztak sem lakott hellyel, sem emberkéz egyéb nyomával. A hegyek mindenfelé feketén hömpölyögtek a csillagfényben, vagy ha az út völgybe szállt le, ahol a keréknyom vaskemény cseréppé dermedt és kopogott már Perry patája alatt, sötéten s baljósan tornyosultak a fejük fölé, s kopár fáikat a flitteres égre emelték. Ahol téli olvadékvíz csörgedezett át az úton, Perry lába alatt csörögve tört be a vékony jég, s Bayard lazára engedte a szárat, mikor a póni beleszagolt a vízbe. Megint meghúzta a korsót.

Elgémberedett ujja ügyetlenül bajoskodott a gyufával, cigarettára gyújtott, s felhúzta kabátja ujját a csuklójáról. Fél tizenkettő. – No, Perry – hangja hangosan és váratlanul csendült a csöndben, sötétben, hidegben –, azt hiszem, jó lesz, ha utánanézünk, hogy hol húzhatnánk meg magunkat reggelig. – Perry fölkapta a fejét, és prüszkölt, mintha értette volna a szavakat, s ha módja lenne rá, szívesen megosztaná lovasával sivár magányát. Folytatták az útjukat, megint hegynek.

A sötétség egyre tágult, s csak itt-ott ritkult egy csöppet, ahol a fák egyhangúságát a derengő csillagfényben szántók váltogatták; miután egy darabig zsebre vágott kézzel, a bőr és az ágyéka közt keresve meleget, s a gyeplőt lazán Perry nyakába vetve, lovagolt, egy út mentén megbújt zömök gyapotcsűr teteje csillant fel derűsen, mintha ezüsttel lenne beszórva. Már nemsoká, mondta magában, előrehajolt, meglapogatta Perry nyakát, s érezte fáradhatatlan, meleg vére lüktetését. – Ha meresztjük a szemünket, Perry, mindjárt a ház is meglesz.

Perry újra halkan fölnyerített, mintha értette volna, hirte-

len lekanyarodott az útról, s mikor Bayard visszafordította, maga is észrevette a halvány szekérnyomot, amely egy elmosódott, alacsony kis facsoporthoz vezetett. – Jól van, Perry mondta, s megint lazára engedte a gyeplőt.

A ház néger kalyiba volt. Sötét, de egy girhes kutya búját ki alóla, ugatta meg, s miközben ő odakormányozta Perryt az ajtóhoz és elgémberedett kezével bekopogott, csak csapta a zenebonát. Nagy sokára megszólalt benn a házban egy hang, s ő újra elkiáltotta magát, hogy „Hahó". Majd hozzátette: – Eltévedtem. Nyiss ajtót. – A kutya fáradhatatlanul csaholt. Egy pillanat múltán az ajtó kialvó parázsra nyikordult, büdös négerszagot bocsátott ki, s a meleg nyikkanás nyomában egy fejet.

Jule, te parancsolt a fej a kutyára , befogod a pofád! A kutya engedelmesen elhallgatott, s morogva bár, de visszatakarodott a ház alá. – Ki a'?

- Eltévedtem ismételte meg Bayard. - Meghúzódhatnék éjszakára az istállódban?

- Nincs istállóm – felelt a néger. Arra lentebb, az út mentin talál egy másik házat.

Megfizetem – mondta Bayard. Elgémberedett ujjával a zsebében matatott. - A lovam már holtfáradt. - A néger feje kibukkant az ajtón, eltakarta a tüzet. Ugyan, bátya tette hozzá Bayard türelmetlenül , csak nem hagysz egy embert idekinn fagyoskodni?

– Maga kicsoda, fehérember?

- Bayard Sartoris vagyok, Jeffersonból. Nesze. Kinyújtotta a kezét. A néger nem moccant, hogy elvegye.

– A Sartoris bankár gyereke?

- Az. Nesze.

– Várjon egy kicsinység. Az ajtó becsukódott. De Bayard

szorosabbra fogta a gyeplőt, és Perry készségesen megindult, bizakodva kerülte meg a házat, és kocogott tovább a keményre fagyott gyapotszárak közt, amelyek szárazon zörögtek Bayard térde körül. Mikor Bayard leszállt a kerék szántotta fagyos földre egy ásító kapualjban, lámpás bukkant elő a kalyiba felől, alacsonyan lengett, a fagycsípte szárak és az ember lábának ollózó árnya közt, végül a néger, hóna alatt egy formátlan bugyorral, odaért, s míg Bayard le nem nyergelt, tartotta a lámpást.

– Oszt hogy jutott illen messzire hazulról éjnek idejin, fehérember? – kérdezte kíváncsian.

– Eltévedtem – felelte kurtán Bayard. – Hova tudnám bekötni a lovamat?

A néger bement a lámpással az istállóba. Perry óvatosan átlépte a küszöböt, befordult a lámpa fénykörébe, villózott a szeme fehére, Bayard utánament, és ledörgölte a nyeregtakaró száraz felével. A néger eltűnt; aztán néhány cső kukoricával bukkant elő, s miközben a póni mohón böködte orrával, belehántotta Perry jászlába. – Ugye vigyáz a tűzzel, fehérember? – kérdezte.

– Persze. Nem gyújtok gyufát egyáltalán.

– Minden jószágom, szerszámom és takarmányom idebe van – magyarázta a néger. A' nagy baj lenne, ha odaégne. Illen messzire nem jut el a városbul a biztosító.

– Persze – ismételte Bayard. Rácsukta Perryre az istállót, s miközben a néger nézte, előhúzta a zsákot a fal mellől, ahova lerakta, s kivette a korsót. – Van egy poharad? – A néger megint eltűnt; Bayard szemben, a fal deszkáinak közén látta a lámpát; aztán egy rozsdás konzervdobozzal került elő, belefújt, s csak úgy szállt belőle a törek. Ittak. Mögöttük

Perry ropogtatta a kukoricát. A néger megmutatta a szénapadlásra vezető létrát.

– Ugye, vigyáz a tűzzel, fehérember?– kérdezte újfent aggódva.

– Persze – mondta Bayard. – Jó éjt. – Kezét rátette a létrára, de a néger megállította, s odaadta neki a formátlan bugyrot.

– Csak egy vót fölösleges, de az is több a semminél. Fázni fog az éjjel. – Paplan volt, a kezén érezte, hogy rongyos és mocskos, s átjárta a félreismerhetetlen négerszag.

– Köszönöm – mondta Bayard. – Nagyon köszönöm. Jó éjt.

– Jó éjt, fehérember.

A lámpás hunyorgott, ahogy a néger két lábaszára váltogatta egymást, és Bayard fölmászott a sötétbe, a száraz, átható szénaszagba. Itt, a sötétben, vackot kapart magának, belecsúszott, s mocsok ide, szag oda, beletekerte magát a paplanba, jéghideg kezét meg becsúsztatta az inge alá, lúdbőrös mellére. Keze egy idő múltán lassan-lassan fölmelegedett, bizsergett egy kicsit, de a testét még mindig rázta a hideg, rángott a fagytól, fáradtságtól. Alatta a sötétben Perry hersegette a kukoricát békésen és kitartóan, néha-néha dobbantott egyet, s idővel Bayard testének reszketése is alábbhagyott. Mielőtt elaludt volna, még kitakarta a karját, s megnézte csuklóján a lumineszkáló számlapot. Egy. Már karácsony van.

A nap ébresztette, vörös nyalábokban hullott be a fal résein, egy darabig még fekve maradt kemény ágyában, arcán a tiszta, fagyos levegő mint a jeges víz, s közben azon töprengett, hol van. Aztán eszébe jutott, megmoccant, s rádöbbent, hogy megdermedt a száraz hidegben, s a vére szemcsésen mint a madársörét lódul meg a lába szárában. Kihúzta a lábát

büdös ágyából, de lába feje a csizmában érzéketlen volt, így hát ültőhelyében addig hajlítgatta a térdét s bokáját, míg, mintha tűkkel szurkálnák, életre nem kelt.

Mereven és ügyetlenül mozgott, lassan és óvatosan ereszkedett le a létrán a vörös napsütésbe, mely mint a trombitazengés hullott a létra tövébe. A nap épp akkor szállt a láthatár fölé, nagy volt és vörös, s a ház tetejét, a kerítéskarókat, az udvaron rozsdálló szétszórt gazdasági eszközöket, a halott gyapotszárakat, ahol a néger, közvetlenül a háza mögött, a földjét művelte, vastagon lepte a dér, amely most, a nap fényében, ünnepi torta sziporkázó rózsaszín cukormázává lett. Perry kidugta karcsú orrát az istállóajtón, s párázó üdvözletet nyerített gazdájának, Bayard is odaszólt neki, és megsimogatta jéghideg orrát. Aztán kioldotta a zsákot, és meghúzta a korsót. A néger, kezében fejősajtárral, föltűnt az ajtóban.

– Ajándékot karácsonyra, fehérember – mondta, s a korsóra nézett. Bayard megkínálta. – Köszönöm, uram. Kerüljön csak beljebb a házba, a tűzhöz. Maj' én ellátom a lovat. Az öregasszon mingyán kész a reggelivel. – Bayard fölvette a zsákot; a kútnál, a kalyiba mögött húzott egy vödör jéghideg vizet, és meglocsolta az arcát.

A rozzant tűzhelyen, hamu, elszenesedett tuskók, és a főzőedények rendetlen összevisszasága közt égett a tűz. Bayard rácsukta az ajtót a fényes hidegre, s mint a kábítószer, ölelte magába a meleg és sűrű, áporodott bűz. Egy asszony hajolt a tűzhely fölé és viszonozta félénken köszönését. Három kicsi néger dermedt mozdulatlanná a sarokban, és bámulta kifehérlő, tágra nyílt szemmel. Egyikük lány volt, valami koszos és megnevezhetetlen öltözékben, gyapjas haja sűrű csimbókokba fonva elkoszolódott színes rongyfoszlánnyal. A második lehetett ez is, az is. A harmadik, férfi gyapjúalsóból készült

ruhájában, jóformán magatehetetlen volt. Ahhoz kicsi lévén, hogy járni tudjon, elmélyült céltalansággal csúszkált ide-oda a padlón, s az orralikától mint a csiganyom, két csillogó ösvény futott az állára.

Az asszony sötét, személytelen kézmozdulattal széket állított a tűz elé. Bayard leült, jéggé fagyott lábát odatolta a tűzhöz. – Ürítettél-e már karácsonyi kupicát, néne? – kérdezte.

– Nem, kérem. Az idén nem vót mit – felelt az valahonnét hátulról. Bayard a hang irányába lendítette a zsákot.

– Önts magadnak. Van bőven. – A három gyerek ott guggolt a falnál, s állhatatosan, mozdulatlanul, némán leste. – Megvolt a karácsony, gyerekek? – kérdezte. De azok csak bámulták éber komolysággal, mint az állatok, míg az asszony vissza nem jött és rájuk nem pirított.

– Mutassátok meg a fehéremberiek, mit hozott néktek a Kicsijézus – szólt rájuk. – Köszönöm, uram – tette hozzá, s egy pléhtányért helyezett Bayard térdére, s a lábánál egy csorba porcelán csészét a tűzhelyre. – Mutassátok csak meg neki – ismételte. – Tán azt akarjátok, hogy azt higgye, a Kicsijézus nem tudja, hun laktok?

A gyerekek megmoccantak, s a hátuk mögül a homályból, ahova eldugták, mikor ő belépett, előszedtek egy kis pléh játék autót, egy füzér színes fagyöngyöt, egy csöpp tükröt, s egy óriás rúd mentolos cukrot, mire már jó sok mocsok tapadt, s nyomban, felváltva, nekiláttak nyalogatni. Az asszony a parázs közé állított kávéskannából telitöltötte a csészét, aztán levette egy vasserpenyő tetejét, s villával kirakott Bayard tányérjára egy vastag szelet sercegő húst, előkapart egy szürkés valamit a hamuból, kettétörte, leporolta, s azt is odarakta a tányérra. Bayard megette az oldalast, a hamu-

ban sült prószát, s megitta a híg, íztelen löttyöt. A gyerekek most csöndben játszódtak karácsonyi ajándékaikkal, de észrevette, hogy lopva, a szemük sarkából meg-megnézik. Bejött a férfi a sajtárral.

– Adott az öregasszon valami harapnivalót? – kérdezte.

– Adott. Melyik a legközelebbi vasúti megálló? – A néger megmondta; nyolc mérföldnyire volt. – El tudnál vinni oda ma délelőtt, s a héten valamelyik nap vissza tudnád vinni a lovamat Mr. MacCalluméknak?

– A sógorom kölcsönvette az öszvéreimet – felelt készségesen a néger. – Nekem csak az az egy pár van, és azt kölcsönvette.

– Kapsz öt dollárt.

A néger letette a sajtárt, az asszony kijött és bevitte. A néger lassan vakargatta a fejét. – Öt dollárt – ismételte meg Bayard.

– Karácsony van, és mégis illen sietős magának, fehérember.

– Tízet – mondta Bayard türelmetlenül. – Nem tudod visszaszerezni az öszvéreidet a sógorodtól?

– Asziszem. Asziszem, ebédidőre visszahozom. Aztán mehetünk.

– Miért nem tudod megkeríteni most? Fogd a lovam, és menj értük. El akarok érni egy vonatot.

– Még nem vőt karácsonyom, fehérember. Aki az év minden napján dógozik, annak megjár e'kkis karácson.

Bayard kurtán és zordul elkáromkodta magát, de ráhagyta:

– Hát jó. Rögtön ebéd után. Csak tégy ám róla, hogy a sógorod még jó időben visszahozza őket.

– Itt lesznek; attul ne fájjon a feje.

– Jó. Akkor húzzátok meg a korsót, te is, meg a néne is.

– Köszönöm, uram.

Az áporodott, levegőtlen szoba eltompította; a meleg alattomos hatással volt az éjszaka hidegétől elmerevedett és fáradt csontjaira. A négerek föl-alá jártak az egyetlen szobában; az asszony főzött, a tűzhelynél tett-vett, a kicsik meg szomorú és igénytelen vackaikkal, mocskos cukrukkal voltak elfoglalva. Bayard a kemény karosszékben ült és szundikálta át a délelőttöt – nem aludt, de az idő valami időtlen régióba veszett, s ő ott imbolygott kábán, s észlelte nagy sokára, hogy valami mindenáron be akar hatolni oda; békés közönnyel figyelte hiábavaló erőlködését. De végül mégiscsak sikerült neki, és hozzá is elért; egy hang volt: – Kész az ebéd.

A négerek poharat ürítettek vele, barátságosan, egy csöppet elfogódottan – két szemben álló gondolkodásmód, amit elütővé tesz a fajta, a vér, a természet és a környezet, egy pillanatra érintkezett, s egy illúzióban olvadt össze: hogy az emberiség egy napra levetkőzi bujaságát, gyávaságát és mohóságát. – Boldog karácsonyt – mormolta az asszony szégyenlősen. – Köszönöm, uram.

Aztán az ebéd: oposszum yamgyökérrel, újabb hamuban sült prósza, az íztelen, állott lötty a kávéskannából, egy tucat banán, csorba kókuszszilánkok; közben a gyerekek ott csúszkáltak a lába körül, mint az állatok, ha ételt szimatolnak. Csak nagy sokára döbbent rá, hogy a négerek nem akarnak asztalhoz ülni, míg ő nem végez, de rájuk parancsolt, és együtt ebédeltek; és nagy sokára (miután az öszvéreket csoda módon visszaszolgáltatta a még mindig testetlen ságor), lába közt a megfogyatkozott korsóval még egyszer visszanézett a bakról a kalyibára, az asszonyra az ajtóban, és a sápadt, mozdulatlan füstfelhőre a kémény fölött.

Az öszvérek girhes bordáin zörgött-csilingelt a rongyos hám. Meleg volt, de a meleget valami híg fagypárlat ízesítette,

mely a sötét beálltával majd megsűrűsödik. Az út nyílt vidéken vezetett tovább. A csillogó sás fölött vagy a kopár barna erdők mögül olykor-olykor éles puskaroppanások hallatszottak; néha szekér, lovas ember vagy egy-egy gyalogos jött szembe, s föltartott fekete, nyugodt kézzel üdvözölte a katonaköpenybe gombolkozott négert, s a szeme sarkából egy kurta pillantást vetett a fehéremberre mellette a bakon. – Hejhó! Boldog karácsonyt! – A sárga sáson és a barna gerinceken túl a legtávolabbi hegyek kéken magasodtak a mérhetetlen égre. – Hejhó!

Megálltak, ittak, s Bayard cigarettával kínálta útitársát. A nap most mögöttük járt; se felhő, se szél, se madár a derűs fakó kobaltkéken. – Rövid a nap. Még négy mérföld. Nee, te, öszvér. – Konok zöld moccanatlan füzek közt laza pallók száraz zörgése a víz mormoló villanásai fölött. Az út vörösen emelkedett, fenyők pártás bástyája az égen. Túljutottak a kaptatón, s fennsík húzódott előttük atlaszfényű fellápok, parlagföldek sötét szántók és fekete erdők egymásutánjában, itt-ott egy-egy ház a csillogó párás azúron, s lenn, a látóhatár szélén füst. – Még kettő. – Mögöttük a nap bronz léggömb órányi hosszú kötélen. Újra ittak.

Mikor lenéztek az utolsó völgybe, ahol a vasút csillogó két fonala tetők és fák közé veszett, a nap már ráült a horizontra, s messziről lassú, súlyos dörrenés ért hozzájuk a levegőben. – Még mindig ünnepelnek – mondta a néger.

A napfényről leereszkedtek az ibolyaszín homályba, ablakok csillogtak a koszorúk, papírharangok mögül, az elpufogtatott petárdák hüvelyével teliszórt tornácok közt. Utcahosszat tarka szvetteres-zubbonyos gyerekek rohangáltak csillogó kerékpárokon, görkorcsolyán, háromkerekű gyerekbiciklin. Még egy mély hangú durranás valahol elöl, a félhomályban,

s kibukkantak az ünnepi nyugalmú főtérre, melyet szintén papírcafatok borítottak. Tudta, minden ugyanilyen odahaza is, férfiak, fiatalok, akiket kölyökkoruk óta ismer, múlatják semmittevéssel az ünnepet, isznak egy kicsit, petárdákat durrogtatnak, húszasokat, tízeseket és negyeddollárosokat osztogatnak a néger suhancok közt, akik, ha elmennek mellettük, azt kiabálják: - Ajándékot karácsonra! Ajándékot karácsonra! - És otthon, kinn, a karácsonyfa a szalonban, és a nagy tál tojásflip a kandalló előtt, és Simon, amint vigyázva, ügyetlenül, lábujjhegyen besettenkedik az ő szobájukba, s az ágyuk fölött, ahol ő meg Johnny mindaddig tettetik az alvást, míg a vigyázata meg nem enyhül, még a lélegzetét is visszatartja, s akkor Simon fájdalmas csalódására, mindketten elüvöltik magukat, hogy „Ajándékot karácsonra!" – Nohát, a csuda vigye el, hát nem megin rajtakaptak! - De délelőttre csak kiheveri, s ebédidőre már eljut a nyájas és haszontalan szószátyárság állapotába, s mire beesteledik, már teljesen *hors de combat*,* Jenny néni meg fel-alá viharzik a házban, és esküdözik, hogy Jupiter úgy segélje, amíg ő él, ez a ház nem lesz többé mindenféle léha niggerek csapszéke. S miután besötétedett, valahol egy táncestély, magyal és fagyöngy, és az ismerős lányok az új karkötőikkel, óráikkal, legyezőikkel, s fény, muzsika és csillogó kacagás...

A sarkon egy kis csoport álldogált, s miután a szekér elment, és a csoport hirtelen szétszaladt, sárga láng rajzolódott ki a félhomályra, és a mély dörrenés lusta visszhangokat vert a néma falak közt. Az öszvérek nekifeszültek a kumethámnak, szaporázták a lépést, s a szekér tovazörgött. Most már a homályból, a kivilágított ajtónyílásokból, ahol papírharangok

*Harcképtelen. (franciául)

és girlandok csüngtek, lágyan parancsoló hangok kiáltoztak; panaszos, sajnálkozó gyerekhangok feleltek rájuk, vonakodva. Aztán az állomás, ahol egy busz s vagy négy-öt autó állt, és Bayard leszállt, a néger meg leadta neki a zsákot.

– Nagyon köszönöm – mondta Bayard. – Isten megáldjon.

– 'sten áldja, fehérember.

A váróteremben vörösen izzott a vaskályha, s benn a teremben vidám, kiöltözött, bundás-felöltős csoportok álldogáltak, de ő nem ment be. A zsákot lerakta a fal mellé, s fel-alá dobogott a peronon, hogy megint mozgásba hozza a vérét. A vágányok mellett, a homályban, itt is, ott is állhatatosan csillogott a zöld jelzőlámpa; nyugaton, tenyérnyire a fák között, mint üvegfalon villanykörte az esthajnali csillag. Föl-alá dobogott, bepislantott a rőt fényű ablakokon a váróterembe, ahol a vidám, bundás-felöltős emberek csoportokban, ünnepélyes elevenen és hangtalanul hadonásztak, s a színesek várótermébe is, ahol a várakozók türelmesen, suttogva ülték körül a gyér lámpafényben a kályhát. Ahogy megfordult, egy félénk hang szólalt meg a homályban, az ajtó mellett: – Ajándékot karácsonra, főnök. – Meg sem állt, úgy vett ki a zsebéből egy pénzdarabot. Aztán megint nagyot durrant egy petárda a főtéren, fölívelt a fák fölé, egy pillanatra megállt, majd szétnyílt egy ököl, s hangtalanul markolt kialvó aranyujjaival az indigókék égbe.

Aztán beállt a vonat, zökkenve megtorpantak kivilágított ablakai, ő fölvette a zsákját, s az istenhozzádot, ünnepi jókívánságokat és a távollevőknek üzeneteket kiabáló vidám sokadalomban fölszállt. Keresett egy üres helyet, beretválatlanul, összevissza karmolt csizmájában, földes katonanadrágjában, s viharvert, füstszürke gyapjúzekéjében, gyanúsforma filckalapjában leült, s beállította a korsót a lába közé.

Ötödik rész

1

„... s minthogy a tavasz lényege a magány meg némi szomorúság s valami szelíd hiábavalóság-érzet, ha mindehhez még egy kis nosztalgia is járul, az ember, gondolom, jobban megtisztul. Odahaza mindig azon kaptam magam, hogy almafákra, zöld fasorokra vagy a másutt látott tenger színére emlékezem, vagy arra gondolok, hogy miért is nem lehet minden tavasz egy tavasz, mint Byron hölgyeinek ajka. De most, úgy látszik, egyesítettem és egy napon pontosan meghatározott célra irányítottam erőimet, ami végül is elég szép teljesítmény tőlem." – Horace kezében megállt a toll; a majdnem hogy olvashatatlan írásával telirótt papírra bámult, miközben az imént leírt szavak egy kicsit gáláns és hóbortos szomorúsággal visszhangoztak lelkében, s egy pillanatra odahagyta az íróasztalát, a szobát, a várost és azt az egész új nyerseséget és lármát, ahova a sorsa vetette, s nekivadult, mesébe illő céltalansága akadálytalanul csatangolt a kihalt tájon, ahol végül is sikerült összegyűjtenie lelke egymásnak ellentmondó elemeit. A veranda ereszén végigfutó vastag hajókötélen már nyilván kipattantak a gyufafejnyi kis lila rügyek, és csöppet sem kellett erőlködnie, hogy lássa a gyepet a cédrusok alatt, a sárga és fehér nárciszok elszórt foltjait, s a kardvirágokat, amint arra várnak, hogy rájuk kerüljön a virágzás sora.

De teste mozdulatlanul ült, keze a foglyul ejtett tollal az ákombákom betűivel teleírott papiroson nyugodott. A papiros

meg új íróasztalának fényezett sárga lapján. Új volt a szék, amin ült, mint ahogy a szoba is, halottfehér falaival és tölgyutánzatú falburkolatával. Reggeltől estig sütötte a nap, nem enyhítette semmi árnyék. Kora tavasszal jólesett, ha, mint most is, a nyugati ablakon besütött, rá az íróasztalára, amelyen fehér jácint virágzott vörösbarna mázú cserépvázában. De ahogy elgondolkozva ült ott, s kibámult az ablakon, túl a kátrányos háztetőn, mely mint a spongya itta és ontotta a meleget, a téglafal előtt álló megtépázott és nyomorúságos kis virágait félénken dajkáló bálványfára, rettegve gondolt a hosszú, napsütötte, forró, nyári napokra, s a tetőre a feje fölött; eszébe jutott dohos, homályos irodája odahaza, ahol egy kicsit mintha mindig fújt volna a szél, és a poros, sosem bolygatott könyvsorokra, amelyek a legforróbb napon is mintha sugározták volna a hűvös nyugalmat. S ahogy erre gondolt, megint elveszettnek érezte magát e harsányan új környezetben, ahol a teste ült. Tolla újra megmozdult.

„Végül is meglehet, hogy a lelkierő csak szomorú imitációja valami érdemesebbnek, azon sokak számára, akik sötétben ássák előre magukat, mint a vakond, vagy úgy élnek, mint a bagoly, akinek még a gyertyaláng is sok. De nem azoknak, akik úgy hordozzák magukban a békét, mint gyertyaláng a fényt. Engem mindig a szavak vezéreltek, s úgy rémlik, hogy még a tulajdon gyávaságomat is igazolni tudom, ha rászedem egy kicsit. Biztosra veszem, hogy ezt képtelen leszel végigolvasni, vagy ha végig olvasod is, nem mond neked semmit. De te mindenképpen eleget teszel a célodnak, te, a nyugalom mindörökre szeplőtlen jegyese." – De vajh a kalitkádban, boldogabb valál-e, boldogabb? – gondolta Horace, amint elolvasta, amit az előbb írt, s amiben, mint általában, az egyik asszony szennyesét a másik házában mosta. Híg szellő

fújt be a szobába; hirtelen édes-halvány szentjánoskenyérfa-illatot hozott, megrebbent alatta a papiros az íróasztalon, őt fölriasztotta, riadtan, mintha álmából ébredne, ránézett az órájára, a papirost visszaigazította, majd sietve tovább írt:

„Boldogok vagyunk, hogy kis Belle itt van velünk. Itt jól érzi magát; a szomszédban egy sokkislányos család él; mint az orgonasípok: egy sor szöszi varkocs, s be kell vallanom, kis Belle egy csöppet páváskodik előttük, lekezeli őket, ez vele született előjoga. Micsoda különbség, ha gyerek van a házban! Kár, hogy az ingatlanügynököknek nincs annyi eszük, hogy a házat mindjárt gyerekkel adnák bérbe. Főleg olyan gyerek kell, mint kis Belle, aki, tudod, ilyen komoly, ragyogóan okos, s szinte illetlenül, elmélyülten érett, mint ő. De végül is te nemigen ismered őt, ugye? De mi ketten nagyon boldogok vagyunk, hogy velünk van. Azt hiszem, hogy Harry..." – A toll megállt, a levegőben lebegett, s ő kereste a szót, amely oly ritkán sikłott ki a kezéből, s eközben rádöbbent, hogy bár az ember másról könnyedén, s mintha könyvből olvasná, hazudozhat, ha önmagáról akar hazudozni, azt jól meg kell gondolnia, és ugyancsak meg kell válogatnia a szavakat. Aztán az órájára nézett, a megkezdett mondatot áthúzta, és odaírta: „Belle szeretettel üdvözöl, ó, Szent Derű", leitatta a papirost, sietve összehajtogatta, borítékba dugta, megcímezte, bélyeget ragasztott rá, fölállt, és vette a kalapját. Ha fut, még elviszi a négyes vonat.

2

Januárban a nagynénje Bayardtól egy Tampicóban föladott levlapot kapott; egy hónapra rá sürgönyt Mexico Cityből, amelyben pénzt kért. Ekkor adta utoljára tanújelét, hogy valahol annyi ideig szándékozik maradni, hogy a posta utolérje, bár időről időre rikító levlapokon jelezte, a maga komor és goromba módján, hogy merre járt. Áprilisban a lap Rióból jött, ezután szünet következett, látszólag teljesen nyoma veszett, de e szünetet Jenny kisasszony és Narcissa nyugalomban töltötte odahaza, minthogy napjaik derűs középpontját a várakozás képezte, a gyermeket várták, akit Jenny kisasszony már el is nevezett Johnnak.

Jenny kisasszony úgy érezte, hogy öreg Bayard valahogy csúfot űzött valamennyiükkel, elárulta őseit és a családi végzet elevenen élő dicsőségét, amikor, ahogy ő mondta, „a visszájáról" halt meg. Ily módon tehát mondhatni, kegyvesztett lett nála, s minthogy kis Bayard afféle se nem hal, se nem hús állapotban leledzett, léte valahogy függőben volt, mind többet és többet emlegette Johnt. Röviddel öreg Bayard halála után, mikor hirtelen rájött a turkálhatnék és kutakodhatnék, amit ő téli nagytakarításnak nevezett, az édesanyja emlékei közt ráakadt John egy miniatűr képére, egy New Orleans-i festő festette, mikor John és Bayard nyolcéves lehetett. Jenny kisasszony úgy emlékezett, hogy mindkettőjüket lefestették, s rémlett neki, hogy az édesanyjuk halála után el is rakta mindkét képet. De a másikat nem lelte. Így hát Simonra hagyta, hogy összeszedje a sok limlomot, amit ő kirámolt, a miniatűrt meg levitte a földszintre, az irodába, ahol Narcissa üldögélt, és együtt nézegették.

Haja már olyan kiskorában is csillogó rőt arany volt, és

meglehetősen hosszú. – Emlékszem – mondta Jenny kisasszony , mikor első nap hazajöttek az iskolából. Csupa vér volt mind a kettő, mint a disznó, mert a többi fiú azt mondta, hogy olyanok, mintha lányok lennének, s erre összeverekedtek. Az anyjuk kimosdatta és ajnározta őket, de ők nem sokat törődtek vele, nem győztek hencegni Simonnak meg Bayardnak, hogy mekkora mészárlást vittek végbe a többiek közt. – Látnátok csak azokat hajtogatta Johnny. Bayard persze majd szétrobbant; micsoda szégyen, mondta, egy fiúgyereket vállára omló fürtökkel kiküldeni az utcára, s addig-addig erőszakoskodott szegény asszonnyal, míg az végül beleegyezett, hogy Simon megnyírja őket. És mit gondolsz, mi történt? Hozzá se engedtek nyúlni a hajukhoz. Úgy látszik, akadt még néhány, akit nem tángáltak el, s addig nem nyugodhattak, míg az egész iskolával el nem ismertetik, hogy ha úgy tetszik, sarkukig érő hajjal járnak. És azt hiszem, meg is tették, mert két-három nap még véresen jöttek haza, aztán egyszer csak megszűntek a friss sebek, s akkor már ők vágatták le a hajukat Simonnal, miközben az anyjuk a szalonban ült a zongoránál, és sírt. És ez volt az utolsó eset, hogy verekedtek, amíg itt jártak iskolába. Hogy miért verekedtek örökké, mikor már másutt jártak, azt nem tudom, de valami okot mindig találtak rá. Ezért kellett őket különválasztanunk, s Johnnyt Princetonba küldenünk, mikor Virginiában voltak. Kockát vetettek, vagy mi, hogy melyikük vonuljon száműzetésbe, ha jól tudom, s mikor Johnny veszített, havonta összejöttek New Yorkban. Bayard íróasztalán találtam néhány levelet, amelyet a New York-i rendőrfőnök írt a princetoni és a virginiai egyetem professzorainak, s kéri, hogy Bayardot és Johnnyt ne engedjék többé odajárni. A professzorok továbbküldték nekünk. És Bayard egyszer kénytelen volt ezerötszáz dollárt

fizetni valamiért, amit egy rendőrrel, pincérrel vagy kivel műveltek.

Jenny kisasszony csak mondta, de Narcissa nem figyelt rá. A festett arcot vizsgálta a miniatűrön. Egy gyerekarc nézett rá, akár Bayardé lehetett volna, de máris volt benne valami, nem az a dölyfös komorság, amit Bayardban tapasztalt, hanem valamiféle nyílt őszinteség, meleg és készséges jóakarat; és ahogy Narcissa a tojásdad kis képet a kezében tartotta, s az állhatatos kék szem némán nézett vele farkasszemet, s az arc a rőtes fürtök közt, sima bőrével és gyermekszájával mint valami bájos, vidám és féktelen meleg sugár ragyogott, rádöbbent, mint azelőtt még soha, az embersors tragikus vakságára. S miközben mozdulatlanul ült a medalionnal a kezében, és Jenny kisasszony azt hitte, azt nézi, a gyermeket dédelgette a szíve alatt jelleme minden felbuzdult állhatatosságával: mintha máris fölismerte volna a végzet sötét alakját, amit fölidézett; ott állt a széke mellett, és várt, várta az idejét. – Ne, ne – súgta szenvedélyesen, tiltakozva, s mintha a gyermeket hullám hullám után ölelte volna körül az erő, amely oly bőven fakadt benne most, hogy napjai sokasodtak, s legyőzhetetlen katonákkal rakta már a vár falait. Még örült is, hogy Jenny kisasszony megmutatta neki a medaliont: fölkészült és fölfegyverkezett.

Jenny kisasszony továbbra is csak Johnny néven emlegette a gyereket, és egyre idézgette az anekdotákat a másik John gyermekkoráról, míg csak Narcissa rá nem döbbent, hogy összekeveri a kettőt; s némi megütközéssel vette tudomásul, hogy Jenny kisasszony öregszik, s hogy megtörhetetlen öreg szíve végül mégis megfáradt egy kicsit. Megütközéssel, hisz a szenilitást képtelen volt hozzáképzelni Jenny kisasszonyhoz, oly szikár volt, szálegyenes és szókimondó és meg nem alkuvó

és jó, gondját viselte a háznak, mely nem az övé, hisz úgy ültették át ide, mikor a távoli földből, ahol más a szokás, más a modor, s ahol még az éghajlat is más, erőszakkal kitépték a gyökerét; vezette a házat fáradhatatlan eréllyel, s más segítsége nem volt, csak a totya öreg néger, az is felelőtlen, akár a gyerek.

Márpedig vezette a házat, pontosan úgy, mintha öreg Bayard és kis Bayard ott lenne még. De esténként, mikor leültek a tűz elébe az irodában, s közben telt az év, s az esti szél újra sűrű szentjánoskenyérfa-illatot sodort, és a csúfolkodó rigók énekét, és a tavasz minden megújult és időtlen huncutságát, s végül már Jenny kisasszony is beismerte, hogy nincs szükség többé tűzre, valahányszor ez idő tájt elbeszélgettek, Narcissának mindig szemet szúrt, hogy többé nem mesél távoli lánykoráról, a bíbor nyakravalós Jeb Stuartról, fölbokrétázott pej lováról és mandolinjáról, hanem mindig csak a gyermek Bayardról és Johnról, messzebb az időben nem megy vissza. Mintha az élete, visszacsévélt orsó, nem a jövőben, hanem a múltban érne véget.

És Narcissa csak ült, megint derűsen, ostromra készen bástyái mögött, hallgatott, s jobban bámulta, mint valaha ezt a megtörhetetlen szellemet, mely női testben született, hebehurgya és meggondolatlan férfiak örökébe, s szemmel láthatólag egyetlen céljának tekintette, hogy a férfiakat eldédelgesse korai és erőszakos végükig, s mindezt a történelemnek egy olyan korszakában, mely az embersors ugyanazon haszontalan véletlene következtében fivérek, férjek lemészárlásának volt tanúja; s tanúja volt annak a látomásnak is – lidércnyomásnak, amelyre nem hoz enyhülést sem ébredés, sem álom –, ahogy az ő életének alapjai összeomlanak, s gyökerét a szó testi értelmében kitépik a földből, ahol ősapái az emberiség

becsületében bízva szenderültek el; egy olyan korban, mikor a férfiak, hiába fölényes és hebehurgya meggondolatlanságuk, rendre összeroskadtak volna, ha szerepük passzív szerep, s végzetük a várakozás. És arra gondolt, mennyivel szebb ez a vitézség, mely soha nem sújtott le ellenségre, s melyet kard nem talál; a megénekeletlen (és jaj, megsiratatlan) asszonyok panaszt nem ismerő állhatatossága, mint a haszontalan és dagályos férfidicsőség, mely homályba borította. „S most megpróbál belőlem is ilyet faragni; s a gyermekemből petárdát, mely egy pillanatra föllobban az égen, aztán kialszik."

De derűs volt megint, napjai, amint az ideje közeledett, egyre inkább egy központ körül forogtak, s Jenny kisasszony hangja már csak egy volt a sok közül, jóleső, de jelentéktelen. Hétről hétre kapott egy hóbortos, de gálánsan humoros levelet Horace-tól: ezeket is szórakozott derűvel olvasta – már amennyit ki tudott betűzni belőlük. Horace írását mindig is nehezen fejtette meg, s amit sikerült kibetűznie, az se mondott neki semmit. De tudta, hogy Horace úgyis számít erre.

Aztán már vitathatatlanul kitavaszodott. Kezdetét vette Jenny kisasszony és Isom tavaszi pörlekedése, mely ott folyt le nagy hanggal és ártalmatlanul az ő ablaka alatt a kertben. Kihozták a tulipánhagymákat a pincéből és kiültették, Narcissa közreműködésével fölásták a többi ágyást is, kibontották a rózsatöveket, és átültették a jezsámen. Narcissa behajtott a városba, meglátogatta az első sárga nárciszokat a kihalt kertben, pontosan ugyanúgy virágoztak, mintha ő meg Horace még ott laknának, s küldött belőlük egy dobozzal Horacenak, s később a fehérből is. De mire a kardvirág kivirágzott, már nem járt ki többé csak késő délután és kora reggel a kertbe, Jenny nénivel; bimbózó virágok, csúfolkodó rigók és későn jött feketerigók közt sétálgattak a vonakodva alkonyba

hajló hosszú sétányokon, és Jenny kisasszony még mindig Johnnyról beszélt, összekeverve a megszületetlent a halottal.

Június elején Bayard pénzt kért San Franciscóból, ahol végül is sikerült kiraboltatnia magát. Jenny kisasszony küldött neki. „Gyere haza" – sürgönyözte, de Narcissának nem szólt. – Meglásd, hazajön – mondta Narcissának –, biztos, hogy hazajön. Ha másért nem, hogy aggasszon minket egy darabig.

De eltelt egy hét, nem jött, s Jenny kisasszony újból sürgönyzött neki; ez alkalommal levéltáviratot küldött. Mikor a táviratot föladta, Bayard Chicagóban volt, s mire a távirat San Franciscóba megérkezett, Bayard szaxofonok, kifestett hölgyek és korosodó férjeik közt ült egy piszkos poharakkal teli, cigarettahamutól és kidűlt pálinkától koszos asztalnál, két férfi meg egy lány társaságában. A férfiak egyike zubbonyt s a mellén szárnyas pilótajelvényt viselt. A másik, zömök férfi, kopottas zsávolyban volt, a halántéka ősz, s a szeme átható, látnoki szem. A lány vékony, nyakigláb teremtés, szája merész vörösre festve, szeme hideg, estélyi ruhája legeslegújabb divatú, s mikor a másik két férfi bejött a terembe és szóba elegyedett Bayarddal, ő épp alig titkolt buzgalommal próbálta beleédesgetni az ivásba. Most a repülővel táncolt, időről időre hátranézett, oda, ahol Bayard ült és ivott kitartóan, miközben a kopott ruhás férfi szóval tartotta. – Félek tőle – mondta.

A kopott férfi fojtott izgalommal magyarázott, két, hosszában keskeny szalaggá összehajtogatott asztalkendővel illusztrált valamit, hangja rekedten és erőszakosan szegült ellene a kürtök és dobok értelmetlen ricsajának. Bayard egy ideig fél füllel odahallgatott, hideg szemmel figyelte a férfit, de most már mást vagy másvalakit nézett a terem túlsó oldalán, s hagyta, hadd beszéljen. Egyre-másra itta a szódás whiskyt, az üveg ott állt mellette. Keze még elég szilárd volt, de az

arca halottsápadt, s már alaposan berúgott; s a lány, ahogy átnézett a termen, azt mondta a partnerének: - Én mondom neked, félek. Istenem, már nem tudtam, mihez kezdjek, mikor ti a barátoddal megjöttetek. Ígérd meg, hogy nem mentek el, és nem hagytok itt vele.

– Félsz? – ismételte gúnyosan a repülő, de ő is hátrapillantott Bayard sápadt, dölyfös arcára. - Mi a fene, csak nem szorulsz elefántra?

– Te nem ismered – vágott vissza a lány, megszorította a férfi kezét, megborzongott és hozzásimult; a férfi karja szorosabban ölelte, s a keze kissé lejjebb csúszott a hátán, s bár eltakarta őket a csoszogó sokadalom, amelybe beékelődtek, mégis azt mondta, sietősen és egy kicsit óvakodva:

– Vigyázz, kicsi; idenéz. Tavalyelőtt tanúja voltam, hogy egy londoni lebujban kiverte egy ausztrál százados két fogát, csak mert megpróbált szóba elegyedni a lánnyal, aki vele volt. – Odábbtáncoltak, míg a zenekar a táncparkett túlsó felén közébük nem került: – Mitől félsz? Nem indián; nem bánt, amíg ügyelsz magadra. Rendes ember. Régóta ismerem, olyan helyről, ahol elválik, ki az ember, elhiheted.

– Te nem ismered – ismételte a lány. – Én...

A zene egy reccsenéssel elhallgatott; a hirtelen támadt csöndben a szomszéd asztalnál fölcsapott a kopott férfi hangja: ... csak tudna az ember rávenni egy ilyen átkozott beszart pilótát, hogy...

Hangját elnyelte a föltámadó zaj: részeg férfihangok, fülsértő női nevetések, széklábak csikorgása, de mikor az asztalt megközelítették, a kopott férfi még mindig fojtottan heves kézmozdulatokkal magyarázott, Bayard meg a terem túlsó felébe bámult, bármi volt is, amit figyelt, s lassan szájához

emelte a poharat. A lány görcsösen megszorította partnere karját.

– Muszáj segítened, hogy valahogy az asztal alá igyuk könyörgött gyorsan. – Félek vele maradni, mondom.

– Sartorist az asztal alá? Az az ember még nem született meg, és az a nő sem. Menj vissza az óvodába, kicsi. – Majd, mert megdöbbentette a lány hangjának őszintesége, megkérdezte: – Mégis, mit művelt veled, mondd?

– Nem tudom. Mindenre képes. Idefelé jövet a kocsiból egy üres üveget vágott a forgalmi rendőrhöz. Az ember...

– Pszt – szólt rá a repülő. A kopott ruhás férfi épp elhallgatott, és ingerülten föltekintett. Bayard még mindig a terem túloldalát bámulta.

– Ott a sógor – mondta, lassan és megfontoltan. – Szóba se áll a családdal. Fúj ránk. Lőttek a feleségnek. – Megfordultak, s néztek.

– Hol? – kérdezte a repülő. – Odaintett egy pincért: – Ide, Jack.

– A gyémánt fényszórós ember – mondta Bayard. – Derék ember. De szót se váltunk. Még megütne. Ott a nője is.

A repülő megint odanézett. – Inkább mintha a nagymamája lenne – mondta. Megint hívta a pincért, majd odaszólt a lánynak. – Egy koktélt? – Fogta a palackot, megtöltötte a poharát, majd utánatöltötte Bayardét is, és odafordult a kopottruháshoz. – A tied?

A kopottruhás türelmetlenül elhárította. – Ide nézz – mondta, s megint fölvette a két asztalkendőt. – Az állásszög a légnyomással egyenes arányban nő. Azzal tehát, hogy a sebességet egy meghatározott pontig fokozod, érted? Nomármost, amit én tudni szeretnék...

– Ezt a flottának mondd, pajtás – vágott a szavába a repülő.

Tavalyelőtt hallottam, hogy azok is szert tettek repülőgépre. Hé, pincér! Bayard most zordul bámulta a kopottruhást.

– Ti nem isztok mondta a lány. Megérintette a repülő kezét az asztal alatt.

Nem – hagyta rá Bayard. – Miért nem repülöd te a koporsóját, Monaghan?

– Én? – A repülő letette a poharát. – Még mit nem. Jövő hónapban esedékes az obsit. – Újra fölemelte a poharát. – No, ezt Szent János-áldásul – mondta , fenékig.

Jó – mondta Bayard, és hozzá se nyúlt a poharához. Arca sápadt merev fém-maszk volt megint.

Mondom, egy csöppet sem veszélyes, amíg alatta maradsz a megadott sebességhatárnak – magyarázta hévvel a kopottruhás. – A szárnyakat terheléspróbának vetettem alá, kipróbáltam az emelkedést is, és ellenőriztem valamennyi számításomat; neked mindössze...

– Hát nem iszol velünk? erősködött a lány.

– Dehogynem mondta a repülő. – Mondd, emlékszel arra az estére Amiens-ben, mikor az a döher ír ördög, Comyn, romba döntötte a Cloche-Clos-t, azzal, hogy belefújt az ajtóban a táboricsendőr-sípba? – A kopottruhás az asztalkendőket simította ki maga előtt az asztalon. Aztán megint kirobbant, hangja rekedt volt és eszeveszett a csalódás hevétől.

Én csak dolgozom, mint a rabszolga, kilincselek, eladósodok, és most, amikor megvan a gép és megvan az állami ellenőr is, a sok beszart pilóta közt nem találok egyet, aki hajlandó lenne berepülni. Az egész fegyvernem csupa ilyen pali, mint ti, csak húzzátok a repülési pótdíjat, mert ültök a hotelbárokban és vedelitek a szeszt. Még ti mondjátok, hogy fasza gyerekek vagytok, tengerentúli pilóták. Nem csoda, hogy a németek...

Pofa be – mondta Bayard egykedvűen, hideg, megfontolt hangján.

Ti nem isztok – mondta újra a lány. – Te sem? Fölemelte Bayard poharát, hozzáérintette az ajkát, aztán odanyújtotta neki. Mikor Bayard elvette, a lány kezét is fogságba ejtette, s nem eresztette el. De megint a terem túlsó felébe bámult.

– Nem sógor – mondta. – Férjtárs. Feleségem bátyjának férjtársa. A felesége a feleségem bátyjának a nője volt. Most elvette. Kövér asszony. Jó neki.

– Miről beszélsz te? – kérdezte a repülő. – Gyere, igyunk egyet.

A lány, amennyire a karja engedte, elhúzódott tőle. Másik kezével fölemelte a poharát, s kurtán, rémült kacéran rámosolygott. De ő csak szorította a csuklóját kemény ujjaival, s miközben a lány elkerekedett szemmel meredt rá, egyre csak húzta maga felé. – Engedj el – suttogott a lány. – Hagyj.

Letette a poharát, s a másik kezével próbálta lefeszegetni Bayard ujjait a csuklójáról. A kopottruhás az összehajtogatott asztalkendők fölött borongott; a repülő meg az italával foglalatoskodott. – Hagyj – suttogta újra a lány. Teste megtekeredett a széken, s gyorsan utánaengedte a karját, nehogy a férfi kirántsa, s egy pillanatig egymásra meredtek – ő tágra nyílt szemű, néma rémülettel, a férfi meg komoran, az arca hideg maszk. Aztán elengedte, és hátralökte a székét.

– No, gyerünk – szólt oda a kopottruhásnak. Kihúzott a zsebéből egy köteg bankót, s egyet letett a lány mellé az asztalra. – Ennyiért hazavisznek – mondta. De a lány csak ült, s a csuklóját simogatta, ahol ő megszorította, s szótlanul nézte őt. A repülő tapintatosan bámulta a pohara fenekét.

– Gyerünk – mondta még egyszer Bayard a kopottruhásnak, s az fölállt és utánament.

Egy kis benyílóban Harry Mitchel ült. Az ő asztalán is palackok és poharak álltak, székébe roskadva gubbasztott, behunyt szemmel, s kopasz, izzadt feje búbja vörösen parázslott a villanygyertya fényében. Mellette egy nő, aki megfordult, és szemében izzó, zaklatott kétségbeeséssel pillantott rá Bayardra. Szerzetesarcú pincér állt az asztaluknál, s ahogy Bayard elment mellettük, látta, hogy a gyémánt hiányzik Harry nyakkendőjéről, s hallotta keserű, fojtott hangjukat, amint a kezük, testük diszkrét oltalmában, küszködik valamiért az asztalon. S mikor ő meg a társa a kijárathoz ért, a nő mocskos-mérgesen kirobbant, hangja fülsértő és hisztérikus sikolyba csapott át, majd hirtelen elhallgatott, mintha egy tenyér fogta volna be a száját.

Másnap Jenny kisasszony behajtott a városba, s újból sürgönyzött neki. De mire a sürgönyt föladta, Bayard már egy repülőgépen ült a daytoni katonai reptér kifutóján, a kopott-ruhás meg, mint aki eszét vesztette, loholt, ugrándozott ide-oda, s mellettük egy csoport hadipilóta állt, higgadtan és diplomatikusan. A gép látszatra olyan volt, mint bármi más kétfedelű, csak épp hogy a két szárny közt, amely belülről rugórendszerrel volt kimerevítve, nem látszott feszítőhuzal, ebből következőleg, mikor a gép a földön állt, a szárny állásszöge negatív volt. Az volt az elképzelés, hogy vízszintes repüléskor a szárny állásszöge a sebesség fokozása érdekében csökken, s ha a gép fordulózik, az oldalnyomás az állásszöget magától növeli, s így a gép könnyebben lesz irányítható. A pilótaülés egészen hátul volt, a farokhoz közel.

– Legalább látja a szárnyat, ha törik – jegyezte meg szárazon, akitől a pilótasapkát és a szemüveget kapta. – Kipróbált szemüveg – tette hozzá. Bayard ránézett, hidegen és kedélytelenül. – Ide hallgasson, Sartoris – mondta a másik –, hagyja

ezt a ládát a fenébe. Hétről hétre felbukkan egy-egy ilyen jómadár, s mind hoz valamit, ami majd forradalmasítja a repülést, valami új kelepcét, ami pompásan repül ... papíron. Ha a parnok nem ad hozzá pilótát (és tudja, hogy mi mindent kipróbálunk, csak legyen rajta légcsavar), mérget vehet rá, hogy az szart sem ér.

De Bayard elvette a sapkát és a szemüveget, s odament a hangárhoz. A többiek utánamentek, s csöndesen várakoztak, komor, szélrágta arccal, míg a motor bemelegedett. De mikor Bayard beszállt, s föltette a szemüveget, odament hozzá az, akitől kapta, és valamit az ölébe rakott. - Na mondta nyersen , ezt vigye magával. Női harisnyakötő volt; Bayard fölvette, és visszaadta neki.

Nem kell - mondta. - De akkor is köszönöm.

- Jó. A maga dolga. De ha engedi, hogy leadja az orrát, akkor mindene lemarad, csak a kereke nem.

- Tudom felelt Bayard. Majd tartom. A kopottruhás megint odarohant, s még mondta a magáét. - Tudom, tudom - felelt Bayard türelmetlenül. Ezt már mind elmondta. Indulás. Egy szerelő megforgatta a légcsavart, s ahogy a gép elindult kifelé a reptér közepére, a kopottas ember még mindig fogta a pilótaülés szélét, s kiabált. Hamarosan már rohannia kellett, hogy le ne maradjon, de még mindig kiabált. Bayard levette a kezét a burkolatról, és gázt adott. Mikor elért a reptér végére, és szél ellen fordult, az ipse szemberohant vele és hadonászott. Bayard ráadta a teljes gázt, a gép előrelódult, s mire az ipsét a reptér közepén elhagyta, a farok fenn volt, a gép hosszú szökkenésekkel rohant előre, s ő, ahogy a szökdécselés megszűnt még egy futó pillantást vetett az ipse eszeveszetten hadonászó kezére és nyitott szájára. A V tartótól kifelé mindegyik szárny hajladozott-lengett, s ő vi-

gyázva úgy ügyeskedett, hogy magasságot nyerjen. Rádöbbent, hogy egy ponton túl épp a sebesség fosztja meg a felhajtóerőtől. Már körülbelül kétezer lábnyi magasságot gyűjtött, átment fordulóba, s eközben észrevette, hogy a csűrőnyomaték teljesen negatívra állította a belső szárny állásszögét, a külsőét viszont megkétszerezte, s egyszerre a legeszeveszettebb csúsztatásban találta magát, amit a fronton töltött ideje óta látott. A gép nemcsak csúszott; a farkát is fölcsapta, mint egy lebukó bálna, és a sebességmérője harminc mérfölddel ugrotta túl a határértéket, amit a föltaláló megadott neki. Megint a reptér felé tartott lapos bukórepülésben, s hasra húzta a kormányt.

A szárnyvégek élesen meghajlottak; gyorsan megnyomta a kormányt, mielőtt még leszakadnának, s már tudta, hogy csak a sebessége őrizte meg attól, hogy le ne zuhanjon, mint egy kifordult esernyő. És a sebesség most fokozódott; már túlrohant a reptéren, nem egészen ezer láb magasban. Megint visszahúzta a botkormányt, a szárnyvég megint meghajlott, átcsapta a botot, s a gépet belerúgta abba a vad csúsztatásba, hogy a sebességet megfékezze. Az megint szárnyaló ívben dobta föl a farkát, de a szárnyak ez alkalommal leváltak, behúzta a fejét, az egyik gonoszul elcsapott mellette, bele a farokba, s letépte azt is.

Aznap megszületett Narcissa gyermeke, és Simon másnap bevitte Jenny kisasszonyt a városba, letette a távírda előtt, s a szárat alattomban egy csöppet szorosabbra véve sikerült elérnie, hogy a lovak nyugtalanul harapdálják a zablát és elegánsan kapkodják a fejüket, miközben ő valahogy szerét ejtette, hogy azt a látszatot keltse, mintha peckesen gyalogolna egy helyben ülve, pincskalapban, bő porköpenyben. Peabody doktor így találta, amint a júniusi napsütésben, lompos alpak-

ka felöltővel a vállán, s a kezében újsággal végigment az utcán.

– Mint egy béka, úgy festesz, Simon – mondta. – Hol van Jenny kisasszony?

– Igeniskérem – helyeselt Simon. – Igeniskérem. Most büszkélkednek és örvendeznek. Meggyütt az ifiúr. Bizonyám, meggyütt az ifiúr, és visszagyünnek a régi szép idők.

– Hol van Jenny kisasszony? – ismételte meg a kérdést türelmetlenül Peabody doktor.

– Odabe, annak a legénnek sürgönzik, hogy gyüjjön haza, mert itt a hele.

Peabody doktor elfordult, s Simon figyelte, egy kicsit boszszúsan, hogy ennyire fásult arccal fogadja a hírt.

– Mintha a levegőbe beszélnék – morfondírozott Simon hangosan, bosszús megvetéssel. – Mindegy: most maj' mind megtudja. Bizony, most maj' visszagyünnek a régi szép idők, a'bbiztos. Mint John gazda idejibe, mikor az ezredes vót az ifiúr, és a niggerek a szállásrul összegyűltek a kert elejibe, és minden jót kívántak a kisasszonnak meg az ifiúrnak. – S nézte, mint lép be Peabody doktor az ajtón, és látta a síküveg ablakon át, hogy odamegy Jenny kisasszonyhoz, aki a pultnál áll kezében a táviratblankettával.

„Gyere haza, te bolond, és nézz utána a családodnak, különben biz' isten becsukatlak" – ezt írta rá határozott és olvasható betűivel. – Ez több, mint tíz szó – mondta a távírásznak –, de most nem számít. Most hazajön; meglátja. Különben utánaküldöm a sheriffet, ez úgy igaz, mint hogy Sartoris a neve.

– Igenis, asszonyom – mondta a távírász. Szemmel láthatólag gondterhelten olvasta, egy pillanat múlva föltekintett, s

már-már megszólalt, de Jenny kisasszony észrevette a nyugtalanságát, s szigorúan megismételte a szöveget.

Ha akarja, fogalmazhatja gorombábban is – tette hozzá.

– Igenis, asszonyom – mondta újra a távírász, az iróasztalára hajolt, s Jenny kisasszony, most már kíváncsian s egy kicsit türelmetlenül, kezében egy ezüstdollárral áthajolt a pulton, s figyelte, amint a távírász, kínos izgalmában, háromszor is megszámolja a szavakat.

– Mi baj, fiatalember? – kérdezte. – Csak nem tilos egy megszületett gyereket említeni a táviratban?

– A távírász fölnézett. – Nem, asszonyom, rendben van – mondta nagy sokára, Jenny kisasszony a kezébe nyomta az egy dollárt, de ő csak tartogatta-tartogatta, s miközben Jenny kisasszony egyre ingerültebben figyelte, bejött Peabody doktor és megérintette a karját.

– Jöjjön csak velem, Jenny – mondta.

– Jó reggelt – mondta, s a hangja hallatára megfordult. – Nos, ideje már, hogy megtudja. Ez az első Sartoris, akiről egy nappal lekésett, hány éve már, Loosh? Márpedig, amint azt a kölyköt sikerül hazaráncigálnom, megint úgy lesz minden, mint a régi szép időkben, ahogy Simon mondja.

– Igen. Simon említette. Jöjjön velem, Jenny.

– Várjon, amíg visszakapok. – A pulthoz fordult, ahol a távírász egyik kezében még mindig a távirattal, másikban a pénzzel állingált. – Nos, fiatalember? Egy dollár nem elég?

– Igenis, asszonyom – ismételte a távírász, és értetlen, zavart tekintettel fordult Peabody felé. A doktor hájas keze kinyúlt, és elvette tőle az űrlapot is, a pénzt is.

– Jöjjön, Jenny – mondta újra. Jenny kisasszony egy pillanatra mozdulatlanná dermedt, s fekete selyemruhájában, a feje búbján szabályosan megülő kalapkában rámeredt áthatóó

öreg szemével, mely annyit s oly tisztán látott. Majd határozott léptekkel odament az ajtóhoz, kilépett az utcára, várt, míg a doktor utolérte, s keze is határozott volt, amint elvette tőle az odakínált, összehajtott újságot. MISSISSIPPI REPÜLŐ – állt rajta nagy betűkkel; nyomban vissza is adta, a ruhája derekából elővett egy könnyű kis zsebkendőt, és könynyedén megtörülgette az ujját.

– El se kell olvasnom – mondta. – Ezek csak egy módon szoktak az újságba belekerülni. S azt is tudom, hogy olyan helyen járt, amihez semmi köze, és olyasmit művelt, ami nem az ő dolga.

– Úgy van – mondta Peabody doktor. Elkísérte őt a hintóig, és ügyetlenül megérintette a karját, ahogy fölszállt.

– Ne tapogasson, Loosh – reccsent rá. – Nem vagyok nyomorék. – De a doktor mégis tartotta a könyökét gyöngéd lapátkezében, míg csak le nem ült; aztán levette a kalapját és állt, miközben Simon Jenny kisasszony térdére terítette a vászontakarót.

– Tessék – mondta, és odanyújtotta neki az ezüstdollárt. Jenny kisasszony visszatette a táskájába, a táskát bekattantotta, s megint megtörülgette az ujját a zsebkendővel.

– Jól van – mondta. Majd: – Istennek hála, ez az utolsó. Legalábbis egy darabig. Haza, Simon.

Simon méltóságteljesen trónolt a bakon, de ez alkalommal engedett egy kicsit a tartózkodásából; – Aztán mikor gyün ki hozzánk megnézni az ifiurat, doktor úr?

– Hamarosan, Simon – mondta a doktor, s Simon csettintett a lovaknak, merészen kikanyarodott, kalapja betyárosan félrecsapva, s kezében az ostor elegánsan hátrahajlott. Peabody doktor ott állt az utcán, irdatlan hordótermetével, vállán a nyűtt alpakka felöltő, kalapja az egyik kezében, a másikban

meg az összehajtott újság és a sarga űrlap, míg csak Jenny kisasszony karcsú, egyenes háta, s feje búbján a megtörhetetlen egyenesen ülő kalapka el nem tűnt a szeme elől.

De nem ez volt az utolsó. Egy hétre rá, reggel, Simont egy néger kalyibában lelték a városban, ősz fejét valami tompa tárggyal szakasztotta be az ismeretlen tettes.

– Kinek a házában? – kérdezte Jenny kisasszony a telefonon. – Egy bizonyos Meloney Harris nevű nő házában – mondta a hang. Meloney... Mel... Belle Mitchell arca villant fel az emlékezetében, s már tudta: ez az a mulatt lány, akinek takaros fityulája, köténye s karcsú, fénylő lába szára olyan elegánssá tette Belle fogadásait, s aki azért mondott fel Belle-nél, hogy kozmetikai szalont nyisson. Jenny kisasszony köszönetet mondott a hangnak, és letette a kagylót.

– A deres fejű vén szoknyapecér – mondta, bement öreg Bayard irodájába és leült. Szóval ide került a templom pénze, mikor „kihelyezte". Kíváncsi lettem volna ... Mereven ült, és engesztelhetetlenül egyenesen, keze az ölében. – Nos, ez az utolsó közülük gondolta. – De nem, Simon korántsem Sartoris; neki legalább valamennyire volt miért, míg a többinek... Azt hiszem... – mondta Jenny kisasszony, aki negyvenéves koráig egy napot nem töltött ágyban – ...én most egy időre megbetegszem.

És pontosan azt tette. Ágyba bújt, s vánkosokkal föltámasztva feküdt, fején kacér kis csipke főkötővel, s nem engedte, hogy más orvos megnézze, mint doktor Peabody, aki egyszer váratlanul betoppant, és félóra hosszat ült félénken az ágy mellett, miközben Jenny kisasszony szabad folyást engedett morózus beteghangulatának és a balzsammal vallott kudarca miatt új életre kelt haragjának. És itt tartotta mindennapi

tanácsait Isommal és Elnorával, és a legváratlanabb pillanatokban páratlan hévvel zúdult haragja az ablakból a kertben odalenn dolgozó Isomra és Caspeyre.

A gyerek meg a békés, vidám, turbános hústorony, aki vigyázott rá, a nap nagy részét az ő szobájában töltötte, s nemsoká már beállított Narcissa is; órák hosszat üldögéltek és suttogtak elragadtatva, valósággal dőzsöltek a közös odaadásban, miközben odaadásuk tárgya aludt, emésztett, fölébredt, újra megtömte magát, és aludt tovább.

– Sartoris, az nem vitás – szögezte le Jenny kisasszony –, de javított kiadásban. Ez nem örökölte a Sartorisok vad tekintetét. Azt hiszem, a név tette. Bayard. Jól tettük, hogy Johnnynak neveztük el.

– Igen – mondta Narcissa, s komoly, derűs nyugalommal szemlélte alvó fiúgyerekét.

És Jenny kisasszony ágyban maradt, amíg kitűzött ideje le nem járt. A három hét. Ezt már akkor leszögezte, mikor lefeküdt, s makacsul ehhez tartotta magát, még arra sem volt hajlandó, hogy fölkeljen és a keresztelőre elmenjen. Az vasárnapra esett. Június vége volt, s a házban, meg-megújuló hullámokban jázminszag terjengett. Narcissa és a dada, még a szokottnál is tarkább turbánban, bevitte hozzá a megfürösztött, kiillatosított és az ünnepi pólyában fölékesített babát, utóbb hallotta, hogy indul a hintó, aztán a ház megint elnémult. A függönyök békésen lengedeztek az ablakokban, és a napsütéses szellő magával hozta a nyár minden békés illatát, neszét – madárdalt, valahonnét vasárnapi harangszót, s az ebédet főző Elnora hangját, amelyet az őt ért legutóbbi gyászeset egy csöppet megviselt ugyan, de most is dús volt és lágy. Csak énekelt, szomorúan és véget nem érőn, szavak nélkül,

miközben a konyhán tett-vett, de egyszerre mintha elvágták volna, amint megpillantotta Jenny kisasszonyt, egy kicsit ugyan elgyöngülten, de felöltözve és szálegyenesebben, mint valaha, a konyha ajtajában.

– Jenny kisasszony! Jajistenem! Tessék mán visszabújni az ágyba. Maj' én segítek. – De Jenny kisasszony elszántan közelebb lépett.

– Isom hol van? – kérdezte.

– Künn az istállóban. Tessék mán visszabújni az ágyba. Megmondom ám Narcissa kisasszonnak.

– Hagyj békén – mondta Jenny kisasszony. – Elegem van már a házból. Bemegyek a városba. Szólj Isomnak. – Elnora még sopánkodott egy sort, de Jenny kisasszony hideg volt és hajthatatlan, Elnora tehát kiállt az ajtóba, kikiáltott Isomnak, és visszajött, fontoskodva, teli baljós intelmekkel, s csakhamar Isom is beállított.

– Tessék – mondta Jenny kisasszony, és kezébe nyomta a kulcsokat. – Hozd ki a kocsit. – Isom elindult, s Jenny kisasszony, lassabban, a nyomában. Ment volna Elnora is, sötét aggályoskodással, de Jenny kisasszony visszaküldte a konyhába; átvágott az udvaron, és beült Isom mellé. – Aztán óvatosan vezess nekem, gyerek – mondta –, különben átülök oda, és én veszem át a kormányt.

Mikor a városba beértek, a fák közt, a nyári gomolyfelhőkre kirajzolódó karcsú tornyokban harangok kongtak ráérősen. A város szélén Jenny kisasszony parancsára Isom befordult egy gyepes fasorba, azon mentek tovább, majd megálltak a temető vaskapuja előtt. – Látni akarom, hogy Simonnak rendes helye van-e – magyarázta. – Templomba ma nem megyek: eleget voltam négy fal közt. – Már csak ettől a kilátástól is enyhén fölpezsdült, mint egy kisfiú, aki iskolát kerül.

A négerek temetkezési helye a valóságos temető mögött terült el, s Isom elvezette őt Simon sírjához. Simonról a temetkezési társulat gondoskodott, a sírhantot még most is, három hét múltán, ellepték a koszorúk, amelyekről már lehullottak a virágok, s csak a csúf, sivár szártömeg és a békésen rozsdálló drótváz maradt belőlük. Elnora, vagy valaki más, már járt ott előtte, és a sírt tarka agyag- és színes üvegcserép sorok kerítették. – Azt hiszem, sírkövet is kell majd állítanunk neki – mondta Jenny kisasszony fennhangon, s mikor megfordult, látta, hogy Isom munkaruhás lába épp fölhúzózkodik egy fára, amely körül két nyivák madár röpdösött pörlekedve. – Isom, te!

– Igeniskérem. – Isom engedelmeskedett, leszökkent a földre, s a két madár még utolsó fenyegetésül hisztérikus szitkokat szórt rá. Beléptek a fehérek temetőjébe, márványidomok mellett mentek el, érzéketlen kövük csupa olyan nevet viselt, amelyet ő jól ismert, s szigorú, békésen egyszerű időpontokat. Egyiket-másikat jelképes urnák, galambok koronázták, kifehérült márványukat nyírt és ápolt gyepszőnyeg, felhőfoltos kék ég, fekete cédrusok vették körül, közöttük galambok búgtak, s hajtogatták ugyanazt, a végtelenségig. A fehér és zöld szövevénye közt itt-ott eleven s még el nem aszott virág rikított találomra, és egyszerre John Sartoris kőalakja magasodott elébük, s mutatott széles kézmozdulattal egy cédruscsoportra, amelyen túl a szirt szakadt meredeken a völgybe.

Bayard sírja is a hervadt virágok formátlan tömege volt; Jenny kisasszony leszedette Isommal, és elhordatta onnét. A kőművesek már dolgoztak a sírt körülfogó kőkereten, s a sírkő maga is ott állt a közelben, ponyvával letakarva. Jenny kisasszony fölemelte a ponyvát, és elolvasta a tiszta, új betűket: Bayard Sartoris, 1893. március 6. – 1920. június 11. Így jobb.

Egyszerűen: most nincs férfi Sartoris, hogy kiagyaljon valami dagályos frázist rá. Még holtan, a föld alatt sem állják meg, hogy ne páválkodjanak és ne hencegjenek. A sírhant mellett egy másik sírkő állt, föliratát kivéve szakasztott ugyanolyan. De ezen megmutatkozott a Sartoris jelleg, annak ellenére, hogy hiányzott alóla a sír; az egész valahogy mint egy kérkedő hang üres templomban. Mégis, volt benne valami más is, mintha a vidám és féktelen szellemnek, mely annyiszor kerekedett nevetéssel örökösége, a kedélytelen és dagályos kérkedés fölé, még így is, hogy csontjai névtelen sírban nyugosznak valahol túl a tengeren, sikerült volna enyhítenie a dölyfös gesztust, ahogy búcsút vettek tőle:

JOHN SARTORIS,
A KIRÁLYI LÉGIERŐ HADNAGYA
Hősi halált halt 1918. július 5.

„Sasszárnyakat adtam neki,
s meghívtam Magam elébe".

Mint egy hosszú sóhaj, enyhe szellő suhant át a cédrusok közt, s az ágak komolyan megmozdultak. A márványidomok kimért nyugalmában galambok búgták végenincs, emelkedő lejtésű dallamukat. Isom visszajött egy újabb nyaláb hervadt virágért, s elvitte.

Öreg Bayard sírköve szintén egyszerű volt, minthogy ő az egyik háborúra későn, a másikra korán született, s Jenny kisasszony arra gondolt, hogy azok micsoda tréfát űztek vele – megfosztották a hetvenkedés lehetőségétől, és így megtagadták tőle az előjogot, hogy férfiak temessék, akik kigondoltak volna neki is valami hencegő szólamot. A fia, John, és John

felesége sírkövét már szinte benőtték a cédrusok. Az időrágta követ a nap csak foltokban érte s szeszélyes pöttyökkel tarkította; feliratát alig lehetett kibetűzni. De ő tudta, mi az; hogy az a vírus, annak az egyvalakinek ihlete és példája, aki mindannyiukon uralkodott, az fertőzte meg ezt az egész helyet, mely állítólag megfáradt emberek nyugvóhelye, fellengzős ünnepélyességgel, s hogy ennek nincs több köze a halandósághoz, mint a könyv kötésének a hőseihez, s hogy színe alatt az asszonyok sírköve, az asszonyoké, akiket úgy vonszoltak be dölyfük vonzáskörébe, hiába a dagályos genealógiai utalások, szerény és alig észrevehető, akár a rigófütty a sasfészek tövében.

Kőtalapzaton állt, frakkban, hajadonfőtt, egyik lába valamivel előbbre, mint a másik, s egyik keze könnyedén nyugodott a mellette levő kőoszlopon. Fejét egy csöppet fölszegte, azzal a dölyfös mozdulattal, amely végzetes hűséggel öröklődött nemzedékről nemzedékre, a világnak hátat fordított, s kőszeme a völgy túloldalára szegeződött, ahol a vasútja vezetett, és azon túl a változást nem ismerő kék hegyekre, s azokon is túl magának a végtelenségnek bástyafalára. A talapzatot és a szobrot foltokban kezdte ki a sok-sok évszak esője, napsütése, a cédruságakról lecsorgó mézga, a merész vésetű betűk elmosódtak a penészgombák alatt, de még nem váltak olvashatatlanná.

JOHN SARTORIS, A KONFÖDERÁLT ÁLLAMOK HADSEREGÉNEK EZREDESE 1823—1876

Katona, Államférfi, Világpolgár
Emberi szellem fénye – teérted lőn nemes élte;
Emberi hálátlanság – benned lelte halálát.
Állj meg, bánat gyermeke, itt, s gondolj a halálra.

E felirat némi felzúdulást keltett a gyilkos családjában, s törvényes panaszt emeltek ellene. De a közvéleménnyel összhangban öreg Bayard bosszút állt a panaszért: azt a sort, hogy „Emberi hálátlanság – benned lelte halálát" durván lefaragtatta, s alája biggyesztette: „Meghalt ..... Redlaw kezétől, 1876. szeptember 4."

Jenny kisasszony elálldogált egy darabig, gondolataiba merült, karcsú, szálegyenes alak fekete selyemben, fején megalkuvást nem ismerő fekete kalapka. A szél hosszú sóhajokban fújt a cédrusok közt, s a napfényben kitartóan lüktetett a galambok reménytelenül szomorú örök azonos búgása. Isom visszatért az utolsó nyaláb halott virágért, s a márványnyiladékon át a vándorló délutáni árnyékokra kitekintve, Jenny kisasszony gyerekeket látott, amint halkan, s patyolattiszta vasárnapi ruhájukban egy kicsit megilletődötten játszanak a békés halottak közt. Nos, ez volt az utolsó, végre, együtt vannak, hogy ünnepélyes konklávén olvadjon össze dölyfös gerjedelmeik elhaló visszhangja, hamvaik békén porlanak gőgjük pogány jelképei, s tartós kőbe faragott gesztusai alatt; majd eszébe jutott valami, amit Narcissa mondott valamikor a világról, férfiak nélkül, s elgondolkodott, ott vajon békések

lennének-e az utcák, és csönddel zsúpoltak a házak; de nem tudta.

Isom visszajött, s épp indultak volna, mikor Peabody doktor a nevét kiáltotta. Mint máskor, most is kopott fekete szövetnadrágja, kifényesedett alpakka felöltője volt rajta, fején meg a lógó karimájú panamakalap. S vele a fia.

Nicsak, fiú – mondta Jenny kisasszony, s kezet nyújtott kis Looshnak. A fiú arca csontos volt és durva vonású. Üstöke kemény, egyenes szálú, fekete, szeme komoly és barna, szája nagy, s ez az egész csúf arc csupa megbízhatóság, gyöngédség és kedély. A termete is csupa csont, ruháját mintha úgy hányták volna rá, keze nagy, csontos, s ezzel hajt végre kényes műtéteket a mókust nyúzó vadász ügyességével és egy bűvész gyorsaságával. New Yorkban élt, ott egy olyan sebésszel dolgozott, akinek a neve fogalom, és évente egyszer, néha kétszer harminchat órát utazott vonaton, hogy huszonnégy órát töltsön az édesapjával (többnyire a városban sétáltak, vagy egész nap a vidéket járták a roskatag szekéren, este meg kiültek a verandára vagy a tűz elébe, és átbeszélgették az éjszakát), aztán megint vonatra ült, s kilencvenkét óra múltán megint ott volt a klinikán. Harmincéves; annak az asszonynak egyetlen gyermeke, akinek Peabody doktor tizennégy évig tette a szépet, míg feleségül tudta venni. Az udvarlás arra az időre esett, mikor a doktor szekéren járta a megyét és gyógyított, amputált; olykor egyesztendei távollét után negyven mérföldet szekerezett, hogy lássa, de így is megesett, hogy útközben elkapták, s szüléshez hívták, vagy hogy megnézzen egy szétroncsolt végtagot, s csak egy gyorsan lefirkantott üzenet enyhítette az újabb egy esztendőt. – Szóval itthon vagy megint? – kérdezte Jenny kisasszony.

– Itthon, asszonyom. S látom, hogy frissebb és csinosabb, mint valaha.

– Jennyben annyi a méreg, hogy legfeljebb, ha kiszárad, úgy fogja egyszer elfújni a szél.

– Figyelmébe ajánlom, hogy sose hagyatkozom a maga kuruzslására, ha épp betegeskedem – vágott vissza. – Gondolom, megint vágtatsz haza, az első vonattal, nem? – kérdezte kis Loosht.

– Sajnos, igen. A szabadságom még nem esedékes.

– Nos, ha így folytatod, majd az öregek otthonában tölthetted valahol. De miért ne mehetnénk ki valamennyien és ebédelhetnénk együtt, akkor legalább ő is láthatná a kisfiút.

– Mennék én szívesen – felelt kis Loosh –, de az időmből nem futja, hogy mindent megcsináljak, amit szeretnék, így aztán eltökéltem, hogy inkább nem csinálok semmit. S amellett ma délután muszáj horgásznom is – tette hozzá.

– Igen – szólt közbe az apja –, és muszáj bicskával fölmetélnie azt a jámbor halat, hogy megnézze, mitől működik. Hadd mondjam meg, hogy mit csinált ez ma reggel: nyakon csípte a kutyát, amelyiket Abe eltrafált a nyáron, fölnyitotta a lábát, és olyan gyorsan kibogozta benne az inakat, hogy nemcsak Abe nem tudta, miben töri a fejét, de még a kutya se, míg már késő nem volt vonítania. Csak az hiányzott, hogy egy kicsit mélyebbre beleáss, ahol a lelkét is eléred – tette hozzá a fiának.

– Az ember nem tudhatja, hogy nincs-e neki – jelentette ki higgadtan kis Loosh. – Straud doktor elektromos kísérleteket végez; azt mondja, szent meggyőződése, hogy a lélek...

– Szamárság – szólt közbe Jenny kisasszony. – Okosan tenné, Loosh, ha adna neki egy köcsöggel a Will Falls balzsamából, hadd vigye haza annak a doktornak. Nos... – mondta

és fölnézett a napra – ... mennem kell. Ha nem jönnek ki ebédre...

– Nagyon köszönöm, asszonyom – felelt kis Loosh.

Az apja azt mondta: – Azért hoztam be, hogy megmutassam neki a maguk gyűjteményét. Azt nem tudtam, hogy olyan kiéhezett formánk van, Jenny...

– Akkor csak tessék – felelt Jenny kisasszony. Ment, ők meg álltak és nézték egyenes hátát, míg el nem tűnt szem elől a cédrusok közt.

– És most megint van egy – mondta elgondolkodva kis Loosh. – Megint egy, hogy felnőjön, és az övéi örökké gondban legyenek, míg végül sikerül neki, amit amúgy is elvárnak tőle. Bár... lehet, hogy a Benbow vér valamennyire lecsillapítja. Azok csöndes népek, az a lány is; Horace meg éppen... és csupa nő fogja fölnevelni...

Apja fölmordult. – Ebben is csak Sartoris vér folyik.

Jenny kisasszony hazaérkezett, egy kicsit elnyűttnek látszott, Narcissa összeszidta, s végül sikerült rávennie, hogy délután lefeküdjön. És végig is szundikálta az egész álmos délutánt, s a megnyúlt árnyékokra ébredt, meg lentről a könnyű kézzel érintett zongorabillentyűk hangjára. – Hát nem átaludtam a délutánt – állapította meg magában, szinte szörnyülködve; egy darabig mégis fekve maradt még, a függöny az ablakban enyhén meg-meglibbent, s a zongora hangja elkeveredett a kertbeli jezsámen illatával, s a hátsó udvarról, az eperfa felől, a szószátyár verebek vecsernyéjével.

Fölkelt, átment a hallon, be Narcissa szobájába, ahol a gyerek aludt a bölcsőjében. Mellette békésen szundított a dadus. Jenny kisasszony lábujjhegyen kiosont, lement a lép-

csőn, be a szalonba, és a zongora mögül előhúzta a székét. Narcissa abbahagyta a játékot.

– Jó volt pihenni? – kérdezte. – Igazán nem kellett volna ez ma délelőtt.

– Szamárság – torkolta le Jenny kisasszony. – Mindig jót tesz nekem, ha látom nyugodni azt a sok nagyképű bolond férfit a márványmottóikkal meg egyéb cifraságaikkal. Istennek hála, velem már semmi dolguk. Gondolom, az Úr csak tudja, mit csinál, de mondhatom, néha... játsszál valamit.

Narcissa szót fogadott, keze gyöngéden végigfutott a billentyűkön, s Jenny kisasszony egy darabig ült és odafigyelt. Az este könnyedén lejjebb szállt; a szobában mind foghatóbbá váltak az árnyak. Kinn fülsértő felhőkben pletykáltak a verebek. A kertből, mint egyenletes lélegzet áradt a jezsámen, s Jenny kisasszony egyszer csak fogta magát, és elkezdett a gyerekről beszélni. Narcissa csöndesen tovább játszott, fehér ruhája és derekán a feketc szalag halványan, halk viaszfénnyel derengett a szobában; a verebek már elhallgattak, Jenny kisasszony a kis Johnnyról beszélt, Narcissa meg játszott, révülten, udvariatlanul, mintha nem is hallaná. Majd, anélkül, hogy a játékot abbahagyta vagy akár csak odafordult volna, azt mondta:

– Nem John. Benbow Sartoris.

– Hogy?

– Az a neve: Benbow Sartoris – mondta újra.

Jenny kisasszony egy pillanatra megdermedt. A szomszéd szobában Elnora tett-vett, vacsorához terített. – És gondolod, hogy ez majd használ? – kérdezte Jenny kisasszony. – Gondolod, hogy egy Sartoris majd más lesz, mert a neve más?

A halk zene nem hallgatott el a félhomályban; a félhomályt dicsőséges és bajt hozó régi események szelleme népesítette

be. S ha elég dicsőségesek voltak, biztos, hogy Sartoris is részt vett bennük, s ha részt vett, biztos, hogy bajt hoztak. Parasztok a sakktáblán. De a Játékos és a játék, amit ő játszik... Bár bizonyára ád nevet a Parasztjainak. De az is lehet, hogy magát a játékot hívják Sartorisnak ódivatú játék, amit elkésve és valami régmúlt, már halott mintáról faragott parasztokkal játszanak, s amire egy kicsit már maga a Játékos is ráunt. Mert már a hangzása is halált idéz, dicsőséges végzetet, mint a napnyugtakor lezúduló ezüst kopjalobogóké vagy a roncevaux-i úton elhaló kürtöké.

– Gondolod – ismételte Jenny kisasszony –, hogy mert Benbow-nak hívják, majd kevésbé lesz Sartoris és gazember és szamár?

Narcissa csak játszott, mintha nem is hallaná, aztán feléje fordult, s bár a keze nem állt meg, csöndben rámosolygott Jenny kisasszonyra, szórakozottan, derűsen és szeretettel. Jenny kisasszony gondosan fésült, homályba vesző fején túl a vörösesbarna függöny mozdulatlan; s az ablakon túl az este – szélcsöndes lila álom, a csönd és békesség védőgátja.

A kiadásért felel az Európa Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Geher István
A védőborító és a kötésterv Sziráki Endre munkája
Műszaki szerkesztő: Benkő Anna
Műszaki vezető: Siklós Béla
Készült: 47 100 példányban, 22,31 (A/5) ív terjedelemben
EU–C–7475
ISBN 963 07 0091 3

A szedés a Nyomdaipari Fényszedő Üzemben készült,
Baskerville betűtípusból
74.2801 Alföldi Nyomda, Debrecen

38,– Ft

„Amikor a *Sartoris*-ba fogtam, rájöttem; a hazai föld talpalatnyi határa méltó arra, hogy írjak róla, és nem élhetek elég soká ahhoz, hogy ezt a témát kimerítsem...” A kései interjú-nyilatkozat pontosan beméri a fiatalkori írás helyét és értékét: ez az a történet, amelyben az olvasó előtt egyszerre kitárul – s hozzá mindjárt teljes, kimeríthetetlen gazdagságában – a faulkneri életmű állandó színtere, a Yoknapatawpha megyei Jefferson város sosemvolt, mégis örökkévaló regényvilága.

„A valóságot apokriffá finomítva... mások aranybányáját nyitottam meg, s így megteremtettem saját kozmoszomat.” A visszatekintő író a feldolgozás módszerét is csalhatatlan biztonsággal jelöli meg: a közösségi hagyomány – a déli történelem és a családi krónika – valóságanyagából az alkotó képzelet magasfeszültsége olvasztja ki a tiszta aranyat, az egyetemes emberi értéket.

A *Sartoris* önéletrajzi fogantatású családregény. A dinasztiaalapító legendás John Sartoris ezredest dédapjáról mintázta Faulkner. Még fontosabb és érdekesebb a szerző ifjúkori önarcképe: az első világháborúból hazavetődő Sartoris unoka, Bayard. Az ő világa, az „elveszett nemzedék” szemlélete a regény prizmája: ezen át látjuk – ironikus ellenfényben – a polgárháborús déli múltat is. Az idő felbontása-összebogozása a könyv ábrázolásmódja és mondanivalója. Mint minden nagy Faulkner-mű, a *Sartoris* is korunk sorskérdését faggatja; azt vizsgálja, hogyan birkózik meg a modern tudat a régi időkből rámaradt – éltető és mérgező, megbéklyózó és továbbsegítő – örökséggel.

A *Sartoris*-ban együtt van a faulkneri univerzum minden későbbi motívuma, jóformán minden későbbi szereplője is. Az olvasó, ha megismerni kívánja ezt az „Újvilágot” – a huszadik század talán legnagyobb regényírói életművét –, a felfedezések valóságos aranybányáját lelheti benne.